

Modaliteiten van betekening in rechtsvergelijkend perspectief

P.A.M. Mevis
J.H.J. Verbaan
m.m.v. L. Postma

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 Inleiding	1
1.1 Aanleiding voor het onderzoek	1
1.2 Vraagstelling	3
1.3 Afbakening	3
1.4 Uitvoering	5
1.5 Begeleidingscommissie	6
1.6 Opbouw van het rapport	6
1.7 Leeswijzer	8
1.8 Afsluiting	8
Hoofdstuk 2 Resultaten uit de QuickScan	9
2.1 Inleiding en plaatsbepaling	9
2.2 Onderscheiden systemen van wetgeving: eenvormige regeling of regeling per rechtsgebied?	11
2.3 Presentatie van de resultaten van de QuickScan voor enkele afzonderlijke landen	12
2.3.1 Ierland	12
2.3.2 Letland	12
2.3.3 Litouwen	13
2.3.4 Luxemburg	13
2.3.5 Polen	13
2.3.6 Roemenië	14
2.3.7 Slovenië	14
2.3.8 Slowakije	14
2.3.9 Denemarken	15
2.3.10 Estland	16
2.3.11 Zweden	17
2.4 Opmerkingen en bevindingen	18
2.4.1 Geen heel wezenlijk andere systemen	18
2.4.2 Betekenen aan de werkgever	19
2.4.3 E-mailmogelijkheid in Estland en nieuwe regeling in Zweden	19
2.5 Nadere verkenning I: de elektronische betekening in Estland	20
2.5.1 Inleiding	20
2.5.2 De oproep	20
2.5.3 Ontvangstbevestiging van de oproep	21
2.5.4 Onderzochte aspecten van de Estse regeling	21
2.5.5 Registratie van Estse staatsburgers	22
2.5.6 Bekendmaking via e-mail en bevestiging van ontvangst	22
2.5.6.1 Het 'E-File systeem'	23
2.5.6.2 Afdrukken van e-mails toevoegen aan het strafrechtelijke dossier, tenzij gebruik wordt gemaakt van het 'E-File systeem'	24
2.5.7 Registratie van personen die geen Estse staatsburgers zijn	24
2.5.8 Bekendmaking via e-mail en bevestiging van ontvangst aan niet-Estse staatsburgers	24
2.5.9 Geen actieve plicht tot het zich op de hoogte houden	24
2.5.9.1 Oproep beschikbaar via 'E-File systeem'	25
2.5.9.2 Kennisgeving door middel van landelijke dagbladen	26

2.5.10 Problematiek rondom het uitvaardigen van stukken met gebruik van elektronisch gegevensverkeer	26
2.5.11 Uitspraken van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens met het oog op de regeling van de betekening in Estland	26
2.6 Nadere verkenning II: Zweden	27
2.6.1 Inleiding: nieuwe Betekeningswet, ‘Ny delgivningslag’	27
2.6.2 Achtergrond nieuwe wetgeving in Zweden	27
2.6.3. Wettelijke bepalingen	29
2.7 Afsluiting	29
Hoofdstuk 3 België	31
3.1 Inleiding	31
3.2 Naar digitalisering van de rechtspleging en weer terug	31
3.2.1 De wens tot digitalisering	31
3.2.2 Informatiesysteem Phenix	31
3.2.2.1 Doel van het ontwerp	32
3.2.2.2 Inhoud van het ontwerp	32
3.3 Organen met de betekening belast; systeem van de wettelijke betekening	35
3.4 Veroordeling bij verstek	36
3.5 De plaats en de betekenis van de betekening in de verschillende procedures van het strafproces	36
3.5.1 De betekening in het Gerechtelijk Wetboek	37
3.6 Wijzen van betekening	37
3.7 Hoe zit de regeling van de betekening in elkaar?	39
3.8 Afsluiting België	40
Hoofdstuk 4 Duitsland	42
4.1 Inleiding	42
4.2 Organen met de betekening belast; systeem van de wettelijke regeling	43
4.2.1 Betekening dagvaarding als onderdeel van berechting: gerecht verantwoordelijk	43
4.2.2. Regievoerende functie door een eigen dienst (‘Geschäftsstelle’)	43
4.2.3 Taak en rol van het OM bij de betekening van de dagvaarding	44
4.3 De plaats en de betekenis van de betekening in de verschillende procedures van het strafproces	46
4.3.1 Uitgangspunt: berechting louter in aanwezigheid van de verdachte	46
4.3.2 Betekening van het vonnis	48
4.4 Bijzondere procedures: afdoen van een strafzaak bij afwezigheid van de verdachte	50
4.4.1 Berechting bij afwezigheid van de verdachte	50
4.4.1.1 Beschrijving van de modaliteit	50
4.4.1.2 Betekeningsvoorschriften	51
4.4.1.3 Betekenis voor de praktijk	52
4.4.2 Strafbevel	53
4.4.2.1 Beschrijving van de modaliteit	53
4.4.2.2 Betekeningsvoorschriften	53
4.4.2.3 Betekenis in de praktijk	54
4.5 Hoe zit de regeling van de betekening in elkaar?	55
4.5.1 Inleiding	55
4.5.2 Enige algemene aspecten van de regeling	55
4.5.3 Aan wie kan worden betekend?; de mogelijkheden van betekening aan een ander dan de verdachte: ‘Erstazustellung’	57

4.5.3.1	Uitgangspunt.....	57
4.5.3.2	Wie kan ‘Ersatzempfänger’ zijn?	58
4.5.3.3	Ersatzzustellung leidt niet tot verstekbehandeling	60
4.5.3.4	Herstelbaarheid: ‘Wiedereinsetzung in den vorigen Stand’	61
4.5.3.5	Een zekere medewerking en informatieplicht wordt aangenomen.....	63
4.5.3.6	Twee aanvullende vormen van betekening in de StPO	63
4.5.3.6.1	Openbaarmaking; de ‘Öffentliche Zustellung’ van art. 185 ZPO jo. art. 40 StPO.....	64
4.5.3.6.2	Betekening aan de verdediger (art. 145a StPO)	64
4.5.4	Elektronische betekening.....	66
4.6	Nog enkele afsluitende opmerkingen over het Duitse recht	67
4.7	Afsluiting.....	67
Hoofdstuk 5 Engeland.....		70
5.1	Inleiding	70
5.1.1	Common Law	70
5.1.2	Gerechtelijke organisatie	70
5.2	Het Engelse Strafproces	71
5.2.1	Inleiding.....	71
5.2.2	De ingangen tot en grondslagen van de strafrechtelijke procedure; aanwezigheid van de verdachte ter zitting.....	71
5.2.2.1	Grondslag en aanwezigheid verdachte	71
5.2.2.2	Initiëren van een strafrechtelijke procedure	73
5.2.2.3	Welke instanties zijn verantwoordelijk voor de betekening?	75
5.2.2.4	Verstekveroordeling onder Common Law	76
5.3	De ‘Criminal Procedure Rules’	78
5.3.1	Inleiding.....	78
5.3.2	De wijzigingen in de ‘Criminal Procedure Rules 2011’; ‘rules betreffende de betekening’	79
5.3.3	Het Vierde deel (‘Part 4’) van de ‘The Criminal Procedure Rules 2011, S.I. 2011, 1709 (L. 5)	80
5.4	Wijzen van betekening	81
5.5	Enige informatie over de werking van de regels in de praktijk	84
5.5.1	Betekenis van de ‘Criminal Procedure Rules’ 2011 in de praktijk	84
5.6	Afsluiting Engeland.....	85
Hoofdstuk 6 Noorwegen		88
6.1	Inleiding	88
6.2	Organen met de betekening belast	89
6.3	De plaats en de betekenis van de betekening in de verschillende procedures van het strafproces	89
6.3.1	Vorbereiding van de zitting en betekening van de dagvaarding	89
6.3.2	Aanwezigheid ter zitting.....	91
6.3.3	Betekening van vonnissen	93
6.3.4	Enkele bijzondere procedures in relatie tot de betekening	96
6.3.4.1	Berechting bij verstek	96
6.3.4.2	Transactie (‘optional penalty writ’)	97
6.4	De regeling van de betekening	98
6.4.1	Algemene regels	98
6.4.2	Regels inzake de uitvoering van de betekening.....	98
6.4.2.1	Uitvoerende diensten	98
6.4.2.2	Waar en aan wie kan worden betekend?	99

6.4.2.3 (Geen) betekening aan verdediging	100
6.4.2.4 Betekening door publicatie	100
6.4.2.5 Elektronische betekening.....	101
6.4.2.6 Correctie van de fictie van betekening	101
6.4.2.7 Herstel verkeerde betekening	101
6.5 Afsluiting.....	101
6.5.1 Bijdrage aan de beantwoording van de centrale vraagstelling	101
6.5.2 Bijdrage aan de beantwoording van deelvragen	102
Hoofdstuk 7 Zwitserland.....	104
7.1 Inleiding	104
7.2 Organen met de betekening belast; systeem van de wettelijke regeling	106
7.3 De plaats en de betekenis van de betekening in de verschillende procedures van het strafproces	107
7.3.1 Voorbereiding van de zitting; betekening	107
7.3.2 Aanwezigheid ter zitting.....	109
7.3.3 Betekening van vonnissen	111
7.3.4 Enkele bijzondere procedures in relatie tot de betekening	113
7.3.4.1 Strafbevel.....	113
7.3.4.2 Verkort proces	115
7.3.4.3 Berechting bij afwezigheid van de verdachte.....	116
7.4 Hoe zit de regeling van de betekening in elkaar?.....	121
7.4.1 Algemene regels en betekenisfictie	121
7.4.2 Aanduiding plaats van betekening.....	131
7.4.3 Betekening aan de verdediging.....	131
7.4.4 Betekening door publicatie	133
7.4.5 Elektronische betekening: art. 86 StPO	134
7.4.6 Correctie fictie van betekening: ‘Wiederherstellung’	138
7.4.7 Herstel verkeerde betekening	141
7.5 Afsluiting.....	141
Hoofdstuk 8 De Europese context: EVRM en EHRM	144
8.1 Inleiding en ingang van bespreking	144
8.1.1 Thema’s van onderzoek I: het EVRM.....	144
8.1.2 Thema’s van onderzoek II: thema’s uit de verschillende landen	145
8.1.3 Thema’s van onderzoek III: welke aspecten komen aan de orde?	145
8.2 Aanwezigheid(srecht) verdachte	146
8.3 Berechting bij afwezigheid: mogelijkheid en voorwaarden.....	148
8.4 Berechting bij afwezigheid: reikwijdte inspanningsplicht van de overheid ...	151
8.5 Reikwijdte inspanningsplicht verdachte.....	154
8.6 Verdachte dreigt proces te frustreren	156
8.7 De verdachte die weigert gerechtelijke stukken in ontvangst te nemen	158
8.8 Betekenen aan de advocaat van de verdachte	159
8.9 Taal van de te betekenen stukken: wat moet worden betekend?.....	161
8.10 Nieuwe behandeling van de zaak; ‘Fresh determination’	162
8.11 Excursie: het recht op berechting binnen redelijke termijn (art. 6 lid 1 EVRM)	165
8.12 Afsluiting.....	167
Intermezzo: enkele concrete aspecten van de betekening schematisch voor de verschillende landen weergegeven	170
Inleiding	170
De schematische weergave.....	172

Hoofdstuk 9 Slotbeschouwing: enige voor Nederland relevante conclusies	174
9.1 Inleiding	174
9.1.1 Voorzet van voor Nederland relevante beschouwingen	174
9.1.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen en beschouwingen naar aanleiding daarvan	174
9.2 Twee algemene aspecten bepalen de context	175
9.2.1 Plaatsbepaling EVRM	176
9.2.2 Verbinding met bepaalde grondslagen van (proces)recht	177
9.2.3 Relativering	178
9.3 Betekenen moet je doen	178
9.4 Civielrechtelijke en strafrechtelijke betekening in één regeling?	179
9.5 Verandering van procesrecht. Verstek. Het belang van het vaststellen van een betekeningsadres als onderdeel van het voorbereidend onderzoek in strafzaken ..	180
9.6 Uitreiking aan anderen dan de verdachte maar geldend als betekening aan hem, met mogelijkheid van herstel?.....	184
9.7 Betekenen aan het adres van de raadsman van de verdachte	186
9.8 Elektronische betekening	188
9.9 Afsluiting en beantwoording van de centrale onderzoeksvraag.....	189
9.9.1 De hoofdlijn	189
9.9.2 Beantwoording van de centrale onderzoeksvraag	191
Samenvatting.....	194
Summary	199
Literatuur.....	203
Jurisprudentie	206
Begeleidingscommissie.....	207

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

Veel gerechtelijke mededelingen in strafzaken moeten worden betekend. Dit houdt in dat gerechtelijke stukken op een bij de wet voorgeschreven wijze moeten worden bekend gemaakt aan verdachte of veroordeelden.

De betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken is voor een slagvaardige strafrechtspleging bepaald van gewicht. Van een adequate regelgeving en praktijk van de betekening hangt de efficiëntie van de strafrechtspleging in hoge mate af. Van een correcte betekening hangt namelijk af of een bepaalde fase in het strafproces, zoals een terechtzitting, kan beginnen of niet. Verder is een correcte betekening bijvoorbeeld van belang voor het moment waarop de rechtsmiddeltermijn gaat lopen. De voortgang van een strafzaak, en met name het kunnen starten van de executie, is verder met name afhankelijk van het antwoord op de vraag of de verdachte er van op de hoogte is dat hij voor een strafbaar feit wordt vervolgd; een rechtsgeldige al dan niet in persoon gedane betekening brengt op zichzelf niet mee dat reeds daarom een strafzaak zonder meer kan worden voortgezet. Moet die voortzetting worden afgebroken, bijvoorbeeld omdat aan het begin van de – geplande – zitting niet van correcte betekening blijkt, dan leidt dat tot capaciteitsverlies.

De adequate en snelle (aanvang van) executie hangen in de regeling van de betekening nauw met elkaar samen. Vonnissen kunnen binnen veertien dagen onherroepelijk worden en daardoor voor tenuitvoerlegging vatbaar, mits de dagvaarding niet alleen wettelijk correct is betekend, maar ook op een wijze waaruit blijkt dat de verdachte van de zitting op de hoogte is. Snelle executie is dus van goede betekening in de voorfase afhankelijk.¹

De regeling en de praktijk van de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken vragen tegen de achtergrond van het bovenstaande voortdurend aandacht en dat in verschillende opzichten. In het merendeel van de grote stroom strafzaken is het vinden van een voor de betekening adequaat adres niet het grootste probleem. Er is vaak wel een woon- of verblijfadres van de verdachte bekend. Aandacht voor adequate betekening betekent in deze categorie van gevallen vooral aandacht voor de vraag hoe de wettelijke regeling en de praktijk van de betekening van stukken in strafzaken beter kunnen worden ingericht om de efficiëntie – ook voor ‘partijen’ – in de afdoening van strafzaken te vergroten. Een kleinere, maar wel hardnekkig-problematischer

---

¹ Uit opgave van het Ministerie van Veiligheid en Justitie blijkt, dat bij misdrijfzaken zo’n 12% van het totaal aantal veroordelingen verstekveroordelingen betreft waarbij het vonnis niet reeds na veertien dagen onherroepelijk is.

groep gevallen betreft strafzaken waarin er voor de betekening niet onmiddellijk een woon- of verblijfadres van de verdachte of veroordeelde beschikbaar is, of deze zich rondt aan de naspeuringen van justitie tracht te onttrekken. Hoe kan efficiënte, verantwoorde betekening er in die gevallen uit zien?

In beide groepen van gevallen is er aanleiding om ook thans weer de regelgeving en de praktijk van de betekening onder ogen te zien. Is de elektronische communicatie al voldoende ontwikkeld om ook in het communicatieverkeer tussen overheid en burger in het rechtsverkeer, in het bijzonder ook inzake de betekening van stukken in het strafrecht, te kunnen functioneren op een wijze die voldoende recht doet aan alle, bij adequate betekening in het geding zijnde belangen? Voor de categorie probleemgevallen is van belang dat het Ministerie van Veiligheid en Justitie werkt aan het *programma uitvoeringsketen strafrechtelijke beslissingen (USB)*. Dat programma heeft als doel de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen sneller te laten starten, veiliger te laten verlopen en beter aan te doen sluiten op de lokale zorg- en veiligheidsnetwerken. In het kader van dit project is de vraag aan de orde wat de mogelijkheden zijn om de betekeningproblemen die een vlotte tenuitvoerlegging in de weg staan, te verhelpen of verkleinen. Effectieve betekening in de fase voorafgaande aan de afdoening van de strafzaak, met rechtsgevolgen voor de fase daarna kan veel bijdragen aan het voorkomen van de moeilijkheden in de betekening en de executie van een opgelegde strafrechtelijke sanctie.

In het kader van deze aandacht voor de inrichting van de wettelijke regeling voor de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken in Nederland, gericht op verbetering van de betekening en de versterking van de executie, is het zinvol om de Nederlandse wettelijke regeling van betekeningvoorschriften van dagvaardingen en oproepingen van verdachten voor de terechtzitting en van mededeling en betekening van gerechtelijke uitspraken en beslissingen ook te (kunnen) bezien tegen de achtergrond van systemen van regeling in buitenlandse rechtssystemen. De doelstelling van het onderhavige onderzoek is te inventariseren welke regelingen in een aantal landen inzake betekening bestaan die mogelijk een bijdrage kunnen leveren aan verbetering en versnelling van de betekening en daarmee aan de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen in Nederland. Ook wordt geïnventariseerd in hoeverre deze voorzieningen, mede gelet op het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) en de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM), in de betreffende landen acceptabel en werkbaar zijn. Daartoe wordt in dit onderzoek verslag gedaan van de inrichting van het systeem van betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken in de rechtsstelsels van enkele Europese landen.

1.2 Vraagstelling

De centrale vraagstelling van het onderzoek is: welke regelingen en modaliteiten bestaan er in de onderzochte landen inzake de betekening van stukken in strafzaken die kunnen bijdragen aan de verbetering van de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen² in Nederland? In hoeverre zijn die regelingen en modaliteiten werkbaar en in hoeverre zijn zij, in het licht van het EVRM en EHRM, acceptabel?

Uit deze vraagstelling vloeit een aantal subvragen voort die bij de inventarisatie van de onderzochte landen tot op zekere hoogte als algemene leidraad zijn genomen:

- Welke vormen van betekening zijn in de onderzochte stelsels mogelijk die gelden als een officiële kennisgeving, al dan niet in persoon?;
- Wordt van alternatieve vormen van kennisgeving gebruik gemaakt, al dan niet in persoon?;
- In het bijzonder: maken mogelijkheden en vormen van elektronische betekening via moderne internettechnieken deel uit van de bestaande mogelijkheden?;
- Welke organen zijn met de verantwoordelijkheid voor de betekening belast?;
- Welke instanties voeren de betekening in de praktijk uit en zijn aan die instanties nadere regels gesteld?;
- Is er sprake van een regierol terzake van de betekening en zo ja, aan wie is die opgedragen en hoe wordt deze vorm gegeven?;
- Wat leert het EVRM-recht aangaande de inrichting van regelgeving en praktijk van aspecten van de betekening in strafzaken?

1.3 Afbakening

De uitvoering van een dergelijk onderzoek is niet mogelijk zonder de nodige afbakeningen. Binnen de ook qua tijd en middelen begrensde opdracht kon maar een beperkt aantal landen worden onderzocht. Een nadere selectie van de te onderzoeken landen was daarbij deel van de onderzoeksopdracht.

Van even groot belang is de aard van de materie van de betekening. Die materie is niet het levendigste deel van de strafrechtswetenschap waarover, voor welk land dan ook, kennis en publicaties voor het oprapen liggen. De wettelijke regeling ervan is niet te begrijpen, en zeker ook niet op eventuele meerwaarde voor Nederland te waarderen, zonder enige kennis van de praktijk. Die praktijk is vervolgens – de medewerking die wij van velen mochten

---

² Bedoeld zijn beslissingen van de strafrechter en van het OM; van laatstgenoemde instantie de strafbeschikkingen in het bijzonder.

ondervinden niet te na gesproken – niet altijd even toegankelijk. Hoewel het onderzoek in het teken staat van de betekening in het kader van de (verbetering van de) executie van gerechtelijke beslissingen, kan de regeling van de betekening alleen zinvol worden bestudeerd in samenhang met de regeling van de betekening van – met name – de dagvaarding van de verdachte voor de terechtzitting. Meestal is sprake van een eenvormige regeling die voor de betekening van de meeste gerechtelijke stukken van belang is. En anders dan men wel eens zou verwachten, raakt de inrichting van de wettelijke regeling van de betekening in de kern gemakkelijk aan nogal wat grondslagen van de inrichting van de strafrechtspleging in bepaalde landen. Zo maakt het nogal wat uit of een systeem uitgaat van de aanwezigheid van de verdachte ter zitting, of juist niet. Over de vraag of het kantoor van de raadsman van een verdachte kan gelden als voor justitie bruikbaar (domicilie)adres om stukken aan de verdachte te betekenen, kan niet worden gediscussieerd zonder de positie van de advocatuur in de beschouwingen te betrekken. De vraag of van een verdachte die eenmaal in een strafvervolging is betrokken, mag worden verwacht dat hij zich van te betekenen stukken tot op zekere hoogte zelf op de hoogte houdt of de overheid over zijn verblijfplaats informeert, raakt grondbeginselen van de inrichting van het strafrecht en – zelfs – de staatsinrichting. De op dit punt niet-onbelangrijke Zwitserse grondslag van ‘Treu und Glauben’ die de Staat jegens zijn burgers, maar ook de burger jegens de Staat in acht heeft te nemen, is niet alleen van strafprocessuele, maar zelfs van constitutionele aard.³ Tot op zekere hoogte moesten dergelijke grondslagen van recht, soms ronduit met rechtsculturele aspecten verbonden, nader worden onderzocht en in kaart gebracht. Het onderzoek naar de regeling en mogelijkheden van elektronische betekening vroeg veel zoekwerk binnen de nog betrekkelijk geringe omvang van de ervaringen daarmee in de praktijk.

Uit deze factoren vloeien de nodige beperkingen van het onderzoek voort die bij het waarderen van de resultaten voor Nederland in acht moeten worden genomen. Nochtans konden de voornaamste onderzoeksvragen voor de diverse landen worden beantwoord, al verschilt de omvang en het accent soms per land, mede gelet op de aanleiding om het betreffende land te onderzoeken.⁴ Hier zij nog vermeld dat het onderzoek betrekking heeft op de procedures in de strafrechtspleging tegen volwassenen in de betreffende landen. Omdat het EVRM voor de strafrechtspraktijk verreweg het belangrijkste internationale instrument van regulering is gebleken, is de bespreking van het verdragsrechtelijk kader tot het EVRM en de jurisprudentie van het EHRM ‘beperkt’.

---

³ Zie art. 3 van de Zwitserse StPO respectievelijk art. 9 van de Zwitserse grondwet. Een en ander wordt in hoofdstuk 7 over Zwitserland nader uitgewerkt.

⁴ De selectie van de onderzochte landen wordt hierna in hoofdstuk 2 (QuickScan) nader toegelicht.

1.4 Uitvoering

Zoals gezegd, behoorde een nadere selectie van de te onderzoeken landen tot de uitvoering van het onderzoek. Daartoe is een QuickScan van de hoofdlijnen van het recht van een aantal EU-landen onderzocht in de bibliotheek van het Max Planck Instituut in Freiburg in Breisgau. De keuze van de te onderzoeken landen is in het hoofdstuk inzake de QuickScan nader uiteen gezet. Vervolgens is van de landen die nader in het onderzoek zijn betrokken een inventarisatie gemaakt van wetgeving, jurisprudentie en literatuur. Voor Noorwegen geldt daarbij de beperking dat geen kennis kon worden genomen van uitsluitend in de Noorse taal gestelde literatuur.

In het kader van het onderzoek is vervolgens contact gezocht met ter zake deskundigen in de diverse landen van wie, of via wie, meer informatie kon worden verkregen niet alleen van de wettelijke regeling van de betekening als zodanig, maar ook van de hoofdlijnen van de praktijk. Voor België is gesproken met mr. W. Lammens en met mw. mr. D. Coussens, beiden praktijkassistent bij de vakgroep Strafrecht en Criminologie van de Faculteit Rechten, Universiteit Gent. Voor Duitsland bleek het parket bij het Landgericht in Osnabrück, met name in de persoon van dhr. D. Scheer, dhr. W-E. Hennings en mevr. Chr. Hennings, alle drie als Staatsanwalt aan dat gerecht verbonden (de heer Hennings a.D), bereid een teambespreking met het OM, een rechter en een aantal administratieve medewerkers ter informatie voor ons te organiseren. Voor Engeland is gesproken met dhr. J. Solly van het Criminal Procedure Rule Committee in Londen. Voor Noorwegen kon andermaal een beroep worden gedaan op prof. dr. A. Strandbakken, hoogleraar straf(proces)recht aan de universiteit van Bergen. Dat bij de problematiek van de betekening de e-mail tegenwoordig een bijzondere plaats in neemt, maakte prof. dr. A. Donatsch van de Universiteit Zürich ons op bijzondere wijze duidelijk. Hij informeerde per mail bij een parket bij een gerecht in elk der Zwitserse kantons naar de stand van zaken en ervaringen met de in dat land bestaande mogelijkheden van elektronische bestanddelen. In Zürich stelde verder mr. F. Went, wetenschappelijk medewerker strafrecht aan de universiteit aldaar zijn kennis van het Zwitserse straf- en strafprocesrecht ter beschikking. De QuickScan kon nog worden aangevuld met de weergave van nieuwe voorstellen voor de betekening in het Deense strafrecht dankzij de hulp van mw.dr. B. Feldtmann, lector straf(proces)recht aan de Syddanks Universiteit Denemarken. Voor de verstrekte informatie over de wetgeving in Estland zijn wij dhr. M. Künnapu, adviseur van de afdeling strafrechtelijke beleidszaken van het ministerie van justitie van Estland, dankbaar.

Wij zijn alle betrokkenen, de genoemden en degenen op wie via hen een beroep is gedaan, bijzonder erkentelijk voor de hulp die zij ons hebben willen verlenen. Hun inbreng heeft de resultaten van het onderzoek mede bepaald.

Voor de gerichtheid van het onderzoek op de Nederlandse praktijk is gesproken met dhr. J. van Spronsen van het Ministerie van Veiligheid en Justitie, accountmanager en projectleider USB/Betekenen bij het Centraal Justitieel Incasso Bureau (CJIB) te Leeuwarden.

Bij de uitvoering van het onderzoek heeft een zekere taakverdeling plaatsgevonden. De QuickScan en het onderzoek naar België en Engeland en Wales is primair uitgevoerd door mr. J.H.J. Verbaan, terwijl prof. mr. P.A.M. Mevis als eerstverantwoordelijke heeft gefunctioneerd voor het onderzoek naar het Duitse, Noorse en Zwitserse recht. Het hoofdstuk over het EVRM is door mevr. L. Postma MA, geconcipeerd. De inhoud van de slotbeschouwing is door Mevis en Verbaan, samen met prof. mr. F.W. Bleichrodt, afgewogen en onder de primaire verantwoordelijkheid van Mevis opgeschreven. Bij de uitvoering van het onderzoek verrichtte verder mr. R.J. Verbeek en dhr. E.M. Moerman MSc belangrijke ondersteunende diensten.

1.5 Begeleidingscommissie

Het onderzoek is begeleid door een vanwege de opdrachtgever ingestelde begeleidingscommissie onder voorzitterschap van prof. mr. P.J.P. Tak, emeritus hoogleraar Inleiding tot de rechtswetenschap aan de Radboud Universiteit Nijmegen.⁵ De onderzoekers spreken jegens de leden van de begeleidingscommissie graag hun dank uit voor hun input in wetenschappelijke en praktische zin, en voor de plezierige en constructieve samenwerking.

1.6 Opbouw van het rapport

Het rapport is als volgt opgebouwd. In dit inleidende hoofdstuk is een beschrijving gegeven van de aanleiding, de vraagstelling en de wijze van onderzoek. In hoofdstuk 2 wordt verslag gedaan van enige resultaten van een QuickScan die aan het begin van het onderzoek is uitgevoerd ten einde nader in kaart te brengen van welke landen het met name de moeite waard zou zijn om de wettelijke regeling in kaart te brengen. Relevante informatie over enkele aspecten van systemen van betekening in andere rechtssystemen, hoewel in de QuickScan maar beperkt onderzocht, worden in dit hoofdstuk kort vermeld. Dat is met name gebeurd omdat reeds de enkele informatie over dergelijke aspecten voor de lezer en gebruiker van dit rapport relevant kunnen zijn. In het tweede deel van hoofdstuk 2 is aan enkele relevante aspecten van de regeling van de betekening van gerechtelijke stukken in de rechtssystemen van Estland en Zweden enige nadere aandacht besteed. Aan de hand van de uitkomsten van de QuickScan is in hoofdstuk 2 de keuze voor de te onderzoeken landen nog nader toegelicht. Er zij op gewezen dat de QuickScan niet zonder meer

---

⁵ De samenstelling van de begeleidingscommissie is in de bijlage opgenomen.

voldoende diepgang had om op basis daarvan reeds zelfstandig veel conclusies te trekken over wenselijke ontwikkelingen van het Nederlandse recht ter zake. In zoverre is de slotbeschouwing (hoofdstuk 9) maar zeer ten dele mede op de resultaten van de QuickScan gebaseerd.

De hoofdstukken 3 tot en met 7 bevatten telkens de schets van het recht in één van de vijf onderzochte landen. De landen worden in alfabetische volgorde besproken. Deze hoofdstukken vormen het zwaartepunt van het onderzoek. Daarin wordt het materiaal bijeen gebracht dat in de slotbeschouwing (hoofdstuk 9) op zijn betekenis voor Nederland wordt gewaardeerd. Voor de verschillende landen wordt telkens de regeling van de betekening zelf in hoofdlijnen geschetst om daarmee per land de voornaamste onderzoeksvragen te beantwoorden. Per land liggen daarnaast enige nadere accenten. Voor Duitsland en Zwitserland, tot op zekere hoogte met Nederland vergelijkbaar, gaat het dan om de betekenis van de van Nederland afwijkende grondslag voor berechting in aanwezigheid van de verdachte. Voor andere landen lag een dergelijke insteek minder voor de hand omdat regeling en praktijk van de betekening te weinig afwijkt van Nederland (België), de bronnen vanwege de taal te weinig toegankelijk zijn (Noorwegen) dan wel het systeem van strafproces te veel afwijkt (Engeland). Voor Zwitserland, België en Engeland vormden vooral ook de ontwikkelingen inzake de (on)mogelijkheden van elektronische betekening ingang van onderzoek. Engeland ‘overlapt’ weer met Zwitserland en Duitsland in de mogelijkheid om aan de verdachte te betekenen via het adres van de raadsman. Noorwegen bezit een in veel opzichten ‘gematigd’ systeem dat op verschillende punten als reflectie voor de waardering van het recht van andere landen op de betekenis voor Nederland kan dienen. Deze onderscheiden accenten worden in de onderscheiden hoofdstukken nader uitgewerkt. In zoverre verschillen de hoofdstukken ook van elkaar. Aan het slot van elk hoofdstuk zijn de voornaamste uitkomsten van het onderzoek naar het relevante recht van het betreffende land met het oog op de in de hiervoor aangeduide onderzoeksvragen bijeen gebracht. Ten behoeve van het overzicht is na hoofdstuk 8 een overzicht opgenomen van het antwoord op de voornaamste onderzoeksvragen over de verschillende landen heen.

Voordat op basis van die schets der verschillende landen gedachten, conclusies en mogelijke aanbevelingen voor Nederland kunnen worden geformuleerd, is in hoofdstuk 8 eerst separaat aandacht besteed aan de betekenis van het EVRM en de jurisprudentie van het EHRM, voor zover relevant voor het onderwerp van de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken.

Het onderzoek wordt afgesloten met een slotbeschouwing (hoofdstuk 9). Daarin worden met name enige gedachten geformuleerd omtrent de lessen die uit het recht van andere landen voor de verdere ontwikkeling van het onderwerp van de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken kunnen worden getrokken.

1.7 Leeswijzer

Uit het voorgaande vloeit een leeswijzer voor het rapport voort. Hoofdstuk 2 bevat de selectie van de te onderzoeken landen, alsmede relevante elementen uit het recht van andere landen, in het bijzonder Zweden, Estland en – tot op zekere hoogte – Denemarken. De daarop volgende hoofdstukken bevatten de beschrijving van het recht van de vijf onderzochte landen. De voornaamste uitkomsten van de beschrijving van de afzonderlijke landen zijn in de slotparagraaf van de verschillende hoofdstukken bijeen gebracht. Op basis van die uitkomsten is daarna een schema opgenomen waarin aan de hand van enkele deelonderzoeksvragen een overzicht over de landen heen wordt aangereikt. In een apart hoofdstuk 8 worden de voornaamste conclusies van een verkenning van het relevante EVRM-recht gepresenteerd. In de slotbeschouwing (hoofdstuk 9) volgen enige voor Nederland relevante conclusies en gedachten. Daartoe worden in die slotbeschouwing thematisch onderwerpen aan de orde gesteld omtrent de mogelijkheden die er, volgens de uitgevoerde vergelijking met de onderzochte landen, voor Nederland zouden kunnen zijn om de betekening anders en beter vorm te geven, onder andere om de snelheid van de tenuitvoerlegging te bevorderen.

1.8 Afsluiting

Het onderzoek is in juni 2012 afgesloten.

Hoofdstuk 2 Resultaten uit de QuickScan

2.1 Inleiding en plaatsbepaling

Zoals aangegeven in de inleiding is voorafgaand aan het nadere onderzoek van de wettelijke regeling van de betekening in enkele afzonderlijke landen een QuickScan uitgevoerd van de hoofdlijnen van het wettelijk systeem in een groter aantal andere landen.

Uitvoering en beperkingen

De QuickScan is uitgevoerd door een verkenning van het recht van andere landen in het Max Planck-instituut voor internationaal en rechtsvergelijkend strafrecht in Freiburg i. Br in Duitsland. Voor dit onderzoek aldaar is gekozen omdat in dit instituut veel relevante bronnen beschikbaar zijn omtrent de wetgeving in de verschillende landen. De ingang van het onderzoek is immers ook primair de wetgeving en niet de praktijk, welke laatste overigens in de nader onderzochte landen wel aan de orde komt.

Voor de selectie van de in de QuickScan betrokken landen is nader gefocust op de EU-landen, niet omdat het EU-lidmaatschap in deze van beslissende betekenis is, maar omdat, ook naar de beperking in ruimte en tijd van het onderzoek, een focus op systemen in Europese landen vanwege de vergelijkbaarheid met Nederland voor de hand ligt. Wel is van belang dat alleen EVRM-landen in het onderzoek zijn betrokken, maar dat is bij EU-landen per definitie het geval. Voorts is nader geselecteerd op die landen waarvan de wetgeving qua taal voldoende toegankelijk bleef. Van sommige landen bleek vervolgens inhoudelijk maar zeer beperkte informatie beschikbaar waarvan het niet altijd zinvol werd bevonden daarover te rapporteren. Aldus is het hierna opgenomen ‘landenoverzicht’ ontstaan.

Selectie van te onderzoeken landen

Met deze QuickScan is in de eerste plaats getracht om door middel van een kort overzicht van landen te bezien welke rechtssystemen voor uitgebreid afzonderlijk onderzoek in aanmerking zouden komen. In zoverre had de QuickScan ten doel een adequate selectie van nader te onderzoeken landen te helpen bevorderen. Zo is er mede op grond van de QuickScan voor gekozen geen landen te onderzoeken met een op wezenlijke onderdelen vergelijkbare systematiek als in Nederland. Er is uiteindelijk voor gekozen om binnen de in tijd en capaciteit ook beperkte omvang van het onderzoek vijf landen te onderzoeken en wel België, Duitsland, Engeland, Noorwegen en Zwitserland.

Voor België is met name aanleiding gevonden omdat in de wettelijke regeling de mogelijkheid van elektronische betekening verregaand is doorgevoerd. Dan is onderzoek naar de inhoud van de regeling en de praktijk aangewezen. Zwitserland is gekozen vanwege de recent ingevoerde nieuwe,

algemeen geldende codificatie van de strafvordering waardoor een moderne regeling voorwerp van onderzoek kon zijn. Het zal niet verbazen dat ook daarin in de mogelijkheid van elektronische betekening is voorzien. Net als Duitsland en Noorwegen gaat Zwitserland uit van de aanwezigheid van de verdachte ter terechtzitting. Zodanige aanwezigheid is een omstandigheid die veel betekenis- en executieproblemen en vertraging in de tenuitvoerlegging van rechterlijke beslissingen kan voorkomen. Maar dat uitgangspunt maakt nieuwsgierig naar de realisatie van dit uitgangspunt in regeling en praktijk van deze drie landen.

Verder was voor Noorwegen van belang dat daarmee ook een Scandinavisch land in de beschouwingen kon worden betrokken; de strafrechtspleging gaat in die landen deels op andere, soms wat minder punitieve grondslagen terug, terwijl – net als voor Zwitserland – van belang was dat het een land betreft waarin ook in afgelegen, landelijke gebieden moet worden betekend. Ook voor Engeland waren de mogelijkheden voor elektronische betekening reden voor selectie van dit land, alsmede de wat anders vormgegeven inrichting van de regelgeving voor de betekening, mede onder invloed van de gedetailleerde richtlijnen van de ‘Criminal Procedure Rules’. Bovendien leek het verantwoord ook een land met een common law systeem in het onderzoek te betrekken.

Resultaten voor andere landen

Uit de QuickScan is tegelijk een redelijke verkenning van een aantal thema's rondom betekening naar voren gekomen. Zo is het in enkele rechtssystemen onder omstandigheden mogelijk om een voor de verdachte bestemd stuk rechtsgeldig aan zijn werkgever te betekenen. Ten aanzien van een aantal facetten van de regeling in een enkel, in de QuickScan betrokken rechtssysteem, bleek het interessant om nader onderzoek te doen dan in het kader van de QuickScan zelf noodzakelijk was. Dat betreft met name het systeem in Estland en de nieuwe wettelijke regeling in Zweden en Denemarken. Ten aanzien van die aspecten is binnen de marges van het onderzoek ruimte gezocht om over dergelijke aspecten iets nader te rapporteren. Dat gebeurt in het tweede deel van dit hoofdstuk.

De aldus bijeen gebrachte resultaten van de QuickScan worden in dit hoofdstuk gerapporteerd. Die resultaten zijn enerzijds van voldoende belang en voldoende relevantie om in het kader van het onderzoek te worden gemeld. Tegelijk moet bij de waardering van deze resultaten de beperktheid van de QuickScan als onderzoeksvorm in acht worden genomen.

De gepresenteerde resultaten zijn hoe dan ook de uitkomst van een beperkt onderzoek. Aangezien daarbij binnen een beperkte tijdsduur een grote hoeveelheid informatie moest worden verwerkt, kon niet in detail worden ingegaan op de betekenis en achtergrond van die informatie. In de uitvoering van de QuickScan voor het onderhavige onderzoek betekende dit, dat in een kort tijdsbestek een analyse moest worden uitgevoerd van een betrekkelijk groot aantal wetgevingen, die bovendien elk hun eigen wetssystematiek kennen

en dat voorts voor zover informatie daarover in de Engelse, Duitse of Franse taal beschikbaar was.

Vanwege de bovengenoemde beperkingen, verbonden aan een QuickScan, kan niet met zekerheid worden gesteld dat daarmee alle afwijkende vormen van betekening van gerechtelijke stukken in de andere landen zijn opgemerkt, noch dat uit de QuickScan kan worden afgeleid dat de landen die in dit onderzoek verder niet nader worden onderzocht, geen inrichting van de regeling van de betekening van stukken hebben die de moeite van het onderzoeken en vergelijken met de Nederlandse regelgeving, niet waard zouden zijn.

De uit de analyse van het recht van andere landen voortvloeiende slotoverwegingen in hoofdstuk 7 van dit rapport zijn in zoverre ook niet op de uitkomsten van de QuickScan gebaseerd. Tegelijk zijn de resultaten ervan te relevant om in het kader van een rapport, gericht op het bezien van de noodzaak, mogelijkheid en wenselijkheid van verbeteringen in de Nederlandse regelgeving en praktijk van adequate betekening van processtukken in strafzaken met name met het oog op een snellere executie, achterwege te laten. Tegen die achtergrond worden de resultaten van die QuickScan in dit hoofdstuk, gepresenteerd.

2.2 Onderscheiden systemen van wetgeving: eenvormige regeling of regeling per rechtsgebied?

Voorafgaand aan de afzonderlijke bespreking van de landen die in de QuickScan zijn onderzocht, kan worden opgemerkt dat de systemen van wetgeving in de verschillende landen met betrekking tot de betekening van gerechtelijke stukken grof gesteld in drie groepen systemen van regelgeving kunnen worden onderscheiden. Een aantal Europese landen kent een systeem waarin de betekening van gerechtelijke stukken in een ten opzichte van de onderscheiden rechtsgebieden zelfstandige, algemene en eenvormige regeling is neergelegd. Landen als België, Oostenrijk en Zweden vormen daar een voorbeeld van. In andere Europese landen, waaronder Nederland, bestaat een systeem waarbij de betekening van gerechtelijke stukken in een per rechtsgebied zelfstandige regeling, die regels met betrekking tot het strafproces vastlegt, is geïncorporeerd. Dat is eveneens het geval in Letland, Luxemburg, Polen, Roemenië, Slovenië en Slowakije. Als laatste valt nog te noemen een systeem waarbij de nationale overheden aan de rechtbanken en hoven in een land de bevoegdheid toekennen om zelf regelingen met betrekking tot de betekening van gerechtelijke stukken op te stellen. Die systemen komen over het algemeen meer voor in de landen met een op common law georiënteerd rechtstelsel.

De indruk bestaat dat een systeem met een per rechtsgebied zelfstandige regeling weinig ‘profiteert’ van betekeningmogelijkheden in de andere rechtsgebieden. Waar vormen van elektronische betekening of betekening aan

de vertegenwoordiger van een procespartij in het civiele recht gemakkelijker geaccepteerd lijken te worden dan in het strafproces, dringen dergelijke vormen in systemen met een, de rechtsgebieden overstijgende regeling, gemakkelijker in andere rechtsgebieden door.

Voor de administratief-technische voorzieningen die voor elektronische betekening getroffen moeten worden zal een eenvormige voorziening die in verschillende rechtsgebieden kan worden gebruikt al snel meer voor de hand liggen.

2.3 Presentatie van de resultaten van de QuickScan voor enkele afzonderlijke landen

In deze paragraaf volgt een presentatie van de resultaten van onderzoek van het recht van de verschillende landen die in de QuickScan zijn geanalyseerd. In deze paragraaf worden daartoe per land de uitkomsten van de QuickScan vermeld. Als gezegd, betreft dat een verkenning op enkele hoofdlijnen.

2.3.1 Ierland

In Ierland wordt de regeling met betrekking tot de betekening van gerechtelijke stukken opgesteld door de rechtbanken. Als uitgangspunt worden gerechtelijke stukken in Ierland in persoon betekend. Betekening kan ook plaatshebben door een kopie achter te laten op de woon- of verblijfplaats of de werkplek van de geadresseerde dan wel een kopie achter te laten bij familie, echtgeno(o)t(e) of kind.⁶

2.3.2 Letland

In het Wetboek van Strafvordering van Letland is bepaald dat als uitgangspunt gerechtelijke stukken per post worden uitgereikt aan de geadresseerde op het woon- of verblijfadres.⁷ Bovendien mogen de gerechtelijke stukken eveneens worden verzonden naar een door de geadresseerde zelf opgegeven e-mailadres. In het geval de geadresseerde andere communicatievormen heeft opgegeven en de betekening van stukken dringend is, kan gebruik worden gemaakt van die andere communicatievormen, zo volgt uit onder meer de bepaling van art. 330 van het Wetboek van Strafvordering van Letland.

---

⁶ Rules of the District Order Court (Order 10).

⁷ Wetboek van Strafvordering van de republiek Letland, art. 330, tekst zoals geldend op 14 januari 2010.

2.3.3 Litouwen

Uit de regelingen van het Litouwse strafprocesrecht komt naar voren dat gerechtelijke stukken in Litouwen, net als in Polen, als uitgangspunt in persoon aan de geadresseerde worden uitgereikt.⁸ Indien de persoon niet op zijn woonadres wordt aangetroffen, worden de stukken uitgereikt aan een lid van de huishouding indien die zich bereid verklaart het stuk in ontvangst te nemen. Het gerechtelijke document wordt, indien voornoemde vorm van uitreiking niet mogelijk is, achtergelaten op het postkantoor, het politiebureau of bij de lokale autoriteiten.⁹ Bovendien mogen de stukken tevens worden achtergelaten op de werkplek van de geadresseerde. In dat geval wordt aan de persoon op de werkplek uitgereikt die bevoegd is post te ontvangen.

2.3.4 Luxemburg

De betekening van gerechtelijke stukken is in het Groothertogdom Luxemburg geregeld in Titel II.3 van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafvordering. Betekening vindt plaats door de gerechtelijke deurwaarder, (*d'huissier de justice*).¹⁰ Een persoon aan wie het stuk wordt uitgereikt tekent voor de ontvangst van het stuk. Indien de ontvanger niet kan of niet wil tekenen, wordt daarvan door een *huissier de justice* proces-verbaal opgemaakt. Betekening geschiedt als uitgangspunt in persoon, aan het adres van de geadresseerde.¹¹ In andere gevallen kan aan het adres van de geadresseerde aan de huisgenoot worden betekend of per post. In de gevallen dat aan een ander dan aan de geadresseerde wordt betekend, wordt daarvan proces-verbaal opgesteld en wordt de geadresseerde daarvan op de hoogte gebracht.¹²

2.3.5 Polen

In de Poolse strafvorderingswetgeving is bepaald dat stukken in beginsel aan de betekende in persoon worden uitgereikt.¹³ Indien de persoon niet op zijn woonadres wordt aangetroffen, worden de stukken uitgereikt aan een lid van de huishouding of de conciërge. Het te betekenen document wordt, indien voornoemde vorm van uitreiking niet mogelijk is, achtergelaten op het postkantoor, het politiebureau of bij de lokale autoriteiten. Bovendien, zo geeft de bepaling van artikel 133 van het Poolse Wetboek van Strafvordering aan,

---

⁸ Wetboek van Strafvordering van de republiek Litouwen, zoals dat luidde op 25 september 2010, art. 134.

⁹ Wetboek van Strafvordering van de republiek Litouwen, zoals dat luidde op 25 september 2010, art. 136.

¹⁰ Wetboek van Strafvordering van het Groothertogdom Luxemburg. Art. 381.

¹¹ Wetboek van Strafvordering van het Groothertogdom Luxemburg. Art. 387.

¹² Wetboek van Strafvordering van het Groothertogdom Luxemburg. Art. 387 lid 5 en lid 6.

¹³ Wetboek van Strafvordering van de republiek Polen, art. 132.

kan het document worden achtergelaten op de werkplek van de geadresseerde. In dat geval wordt het stuk aan de persoon op de werkplek uitgereikt die bevoegd is post te ontvangen.

2.3.6 Roemenië

Het Roemeense Wetboek van Strafvordering bepaalt dat stukken als uitgangspunt schriftelijk worden betekend.¹⁴ De uitreiking van stukken vindt als regel plaats op het woonadres en, indien dat adres onbekend is, op de werkplek bij de afdeling personeelszaken van de betekende. Indien de geadresseerde niet op zijn woonadres wordt aangetroffen, kan worden uitgereikt aan de familie of levensgezellen. De uitreiking kan in het geval dat de persoon zich in een flatblok of hotel bevindt, ook aan de conciërge geschieden.¹⁵

2.3.7 Slovenië

Een verkenning van de Sloveense strafvorderlijke wetgeving leert, dat ook in de Sloveense betekenisregeling gerechtelijke stukken als uitgangspunt per post worden betekend.¹⁶ De te betekenen stukken kunnen, in het geval dat de geadresseerde niet op zijn werkplek, woon-, of verblijfplaats wordt aangetroffen, worden achtergelaten bij familieleden, bij de conciërge of bij burens, voor zover die zich bereid hebben verklaard het stuk aan te nemen. Gerechtelijke stukken die op de werkplek worden afgegeven, worden achtergelaten bij de persoon die bevoegd is om de post in ontvangst te nemen.¹⁷

2.3.8 Slowakije

In de Slowaakse wetgeving is de betekenisregeling opgenomen in het Wetboek van Strafvordering. In de regeling met betrekking tot de betekening van gerechtelijke stukken wordt als uitgangspunt per post betekend.¹⁸ Indien de betekening per post niet is geslaagd, wordt de politie verzocht de stukken te betekenen.¹⁹ Wanneer een persoon, die het juiste adres heeft opgegeven, niet op het adres wordt aangetroffen kan het stuk aan een huisgenoot worden afgegeven. Uit de bepaling met betrekking tot het afgeven van de stukken aan de huisgenoot vloeit ook voort dat het stuk kan worden afgegeven op de werkplek aan een collega.²⁰ Dat kan slechts geschieden onder de voorwaarde

---

¹⁴ Wetboek van Strafvordering van de republiek Roemenië, art. 175.

¹⁵ Wetboek van Strafvordering van de republiek Roemenië, art. 179.

¹⁶ Wetboek van Strafvordering van de republiek Slovenië, art. 117.

¹⁷ Wetboek van Strafvordering van de republiek Slovenië, art. 119.

¹⁸ Wetboek van Strafvordering van de republiek Slowakije, algemene bepaling van artikel 62.

¹⁹ Wetboek van Strafvordering van de republiek Slowakije art. 62 lid 2.

²⁰ Wetboek van Strafvordering van de republiek Slowakije art. 62 lid 3.

dat die collega uitdrukkelijk te kennen heeft gegeven het stuk te overhandigen aan de geadresseerde.

2.3.9 Denemarken

De Deense regeling inzake de betekening van gerechtelijke stukken is van belang, aangezien deze in ontwikkeling is. In november 2009 is door de Deense Minister van Justitie een werkgroep ingesteld om de regeling van de betekening van gerechtelijke stukken voor het civiel recht en het strafrecht nader te bezien. (De betekening is in Denemarken niet per rechtsgebied maar meer algemeen geregeld in de Deense Wet op de rechtspleging ('Retsplejelov')). Meer specifiek had de werkgroep tot opdracht de bestaande regelingen en praktijken rondom de betekening van de gerechtelijke stukken in kaart te brengen en daarbij te bezien of die regeling en praktijk van de betekening effectiever zou kunnen worden ingericht met het oog op de met de betekening gediende belangen van rechtszekerheid en van de waarborg voor een effectieve procesvoering. Voorts diende de werkgroep te bezien of in gevallen waarin formele betekening thans nog is voorgeschreven, wellicht ook met informele betekening zou kunnen worden volstaan, eventueel omgeven met aan het recht van andere landen ontleende herstel mogelijkheden in geval een stuk een geadresseerde toch niet blijkt te hebben bereikt.

De werkgroep werd ook verzocht zich uit te laten over andere vormen van betekening dan de schriftelijke betekening via verzending per post of uitreiking van het stuk, bijvoorbeeld en met name over het eventueel introduceren van de mogelijkheid van telefonische of digitale betekening en het gebruik van de mogelijkheid van betekening door mededeling van bepaalde stukken aan de geadresseerde op diens werkplek. Voor zover zij aanleiding zou zien om wettelijke regelingen te wijzigen, werd de werkgroep uitgenodigd ter zake met een concreet voorstel voor wetswijziging te komen.

Het rapport van de commissie, getiteld *Betænkning om revision af reglerne om forkyndelse* (Betænkning 1528/2011)²¹ is in november 2011 openbaar gemaakt. Daaruit blijkt dat de werkgroep inderdaad tot de conclusie is gekomen dat de wettelijke regeling van de betekening aan herziening toe is, met name ook om nieuwe vormen van betekening te introduceren. Veel gevallen waarin formele betekening door informele zou kunnen worden vervangen ziet de werkgroep niet. Voor wat betreft de plaats van betekening wordt voorgesteld ook inrichtingen waar personen gedurende enige tijd plegen te verblijven als herbergen en opvangcentra voor daklozen als betekeningadres te introduceren en de werkplek als betekeningadres van gelijke prioriteit te laten zijn als het woonadres en niet, zoals onder bestaande wetgeving, slechts subsidiair aan het woonadres.

---

²¹ Het rapport kan als PDF-bestand worden geraadpleegd via <http://jm.schultzboghandel.dk/upload/microsites/jm/ebooks/bet1528/pdf/bet1528.pdf>

Voor wat betreft nieuwe vormen van betekening stelt de werkgroep de introductie voor van de digitale betekening per e-mail met gebruik van de technische systemen die reeds voor communicatie met de overheid op andere beleidsterreinen bestaan. In de voorstelling van de werkgroep geldt de betekening per e-mail als voltooid zodra het bericht geopend wordt, in welk geval het systeem automatisch daarvan een bericht stuurt naar het betreffende overheidsorgaan van wie het te betekenen stuk afkomstig is. De werkgroep stelt ook voor om het mogelijk te maken aan verdachten en getuigen herinneringsSMS-jes te sturen om daarmee te bevorderen dat verdachten en getuigen ter terechtzitting aanwezig zullen zijn. Meer omstreden is het voorstel van een meerderheid van de werkgroep voor de introductie van de mogelijkheid van telefonische betekening in bepaalde gevallen. Als die vorm van betekening zou worden toegelaten, zou, in de voorstelling van de werkgroep, telefonische betekening alleen in persoon mogelijk moeten zijn.

Hoe in dat geval voldoende moet of kan worden gegarandeerd dat de persoon aan wie moet worden betekend ook de gesprekspartner is, wordt niet helemaal duidelijk gemaakt. Op die onmogelijkheid is een eerder initiatief in de richting van mogelijke elektronische betekening uit 1990 al eens afgeketst. Belangrijker is waarschijnlijk dat de werkgroep zelf al opmerkt dat voor telefonische betekening in elk geval geen plaats is als het gaat om de betekening van de dagvaarding in strafzaken.

De voorstellen van de werkgroep tot modernisering van de regeling van de betekening en tot introductie van nieuwe vormen van betekening zijn veelomvattend en gedetailleerd. De voorstellen zijn in het algemeen positief ontvangen, al is er ook kritiek op bepaalde, meer concrete punten. In hoofdlijnen is de verwerking van de voorstellen in nieuwe wetgeving te verwachten, maar concrete wetsvoorstellen zijn bij de afsluiting van dit onderzoek nog niet ingediend.²²

2.3.10 Estland

In Estland is de algemene regeling voor de betekening van stukken onder meer gereguleerd in de bepaling van artikel 165 van het Wetboek van Strafvordering.²³ Daaruit blijkt, dat de uitreiking van geschreven stukken geschiedt onder de voorwaarde van tekenen voor ontvangst. De geschreven dagvaarding kan per post, fax of door middel van andere communicatievormen worden betekend aan personen. Onder communicatievormen wordt onder meer de betekening per e-mail begrepen, in het geval dat door de betrokken persoon voor ontvangst van de dagvaarding op deze wijze is getekend.²⁴ Een dagvaarding wordt verondersteld te zijn ontvangen op de datum die is

---

²² Dat laatste is mede reden om Denemarken niet als nader te onderzoeken land te selecteren.

²³ Wetboek van Strafvordering van de republiek Estland, art. 164.

²⁴ Wetboek van Strafvordering van de republiek Estland, art. 165.

weergegeven op de bekendmaking van afgifte op het postkantoor.²⁵ Dagvaardingen per e-mail dienen naar het door de betrokkene(n) aangegeven adres te worden gezonden en in andere gevallen te worden bekendgemaakt via het internet. Dat wil zeggen dat in dat geval niet de inhoud van de dagvaarding wordt gepubliceerd, maar wel bekend wordt gemaakt dat een dagvaarding tegen een bepaald persoon is uitgevaardigd. De dagvaarding moet worden vergezeld van een digitale handtekening en moet zijn beschermd tegen inzage door derden.²⁶ Een per e-mail verzonden dagvaarding wordt als uitgangspunt verondersteld te zijn ontvangen door een persoon op de dag van de certificatie van de ontvangst. In het geval dat het bewijs van ontvangst van de dagvaarding niet binnen drie dagen is gecertificeerd kan niet worden gezegd dat de dagvaarding ontvangen is. Dan wordt de dagvaarding alsnog in de vorm van een aangetekende brief verzonden of wordt de dagvaarding uitgereikt in persoon, welke ‘persoon’ dan dient te tekenen voor ontvangst.²⁷

2.3.11 Zweden

In Zweden is op 11 april 2011 een nieuwe Zweedse Betekeningswet in werking getreden.²⁸ De doelstelling van de nieuwe wetgeving op het gebied van de betekening was het scheppen van omstandigheden die noodzakelijk zijn voor een efficiënte en moderne regeling van de betekening met in acht neming van de rechten van het individu op een eerlijk proces en de afdoening binnen een redelijke termijn. De nieuwe wetgeving dient meer transparant en eenvoudig toepasbaar te zijn en maakt de toepassing van moderne technologie in ruimere mate mogelijk. Bovendien vergroot de nieuwe Betekeningswet de verantwoordelijkheden van partijen en anderen, die worden gezocht om te worden betekend, ten opzichte van de situatie zoals dat voorafgaand aan de wetswijziging het geval was.²⁹

Uit de zesde afdeling van titel 33 van het Wetboek van Strafvordering van Zweden kan vervolgens worden opgemaakt dat op de betekening van stukken in strafzaken de Betekeningswet van Zweden van toepassing is. In dezelfde afdeling wordt echter aangegeven dat bepaalde bepalingen van die Betekeningswet, in het geval het de betekening in een strafzaak betreft, niet van toepassing zijn.³⁰

In het Wetboek van Strafvordering is aangegeven dat gerechtelijke stukken onder meer de naam van de rechtbank, de naam en verblijfplaats van partijen dienen te vermelden. Daarnaast moeten in het geval dat een andere partij dan justitie betrokken is in het strafgeding, geschreven pleitnota's van partijen het beroep en het nationale registratienummer van de persoon of

---

²⁵ Wetboek van Strafvordering van de republiek Estland, art. 165 lid 3.

²⁶ Wetboek van Strafvordering van de republiek Estland, art. 165 lid 5.

²⁷ Wetboek van Strafvordering van de republiek Estland, art. 165 lid 5.

²⁸ De betekeningwet van het Koninkrijk Zweden.

²⁹ Aldus de officiële website van Zweedse overheid: <http://www.regeringen.se/sb/d/2708/a/15150>.

³⁰ Wetboek van Strafvordering van het Koninkrijk Zweden, Titel 33, zesde afdeling. Genoemd worden de afdelingen 5, 12 en 15 van de Betekeningswet.

organisatie bevatten, het postadres en het adres van de werkplek weergeven en, indien noodzakelijk, enig ander adres waar de partij door een deurwaarder kan worden bereikt. Een telefoonnummer van verblijfplaats en van de werkplek dient in de pleitnota te worden vermeld. In het geval er sprake is van een geheim of afgeschermd telefoonnummer hoeft dat slechts te worden opgegeven indien de rechtbank dat heeft bevolen. Bovendien moeten andere relevante omstandigheden die een rol kunnen spelen bij het op een juiste wijze betekenen van stukken aan een procespartij door deze zoveel als mogelijk worden aangegeven. Indien een wettelijk vertegenwoordiger handelt voor een procespartij, moeten de correspondentiegegevens van die wettelijk vertegenwoordiger worden verstrekt aan de justitiële autoriteiten en indien de partij een advocaat namens hem in de zaak heeft betrokken moeten diens naam, adres en telefoonnummer worden verstrekt.³¹

Een dagvaarding dient informatie te verstrekken over een verdachte. Maar informatie over het beroep, de werkplek of het telefoonnummer van de verdachte of van zijn wettelijke vertegenwoordiger of de verdachtes advocaat mag slechts worden verstrekt indien die informatie ook beschikbaar is zonder er speciale navraag naar te doen. Indien de verdachte een onbekend adres heeft, dient door justitie aan de gerechtelijke instantie, belast met de berechting, informatie te worden verstrekt over de inspanningen die gepleegd zijn om zijn adres of verblijfplaats te achterhalen.³²

2.4 Opmerkingen en bevindingen

In de vorige paragraaf is een korte verkenning opgenomen van enkele aspecten van de regeling van de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken in andere Europese landen dan Nederland. Presentatie van enige resultaten van deze, zij het ook maar snelle en eerste verkenning, leek als zodanig voor dit onderzoek van belang. In dat kader kunnen de volgende observaties en uitkomsten worden gemeld.

2.4.1 Geen heel wezenlijk andere systemen

De QuickScan heeft geen systemen van wetgeving opgeleverd die reeds naar aard en grondslag zo volstrekt afwijken van de Nederlandse wetgeving, dat met zodanige afwijking nader onderzoek van het betreffende systeem zich als het ware opdringt. Het gaat steeds in de kern om hetzelfde: door wie en aan wie kunnen gerechtelijke stukken worden betekend? Dat wil niet zeggen dat er in de uitwerking van deze in hun grondslag gelijke systemen, geen opmerkelijke afwijkingen ten opzichte van de Nederlandse regeling van de betekening van gerechtelijke stukken zijn gevonden of zouden bestaan. Een aantal onderzochte

---

³¹ Wetboek van Strafvordering van het Koninkrijk Zweden, Titel 33, eerste bepaling.

³² Wetboek van Strafvordering van het Koninkrijk Zweden, Titel 33, eerste bepaling, tweede en derde lid.

regelingen met betrekking tot de betekening van gerechtelijke stukken kennen wel een afwijkende regeling. Met de terughoudendheid die bij de waardering van de resultaten van de QuickScan past (het is niet altijd even eenvoudig om vast te stellen of een wettelijke regeling van een ander land als erg afwijkend ten opzichte van de Nederlandse te bestempelen is; iets dat op het eerste opzicht als zeer afwijkend kan overkomen, kan in het licht van de verdere uitwerking van de regeling toch betrekkelijk vergelijkbaar zijn met de Nederlandse procedure met betrekking tot de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken en omgekeerd) vragen enkele aangetroffen aspecten reeds in dit hoofdstuk enige nadere aandacht.

2.4.2 Betekenen aan de werkgever

Opvallend is het gegeven dat in nogal wat landen de wet in de mogelijkheid voorziet om gerechtelijke stukken achter te laten op de werkplek van de geadresseerde. Daarbij kan wel een kanttekening worden geplaatst. Een aantal landen dat in hun wetgeving de mogelijkheid heeft opgenomen om bij de betekening van gerechtelijke stukken in het geval van niet aantreffen van de geadresseerde de stukken achter te laten op de werkplek van de geadresseerde, betreft landen die behoren tot het voormalige Oostblok. In die landen bestond, toen de communistische partijen daar nog aan de macht waren, geen werkloosheid onder de bevolking. Dat bracht met zich mee dat alle inwoners altijd een baan hadden en derhalve een werkplek. Die werkplek was geregistreerd, net als het huisadres en fungeerde mede als communicatiepunt tussen Staat en burger. Die historische achtergrond kan daarmee deels verklaren waarom sommige landen een dergelijke regeling in hun wetgeving hebben opgenomen, al kan, zoals zal blijken, ook in een land als Noorwegen onder omstandigheden aan de werkgever worden betekend. Daarmee is al gezegd dat die verklaring niet voor alle landen opgeld zal doen. Bij het nog te presenteren onderzoek van Zwitserland zal blijken dat betekenen aan de werkgever aldaar al snel als inbreuk op de privacy van de werknemer wordt gevoeld.

Ook voor de Nederlandse situatie is weinig waarschijnlijk dat het werkadres zal (kunnen) worden beschouwd als een punt van, (zelfs) publiekrechtelijke communicatie tussen Staat en burger, zeker waar een strafzaak niets met de arbeidsrelatie te maken heeft. Om die reden is er niet voor gekozen één van dergelijke systemen nader in het onderzoek te betrekken.

2.4.3 E-mailmogelijkheid in Estland en nieuwe regeling in Zweden

Een van de (twee) landen, die bij de QuickScan opgemerkt werd als een land met een opmerkelijke regeling ten aanzien van de betekening van gerechtelijke stukken, betrof Estland. Dit gezien het feit dat in Estland in het Wetboek van Strafvordering een mogelijkheid is neergelegd om betekening van gerechtelijke

stukken middels andere vormen van communicatie te doen plaatsvinden, waarbij met name het gebruik van e-mail opvallend te noemen is.

Het andere land dat in dit kader dient te worden genoemd is Zweden. Uit de hierboven beschreven bevindingen kan worden opgemerkt dat in Zweden vrij recent nieuwe wetgeving met betrekking tot de betekening van gerechtelijke stukken in werking is getreden waarin, althans zo stelt de Zweedse wetgever, een moderne en efficiënte regeling van de betekening met behulp van moderne technologieën is opgenomen.³³

De resultaten van de QuickScan gaven aanleiding te bezien of van beide landen, zonder deze alsnog afzonderlijk en uitvoerig in het onderzoek te betrekken, toch een nadere verkenning op deze punten kon worden verwezenlijkt. Binnen het beperkte (tijds)kader van het onderzoek is daarvoor ruimte gezocht en gevonden. Aangezien daarbij geen sprake is van een onderzoek naar het rechtsstelsel terzake van betekening in Estland respectievelijk Zweden als geheel, is er voor gekozen om de resultaten van deze nadere verkenning als zelfstandig onderdeel in dit hoofdstuk te presenteren.

2.5 Nadere verkenning I: de elektronische betekening in Estland

2.5.1 Inleiding

Uit Titel 5, ‘Gerechtelijke stukken, Vertaling, Vertolking en dagvaarding’, afdeling 3 ‘dagvaarding’ van het Estse Wetboek van Strafvordering komt naar voren dat een persoon, die dient te verschijnen bij het Openbaar Ministerie (hierna: OM), de rechtbank of een andere onderzoeksinstelling in Estland daartoe per post, fax maar ook door middel van andere communicatievormen kan worden opgeroepen.

2.5.2 De oproep

Geschreven dagvaardingen mogen per post dan wel met gebruik van e-mail worden betekend, indien daarvoor wordt getekend, zo stelt art. 165 van het Wetboek van Strafvordering van Estland. Ten aanzien van de ontvangst van de dagvaarding zijn de leden 3 en 4 van het in artikel 165 bepaalde van belang. Een dagvaarding per post wordt geacht te zijn ontvangen op de datum, die is weergegeven op de bekendmaking van afgifte van het postkantoor. In het vierde lid is opgenomen dat een dagvaarding per e-mail naar het aangegeven adres moet worden gezonden en in andere gevallen moet worden bekendgemaakt via het internet. Dat wil zeggen dat in dat geval niet de inhoud van de dagvaarding wordt gepubliceerd maar wel bekend wordt gemaakt dat

---

³³ Zie vorige noot.

een dagvaarding tegen een bepaald persoon is uitgevaardigd. De dagvaarding moet zijn vergezeld van een digitale handtekening en bescherming tegen inzage door derden is een vereiste in het geval er gebruik wordt gemaakt van de dagvaarding die per e-mail wordt verzonden.

2.5.3 Ontvangstbevestiging van de oproep

In Estland wordt het bewijs dat een dagvaarding betekend is, aangenomen indien de ontvangst is gecertificeerd door een persoon. Als datum van ontvangst geldt de dag dat de persoon de ontvangst heeft gecertificeerd.³⁴ In het geval dat het ontvangstbewijs van de dagvaarding niet binnen drie dagen bekrachtigd wordt, moet de dagvaarding in de vorm van een aangetekende brief verzonden worden of dient de dagvaarding in persoon te worden uitgereikt, waarbij de geadresseerde bij ontvangst tekent. De afdrukken van de e-mails en van de in kennis stellingen worden toegevoegd aan het dossier.³⁵ Uit de bepaling van art. 317 van het Wetboek van Strafvordering van Estland kan worden afgeleid dat de betrokkene een afschrift van het vonnis toegezonden krijgt of dat het hem onmiddellijk wordt uitgereikt na afloop van de zitting.

2.5.4 Onderzochte aspecten van de Estse regeling

Het strafprocesrecht in Estland kent, zoals blijkt uit het bovenstaande, een mogelijkheid om gerechtelijke stukken met behulp van andere communicatiemiddelen dan de fax of post toe te zenden. Met name de mogelijkheid van het gebruik van de e-mail als wijze van betekening is betrekkelijk opvallend. De mogelijkheid om middels elektronisch verkeer gerechtelijke stukken te betekenen lijkt samen te hangen met het feit dat na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en het onafhankelijk worden van Estland, het land Estland in de gelegenheid is gesteld om een geheel nieuw rechtstelsel in te richten, waardoor verwerking van modernere technologische ontwikkelingen vanzelfsprekender kon plaats vinden.

In verband met de mogelijkheid van betekening van gerechtelijke stukken met behulp van het elektronisch verkeer zijn nadere vragen voorgelegd aan het Ministerie van Justitie van Estland met betrekking tot dit onderdeel van de Estse regeling.

De onderzoekers hebben op de vragen antwoord mogen ontvangen van de adviseur van de afdeling strafrechtelijke beleidszaken van het ministerie van justitie van Estland, in de persoon van Markko Künnapu. De vragen dienden om na te gaan op welke wijze personen, waarmee zowel staatsburgers van Estland als niet-onderdanen worden bedoeld, in Estland kunnen worden geregistreerd. Bovendien is het Estse Ministerie van Justitie bevraagd over de

---

³⁴ Wetboek van Strafvordering van de republiek Estland, art. 165 lid 4.

³⁵ Wetboek van Strafvordering van de republiek Estland, art. 165 lid 5.

wijze waarop, zowel voor Estse Staatsburgers als voor niet-Estse staatsburgers, de ontvangst van de dagvaarding bevestigd kan worden. Daarnaast zijn vragen gesteld over de mogelijkheden, die door de Estse wetgeving worden geboden ten aanzien van het registreren van niet Estse staatsburgers. Als laatste is de vraag voorgelegd over de wijze waarop de regeling, zoals deze in Estland vorm heeft gekregen, door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens is ontvangen. Met andere woorden, de vraag is voorgelegd of de toepassing van de betreffende Estse bepalingen tot schendingen van de bepalingen van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens heeft geleid.

2.5.5 Registratie van Estse staatsburgers

Met betrekking tot de betekening van gerechtelijke stukken is de vraag voorgelegd welke mogelijkheden de republiek Estland kent met betrekking tot het registreren van Estse burgers. Er bestaat inderdaad een mogelijkheid om gegevens te verzamelen van burgers en personen, die in Estland verblijven. Op grond van de Wet Bevolkingsregistratie bevat het bevolkregister de gegevens van de Estse burgers, burgers afkomstig uit de Europese Unie, burgers afkomstig uit de lidstaten van de Europese Economische Ruimte of de Zwitserse confederatie die hun verblijf in Estland hebben geregistreerd of gegevens van vreemdelingen die een verblijfsvergunning hebben verkregen dan wel over het recht tot verblijf in Estland beschikken.

2.5.6 Bekendmaking via e-mail en bevestiging van ontvangst

Ten aanzien van de vraag of de Estse wetgeving voorziet in de mogelijkheid dat burgers van de overheid gerechtelijke stukken kunnen ontvangen door middel van het gebruik maken van e-mail en, indien die mogelijkheid door de wetgeving wordt geboden, op welke wijze een burger vervolgens kan bevestigen dat de e-mail die door de overheid is verzonden hem of haar bereikt heeft, geldt het volgende. Op grond van het Wetboek van Strafvordering van Estland uitgevaardigde dagvaardingen mogen worden betekend per aangetekende post met notitie van achterlating of met gebruikmaking van elektronisch verkeer. In het geval de betekening van een oproeping met behulp van elektronisch gegevensverkeer plaatsvindt, dient de oproeping te worden verzonden naar het e-mailadres dat door de persoon aan het openbare lichaam, dat de oproeping uitvoert, verstrekt is of te worden geopenbaard op het internet op zijn of haar werkplek of persoonlijke website. De oproep door de justitiële autoriteiten moet worden vergezeld van een mogelijkheid tot bevestiging met digitale handtekening en dient te worden versleuteld door gebruik te maken van een publieke versleuteling van het ontvangstbewijs opgemaakt door de ontvanger, op de wijze zoals bepaald in de bepalingen van de Digitale Handtekeningenwet. Bij het verzenden van de oproeping wordt onmiddellijk de verplichting tot bevestiging van de ontvangst van de oproeping kenbaar

gemaakt. Daartoe wordt een e-mail aan de ontvanger gezonden. Een oproeping die verzonden is met gebruik van elektronisch gegevensverkeer wordt als uitgangspunt geacht op de dag van bevestiging van de ontvangst door de persoon te zijn ontvangen. Indien de ontvangstbevestiging van de oproeping niet binnen drie dagen na verzending van de oproeping is geschied, dient de oproeping te geschieden per post in de vorm van een aangetekende brief of dient de oproeping plaats te vinden in persoon, waarbij de persoon tekent voor de in ontvangstneming van de oproeping.

2.5.6.1 Het 'E-File systeem'

Het 'E-File systeem' is een systeem waarbij op digitale wijze opgemaakte documenten elektronisch kunnen worden geüpload of gedownload met behulp van het internet. De gedachte achter dergelijke systemen is dat papierloos zou kunnen worden gewerkt. In Nederland is dat het beste te vergelijken met de mogelijkheid van het digitaal aangifte doen van belastingen bij de belastingdienst (DigiD).

Ook in Estland werkt men al met een dergelijk systeem. In het geval dat de oproeping beschikbaar is gesteld door middel van het 'E-File systeem', dient de op te roepen persoon op de hoogte te worden gesteld van het bestaan van een oproeping door daarvan bericht te geven op zijn of haar e-mailadres, zoals dat door hem of haar is weergegeven in een akte of wordt daarvan notificatie gemaakt op het internet. Die bekendmaking op het internet dient een verwijzing naar de digitale oproeping, zoals opgenomen in het 'E-File systeem', te bevatten zonder de inhoud van die oproeping weer te geven. De termijn voor het raadplegen van de oproeping, die is geplaatst in het 'E-File systeem', is gesteld op drie dagen, te rekenen vanaf de dag van verzending van de oproeping. Een oproeping dient niet te worden vergezeld van de mogelijkheid om middels een digitale handtekening te bevestigen, in het geval dat de verzender en het tijdstip van verzending kan worden geïdentificeerd en aangeduid door middel van het 'E-File systeem'. Het 'E-File systeem' legt het moment van openen en de gebruiker zelf vast en de oproeping wordt in dat geval geacht te zijn ontvangen door een persoon vanaf het moment dat de oproeping is geopend in het 'E-File systeem'. In het geval de oproeping niet binnen drie dagen op het 'E-File systeem' wordt geraadpleegd, te rekenen vanaf de dag dat de oproeping verzonden is, dient de oproeping te geschieden per post in de vorm van een aangetekende brief of dient de oproeping plaats te vinden in persoon, waarbij de persoon een handtekening plaatst voor het in ontvangst nemen van de oproeping.

2.5.6.2 Afdrukken van e-mails toevoegen aan het strafrechtelijke dossier, tenzij gebruik wordt gemaakt van het 'E-File systeem'

De afdrukken, of anders gezegd uitdraaien, van de e-mails die in relatie staan tot de uitreiking van de oproepingen en de afdrukken van de e-mails welke de ontvangstbevestiging van de oproeping weergeven en bevestigen, moeten in het strafrechtelijk dossier worden gevoegd. Het feit van ontvangst van een oproep met behulp van het 'E-File systeem' wordt vastgelegd door het 'E-File systeem' zelf. Dat brengt met zich dat daarvan geen afdruk hoeft te worden toegevoegd aan het strafrechtelijke dossier.

2.5.7 Registratie van personen die geen Estse staatsburgers zijn

In reactie op de vraag welke mogelijkheden de republiek Estland heeft met betrekking tot de registratie van niet-onderdanen (burgers die geen Ests staatsburgerschap hebben), geeft het Ministerie van Justitie van Estland aan dat op grond van de Wet Bevolkingsregistratie het bevolkingsregister van Estland alleen gegevens van Estse staatsburgers bevat.

Ten aanzien van niet-Estse staatsburgers bevat het bevolkingsregister gegevens over burgers, die staatsburger zijn van een van de lidstaten van de Europese Unie, burgers, die staatsburger zijn van de lidstaten van de Europese Economische Ruimte, dan wel staatsburgers van de Zwitserse Confederatie die hun verblijf in Estland hebben geregistreerd en burgers, die een verblijfsvergunning van de Estse overheid hebben ontvangen of het recht hebben om in Estland te verblijven.

2.5.8 Bekendmaking via e-mail en bevestiging van ontvangst aan niet-Estse staatsburgers

Met betrekking tot de vraag of er een mogelijkheid bestaat niet-Estse staatsburgers te bereiken door middel van e-mail geeft het Ministerie aan dat ten aanzien van niet-onderdanen dezelfde regels gelden als ten aanzien van Estse onderdanen. Hun gegevens zijn af te leiden uit de registratie zoals die hiervoor is beschreven. Op grond van de bovengeschetste bepalingen geldt ook voor niet-onderdanen dat de bevestiging van ontvangst van de oproeping plaats heeft op de hierboven beschreven wijze, te weten de verzending van een mogelijkheid om met een digitale handtekening de ontvangst van digitale stukken te bevestigen.

2.5.9 Geen actieve plicht tot het zich op de hoogte houden

De vraag rijst of er in de wetgeving van Estland een algemene verplichting voor personen is opgenomen om hun post of e-mail op te halen of dat er op andere wijze een verplichting is opgenomen om zichzelf op de hoogte te stellen of te houden van andere wijzen van informatieverstrekking. Met andere woorden: bestaat op grond van de wetgeving van Estland een algemene verantwoordelijkheid voor de burger om zich op de hoogte te stellen van de mogelijkheid dat in een strafzaak een beschuldiging of uitspraak die op een bepaalde burger betrekking heeft, aan hem betekend wordt? Daarvan lijkt niet onmiddellijk te kunnen worden gesproken. Zoals hiervoor onder 2.5.6. al uiteen gezet gaat de procedure met betrekking tot de bevestiging van ontvangst van stukken die per e-mail zijn verzonden uit van een zekere veronderstelling. Indien de ontvangst van de oproep niet bevestigd wordt binnen een periode van drie dagen, te rekenen van af de dag van de verzending van die oproep moet op andere wijze worden opgeroepen. De oproep dient dan per post te worden verzonden in de vorm van een aangetekende brief dan wel in persoon te worden betekend, waarbij de ontvanger de ontvangst bevestigt door voor de ontvangst een handtekening te plaatsen op een ontvangstbewijs.

De achtervang van zekerheid van betekening alvorens rechtsgevolgen intreden schuilt dus niet in de combinatie van de verzending door de overheid met de veronderstelde plicht voor de burger zijn mail te lezen, maar schuilt (toch weer) in het alsnog ‘ traditioneel’ betekenen van het gerechtelijke stuk. In zoverre kan de betekening per e-mail eerder een mogelijkheid die de efficiëntie van de procedure van de betekening bevordert, worden genoemd dan dat sprake is van een volledige vervanging van de reguliere, in de meeste andere landen gehanteerde procedure van betekening. Bovendien dient de overheid in veel gevallen van de verdachte op enig moment de medewerking te hebben gehad in die zin dat de betekening per e-mail afhankelijk is van de beschikking die de Estse overheid heeft over het e-mailadres van de betrokken persoon. Als deze weigert een adres op te geven, kan geen e-mailbetekening plaatsvinden.

2.5.9.1 Oproep beschikbaar via ‘E-File systeem’

Een oproep die beschikbaar wordt gesteld door middel van het ‘E-File systeem’ wordt geacht te zijn ontvangen vanaf het moment dat de oproep in het ‘E-File systeem’ wordt geopend. In het geval dat een oproep niet binnen het ‘E-File systeem’ geraadpleegd wordt binnen drie dagen, te rekenen vanaf de dag dat de oproep verzonden is, dient de oproep als gezegd per post te worden verzonden in de vorm van een aangetekende brief dan wel dient de oproep in persoon te worden betekend, waarbij de ontvanger de ontvangst bevestigt door te ondertekenen.

2.5.9.2 Kennisgeving door middel van landelijke dagbladen

Indien in een strafzaak verschillende slachtoffers deelnemen of civiele gedaagden partij zijn of in het geval een identiteit niet kan worden vastgesteld, mag een opsporingsautoriteit, het OM of het gerecht, een oproep van een dergelijke persoon doen door middel van een bekendmaking in een landelijk dagblad. Een oproep die op dergelijke wijze wordt bekendgemaakt, wordt geacht te zijn uitgereikt op een gelijke wijze als de openbaarmaking van een kennisgeving.

Een kennisgeving van een oproep dient ten minste tweemaal te worden gepubliceerd in een landelijk dagblad, waarbij tussen de twee publicaties ten minste een week na de eerste publicatie dient te zijn verstreken. De gepubliceerde tekst waarin de kennisgeving is opgenomen, dient in het strafrechtelijk dossier te worden gevoegd.

Indien een oproep niet kan worden uitgereikt door het opvolgen van de reguliere procedure die voor de betekening van stukken van toepassing is, wordt ten aanzien van die persoon bij een bevel afkomstig van een opsporingsautoriteit, het OM of door een beslissing van het gerecht verklaart dat hij of zij als voortvluchtige moet worden aangemerkt. In het geval een persoon dergelijke status is verleend, zijn andere bepalingen van toepassing.

2.5.10 Problematiek rondom het uitvaardigen van stukken met gebruik van elektronisch gegevensverkeer

Uit de opgave uit Estland blijkt dat zich, op welke wijze dan ook, geen problemen hebben voorgedaan met betekening van gerechtelijke documenten door middel van het gebruik van elektronische gegevensverkeer. Wel geeft het Ministerie van Justitie aan dat desondanks op 1 september 2011 een herziening van de regeling heeft plaatsgevonden. De herziening van de regeling betrof onder meer een wijziging waardoor meer concreet en specifiek wordt aangegeven welke e-mailadressen kunnen worden benut, in het geval dat een openbaar lichaam een oproeping via het elektronisch gegevensverkeer wil versturen.

2.5.11 Uitspraken van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens met het oog op de regeling van de betekening in Estland

Over de hier besproken concrete onderdelen van de Estse regeling zijn bij de zegsman van het Estse Ministerie geen specifieke beslissingen van het EHRM

bekend. Ook uit de jurisprudentiebronnen van het EHRM blijkt daarvan niet (zie ook hoofdstuk 8).

2.6 Nadere verkenning II: Zweden

2.6.1 Inleiding: nieuwe *Betekeningswet*, ‘*Ny delgivningslag*’

Hierboven is reeds aangegeven dat de betekening van gerechtelijke documenten in Zweden geregeld is in een zelfstandige betekeningswet, ‘*Delgivningsförrättning*’. Voor zover het de betekening in strafzaken betreft, wordt in het Wetboek van Strafvordering van Zweden verwezen naar deze Betekeningswet.³⁶

Deze nieuwe betekeningswet is op 1 april 2011 in werking getreden.³⁷ Daarmee is de oude betekeningswet van 1979 komen te vervallen. Het verslag van de commissie die het wetsontwerp namens de regering heeft voorbereid, bevat een aantal argumenten voor de invoering van de nieuwe betekeningswetgeving.³⁸ De commissie stelt dat de voorstellen gericht zijn op het regelen van betere voorwaarden voor een efficiënte en veilige afhandeling van gerechtelijke mededelingen.³⁹ Dat wil men bereiken door de regelgeving transparanter en eenvoudiger te maken. Het voorstel en de daaruit voortvloeiende regeling schept ruimere mogelijkheden voor het gebruik van elektronische communicatie. Daarnaast wordt, zo stelt de commissie, bij de betrokken partijen een grotere verantwoordelijkheid voor een juiste wijze van betekening neergelegd. Bovendien wordt aan de politie, de officier van justitie en aan de rechter alsmede aan uitvoerende instanties en aan de belastingdienst de bevoegdheid gegeven om stukken te betekenen. Voorts schept het wetsvoorstel de mogelijkheid om private dienstverlenende bedrijven, indien de medewerkers daartoe gemachtigd zijn, een gelijke bevoegdheid tot het uitreiken van stukken te geven als de bevoegdheid die bij publieke deurwaarders is neergelegd.⁴⁰

2.6.2 Achtergrond nieuwe wetgeving in Zweden

Het voorstel tot een nieuwe betekeningswet speelt een belangrijke rol in het perspectief van de rechtszekerheid. Doelstelling van de nieuwe regelgeving is, dat een persoon die op enige wijze belang heeft bij een zaak op de hoogte wordt gesteld van de inhoud van de zaak, van de stand van zaken en dat hem

---

³⁶ Zoals bepaald in titel 33 van het Wetboek van Strafvordering van het Koninkrijk Zweden.

³⁷ *Ny delgivningslag*, SFS 2011, 154, uitgevaardigd op 24 februari 2011, bekendgemaakt op 8 maart 2011 en in werking getreden op 1 april 2011.

³⁸ Overwegingen van de Commissie nieuwe betekeningswetgeving, ‘*Ny delgivningslag justitueutskottets betänkande*’, 2010/11: JuU2.

³⁹ ‘*Ny delgivningslag justitueutskottets betänkande*’, 2010/11: JuU2, p. 1.

⁴⁰ ‘*Ny delgivningslag justitueutskottets betänkande*’, 2010/11: JuU2, p. 1.

mogelijkheden worden geboden de inhoud van de stukken die in zijn zaak van belang zijn te kunnen raadplegen. Tegelijkertijd tracht de nieuwe regeling met betrekking tot de betekening van gerechtelijke documenten te voorkomen dat rechtszaken en andere juridische procedures onnodig vertraagd worden. De nieuwe regels dienen derhalve kort gezegd zowel de rechtszekerheid ('rättssäkerhett'), als de efficiëntie.

De commissie die het ontwerp opstelde geeft in haar overwegingen om te komen tot een nieuw wetsvoorstel aan, dat, hoewel veel betekeningen van gerechtelijke stukken eenvoudig kunnen worden afgehandeld, het ook vaak voorkomt dat personen zich op zodanige wijze gedragen, dat de uitreiking van stukken wordt belemmerd. Een procespartij kan een belang hebben in het uitstellen van een procedure waarin een uitspraak kan volgen die voor hem of haar negatieve gevolgen kan hebben. Uit de gegevens genoemd in het wetsvoorstel blijkt, dat in bijna een op de vier gevallen van een behandeling van een strafzaak op het onderzoek ter terechtzitting dergelijke problemen de voortgang van een procedure belemmeren. Het belangrijkste probleem in die strafzaken ligt in de wijze van betekenen.⁴¹

Naar de mening van de Zweedse regering dient de betekeningsprocedure aan de autoriteiten die werktuigen en flexibiliteit te bieden, die noodzakelijk zijn om een snelle en adequate afhandeling van de betekening mogelijk te maken. De in het kader van dit onderzoek belangrijke (introductie van de) mogelijkheid die elektronische-communicatie meebrengt, biedt naar de mening van de regering een mogelijkheid om voornoemde doelstellingen te realiseren.⁴²

Met betrekking tot de inhoud van de regeling merkt de regering op, dat met invoering van deze wet een aantal belangrijke inhoudelijke wijzigingen wordt doorgevoerd. Naast de genoemde mogelijkheid voor instanties om documenten door middel van het gebruik van elektronisch verkeer te verzenden wordt een nieuwe technisch neutrale wijze van betekening, te weten de mondelinge kennisgeving, met de invoering van de nieuwe wet mogelijk gemaakt. Mondelinge kennisgeving is uitsluitend voorbehouden aan de overheid en mag niet voor het uitreiken van dagvaardingen en andere stukken waardoor een procedure op een bevoegde wijze aanhangig kan worden gemaakt, worden toegepast.⁴³ De mogelijkheid ziet derhalve op de kennisgeving oftewel notificatie van andere berichten, die om een bepaalde reden niet schriftelijk zijn ontvangen.

---

⁴¹ 'Ny delgivningslag justitueutskottets betänkande', 2010/11: JuU2, p. 8.

⁴² 'Ny delgivningslag justitueutskottets betänkande', 2010/11: JuU2, p. 8.

⁴³ 'Ny delgivningslag justitueutskottets betänkande', 2010/11: JuU2, p. 9.

2.6.3. Wettelijke bepalingen

Uit de nieuwe betekeningwetgeving vloeit voort dat in het geval de betekening per post, op elektronische wijze of door overbrenging van de stukken in persoon door een deurwaarder plaatsvindt, bepaalde informatie moet worden verstrekt aan de ontvanger. De informatie met betrekking tot de uit te reiken stukken wordt bij de ontvangstbevestiging gevoegd. De informatie dient de naam en het adres van de bevoegde autoriteit te bevatten. Er wordt ten minste in vermeld welk nummer het te betekenen stuk heeft en er wordt in aangegeven op welke wijze de ontvangst van het stuk kan worden bekrachtigd. Indien het geval daartoe aanleiding geeft, dient de informatie mede een korte beschrijving van het geschrift te bevatten en informatie ten aanzien van de autoriteit waarbij de bevestiging van de ontvangst van het document kan worden gedaan. Het gerechtelijke document gaat vergezeld van een envelop waarmee de bevestiging kan worden geretourneerd.⁴⁴

In het geval dat het gerechtelijke document wordt verzonden per post in de vorm van een aangetekende brief, wordt op het betekeningdocument het documentnummer vermeld. In voorkomende gevallen wordt ook op het document vermeld dat binnen korte termijn een mondelinge bevestiging van de ontvangst van het stuk kan worden gedaan op het postkantoor. De bevestiging van ontvangst op het postkantoor kan uitsluitend persoonlijk geschieden.⁴⁵

Om de uitreiking van het gerechtelijke stuk te bevestigen, dient de reguliere betekeninginstantie een ontvangstbevestiging op te stellen. Indien de betekeninginstantie geen ontvangstbevestiging binnen de daartoe gestelde termijn ontvangt, dient zij de afnemer aan het doen van een ontvangstbevestiging te herinneren.⁴⁶

Als laatste kan nog de bepaling van artikel 13 van de nieuwe Betekeningwet worden vermeld. In die bepaling wordt de mogelijkheid geschapen dat de politie een deurwaarder voor de betekening inhuurt. De betekening van het gerechtelijke stuk wordt dan door de deurwaarder uitgevoerd die daartoe door de politie of een andere bevoegde instantie wordt gemachtigd.⁴⁷

2.7 Afsluiting

In de inleiding van dit hoofdstuk is het verkennend karakter van deze QuickScan aangegeven.

---

⁴⁴ Nieuwe betekeningwet SFS 2011, 154 art. 5.

⁴⁵ Nieuwe betekeningwet SFS 2011, 154 art. 5.

⁴⁶ Nieuwe betekeningwet SFS 2011, 154 art. 6.

⁴⁷ Nieuwe betekeningwet SFS 2011, 154 art. 13.

Hoewel slechts resultaat van een eerste verkenning en overzicht, leek het aangewezen de resultaten van de scan van het recht van een aantal landen in het onderzoek te vermelden. Als belangrijkste resultaat daarvan zijn twee punten gesignaleerd: in een aantal landen bestaat de mogelijkheid om gerechtelijke stukken in strafzaken ook aan het adres van de werkgever van de verdachte te betekenen. Aan die mogelijkheid lijkt voor Nederland niet al te veel waarde te moeten worden toegekend. Verder valt op dat de regeling van de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken in nogal wat landen - anders dan in Nederland - geregeld is in civielrechtelijke regelingen waar in het strafrecht naar wordt verwezen, hetzij in aparte wettelijke regelingen waarin zowel in civiele als in strafzaken naar wordt verwezen. Als voordeel daarvan is geformuleerd dat landen waarin rechtsgebieden een eigen regeling hebben, weinig wordt 'geprofiteerd' van ontwikkelingen in de regeling en praktijk van de betekening van gerechtelijke stukken in andere rechtsgebieden.

Mede op basis van de resultaten van de QuickScan is besloten het nadere onderzoek in de afzonderlijke landen te richten op België, Duitsland, Noorwegen, Engeland en Zwitserland. Deze nadere selectie is hiervoor in de inleiding van dit hoofdstuk (par. 2.1.) nog nader toegelicht.

Een enkel onderdeel van de Estse en Zweedse regeling verdiende enige nadere verkenning. Dat had vooral betrekking op een vernieuwing van de regeling van de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken in elk van deze twee landen, van welke vernieuwing de introductie van elektronische betekening deel uit maakte. Daarover is in het tweede deel van bovenstaand hoofdstuk gerapporteerd. In beide landen is de mogelijkheid van elektronische betekening inderdaad geschapen. Van belang is de constatering dat in Estland de aanname dat het te betekenen stuk de verdachte ook heeft bereikt, niet berust op de constatering van de juiste betekening per e-mail in combinatie met de aanname dat een verdachte geacht wordt zijn mail te lezen. Als elektronisch bericht van ontvangst uitblijft, moet de dagvaarding (toch) in de vorm van een aangetekende brief verzonden worden of in persoon te worden uitgereikt, waarbij de geadresseerde bij ontvangst tekent. Pas dan is sprake van een geldig betekende dagvaarding.

Hoofdstuk 3 België

3.1 Inleiding

Het rechtssysteem van België inzake de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken is met name in het onderzoek betrokken vanwege de recent in de wet geregelde, brede mogelijkheid tot elektronische betekening van gerechtelijke stukken. Die aanleiding en de resultaten van het onderzoek op dit punt worden hierna eerst geschetst. Daarna volgen nog enige opmerkingen over de ‘gewone’ betekening van gerechtelijke stukken. Aangezien daar niet de ingang lag voor onderzoek naar het Belgisch recht, is dat deel beknopt.

3.2 Naar digitalisering van de rechtspleging en weer terug

3.2.1 *De wens tot digitalisering*

De wijze van betekening van gerechtelijke stukken in België is in het afgelopen decennium, in samenhang met andere voorstellen tot wijziging van wetgeving in het kader van een omvangrijk project in relatie tot de informatievoorziening voor de gerechtelijke macht, onderwerp van discussie geweest. De Belgische overheid heeft de noodzaak van de ontwikkeling van een nieuwe communicatiestructuur namelijk in vergelijking met andere landen betrekkelijk vroeg onder ogen gezien en is, om die reden, reeds in het begin van deze eeuw gestart met een project waardoor met behulp van een nieuw informatiesysteem het functioneren van de rechtspleging en de gerechtelijke diensten zou kunnen worden gemoderniseerd en tegelijkertijd de achterstand in de afhandeling van zaken bij de verschillende gerechtelijke instanties zou kunnen worden weggewerkt.⁴⁸

De Belgische overheid heeft geprobeerd de gehele procesvoering op een elektronische wijze te gaan inrichten. Die poging heeft ertoe geleid dat op het gebied van de betekening van gerechtelijke stukken de bepalingen, die daarop van toepassing waren, ingrijpend zijn gewijzigd. Deze wijziging is grotendeels teruggedraaid met het mislukken van het Phenix informatiesysteem, de naam van het project dat de Belgische gerechtelijke instellingen en andere beroepsgroepen moest leiden naar een elektronisch procesdossier.

3.2.2 *Informatiesysteem Phenix*

De Belgische regering heeft, teneinde de digitalisering van de procesvoering te realiseren, in april 2005 het wetsontwerp betreffende de elektronische procesvoering (Wet tot oprichting van het informatiesysteem Phenix)

---

⁴⁸ Bossuyt, H. van en K. Maenhout, ‘De elektronische procesvoering in Phenix’, *Rechtskundig Weekblad* 2006 – 2007, nr 38, 19 mei 2007, p.1542- 1560, p. 1542.

ingediend.⁴⁹ Dat ontwerp van wet strekte tot aanpassing van het Gerechtelijk Wetboek en het strafprocesrecht ten einde de elektronische procesvoering mogelijk te maken, overigens zonder het procedurerecht inhoudelijk te wijzigen.

3.2.2.1 Doel van het ontwerp

Het informatiesysteem Phenix strekte ertoe alle gerechtelijke diensten van het land België op een samenhangende en gestructureerde manier te ‘informatiseren’ en op dezelfde manier de hele procesvoering te ‘informatiseren’. De inwerkingstelling van het project Phenix moest het op termijn mogelijk maken om de procedure, zowel in burgerlijke als in strafzaken, grotendeels zo niet uitsluitend elektronisch te laten verlopen.⁵⁰ Het wetsontwerp had tot doel het procesrecht, namelijk het Gerechtelijk Wetboek en het Wetboek van Strafvordering aan te passen, zodat die het concept van de elektronische akte zouden bevatten. Het ontwerp moest het mogelijk maken om, op termijn en in etappes, de hele procesvoering elektronisch te laten verlopen, zowel op burgerlijk als op strafrechtelijk vlak.⁵¹ In dat kader heeft de Belgische minister zich destijds ingespannen om het aantal wijzigingen te beperken tot hetgeen strikt noodzakelijk was. Het was geenszins de bedoeling om het Gerechtelijk Wetboek of het Wetboek van Strafvordering te herschrijven.⁵²

Het doel was slechts om de wettelijke bepalingen die het gebruik van de elektronica belemmeren in het kader van de procesvoering te herzien. Bewust was gekozen om het aantal ingrepen zoveel mogelijk te beperken en het was zoals gezegd uitdrukkelijk niet de bedoeling om, naar aanleiding van de invoering van de elektronische procesvoering, de bestaande regelgeving inzake het burgerlijk en het strafprocesrecht fundamenteel te wijzigen.⁵³

3.2.2.2 Inhoud van het ontwerp

Het wetsontwerp omvatte drie hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk definieerde de nieuwe begrippen en bevestigde de algemene principes van de elektronische procesvoering. Deze bepalingen betroffen zowel de strafrechtelijke als de burgerrechtelijke procesvoering. Hoofdstuk II bevatte noodzakelijke wijzigingen van het Gerechtelijk Wetboek, geregeld om de elektronische procesvoering mogelijk te maken op burgerrechtelijk vlak. Tot slot stelde hoofdstuk III een bepaald aantal wettelijke bepalingen voor die het eveneens mogelijk moesten maken de bestaande regels van het procesrecht op het

---

⁴⁹ Wetsontwerp, 2004-2005, doc 51 1701/001, op 11 april 2005.

⁵⁰ Verslag bij het Wetsontwerp, 2004-2005, doc 51 1701/004, p. 5.

⁵¹ Verslag bij het Wetsontwerp, 2004-2005, doc 51 1701/004, p. 3.

⁵² Verslag bij het Wetsontwerp, 2004-2005, doc 51 1701/004, p. 6.

⁵³ Verslag bij het Wetsontwerp, 2004-2005, doc 51 1701/004, p. 4.

strafrechtelijk vlak in een elektronische omgeving toe te passen. Het laatste hoofdstuk betrof in zekere zin een gebruiksaanwijzing van de elektronica op strafrechtelijk gebied.

In strafzaken werd in het ontwerp gekozen voor een autonome regeling, zonder aan de bepalingen van het Wetboek van Strafvordering te tornen.⁵⁴ Die autonome regeling liet het toe dat het strafproces op termijn volledig elektronisch zou worden afgehandeld. Een overgangsfase waarin de keuzemogelijkheid bestond tussen hetzij een volledig elektronisch dossier, hetzij een volledig papieren dossier bleef echter gehandhaafd. Het werd niet wenselijk geacht om een dossier te hebben dat deels elektronisch was en deels uit papier bestond.

De keuze voor een autonome regeling in strafzaken impliceerde dat deze afweek van de regeling in de burgerlijke zaken. Deze afwijking was ingegeven door twee doorslaggevende factoren. De eerste factor was het feit dat het strafprocesrecht in die periode in volle evolutie was. Er lag een voorontwerp voor een geheel nieuw Wetboek van Strafvordering. De invoering van de elektronische procesvoering kon echter niet wachten op de hervorming van het strafprocesrecht, aldus de Memorie van Toelichting. Het was noodzakelijk een systeem uit te werken dat kon functioneren, ongeacht wat het Wetboek van Strafvordering uiteindelijk zou bepalen. De tweede doorslaggevende factor was het gegeven dat de elektronische procesvoering in strafzaken heel wat moeilijker ligt dan in burgerlijke zaken. In strafzaken zijn naast de directe actoren (dader en slachtoffer) achtereenvolgens zeer uiteenlopende gerechtelijke instanties betrokken, zoals politiediensten, parket, onderzoeksrechter, onderzoeksgerechten en bodemrechter. De afwikkeling van een strafzaak is in de regel complexer dan de afwikkeling van een burgerlijke zaak. Daarnaast bestaat er vanzelfsprekend een wezenlijk verschil tussen, enerzijds, een burgerlijke procedure die gevoerd wordt tussen de partijen die zelf stukken toevoegen aan het dossier van de rechtspleging en, anderzijds, de strafprocedure waarbij het doorgaan op voorhand niet mogelijk is te weten welke partijen hierbij zullen worden betrokken en waarbij de overheid het bewijs moet leveren en het dossier moet samenstellen.

Het project Phenix is echter, ondanks het feit dat reeds in 2005 de eerste wetten tot invoering van dat systeem zijn aangenomen door de Senaat, nooit operationeel geworden, ondanks pogingen daartoe. De Kamer van Volksvertegenwoordigers heeft uiteindelijk de wetgeving tegengehouden.

Dat het systeem nog niet operationeel is, en dat ook niet zal worden, heeft verscheidene oorzaken. In de ontslagbrief van de heer Hans van Bossuyt, de ondervoorzitter van het Beheerscomité Phenix, hoogleraar Informatica voor Rechterlijke Orde en tevens Raadsheer in het Hof van Beroep in Gent, wordt een aantal redenen opgesomd voor het niet welslagen van het project en het dientengevolge nog in grote delen niet operationeel zijn van het

---

⁵⁴ Verslag bij het Wetsontwerp, 2004-2005, doc 51 1701/004, p. 6.

informatiesysteem.⁵⁵ Voor zover voor dit onderzoek relevant, wordt een enkele oorzaak hierna aangestipt.

De verdere ontwikkeling van het systeem in de oorspronkelijke versie is stopgezet en tot een volledige invoering van Phenix zal het niet meer komen. Maar een aantal aspecten van de oorspronkelijke wet zal echter wel worden ingevoerd. Dat wil zeggen: er is thans een wetsvoorstel aanhangig, waarin sommige bepalingen uit de eerdere Phenix-wetgeving zijn opgenomen.⁵⁶

Voor het mislukken van het project zijn als gezegd verscheidene oorzaken aan te wijzen. De uitvoering van het systeem kende onder meer budgettaire problemen. Als een van de belangrijkste oorzaken valt verder de technische achtergrond te noemen. Het verbreken van het contract met Unisys, de onderneming die het systeem technisch zou uitwerken, bracht een eerste kink in de kabel met zich. Daarnaast valt de politieke achtergrond te noemen. Het beleid op het gebied van de informatisering was sinds juni 2007 niet voortvarend te noemen. Een aantal Koninklijke Besluiten, die nodig waren voor de ten uitvoerlegging van de Phenix-wetten, werd niet ingevoerd.⁵⁷ Als laatste dient te worden opgemerkt dat vanuit de juridische beroepsgroepen ook geen onverdeeld enthousiaste geluiden klonken.⁵⁸ Die laatstgenoemde oorzaak verdient enige nadere aandacht.

De Phenix-wetten bevatten een aanzienlijk aantal regels om de overgang naar de elektronische procesvoering te begeleiden. Gedurende de overgangperiode mochten strafdossiers hetzij elektronisch hetzij op papier worden opgesteld. Bij gemengde strafdossiers, dat wil zeggen dossiers waarin zowel elektronische bestanden als papieren documenten aanwezig waren, bestond die mogelijkheid niet. Dientengevolge is in de wetten eveneens een regeling opgenomen waarin documenten worden omgezet naar andere gegevensdragers om ze op die wijze in een elektronisch dossier te voegen. Op termijn, althans zo was de bedoeling, zouden alle stukken onmiddellijk elektronisch worden opgesteld. De praktijk vreesde dat die mogelijkheid om parallel van de elektronische wijze nog met papier te kunnen werken, snel en op een te eenvoudige wijze zou worden opgeheven. Op grond van het koninklijk uitvoeringsbesluit kon elektronische procesvoering worden opgelegd aan bepaalde beroepsgroepen. De verwachting werd uitgesproken dat de advocatuur een van de eerste beroepsgroepen zou betreffen ten aanzien waarvan die mogelijkheid zou worden toegepast.⁵⁹ Dat zou een snelle informatisering van de advocatuur eisen en leek de nodige investeringen te betekenen in hard- en software en in noodzakelijke opleidingen. Om de invoering mogelijk te maken werd van de beroepsgroepen dus veel flexibiliteit

---

⁵⁵ Ontslagbrief van 19 oktober 2009 gericht tot de Minister van Justitie van België, Stefaan de Clerck.

⁵⁶ Verslag bij Wetsvoorstel 2011-2012 doc 53 1804/001.

⁵⁷ Ontslagbrief H. van den Bossuyt, p. 2.

⁵⁸ Te wijzen valt onder meer op een zeer kritisch artikel in Orde van Vlaamse Balies, 'PHENIX: het informatiesysteem voor justitie in België', *AD REM*, 2006, 4, oktober 2006, p. 4-17.

⁵⁹ Orde van Vlaamse Balies, 'PHENIX: het informatiesysteem voor justitie in België', *AD REM*, 2006, 4, oktober 2006, p. 6.

verwacht.⁶⁰ Dit ‘top down’-element in de doorvoering van het Phenixstelsel werd onder de beoefenaren van de juridische beroepen niet enthousiast ontvangen. Daarin lag ook een belangrijke oorzaak van het mislukken van het stelsel; de invoering ervan werd niet door de beroepsgroepen gedragen, men had bij invoering te weinig te winnen of zag geen voordelen, met name niet van vereenvoudiging van de procespraktijk; Phenix sloot – toen – kennelijk te weinig bij de beroepspraktijk en bij de wensen van de praktijk aan.

3.3 Organen met de betekening belast; systeem van de wettelijke betekening

Zoals in de inleiding gezegd, was een schets van het geldend Belgisch recht niet het voornaamste selectiecriteria om dat land in het onderzoek te betrekken. Nochtans zullen, mede om vergelijking met andere landen mogelijk te maken, enkele aspecten van de bestaande regeling worden geschetst.

In België wordt de vervolging in strafzaken ingesteld doordat het parket van het Openbaar Ministerie een dagvaarding doet uitgaan.⁶¹ Het Openbaar Ministerie kent net als in Nederland wel de mogelijkheid tot seponeren op grond van het opportuniteitsbeginsel.⁶² De verantwoordelijkheid voor de betekening ligt bij het openbaar ministerie, maar met de uitvoering zijn de gerechtelijke deurwaarders belast. Voorwaarden voor de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken worden in België gereguleerd in het Gerechtelijke Wetboek. De gerechtelijke deurwaarders als uitvoerders van deze wet bij de betekening van gerechtelijke stukken, ook in strafzaken, vormen op grond van de bepaling van artikel 549 van het Gerechtelijk Wetboek gezamenlijk de Nationale Kamer, die als rechtspersoon functioneert. De Nationale Kamer telt rond de 520 leden.⁶³ Gerechtsdeurwaarders hebben, behoudens door de Belgische wet bepaalde uitzonderingen, het monopolie op het betekenen van akten en andere te betekenen stukken. Zij zijn het die de partijen oproepen om voor de rechter te verschijnen en personen de inhoud van een vonnis of van administratieve akten meedelen. Als openbare ambtenaren hebben zij de verplichting om partijen te informeren over hun rechten en plichten in zaken.

Op grond van het Belgische Wetboek van Strafvordering dienen in veel gevallen stukken te worden betekend. De betekening van stukken komt onder meer voor in de bepalingen van de artikelen 35bis (*beslag op onroerend goed*), artikel 172 (*hoger beroep tegen vonnis politierechtbank*), 182bis (*berichtgeving aan persoon onderworpen aan militaire wetten*), 187 (*verzet*), 203 (*termijn hoger beroep*), 207 (*verzoekschrift zenden aan griffie*), 216sexies (*aanvullend*

---

⁶⁰ Orde van Vlaamse Balies, ‘PHENIX: het informatiesysteem voor justitie in België’, *AD REM*, 2006, 4, oktober 2006, p. 6.

⁶¹ Zie de bepaling van art. 22SvBE.

⁶² Zie aant. 5 bij artikel 167Sv. J. Reijntjes in Melai op grond van 28quater SvBe.

⁶³ Zie <http://www.gerechtsdeurwaarders.be/nl/>, geraadpleegd op 19 maart 2012.

onderzoek), 232 (keuze woonplaats bij procedure hof van assisen), 275 (betekening in persoon van akte beschuldiging en dagvaarding), 285 (betekening beschuldigde en burgerlijke partij arrest betreffende preliminaire zitting en dagvaarding zitting ter samenstelling jury), 369 (veroordeling in kosten bij herhaling), 531 (bevel tot mededeling), 533 (verzet tegen arrest zonder mededeling) en 645 (kennisgeving ook door directeuren van penitentiaire inrichtingen of hun vertegenwoordigers).⁶⁴ De uitvoering van deze betekening geschiedt als gezegd deels door de gerechtsdeurwaarders die daarbij zijn aangewezen op uitvoeringsbepalingen in het Gerechtelijk Wetboek. Om de voorschriften over de betekening in het Belgisch recht te begrijpen zal men enigszins in die wet en in de voorschriften van het Gerechtelijk Wetboek moeten verdiepen.

3.4 Veroordeling bij verstek

In het Belgische strafprocesrecht is veroordeling bij verstek, net zoals in Nederland, mogelijk en vooral afhankelijk van een geldige betekening van de dagvaarding. Ten aanzien van de tenuitvoerlegging van een bij verstek gewezen vonnis is, in onderscheid met Nederland, in zoverre van belang dat, waar in België de dagvaarding door de deurwaarder wordt betekend met als uitgangspunt dat deze dat in persoon dient te doen, de tenuitvoerlegging van het verstekvonnis eerder en gemakkelijker zal kunnen intreden indien de dagvaarding inderdaad in persoon is betekend.

3.5 De plaats en de betekenis van de betekening in de verschillende procedures van het strafproces

In België is het strafrechtelijk systeem onderverdeeld in de volgende drie divisies: de "Politierechtbanken"⁶⁵, de "Correctionele Rechtbanken"⁶⁶ en het hof van assisen⁶⁷. Elk van deze rechtbanken is bevoegd uitspraak te doen over verschillende soorten strafbare feiten. Alle handelingen in het strafrechtelijk systeem beginnen bij het Openbaar Ministerie en de rechter-commissaris, instanties die het voorbereidend onderzoek in strafzaken uitvoeren.

De regeling en praktijk van de betekening in strafzaken, zoals die bestaat in België, wijkt sterk af van de Nederlandse regelgeving en uitvoering. Die afwijkingen hebben enerzijds te maken met het systeem en de beginselen van

---

⁶⁴ Zie voor de exacte inhoud van de genoemde bepalingen het Wetboek van Strafvordering van België.

⁶⁵ De politierechtbanken behandelen de minst zware vormen van strafbare feiten, overtredingen. Tegen de beslissingen van de politierechtbanken kan beroep worden aangetekend bij de Rechtbanken van eerste aanleg.

⁶⁶ Het merendeel van de strafzaken wordt aangebracht bij de correctionele rechtbanken. Daarnaast bestaat er echter een aantal gespecialiseerde rechtbanken. Zij houden zich bezig met de berechting van delicten, die zijn gepleegd door jeugdigen. Tegen beslissingen van de correctionele rechtbanken kan beroep worden ingesteld bij het Hof van beroep.

⁶⁷ Het hof van assisen is belast met de behandeling van zaken waar het bepaalde zeer ernstige strafbare feiten betreft. Het hof van assisen is sterk afwijkend van de andere rechtbanken en in die zin uniek te noemen. Het is de enige rechtbank in België waarbij gebruik wordt gemaakt van een jury.

de strafrechtspleging, zoals deze in België vorm hebben gekregen, en hangen anderzijds samen met wijze waarop de uitreiking van stukken vorm heeft gekregen in de praktijk. De praktijk en regelgeving in België hebben, zoals hierboven aangegeven, aanleiding gegeven tot nogal wat debat met betrekking tot de inrichting van die praktijk en de regelgeving, die daaraan ten grondslag ligt. Die debatten waren (en zijn) met name gericht op de efficiency en de voortvarendheid waarmee door de gerechten zaken worden afgedaan.⁶⁸

3.5.1 De betekening in het Gerechtelijk Wetboek

Het Gerechtelijk Wetboek (hierna: GW) bevat de regelingen met betrekking tot de betekening van gerechtelijke documenten en geeft weer welke eisen aan de betekening worden gesteld.

3.6 Wijzen van betekening

Op grond van het bepaalde in artikel 32bis GW kan elke neerlegging of mededeling geldig bij gewone brief of, in de gevallen die de wet bepaalt, bij aangetekende brief geschieden. De neerleggingen of mededelingen bij gewone brief of bij aangetekende brief, dienen aan de griffie en aan het parket te worden gericht.

Uit het in artikel 33 GW bepaalde, is af te leiden dat de betekening aan de persoon geschiedt, wanneer het afschrift van de akte door de deurwaarder aan de geadresseerde zelf ter hand wordt gesteld. De betekening aan de persoon kan aan de geadresseerde worden gedaan op iedere plaats waar de gerechtsdeurwaarder hem aantreft. Indien de geadresseerde het afschrift van de akte weigert in ontvangst te nemen, stelt de gerechtsdeurwaarder die weigering vast op het origineel waarbij de betekening wordt geacht aan de persoon te zijn gedaan.⁶⁹ Indien de betekening niet aan de persoon kan worden gedaan, geschiedt zij aan de woonplaats of, bij gebreke van een woonplaats, aan de verblijfplaats van de geadresseerde en, voor een rechtspersoon, aan de maatschappelijke of de administratieve zetel, zo volgt uit het bepaalde in art. 35 GW. Het afschrift van de akte wordt dan ter hand gesteld aan een bloedverwante, aanverwante, dienstbode of aangestelde van de geadresseerde, die boven de leeftijd van zestien jaar oud is. De commissaris van politie moet aan de optredende gerechtsdeurwaarder de plaats aanwijzen waar de partij verblijft, wanneer die hem bekend is en de partij geen woonplaats heeft.⁷⁰

---

⁶⁸ Zie onder meer het tijdschrift I. Van Daele, 'Nog een paar jaar en Justitie heeft moderne computers, misschien', KNACK EXTRA, 2011 (november), p. 16 e.v. en de website van Redactie.be geraadpleegd op 14 juni 2012:

http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/verkiezingen2010/themas/justitie%252Fveiligheid_allen

⁶⁹ Art. 33 van het Belgische Gerechtelijk Wetboek.

⁷⁰ Art. 35 van het Belgische Gerechtelijk Wetboek.

Elke betekening, kennisgeving of mededeling aan de woonplaats of verblijfplaats die een procespartij heeft vermeld in haar laatste akte van de lopende rechtspleging, wordt geacht rechtmatig te zijn gedaan zolang die partij de wijziging van haar woonplaats of verblijfplaats niet uitdrukkelijk aan de griffie en de andere procespartijen, evenals aan het openbaar ministerie heeft medegedeeld.⁷¹

In het geval de persoon geen bekende gekozen woon- of verblijfplaats heeft, kan de gerechtsdeurwaarder op grond van art. 40 GW het afschrift van de akte bij een per post aangetekende brief aan de woonplaats of aan de verblijfplaats in het buitenland sturen. Dat kan per luchtpost indien de plaats van bestemming niet in een aangrenzend land ligt, en onverminderd enige andere wijze van toezending overeengekomen tussen België en het land waar zij hun woon- of verblijfplaats hebben. De betekening wordt in dat geval geacht te zijn verricht door de afgifte van de akte aan de postdienst tegen ontvangstbewijs in de vormen die in deze bepaling worden opgesomd. Heeft de betrokkene in België noch in het buitenland een bekende woonplaats, verblijfplaats, of gekozen woonplaats, dan wordt de betekening gedaan aan de procureur des Konings, in wiens rechtsgebied de rechter die van de vordering kennis moet nemen of heeft genomen, zitting houdt. De betekeningen mogen altijd aan de persoon worden gedaan, indien deze persoon in België wordt aangetroffen. De betekening in het buitenland of aan de procureur des Konings wordt als niet verricht beschouwd indien de partij op wier verzoek ze verricht is, de woonplaats of de verblijfplaats of de gekozen woonplaats van degene aan wie betekend wordt, in België of, in voorkomend geval in het buitenland, kende.⁷²

Tot slot bepaalt artikel 46, tweede lid, GW dat kennisgeving (dat is iets anders dan de betekening; zie hierna) in de bij de wet bepaalde gevallen, door de griffier of, in voorkomend geval, door het openbaar ministerie wordt gezorgd voor kennisgeving bij gerechtsbrief geschiedt.⁷³ In het geval de gerechtsbrief in gedrukte vorm wordt bezorgd, wordt de brief door de postdiensten ter hand gesteld aan de geadresseerde in persoon of aan diens woonplaats, zoals bepaald in de artikelen 33, 35 en 39 GW.

De persoon aan wie de brief ter hand wordt gesteld, tekent en dateert het ontvangstbewijs. Dat ontvangstbewijs wordt vervolgens door de postdiensten aan de afzender teruggezonden. Weigert de persoon aan wie de brief ter hand wordt gesteld te tekenen of te dateren, dan maakt de aangestelde van de postdiensten van die weigering oonderaan op het ontvangstbewijs een melding. In het geval een gerechtsbrief noch aan de geadresseerde in persoon noch aan diens woonplaats ter hand kan worden gesteld, laat de aangestelde van de postdiensten een bericht achter dat hij is langgekomen.

In dat geval wordt de brief op het postkantoor in bewaring gehouden voor een periode van acht dagen. De brief kan tijdens die periode worden afgehaald door de geadresseerde in persoon of door de houder van een schriftelijke volmacht.

---

⁷¹ Art. 36, tweede lid, van het Belgische Gerechtelijk Wetboek.

⁷² Art. 40 van het Belgische Gerechtelijk Wetboek.

⁷³ Art. 46 van het Belgische Gerechtelijk Wetboek.

Wanneer evenwel de geadresseerde van de gerechtsbrief om de terugzending van zijn briefwisseling heeft verzocht of heeft gevraagd dat het op het postkantoor wordt bewaard, wordt de brief tijdens de periode, die door het verzoek wordt gedekt, teruggezonden naar of bewaard op het adres dat de geadresseerde heeft aangewezen.⁷⁴

3.7 Hoe zit de regeling van de betekening in elkaar?

De regeling van de betekening van stukken is, zoals vermeld, geregeld in Hoofdstuk VII van het Gerechtelijk Wetboek, dat het oude Belgische Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering heeft vervangen. Voor wat betreft de regeling met betrekking tot betekening van gerechtelijke documenten in strafzaken geldt, dat in België alle processtukken op grond van verscheidene bepalingen in het Wetboek van Strafvordering dienen te worden betekend. Het Belgisch recht maakt een onderscheid tussen de kennisgeving en de betekening. De betekening is in essentie het ter kennis brengen van een akte door bemiddeling van een ministerieel ambtenaar aan een andere persoon. Als zodanige ambtenaar wordt in België de gerechtsdeurwaarder aangewezen. De eigenlijke betekening bestaat erin dat de gerechtsdeurwaarder, bij deurwaardersexploot, een eensluidend afschrift van de te betekenen akte aan die andere persoon afgeeft. De kennisgeving is, in tegenstelling tot de betekening, de toezending via de post (dus zonder bemiddeling van een ministerieel ambtenaar) van een akte van rechtspleging in origineel of afschrift. De betekening vormt, als vorm van het overbrengen van stukken, de algemene regel, ook in het strafrecht.

De kennisgeving wordt gebruikt in specifieke gevallen die door de wet worden aangeduid.

In het Belgische rechtssysteem wordt evenals dat in Nederland het geval is het verbinden van rechtsgevolgen gekoppeld aan een op juiste wijze verrichte betekening van gerechtelijke documenten. De Belgische wetgever heeft ervoor gekozen om voor te schrijven dat in beginsel in persoon moet worden betekend. Dat uitgangspunt komt tot uitdrukking in het voorschrift dat de gerechtsdeurwaarder het afschrift persoonlijk betekent aan de geadresseerde.

Aan de niet-naleving van de regels inzake de betekening, is nietigheid van de proceshandeling of procesakte verbonden, zo blijkt uit de bepalingen van artikel 860 tot en met 867 van het Gerechtelijk Wetboek. Op grond van het bepaalde in artikel 860 van het Gerechtelijke Wetboek kan een proceshandeling of procesakte nietig worden verklaard in het geval dat niet is voldaan aan een verplichting, zoals voorgeschreven in die wet en de wet die sanctie op het niet voldoen heeft gesteld. Daarbij dient wel te worden opgemerkt dat een proceshandeling slechts nietig wordt verklaard, indien het aangeklaagde

---

⁷⁴ Art. 42bis van het Belgische Gerechtelijk Wetboek.

verzuim of de aangeklaagde onregelmatigheid de belangen schaadt van de partij die aanvoert dat de handeling of de akte nietig is.⁷⁵

De eis dat de belangen van de partij dienen te zijn geschaad, geldt in bepaalde gevallen, die wettelijke zijn vastgelegd, niet.⁷⁶ Het betreft de gevallen van onregelmatigheden met betrekking tot de termijnen, die zijn voorgeschreven op straffe van verval of nietigheid, de ondertekening van de akte, de vermelding van de datum van de akte, in het geval dat die noodzakelijk is om de gevolgen van die akte te beoordelen, de aanwijzing van de rechter die van de zaak kennis moet nemen, de eed opgelegd aan getuigen en deskundigen, en het geval van de vermelding dat exploiten en akten van tenuitvoerlegging op een andere wijze dan die de wet zijn bepaald, zijn betekend aan persoon. Wanneer een van die gevallen zich voordoet, wordt in ieder geval het verval of de nietigheid uitgesproken door de rechter. Dat kan zelfs ambtshalve door de rechter geschieden. De rechter dient daarbij wel rekenschap te geven van het in artikel 867 GW bepaalde, dat stelt dat het verzuim of de onregelmatigheid van de vorm van een proceshandeling (daaronder mede begrepen de niet-naleving van op straffe van nietigheid voorgeschreven termijnen) of van de vermelding van een vorm niet tot nietigheid kan leiden, wanneer uit de gedingstukken blijkt dat de handeling het doel heeft bereikt dat de wet ermee beoogt enerzijds dan wel dat die niet-vermelde vorm werkelijk in acht is genomen anderzijds.⁷⁷ Dat betekent dat een verkeerde betekening geen gevolg heeft als het stuk de geadresseerde desondanks bereikt heeft.

3.8 Afsluiting België

Als bijdrage aan de beantwoording van de onderzoeksvragen kan voor België het navolgende worden gezegd. België was als land geselecteerd vanwege de bijna principiële keuze voor de introductie van een veelomvattende operatie om ook in strafzaken van de mogelijkheden van elektronische procesvoering gebruik te kunnen maken. Dat gold dan zowel voor het gebruik van het elektronisch dossier als van de eventuele mogelijkheden van elektronische betekening. Dat project is in zijn veelomvattendheid stopgezet en mislukt. Een belangrijke les voor Nederland is daarbij dat het er op lijkt dat de wetgever dit project te omvangrijk, te snel en te dwingend aan de praktijk heeft willen opleggen. De Belgische les is dat behoedzaamheid eerder geboden is.

Voor wat betreft de ‘reguliere’ regeling van de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken is in België, net als in een aantal andere landen, sprake van een eenvormige regeling. In België wordt die uitgevoerd door de gerechtsdeurwaarders. Hoewel de kennisneming van die regeling de indruk wekt dat het om een wat gecompliceerde regeling gaat, is in elk geval het voordeel van dit uitgangspunt dat voor zover betekening van gerechtelijke

---

⁷⁵ Gerechtelijke Wetboek artikel 861.

⁷⁶ Gerechtelijke Wetboek artikel 862.

⁷⁷ Gerechtelijke Wetboek artikel 867.

stukken in strafzaken in persoon worden betekend waar de deurwaarder daartoe ook eerder dan bijvoorbeeld de posterijen toe ingesteld en uitgerust is.

Voorts kan ten aanzien van de beantwoording van de onderzoeksvragen het volgende worden gezegd.

Welke vormen van betekening zijn in de onderzochte stelsels mogelijk die gelden als een officiële kennisgeving, al dan niet in persoon?

Normaal vindt in België betekening in persoon plaats. In de wettelijke bepaalde gevallen kan dat bij aangetekende brief geschieden. Mededelingen die worden gedaan bij gewone brief of aangetekende brief, moeten worden gericht aan de griffie en aan het parket.

Wordt van alternatieve vormen van kennisgeving gebruik gemaakt, al dan niet in persoon?

In België bestaat net als in Nederland de mogelijkheid tot het verlenen van een bevel medebrenging.

Maken mogelijkheden en vormen van elektronische betekening via moderne internettechnieken deel uit van de bestaande mogelijkheden?

Elektronische betekening is in België zoals hierboven besproken wettelijk mogelijk maar kent door het mislukken van het digitaliseringsproject geen praktische toepassing.

Welke organen zijn met de verantwoordelijkheid voor de betekening belast?

Kort gezegd ligt de verantwoordelijkheid bij het Openbaar Ministerie; de verantwoording voor de uitvoering van de betekening ligt bij de gerechtelijke deurwaarders. De van de betekening te onderscheiden kennisgeving wordt via de post bezorgd.

Welke instanties voeren de betekening in de praktijk uit en zijn aan die instantie nadere regels gesteld?

De betekening wordt als gezegd door de deurwaarder uitgevoerd, de kennisgeving door de post.

Wat leert het EVRM-recht aangaande de inrichting van regelgeving en praktijk van aspecten van de betekening in strafzaken?

Van strijd met het EVRM blijkt niet.

Afsluitende opmerking België

Het niet operationeel worden van het informatiesysteem in België lijkt een aanbeveling voorzichtig om te springen met dergelijke aanpassingen van wetgeving. Digitalisering lijkt rooskleurig maar kan problemen opleveren.

Hoofdstuk 4 Duitsland⁷⁸

4.1 Inleiding

Het Duitse recht gaat, net als het Nederlandse, uit van de noodzaak van adequate betekening van gerechtelijke beslissingen aan de verdachte, als onderdeel van een enerzijds voldoende eerlijke en anderzijds voldoende adequate strafrechtspleging. Net als in Nederland is het verbinden van bepaalde rechtsgevolgen binnen die strafrechtspleging, in een aantal gevallen van de correcte betekening volgens de daarvoor geldende wettelijke regeling afhankelijk.

Die Duitse regeling van de betekening in strafzaken wijkt in verschillende opzichten nogal af van de Nederlandse regeling ter zake. Deels raken die afwijkingen aan de grondslagen van de strafrechtspleging, deels is ook sprake van een daarmee samenhangende, andere operationalisering in de praktijk.

Geconstateerd kan worden dat het anders ingerichte Duitse systeem niet tot noemenswaardige problemen of discussies rondom de betekening en het effect ervan op de eerlijkheid en de voortvarendheid in de strafrechtspleging leidt. Juist daarom is een nadere verkenning van de Duitse situatie van belang.

Bij de bespreking van de regeling van de betekening in het Duitse recht moet ook naar de verschillende procedures en modaliteiten voor de afdoening van strafzaken worden onderscheiden. Op onderdelen verschillen de regels voor de betekening, hetgeen ook zou kunnen leiden tot een zekere voorkeur in de praktijk voor procedures met een ‘lichter’ regime van betekening. In zoverre is deze differentiatie in procedures van belang. Opmerking verdient daarbij op deze plaats dat in het Duitse recht de mogelijkheid bestaat van verkorting van een procedure door middel van afspraken of overeenstemming tussen procespartijen, inclusief de rechter, over inrichting, grondslag en – tot op zekere hoogte – uitkomst van het proces in een concrete strafzaak. Dit betreft een veel gebruikte procedure die zich aanvankelijk in de praktijk ontwikkelde maar die in 2009 met art. 257a StPO als centrale bepaling in de wet is

---

⁷⁸ Van het Duitse recht zijn, ook in het Nederlands, enkele beschrijvingen voorhanden. Zie H.M.E. Laméris-Tebbenhoff Rijnenberg, *Dagvaarding en berechting in aanwezigheid. De Nederlandse betekeningregeling in rechtshistorisch en Europees perspectief*, diss. Groningen, Thesis Publishers, Amsterdam 1998, hoofdstuk 7; van dezelfde auteur: *Berechting in aanwezigheid en betekening van de dagvaarding*, Hst. 2 in M.S. Groenhuijsen en G. Knigge (red.), *Het onderzoek ter zitting, Eerste interimrapport onderzoeksproject strafvordering 2001*, p. 109-111, Tilburg-Groningen 2000, P.J.P. Tak en J.P.S. Fiselier, *Duitsland-Nederland en de afdoening van strafzaken*, WLP, Nijmegen 2002, en A.G. Mein en M.M. Egelkamp, hoofdstuk 6, *De situatie in Duitsland, in De betekening en executie van verstekvonnissen, Een onderzoek naar de knelpunten in de praktijk in opdracht van het WODC*, Den Haag, 2005, p. 41-45. Als update, ten dele van uitvoeriger verslag en met name vanwege de wat andere insteek van de onderzoeksvraag van het onderhavige onderzoek is er voor gekozen het Duitse recht opnieuw te bestuderen en in dit hoofdstuk zelfstandig te beschrijven met verwijzing naar Duitse bronnen.

geregeld.⁷⁹ Deze modaliteit van de ‘Verständigung’, ook wel ‘Absprachen’ genoemd, die vooral een verkorte inrichting is van het hoofdmodel van berechting door de rechter. In zoverre gelden ter zake geen afwijkende regels voor de betekening.

4.2 Organen met de betekening belast; systeem van de wettelijke regeling

4.2.1 Betekening dagvaarding als onderdeel van berechting: gerecht verantwoordelijk

In het Duitse recht wordt de betekening van de dagvaarding tot de fase van de berechting gerekend. Daarmee is adequate betekening een aangelegenheid van het gerecht. In zoverre betekening voorgeschreven is, is het binnen het gerecht de voorzitter daarvan die de beslissing neemt en schriftelijk de betekening beveelt: art. 36 StPO. De opdracht omvat de aanduiding van degene aan wie betekend moet worden. Ook moet de rechterlijke opdracht bepalen of er formeel moet worden betekend, dan wel dat een informele mededeling (‘Mitteilung’) als vorm van betekening volstaat. Die laatste optie staat open als het een beslissing betreft die niet in aanwezigheid van de daardoor betroffen persoon genomen wordt (in dat geval is namelijk de Verkündigung als vorm van bekendmaken aangewezen), en als het daarbinnen niet gaat om een beslissing terzake waarvan door bekendmaking een termijn gaat lopen, want dan is formele betekening noodzakelijk. Zie art. 35 StPO. De hierna nader te bespreken formele betekening kan op verschillende wijzen worden uitgevoerd. Over de wijze waarop dit zal gebeuren, hoeft het rechterlijk bevel tot betekening zich niet uit te laten.

4.2.2. Regievoerende functie door een eigen dienst (‘Geschäftsstelle’)

Dat adequate betekening een onderdeel is van de berechting en dus en in zoverre door en onder verantwoordelijkheid van het gerecht gebeurt, komt mede daarin tot uitdrukking, dat art. 36 StPO niet alleen de betekening afhankelijk maakt van de opdracht daartoe van de rechter, maar ook bepaalt dat elk gerecht voor de uitvoering ervan ook een eigen dienst heeft, de ‘Geschäftsstelle’ van art. 36 lid 1, eerste lid, tweede volzin, StPO. Zie ook art. 214 lid 1, laatste volzin, en art. 390 lid 3 StPO. In het

---

⁷⁹ ‘Gesetz über die Regelung der Verständigung im Strafverfahren’ van 29 juli 2009, BGBl I 2553. Zie over deze modaliteit uitvoerig J. Peters, Urteilsabsprachen im Strafprozess. Die deutsche Regelung im Vergleich mit Entwicklungen in England & Wales, Frankreich und Polen, Serie ‘Göttinger Studien zu den Kriminalwissenschaften’ Band 13, Universitätsverlag Göttingen, 2011 te raadplegen via [Hoofdstuk 4 Duitsland](http://www.google.nl/#hl=nl&output=search&scient=psy-ab&q=peters+absprachen+in+strafrecht&oq=peters+absprachen+in+strafrecht&aq=f&aqi=&aql=&gs_l=hp.3...2453.13266.0.15907.31.30.0.0.0.0.360.6924.2j9j14j5.30.0...0.0.9BJHi4PuSTU&pbx=1&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.,cf.osb&fp=c18b392ae1b28b5a&biw=1007&bih=573, en Lutz Meyer-Goßner (hierna LMG), inleidende opmerkingen, 5) Verständigung im Strafprozess, randnr. 119- 119f.</p></div><div data-bbox=)

‘Gerichtsverfassungsgesetz’ (GVG) bepaalt art. 153 lid 1 nader: ‘Bei jedem Gericht und jeder Staatsanwaltschaft wird eine Geschäftsstelle eingerichtet, die mit der erforderlichen Zahl von Urkundsbeamten besetzt wird’.

In de praktijk blijkt deze inrichting van groot belang. Zij functioneert als eigen, betrekkelijk adequate betekeningdienst van het gerecht die rechtstreeks door het gerecht kan worden aangestuurd. Vooral door dat laatste wordt in de praktijk als een adequate voorziening ervaren. De ‘Geschäftsstelle’ beschouwt de betekening als wezenlijk onderdeel van haar hoofdtaak, als onderdeel van het gerecht waar deze dienst is aangesteld. Betekening wordt daarmee serieus genomen als opgave van een aparte dienst, binnen het gerecht dat de opdracht tot betekening heeft gegeven. Adequate uitvoering van die opgave wordt dan blijkens de interviews als vanzelfsprekend aanvaard.

Die vanzelfsprekendheid klinkt ook door in de wijze van uitvoering van deze taak. De Geschäftsstelle ziet er op toe dat in het dossier tijdig voorzien wordt in adequate informatie over woon- of verblijfplaats van de verdachte of veroordeelde. Van de Geschäftsstelle gaat in voorkomende gevallen met voldoende autoriteit aanvraag uit tot nader onderzoek door de politie van eventueel woon-, verblijf-, of anderszins geschikt betekeningadres. Voor de uitvoering van de betekening wordt de post ingeschakeld, maar de Geschäftsstelle kan dat ook zelf doen en doet dat soms ook zelf, bijvoorbeeld met gebruik van eigen ‘Gerichtswachtmeister’ of ook wel ‘Justizwachtmeister’ een met de Nederlandse parketpolitie tot op zekere hoogte vergelijkbare dienst die echter ook aangewezen is om bevelen tot medebrenging en de betekening van schriftelijke stukken uit te voeren.

4.2.3 Taak en rol van het OM bij de betekening van de dagvaarding

De benadering waarin de betekening van de dagvaarding onderdeel is van de gerechtelijke activiteiten van berechting, vindt zijn oorzaak in de samenhang die in het Duitse recht bestaat met de – in beginsel - noodzakelijke aanwezigheid van de verdachte ter terechtzitting. De uitwerking van die samenhang heeft consequenties voor een wat andere positie van het openbaar ministerie terzake, in vergelijking met Nederland ten aanzien van de betekening van de van hem afkomstige dagvaarding en de betekening daarvan. Voor een goed begrip van wat dit betekent voor inrichting en praktijk van de betekening van de dagvaarding is een summier schets van deze samenhang en het verschil in positie van het OM ten opzichte van Nederland van belang.

Enigszins anders dan in Nederland, brengt het Duitse OM (‘Staatsanwaltschaft’) weliswaar een dagvaarding (‘Anklageschrift’) uit, maar die dagvaarding is uitsluitend gericht tot het gerecht dat op basis daarvan

besluit of het tot opening van een rechtsgeding ('Hauptverfahren') zal komen.⁸⁰ Het dubbele element van het Nederlandse art. 258 Sv, namelijk dat de zaak door de dagvaarding van het openbaar ministerie ter terechtzitting aanhangig wordt gemaakt, maar dat dit vooral ook gebeurt door de betekening van de dagvaarding aan de verdachte (als taak van het OM en als onderdeel van en voorwaarde voor 'aanvang van het rechtsgeding'), kent het Duitse recht in zoverre niet. De dagvaarding van het OM bevat naar Duits recht alleen het eerste element van 'bericht/verzoek aan het gerecht het rechtsgeding te starten'.

Of het in een Duitse strafzaak op basis van de uitgebrachte OM-dagvaarding tot een rechtsgeding zal komen, vereist een apart besluit van het gerecht in een aparte procedure. In het kader van die, gerechtelijke, procedure wordt de OM-dagvaarding aan de beschuldigde bekend gemaakt, maar die bekendmaking is onderdeel van de die gerechtelijke openingsprocedure en dat wordt gezien als onderdeel van de taak van het gerecht terzake. Het is dan ook de voorzitter van het betreffende gerecht aan wie art. 201 StPO de bekendmaking van de OM-dagvaarding opdraagt. Aangezien ingevolge dat art. 201 de bekendmaking aan de verdachte in de zin van de 'Angeschuldigte'⁸¹ een termijn doet beginnen, is de vormloze mededeling ('Mitteilung') van art. 35 StPO niet toegelaten. Formele bekendmaking is noodzakelijk, door bekendmaking ('Verkündung') als de betroffene aanwezig is, en anders door formele betekening.

Komt het vervolgens inderdaad op besluit van het gerecht tot opening van een rechtsgeding tegen de verdachte, dan wordt de dagvaarding ('Ladung') voor dat rechtsgeding aan de verdachte betekend: art. 215 StPO. De informele mededeling van art. 35 StPO is ook hier vanwege het begin van termijnen uitgesloten. Dat is overigens een door mededeling van het besluit ter terechtzitting herstelbare betekening, mocht er een formele fout zijn opgetreden in de fase daaraan voorafgaande.⁸² In die voorziening is dan het Duitse equivalent van het Nederlandse uitgangspunt dat de vrijwillige verschijning van de verdachte ter zitting een gebrek in de betekening heelt aangezien de verdachte, door zijn verschijnen, er blijk van geeft van het moment van de terechtzitting en de tegen hem uitgebrachte beschuldiging op de hoogte te zijn.

In zoverre is betekening van de dagvaarding als onderdeel van de officiële rechtsgang derhalve opgave van het gerecht, niet van het OM. Betekening van de eigen beslissing van het OM, bijvoorbeeld van de dagvaarding ('Anklageschrift') aan de verdachte is daarmee weliswaar niet wettelijk voorgeschreven, maar ook niet verboden. Zij wordt zelfs vanzelfsprekend

---

⁸⁰ Na het besluit tot opening wordt het eigenlijke onderzoek ter terechtzitting nog nader voorbereid. Daarom kan de term 'Hauptverfahren' beter worden vertaald met het aan art. 258 Sv ontleende begrip 'rechtsgeding' dan met het beperktere begrip 'onderzoek ter terechtzitting'.

⁸¹ Zolang nog niet tot de opening van een terechtzitting ('Hauptverhandlung') besloten is, is nog geen sprake van een 'Angeklagte', maar is de 'Beschuldigte' tegen wie wel al een klacht van het OM geformuleerd is, de zgn. 'Angeschuldigte': zie de definiëring in art. 57 StPO.

⁸² LMG, aant. 1A randnr. 5 bij art. 215.

genoemd.⁸³ Aangezien zij niet wettelijk is voorgeschreven, heeft al dan niet (geldige) betekening voor het verdere verloop van het proces geen betekenis.

4.3 De plaats en de betekenis van de betekening in de verschillende procedures van het strafproces

4.3.1 Uitgangspunt: berechting louter in aanwezigheid van de verdachte

Bovenstaande taakverdeling ten aanzien van de betekening van de dagvaarding van het OM en van het gerecht is niet goed te begrijpen en ook niet goed te waarderen, zonder wezenlijk begrip van het uitgangspunt dat in Duitsland het onderzoek ter terechtzitting in principe, als uitgangspunt en ook daadwerkelijk in de meeste gevallen, alleen wordt gevoerd in aanwezigheid van de verdachte. Wezenlijk is, dat deze grondslag van berechting in aanwezigheid van de verdachte in voorschriften als art. 230 en art. 276 StPO uitdrukkelijk is vormgegeven als opdracht aan het gerecht om een onderzoek ter terechtzitting achterwege te laten als de verdachte er niet is. De eis van diens aanwezigheid staat, zeker historisch maar in dat opzicht wel ook verder teruggaand dan de jaren '33-'45 van de vorige eeuw, niet alleen of uitsluitend in het besef dat de verdachte een recht op berechting in zijn (persoonlijke) tegenwoordigheid moet worden gegarandeerd (een recht waarvan hij eventueel ook vrijwillig afstand zou kunnen doen), maar eerst en vooral in het besef dat de strafrechter in elke strafzaak van enige betekenis doordrongen moet zijn van het belang dat hij de concrete strafzaak niet goed inhoudelijk verantwoord kan beslissen zonder de verdachte vóór zich gezien en ondervraagd te hebben, in het bijzonder ook ten aanzien van het bewijs en de straftoemeting. Dat heeft de wetgever in de eerste plaats uitdrukkelijk aan de strafrechter willen voorschrijven. Daarbij sluit aan dat de verdachte, als zijn bijdrage aan publieke rechtspleging, omgekeerd ook de plicht heeft te verschijnen op het onderzoek ter terechtzitting, waartoe, op grond van art. 268 StPO, ook de uitspraak van het vonnis behoort. Ook bij dat onderdeel van het rechtsgeding, dat overigens op een onderzoek ter terechtzitting plaatsvindt, is de verdachte daarmee – reeds omdat het een onderzoek ter terechtzitting is – verplicht om te verschijnen. In de door een dergelijk uitgangspunt bepaalde praktijk is het vanzelfsprekend dat een gerecht inderdaad de aanhouding van een zaak, van het onderzoek ter terechtzitting, beveelt als de verdachte er niet is. Dat wordt niet als spijtig capaciteitsverlies gezien, maar als onderdeel van adequate strafrechtstoepassing die voor inhoudelijk foute beslissingen waakt. Wel lukt het zodanige aanhouding van de zaak dan, gemiddeld, voor een termijn iets korter dan in Nederland te organiseren, te weten nogal eens ergens tussen de vier en zes weken. Moet voor langere tijd worden aangehouden omdat het verschijnen van de verdachte niet te verwachten is, dan kan het rechtsgeding ('Verfahren') daadwerkelijk en

---

⁸³ LMG, aant. 2A, randnr. 11 bij art. 37.

formeel worden stop gezet ('ingesteld': art. 154f resp. art. 205 StPO), hetgeen ook consequenties heeft voor de verjaring; de vervolging wordt geschorst, terwijl eventueel noodzakelijke bewijsopname zeker kunnen worden gesteld (art. 289 StPO).

Dit naar Duits recht en naar de algemeen gedeelde opvatting onder Duitse strafrechtspractici vanzelfsprekend uitgangspunt heeft verregaande en principiële betekenis voor de regelgeving en de inrichting van de bestendig-gebruikelijke strafrechtspraktijk op het punt van de betekening van de dagvaarding. De volgende aspecten van deze doorwerking zijn in het bijzonder relevant.

Aangezien de verdachte geacht wordt zich bij afwezigheid aan een plicht te onttrekken, is veel gemakkelijker geaccepteerd dat in geval van niet verschijnen op basis daarvan een bevel wordt gegeven tot vrijheidsbeneming ten einde te verschijnen. Dat bevel kan de vorm hebben van een bevel tot verschijnen ('Vorführung') of de vorm van voorarrest ('Haftbefehl'). Het doen verschijnen van de verdachte ter terechtzitting is aparte grond voor voorlopige hechtenis (230 art. StPO), een voorziening die in de praktijk ook daadwerkelijk en veel wordt benut en in voorkomende gevallen ook daadwerkelijk, steeds en adequaat door de politie wordt uitgevoerd. Schorsing ervan, bijvoorbeeld onder zekerheidstelling voor het verschijnen ter terechtzitting in de toekomst, is mogelijk.

Van even groot en bijna even vanzelfsprekend rechtscultureel belang is het feit dat die noodzakelijke en gewenste aanwezigheid van de verdachte ter zitting, in de fase daarvoor alle betrokkenen doordringt van de verantwoordelijkheid te zorgen dat de documentatie over verdachte 's woon- of verblijfplaats adequaat is. De politie pleegt daarbij bij het verhoor van de verdachte reeds aandacht te besteden. Er moet immers niet alleen op een of andere wijze stukken kunnen worden betekend, maar de verdachte moet ook persoonlijk gevonden kunnen worden voor het geval hij onvrijwillig ter terechtzitting moet worden geleid. Tot vaststelling van woon- of andere verblijfplaats kan vanwege het openbaar ministerie bij de politie een nader onderzoek worden uitgezet dat wel wordt aangeduid als onderzoek naar de plek waar een verdachte zich ophoudt ('Aufenthaltsermittlung'). Ook het initiëren daarvan is gegrond op de gedachte dat het voor het voeren van het proces tegen de aan te klagen verdachte reeds noodzakelijk is voldoende te weten over zijn woon- of verblijfplaats.

Deze achtergrond van het uitgangspunt van berechting in aanwezigheid van de verdachte moge mede verklaren waarom politie en OM een dergelijk onderzoek naar waar de verdachte daadwerkelijk kan worden bereikt (ter betekening van stukken of desnoods voor zijn arrestatie) als deel van de adequate voorbereiding van de strafzaak serieus nemen en tot hun onderscheiden verantwoordelijkheid en prioriteit rekenen. Zij kunnen er immers in dat voorbereidend onderzoek niet van uitgaan dat berechting bij afwezigheid van de verdachte (toch wel) mogelijk zal zijn en in dat kader bijvoorbeeld op een GBA-adres van de verdachte vertrouwen en met weergave

daarvan in het dossier volstaan, ook al blijkt een dagvaarding aldaar niet te betekenen. Een onvoldoende inspanning in het voorbereidend onderzoek ter zake kan op politie en OM ‘terugslaan’ als het gerecht daardoor in de berechting wordt gehinderd of vertraagd.⁸⁴ Blijkens opgave van de geïnterviewden levert een dergelijk, op de woon- en verblijfgegevens gericht onderdeel van het voorbereidend onderzoek in zeker 70% van de gevallen adequate informatie op, ook bijvoorbeeld over het feit dat de verdachte bepaald niet woont op een door hem aan politie of justitie opgegeven of administratief geregistreerd adres.

4.3.2 Betekening van het vonnis

Ten aanzien van de bekendmaking van het oordeel van de rechtbank, het (eind)vonnis, liggen de zaken iets anders. Uitgangspunt van de Duitse rechtspleging die in het overgrote deel van de strafzaken gevolgd wordt, is immers een op twee punten van de Nederlandse strafrechtspleging afwijkende gang van zaken die voor de betekening van het vonnis van grote betekenis is. In de eerste plaats is het als gezegd voorschrift en gebruikelijk dat de verdachte ter terechtzitting aanwezig is. In de tweede plaats is het al even gebruikelijk en voorschrift, dat het oordeel van de rechter, ook dat van een meervoudige kamer, meteen na de beraadslaging die weer volgt op de afsluiting van het onderzoek ter terechtzitting, mondeling wordt medegedeeld: art. 268 StPO. Zelfs als het bekendmaken van het oordeel enkele dagen (maximaal 11 dagen: art. 268 lid 3 StPO) na het afsluiten van het onderzoek ter terechtzitting gebeurt, geschiedt dat in de praktijk toch weer in vrijwel alle gevallen door het verkondigen (de ‘Verkündigung’) van het oordeel via het voorlezen daarvan ter terechtzitting en (dus) in tegenwoordigheid van de verdachte.

De stand van zaken in de Duitse rechtspraak is dus deze dat bekendmaking van het vonnis voorgeschreven is (art. 35 StPO), maar dat die bekendmaking in het overgrote aantal strafzaken de vorm heeft van het openbaren ervan (‘Verkündigung’: art. 35 lid 1 StPO) door het vonnis voor te lezen (‘Vorlesung’: art. 268 lid 2 StPO), welke vorm van bekendmaking in het overgrote deel van de strafzaken kan worden gevolgd omdat de verdachte bij die vorm van bekendmaking ter terechtzitting aanwezig is.

---

⁸⁴ Op dit punt dringt zich een vergelijking met Nederland de betekenis van art. 359a Sv op: politie en OM worden niet graag ter zitting met door de rechter geconstateerde vormverzuimen geconfronteerd en dat leidt tot voorzichtigheid ter zake in het voorbereidend onderzoek. Zo’n enigszins verwijtend effect kan in het Duitse systeem politie en OM ook overkomen als ter zitting blijkt dat (on)voldoende aandacht is besteed aan het vaststellen van een daadwerkelijke woon- of verblijfplaats van de verdachte. Er is in dit systeem voor de voor de betekening verantwoordelijke diensten ook iets te ‘winnen’ met adequate betekening, kan het zijn aan de verdachte in persoon of in elk geval aan een woon- of verblijfadres waarvan zo veel als mogelijk vast staat dat de verdachte daar daadwerkelijk zou kunnen worden bereikt.

Zijstap: de verdachte is bij uitzondering niet bij de uitspraak aanwezig

Het komt wel eens, maar blijkens interviews niet vaak voor, dat de verdachte bij de uitspraak niet aanwezig is.⁸⁵ Daarvan is reeds sprake als de verdachte ook maar een deel van de bekendmaking van het oordeel door oordeelsverkondiging niet bijwoont. Strikt genomen begint dan, net als in Nederland, als hoofdregel ook de termijn voor het instellen van een rechtsmiddel niet te lopen: art. 314 StPO (hoger beroep, 'Berufung') en art. 341 StPO ('Revision'). Maar, voortbouwend op het hierna nog te bespreken art. 145a StPO, is dit sinds de wetswijziging ('Justizmodernisierungsgesetz') in 2004 anders als de verdediger van de verdachte aanwezig is die van een bijzondere schriftelijke volmacht is voorzien om bij afwezigheid van de verdachte op te treden, ook bij het aanhoren van het vonnis. Welnu, in de praktijk omvat het stelbriefje van de verdediger tegenwoordig standaard de bijzondere volmachten die de Duitse StPO mogelijk maakt. Dan is de uitspraak van het vonnis in aanwezigheid van de verdediger voldoende om aan te nemen dat de rechtsmiddeltermijn, ook voor de verdachte, met de bekendmaking door voorlezing in afwezigheid van de verdachte (toch) begint te lopen. Daarnaast expliciet doorgevraagd gaven de geïnterviewden aan dat deze regeling mede teruggaat op de vanzelfsprekendheid van de gedachte dat de verdachte zich via zijn advocaat op de hoogte heeft te stellen van de voortgang van het proces als hij zelf niet komt c.q. dat de verdediger de plicht heeft om, als zijn cliënt ('Mandant') niet komt, voor hem dergelijke taken waar te nemen. De vanzelfsprekendheid als uitgangspunt van het Duitse recht werd breed onderschreven; geformaliseerd is zij als zodanig nergens expliciet, al klinkt zij in de hier besproken voorschriften en in voorschriften als het nog te bespreken art. 145a StPO nadrukkelijk door. De verdediger die terzake verwijtbaar ('schuld') verzaakt en daardoor vertraging in het proces veroorzaakt, kan zelfs in de kosten daarvan worden veroordeeld: art. 145 lid 4 StPO.

Slotaantekening betekening vonnissen

Het geschetste uitgangspunt bij het bekendmaken van het gerechtelijk oordeel in het overgrote deel der strafzaken maakt de Nederlandse kwestie van de betekening van vonnissen, zeker de noodzakelijke betekening van verstekvonnissen, tot een probleem dat de Duitse strafrechtspracticus nauwelijks als probleem begrijpt of herkent. Dergelijke problemen zijn er in de Duitse praktijk nauwelijks omdat die door de inrichting van de grondslagen van de procesfase daarvóór, te weten de (voorbereiding van de) berechting in tegenwoordigheid van de verdachte waartoe die verdachte zoveel als mogelijk al op woon- of verblijfplaats is opgespoord en desnoods opgehaald, worden voorkomen.

---

⁸⁵ Niet te verwarren met de hierna nog apart te bespreken mogelijkheid tot berechting bij afwezigheid van de verdachte.

4.4 Bijzondere procedures: afdoen van een strafzaak bij afwezigheid van de verdachte

Is er dan in het Duitse recht helemaal geen mogelijkheid om een strafzaak ter terechtzitting te behandelen buiten aanwezigheid van de verdachte? Die mogelijkheid is er wel, en wel in twee varianten. Binnen de variant van berechting door onderzoek ter terechtzitting voor en door een rechter bestaat de mogelijkheid deze vorm van het afdoen van de strafzaak door te zetten buiten aanwezigheid van de verdachte. Dat betreft de voorziening van de procedure bij afwezigheid van art. 232 StPO. Een strafzaak kan voorts buiten een onderzoek ter terechtzitting afgedaan worden door middel van een zgn. Strafbefehl. Beide vormen komen hierna nader aan de orde.⁸⁶

4.4.1 Berechting bij afwezigheid van de verdachte

4.4.1.1 Beschrijving van de modaliteit

De voorziening van art. 232 StPO tot berechting bij afwezigheid van de verdachte ('Hauptverhandlung trotz Ausbleibens') wordt uitdrukkelijk niet beschouwd als recht van de verdachte om niet te verschijnen, maar als uitzondering op het voorschrift dat het de Duitse strafrechter in principe niet is toegestaan om buiten aanwezigheid van de verdachte het rechtsgeding, in het bijzonder het onderzoek ter terechtzitting (de 'Hauptverhandlung') tegen hem te voeren en over hem te oordelen, in het bijzonder ook ten aanzien van het bewijs en de straf. Tegen die achtergrond kan gemakkelijk worden begrepen dat het uitzonderlijke van deze voorziening ook daarin bestaat dat zij reeds naar de wettelijke regeling slechts bij geringe strafbare feiten kan worden ingezet. De geringheid van het feit wordt in art. 232 StPO gedefinieerd en wel langs de lijn van het opsomming van de (lichte) straffen die in deze procedure slechts mogelijk zijn. Dat betreft - kort gezegd - geldboete tot een bepaald maximum, rijontzegging en vormen van verbeurdverklaring. Rijontzegging is alleen mogelijk als die optie uitdrukkelijk en expliciet in de dagvaarding genoemd is. Vrijheidsstraf, maar ook de maatregel van de zgn. 'Sicherungsverwahrung', vergelijkbaar met de Nederlandse TBS, kan in deze procedure niet opgelegd worden.

---

⁸⁶ Hier kan nog worden opgemerkt dat het ook binnen de vorm van aanvankelijke aanwezigheid van de verdachte, kan voorkomen dat de verdachte op een nadere zitting niet (meer) verschijnt. Is zulks naar het oordeel van het gerecht voor een goede berechting van de zaak ook niet meer nodig, dan kan het gerecht in de afwezigheid van de verdachte als het ware berusten, en de zaak verder bij zijn afwezigheid afdoen: art. 231 StPO. Omdat een uitdrukkelijke beslissing nodig is, is de verdachte al voldoende ver in het proces betrokken om deze wegen bij een naar woon- of verblijf volstrekt onbekende verdachte te kunnen volgen. Daarom zijn ter zake ook geen bijzondere betekenisvoorschriften nodig: LMG, o.a. aant. 7, randnr. 26 bij art. 232 StPO.

Wordt deze procedure gevolgd, dan voorziet art. 235 StPO voor de in zijn afwezigheid berechte verdachte apart in de mogelijkheid om herstel in de vorige situatie ('Wiedereinsetzung in den vorigen Stand') te verzoeken, teneinde alsnog in zijn aanwezigheid te worden berecht. De aanvraag moet binnen een week na de betekening van het oordeel worden gedaan. Dit verzoek is ook daarna mogelijk als de verdachte van de inhoud van de dagvaarding geen kennis heeft kunnen nemen. Heeft hij dat geweigerd, dan kan het verzoek daarom worden afgewezen.

4.4.1.2 Betekeningsvoorschriften

Het ligt voor de hand dat voor de bekendmaking aan de verdachte van de uitkomst van een dergelijke, bij zijn afwezigheid gevoerde behandeling van de zaak enige bijzondere voorschriften gelden. De verdachte moet in de gerechtelijke dagvaarding ('Ladung') op de mogelijkheid dat het gerecht buiten zijn aanwezigheid de zaak zou kunnen 'afdoen' (behandelen en beslissen), worden gewezen.

Voorts voorziet art. 232 StPO lid 4 nog in nadere voorschriften voor de betekening van het in deze procedure bereikte, gerechtelijke beslissingen. Als hoofdregel wordt daarin voorop gesteld dat het vonnis aan de verdachte moet worden betekend en wel door het overhandigen ervan ('Übergabe').

Tegelijk voorziet genoemd artikellid alweer zelf in de voorziening van de alternatieve, aan art. 145a StPO ontleende mogelijkheid van betekening van het vonnis aan de raadsman van de verdachte, die als betekening aan de verdachte zelf geldt.

Vanwege het feit dat het bij art. 232 StPO echter om geringe feiten gaat, zal de verdachte niet altijd een raadsman hebben. Dan is de alternatieve mogelijkheid van betekening aan de raadsman uitgesloten. De StPO kent weliswaar nog een enkele andere mogelijkheid van een andere, bijzondere gevolmachtigde die de verdachte moet aanwijzen om stukken in ontvangst te nemen (de 'Zustellungsbevollmächtigten' van (art. 127a lid 2 jo.) art. 116a lid 3 StPO resp. art. 132 lid 1 onder 2), maar dat betreft steeds een bijzondere situatie waarin de verdachte in Duitsland geen vaste woon- of verblijfplaats heeft, niet in voorarrest genomen kan worden of de zaak – kort gezegd – niet met vrijheidsstraf zal eindigen maar een geldboete te verwachten is. Vanwege deze voorwaarden komt een dergelijke variant in de praktijk niet veel voor. Naar de gevallen die het betreft kan het bijvoorbeeld gaan om de ontdekking op heterdaad van lichte feiten door in Duitsland kort verblijvende vreemdelingen. Die zullen echter niet snel in staat zijn een betekeningsadres op te geven.

Dat betekent dus dat de betekening van het oordeel in de uitzonderlijke modaliteit van art. 232 StPO nogal eens door overhandiging ('Übergabe') voorgeschreven is. Maar dat element uit art. 232 StPO betekent weer niet dat die overhandiging aan de verdachte zelf (in persoon) nodig is. Dat schrijft art. 232 StPO ook niet voor. De verdere uitvoering van die betekening door overhandiging ('Zustellung durch Übergabe') volgt de verderop in dit

hoofdstuk beschreven procedure uit de ZPO. Welnu, art. 178 lid 1 ZPO voorziet erin dat ook overhandiging aan een andere, in dat artikel aangewezen persoon ('Ersatzempfänger') mogelijk is, een mogelijkheid die ook door het Bundesgerichtshof⁸⁷ geaccepteerd is. Uitgesloten is alleen de 'Zustellung door Niederlegung' (bij de griffie van het gerecht) uit art. 181 ZPO en de hiervoor genoemde 'Öffentliche Zustellung' van art. 40 StPO.⁸⁸ Het voorschrift van art. 232 lid 4 StPO betekent wel, dat de strafprocessuele sluitstukken van betekening, te weten het deponeren ter griffie ('Niederlegung': art. 181 ZPO) c.q. van de openbare bekendmaking ('öffentliche Bekanntmachung': art. 40 StPO) niet gebruikt kunnen worden om het in de procedure van art. 232 StPO bereikte oordeel aan de verdachte te betekenen.⁸⁹

In de beperkte categorie van gevallen van art. 232 StPO waarin bij afwezigheid van de verdachte de zaak ter zitting kan worden behandeld, blijft de betekening van het oordeel onderdeel van de berechting en dus opgave van het gerecht. Pas wanneer die betekening gevolgd is, is het oordeel onherroepelijk en kan de tenuitvoerlegging ('Vollstreckung') plaatsvinden. Daardoor en eerst dan treedt de regel van art. 36 StPO in werking, ingevolge die beslissing⁹⁰ ter tenuitvoerlegging aan het Openbaar Ministerie wordt doorgegeven; niet dus reeds ter betekening opdat het vonnis daarmee onherroepelijk worde.

4.4.1.3 Betekenis voor de praktijk

Anders dan in Nederland is deze variant van veroordeling bij verstek niet alleen in het Duitse recht, maar zeker ook in de praktijk, een absolute uitzondering die nauwelijks wordt gebruikt. De consequenties voor de beperkingen in de straftoemeting spelen daarbij mede een rol. Een van de geïnterviewde OM-ers in Osnabrück gaf desgevraagd aan deze uitzondering de afgelopen twee jaar niet te hebben meegemaakt. Reeds de wettelijke regeling van art. 232 StPO zelf, maakt de voorziening tot een uitzondering. Het werd niet ontkend dat deze beperkingen er mede toe leiden dat in dergelijke gevallen gemakkelijk en ook beleidsmatig naar de modaliteit van het strafbevel wordt uitgeweken. Die bestendige praktijk bevestigt dan de betekenis van art. 232 StPO als uitzondering: men is nu eenmaal gewend het anders te doen.

---

⁸⁷ LMG, aant. 7, randnr. 25 bij art. 232 StPO.

⁸⁸ LMG, aant. 7, randnr. 25 bij art. 232 StPO.

⁸⁹ LMG, aant. 7, randnr. 25 bij art. 232 StPO.

⁹⁰ Een Entscheidung in de zin van art. 36 StPO kan zijn een Urteil, een Beschluss of een Verfügung.

4.4.2 Strafbevel

4.4.2.1 Beschrijving van de modaliteit

In Duitsland bestaat het strafbevel als modaliteit van de afdoening van strafzaken, het ‘Strafbefehlsverfahren’, geregeld in art. 407 e.v. StPO.

De modaliteit van dit strafbevel kan vanuit verschillende invalshoeken worden besproken. In de context van dit hoofdstuk is vooral relevant dat het daarbij gaat om een mogelijkheid om aan een verdachte straf op te leggen, zonder dat daarvoor eerst een (in principe alleen in aanwezigheid van de verdachte te voeren) berechting hoeft plaats te vinden. Van belang is verder dat een strafbevel door het Openbaar Ministerie wordt aangevraagd, maar door de rechter wordt uitgevaardigd (‘erlassen’). In zoverre bestaat er een rechterlijke verantwoordelijkheid voor. Een onderzoek ter terechtzitting vóór de rechter, vindt echter niet plaats, al kan de rechter daartoe besluiten of de zaak daarheen verwijzen. Het strafbevel is alleen bij lichtere delicten mogelijk (‘Vergehen’: zie art. 12 StGB: delicten waar – als bijzondere strafminimum – tot een jaar vrijheidsstraf of geldboete tegen is bedreigd). De bij strafbevel mogelijk op te leggen straffen gaan verder dan die welke volgens de beschreven verstekprocedure van art. 232 StPO kunnen worden opgelegd in geval van (wel) berechting, maar bij afwezigheid van de verdachte.⁹¹ Met name de vrijheidsstraf is blijkens art. 407 StPO onder bereik van het strafbevel, zij het voor maximaal een jaar, en dat voorwaardelijk (‘Bewährung’) en onder de voorwaarde dat de verdachte een advocaat heeft die hem met het oog op deze strafbedreiging desnoods wordt toegevoegd: art. 408b StPO.⁹²

Tegen het strafbevel staat verzet (‘Einspruch’: art. 410 StPO) open. Als daarvan gebruik wordt gemaakt, dan volgt alsnog een ‘gewone’ terechtzitting.

4.4.2.2 Betekeningsvoorschriften

Vanwege de afwezigheid van de verdachte in een berechting voor de rechter, moet het door de rechter afgegeven strafbevel (vervolgens) adequaat worden betekend. Daarvan gaat art. 409 StPO uit, waarbij de noodzaak van betekening volgt uit art. 35 lid 2 StPO.

---

⁹¹ Ook dat illustreert mede de beperkte betekenis die in de Duitse strafrechtspraktijk door de voorziening van art. 232 StPO wordt ingenomen.

⁹² Wellicht is aansluitend nog een enkele opmerking over de boetebeschikking (‘Bussgeldbescheid’) op grond van het zgn. Ordnungswidrigkeitengesetz van belang. In grote lijnen geldt dezelfde benadering als bij het strafbevel. Betekening van die boetebeschikking is nodig en wel volgens de regeling van het administratieve recht, maar via de verwijzing naar de Landsregeling is nogal eens toch weer de regeling van de ZPO voorgeschreven. Dat betekent dat Ersatzzustellung ook hier mogelijk is, met de nog te bespreken correctiemogelijkheid van de Wiedereinsetzung in den vorigen Stand in geval de gestrafte kan aantonen (‘glaubhaft machen’) dat hij buiten zijn schuld niet op de hoogte was van de inhoud van het betekende.

In de eerste plaats moet daarbij worden opgemerkt dat in geval in het strafbevel vrijheidsstraf wordt uitgesproken en – blijkens de praktijk – veelal in geval van berechting ter zitting naar vervolg van be- en afhandeling van de zaak via een strafbevel wordt overgeschakeld, er een verdediger aanwezig is. Dat opent dan de mogelijkheid van betekening aan de verdediging via de optie van art. 145a StPO. En aangezien er wel eerst een rechtsgeding en een onderzoek ter terechtzitting geweest is, kan worden geprofiteerd van het daarop gerichte voorbereidende werk inzake de vaststelling van een daadwerkelijke woon- of verblijfplaats van de verdachte of veroordeelde, zoals dat in strafzaken in Duitsland gebruikelijk is.

Voorts is ook naar de jurisprudentie van BVerfG en BGH de fictie van betekening, de ‘Ersatzzustellung’, ‘verfassungsrechtlich unbedenklich’ resp. ‘zulässig’; alleen de elders in dit hoofdstuk besproken ‘öffentliche Zustellung’ is ook hier (net als bij art. 232 StPO) uitgesloten.⁹³ Naar geïnterviewden aangeven, levert deze constellatie aan mogelijkheden geen al te grote praktische bezwaren op bij de betekening van strafbevelen, reden waarom dat strafbevel een reële optie is om in geringere strafzaken waarin dat verantwoord is berechting met als onderdeel een onderzoek ter terechtzitting in aanwezigheid van de verdachte, te ontgaan.

4.4.2.3 Betekenis in de praktijk

De modaliteit van de afdoening via het uitvaardigen van een strafbevel wordt in de Duitse rechtspraktijk veel gebruikt. Zij wordt als onvermijdelijk beschouwd en wel zodanig onvermijdelijk dat strafzaken in Duitsland reeds in meerderheid op deze wijze worden afgedaan. Van bijzondere betekenis is daarbij nog, dat door art. 408a StPO sinds enkele jaren de overgang van berechting en onderzoek ter terechtzitting naar het afdoen van de zaak met een strafbevel uitdrukkelijk mogelijk geworden is. De wetgever heeft deze mogelijkheid uitdrukkelijk geopend om de behandeling van een lichte strafzaak snellere voortgang te doen vinden, juist als blijkt dat de verdachte niet ter terechtzitting is verschenen.⁹⁴ Voor die gevallen wordt deze overgangsmogelijkheid in de praktijk blijkens interviews⁹⁵ ook daadwerkelijk en veelvuldig gebruikt, ook in gevallen waarin, ten behoeve van deze mogelijkheid van overgang, dan maar genoeg wordt genomen met een lagere straf binnen de grenzen van art. 407 StPO. Praktijk is wel dat deze overgang des te gemakkelijker wordt gemaakt als ter terechtzitting voor de afwezige verdachte zowel een verdediger als vertegenwoordiger van de verdachte verschenen is. Deze praktijk van gemakkelijke en veelvuldige overgang, onder acceptatie van een desnoods beperkte straftoemetingsruimte, duidt er dan toch wel op dat het uitgangspunt

---

⁹³ LMG, aant. 3 randnr. 20 resp. 21 bij art. 410 StPO.

⁹⁴ Entwurf eines Gesetzes zur Modernisierung der Justiz met toelichting, Deutscher Bundestag, 15. Wahlperiode, 15/1508, p.13.

⁹⁵ Zie ook LMG, aant. 1, randnr. 1 bij art. 408a StPO.

van berechting in principe alleen in aanwezigheid van de verdachte, in de Duitse strafrechtspraktijk op praktische grenzen stuit.

4.5 Hoe zit de regeling van de betekening in elkaar?

4.5.1 Inleiding

Als betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken nodig is, dan gelden voor de procedure ervan naar de verwijzing in art. 37 StPO de regels van het civiele proces, opgenomen en uitgewerkt in de civiele procesregeling, de ‘Zivilprozessordnung’ (hierna ZPO).

Deze verwijzing als uitgangspunt wil niet zeggen dat er geen andere, aanvullende of bijzondere strafvorderlijke voorschriften meer in de StPO te vinden zijn, maar voor de algemene regeling geldt dus primair de regeling van het civiele recht. De praktijk ervaart een eenvormige regeling voor verschillende rechtsgebieden als een groot voordeel. Hoewel de regeling van de ZPO geldt voor zover deze zich voor toepassing in het strafproces leent,⁹⁶ ervaart de praktijk geen typisch strafprocesrechtelijke belemmeringen of eigenaardigheden die de regeling van het civiele recht in het strafrecht minder goed toepasbaar zou maken.

4.5.2 Enige algemene aspecten van de regeling

De regeling in de ZPO betreft in het bijzonder de artikelen 166-195 waarvan met name de artikelen 166, 168, 169, 173, 174, 176-178, 181-183, 189 en 194 van belang zijn. Het uitgangspunt van de regeling is de betekening door overhandiging (‘Übergabe’) in persoon op elke plaats waar de persoon wordt aangetroffen: art. 177 ZPO, al moet onnodige belasting van een persoon door een willekeurige plaats van betekening te kiezen worden vermeden.⁹⁷

Betekening geschiedt als gezegd, onder de verantwoordelijkheid van de ‘Geschäftsstelle’ van het gerecht (art. 168 ZPO) dat terzake de opdracht tot betekening van de voorzitter van het gerecht (art. 36 StPO) of enige andere wettelijke opdracht tot betekening uitvoert. Die Geschäftsstelle overhandigt het te betekenen stuk daartoe doorgaans aan de post (art. 168 lid 1 ZPO). In de praktijk is terzake wat discussie ontstaan welke private organisaties tegenwoordig als ‘post’ te erkennen zijn (de ZPO verwijst naar de Postwet die in art. 33 nadere eisen stelt waaraan voorlopig alleen de ‘Deutsche Post AG’ voldoet⁹⁸) en welke de meest efficiënte is. In het algemeen wordt een grote voorkeur uitgesproken met het werken met één bedrijf, al onderkent men het

⁹⁶ LMG, aant 3 randnr. 5 bij art. 37.

⁹⁷ Zöllner, *Zivilprozessordnung*, randnr. 1 bij art. 177.

⁹⁸ LMG, aant 1, randnr. 6 bij art. 36.

voordeel van concurrentie als andere postbedrijven een betere uitvoering garanderen.

De wijze van uitvoering door het postbedrijf geschiedt conform afspraken in standaardcontracten tussen bedrijven die aan de eisen van de Postwet voldoen en het betreffende ministerie, afspraken waarop een afzonderlijke Geschäftsstelle geen invloed heeft. Voor zover de betekening door de post geschiedt, vindt een en ander uitvoering in de wijze waarop de post haar bestellingen uitvoert. Gebruikelijk is, dat de post het te betekenen stuk in de gewone postronde meeneemt. Er zijn geen specifieke regelingen waardoor enig orgaan van strafrecht nadrukkelijk bijzondere aanwijzingen kan geven voor een intensievere sturing van de post(medewerker) bij de betekening in een bepaald geval.

Aan invloed om de betekening door de post in bijzondere gevallen ook op bijzondere wijze te doen verrichten, bestaat in de praktijk geen behoefte. Een uitdrukkelijke bevoegdheid tot concrete aanwijzing voor de betekening is overigens wel wettelijk geregeld, te weten in art. 176 ZPO. Die bepaling noemt ook de post als instantie aan wie door de Geschäftsstelle een bijzondere opdracht tot betekening kan worden gegeven. Jegens de post wordt daarvan geen gebruik gemaakt. Dat zou te omslachtig zijn. Bovendien bestaan goede, hierna te bespreken alternatieven.

De betekening hoeft uiteraard niet per se door de post te worden uitgevoerd, maar kan ook door andere organen worden uitgevoerd, zoals medewerkers van Justitie (de 'Justizbediensteten' van art. 176 ZPO) of de politie. Voor het strafrecht zijn deze laatste mogelijkheden van belang omdat daarmee instanties voorhanden zijn binnen de justitie die direct in hun activiteiten van betekening gericht kunnen worden aangestuurd en daartoe zelf op pad gaan als dat voor de uitvoering van een bijzondere wijze van betekening aangewezen is. In de in Osnabrück onderzochte praktijk treedt als 'Justizbedienstete' in de zin van art. 168 sub I ZPO ook wel eens de in de inleiding genoemde 'Gerichtswachtmeister' op, die incidenteel daadwerkelijk gericht woon- en verblijfplaatsen naspeurt en daar dan (in persoon) kan betekenen. Maar met name ook ten aanzien van de politie als andere autoriteit ('andere Behörde') in de zin van art. 168 sub II ZPO, is van belang dat haar mogelijkheden tot betekening nogal eens in het verlengde liggen van haar opsporingsactiviteiten ten einde uit te vinden op welk adres de verdachte (daadwerkelijk) woont c.q. zich (daadwerkelijk) ophoudt. Zoals al uiteen gezet, is deze actieve opsporing door de politie in het strafrecht van groot en daadwerkelijk belang in verband met het uitgangspunt van de berechting van de verdachte in diens aanwezigheid. Daarom wordt de uitvoering van deze taak door de politie ook als van belang ervaren. De in art. 168 ZPO nog voorziene mogelijkheid dat de betekening aan een deurwaarder ('Gerichtsvollzieher') wordt opgedragen, speelt in het strafproces geen rol van betekenis.

4.5.3 Aan wie kan worden betekend?; de mogelijkheden van betekening aan een ander dan de verdachte: ‘Erstzustellung’

4.5.3.1 Uitgangspunt

Bij de regeling aan wie er door de post of andere organen betekend kan worden, is de zgn. ‘Ersatzzustellung’ van groot belang. Daarvan is sprake als aan een andere persoon of op een andere plek betekend wordt dan door uitreiking (‘Übergabe’) aan de persoon aan wie te betekenen is, in dit onderzoek in het strafprocesrecht in het bijzonder de verdachte of veroordeelde. Daarbij is dan in het bijzonder van belang dat door en vanaf het moment van deze Ersatzzustellung termijnen voor de verdachte gaan lopen, ook al staat niet vast dat het te betekenen stuk de verdachte bereikt heeft, zoals kan blijken uit een citaat uit de beslissing van 2 juli 2004 van de Strafsenate van het Kammergericht in Berlijn⁹⁹, welk citaat hier ter illustratie van dit nogal van het Nederlandse recht afwijkende uitgangspunt is opgenomen. In die beslissing gaat het om de vraag of de verdachte verontschuldigbaar een rechtsmiddel termijn heeft overschreden. Het Kammergericht meent van niet en stelt vast dat de termijn:

“begann mit der Zustellung des Strafbefehls an den Angeklagten durch ersatzzustellung durch Einlegen in den Briefkasten seiner Wohnung (par. 37 Abs. 1 StPO, par. 180 Sätze 1 und 2 ZPO) am 5. Juni 2003 und endete (par. 43 Abs. 1 StPO) mit ablauf des 19. juni 2003”.

Deze vorm van betekenen aan anderen dan de geadresseerde met dit rechtsgevolg, is ook door het Bundesverfassungsgericht geaccepteerd. Zo kan bijvoorbeeld blijken uit de beslissing van deze rechterlijke instantie van 9 juli 1969:

“Das Recht des Betroffenen, sich im Einspruchsverfahren rechtliches Gehör zu verschaffen, wird durch die Ersatzzustellung des Strafbefehls gemäss par. 182 ZPO nicht in verfassungswidriger Weise beschnitten”.¹⁰⁰

In de woorden van het commentaar bij het ZPO van Zöller: ‘Ersatzzustellung dient einem effektiven und geordneten Verfahren; die Verfassungsmässigkeit der Vorschriften über Ersatzzustellung unterliegt daher keinem Zweifel’.¹⁰¹

---

⁹⁹ Te vinden via http://home.snafu.de/kammergericht/entscheidungen/Strafsenate/4Ss82-04_vom_020704.pdf.

¹⁰⁰ BVerfG van 9 juli 1969, 2 BvR 753/68., te vinden via <http://dejure.org/dienste/vernetzung/rechtsprechung?Gericht=BVerfG&Datum=09.07.1969&Aktenzeichen=2%20BvR%20753/68>. Zie nader bij LMG, art. 409, randnr. 20 en randnr.17 bij art. 37.

¹⁰¹ Zöller, *Zivilprozessordnung*, randnr. 1 bij art. 178 ZPO.

4.5.3.2 *Wie kan ‘Ersatzempfänger’ zijn?*

Als alternatieve personen aan wie er betekend kan worden, noemt de ZPO de volgende mogelijkheden.

A. Ersatzzustellung aan anderen in de woning, bedrijfsruimte of gemeenschapsinrichting (art. 178 ZPO)

Volgens art. 178 ZPO kan betekend worden op de plaats waar de verdachte woont, bedrijfsruimte houdt of in de inrichting waar hij verblijft, en aldaar dan aan andere, met name genoemde personen dan de verdachte of veroordeelde.

Voor erkenning als woning van de verdachte is noodzakelijk dat hij er daadwerkelijk woont in de zin van: verblijft, of dat de verdachte zijn correspondentie met justitie via dat adres voert en bijvoorbeeld op dat adres zijn post afhaalt. Of het adres als geldig betekeningadres kan gelden en kan worden gebruikt, is daarmee deels afhankelijk van het feitelijk gebruik van een bepaalde plaats door de verdachte. Langdurige afwezigheid, die niet altijd door justitie vast te stellen zal zijn, kan leiden tot verval van ‘woning’ en dus tot verval van de mogelijkheid het betreffende adres te gebruiken.¹⁰² Dat geldt ook voor langdurige detentie, maar dan kan uiteraard aan de gedetineerde in persoon worden betekend. Een dergelijke onzekerheid schuilt ook in de in art. 178 ZPO aangewezen personen aan wie dan betekend kan worden, bijvoorbeeld de ‘bestendig inwonende persoon’. De niet in huwelijk verbonden partner van de bewoner valt in elk geval onder deze omschrijving.¹⁰³

De erkenning van de bedrijfsruimte en van de mogelijkheid daar te betekenen aan daar werkzame personen, maakt het mogelijk om, waar art. 145a StPO ook betekening aan de verdediger toelaat als de aangewezen persoon aan wie betekend moet c.q. kan worden in plaats van aan de verdachte, bij die modaliteit (vervolgens) te betekenen aan het kantoor van de raadsman en aldaar ook weer aan diens secretaresse (m/v) of andere aangestelde personen. Aldus geeft de voorziening van art. 178 lid 1 onder 2 ZPO in feite nadere, praktische betekenis aan art. 145a StPO. Tijdens kantooruren zal er doorgaans iemand aanwezig zijn op het gemakkelijk vast te stellen (kantoor) adres van de verdediger van de verdachte.

Voor zover art. 178 ZPO de Erstazustellung aan de directeur van een inrichting of enige daartoe gemachtigde vervanger mogelijk maakt, is dat uiteraard van belang in geval de verdachte of veroordeelde in een inrichting verblijft waar aan hem betekend zal moeten worden, bijvoorbeeld in geval hij er in voorlopige hechtenis verblijft.

Instructie aan de Ersatz?

In de literatuur wordt wel de opvatting verdedigd dat degene die het te betekenen stuk aan een Ersatzempfänger afgeeft, deze laatste persoon er over

---

¹⁰² Zie voor voorbeelden van verval van ‘woning’ door langdurige afwezigheid de jurisprudentie in LMG, aant. 3 bij art. 37 randnr. 9.

¹⁰³ Zöllner, *Zivilprozessordnung*, randnr. 9 bij art. 178 ZPO.

moet inlichten dat hij verplicht is het stuk onverwijld aan de geadresseerde te overhandigen.¹⁰⁴ De meningen zijn daarover echter verdeeld en een in rechte erkende plicht is alleen kenbaar uit de consequenties als het stuk niet wordt doorgeleid.

Consequenties in geval van weigering van de aannname en niet doorgeleiden naar de geadresseerde.

Van belang is nog het bepaalde in art. 179 ZPO. Wat, als er een adres en een persoon in de zin van art. 178 ZPO voorhanden is, maar die persoon weigert de aannname van het schriftelijk stuk? Enigszins indachtig het gronduitgangspunt van de Duitse strafrechtspleging dat van burgers medewerking aan de strafrechtspleging als bezigheid van openbaar belang verwacht mag worden, in combinatie met het uitgangspunt dat ook bij Ersatzzustellung het risico bij de verdachte kan worden gelegd dat hij niet op de hoogte raakt van de inhoud van het te betekenen stuk (met de nog te bespreken procedure van Wiedereinsetzung als waarborg), bepaalt art. 179 ZPO dat het te betekenen stuk dan niet, zoals wellicht zou kunnen worden verwacht, wordt teruggezonden, maar in de woning, bedrijfsruimte of inrichting wordt achtergelaten. Door de weigering het stuk aan te nemen, geldt het stuk als betekend.

Aan de situatie dat het stuk geweigerd wordt is verwant de situatie dat het stuk wel door iemand anders dan de geadresseerde in ontvangst is genomen, maar deze het stuk vervolgens heeft laten verdwijnen in plaats van door te geleiden aan degene voor wie het stuk bestemd is. Onder omstandigheden maakt hij zich daarmee schuldig aan het misdrijf van ‘Urkundenunterdrückung’ (art. 274 StGB) en wordt hij civielrechtelijk tot schadevergoeding verplicht.¹⁰⁵

B. Ersatzzustellung door inworp in de brievenbus (art. 180 ZPO)

Als een adres van woning of bedrijfsruimte beschikbaar is, kan een – wederom: rechtsgeldige – betekening ook plaatsvinden doordat het te betekenen stuk gedeponereerd wordt in een bij dat (afzonderlijke) adres behorende brievenbus. Die brievenbus moet wel voldoen aan enige, concrete, in art. 180 ZPO genoemde eisen, hetgeen blijkens jurisprudentie en blijkens de interviews in de praktijk wel eens tot gekrakeel kan leiden of een brievenbus voor de met de betekening belaste persoon wel of niet herkenbaar voldoende afgesloten was c.q. of niet sprake was van een door meer families met meer adressen gebruikte, gezamenlijke brievenbus. De geïnterviewden in Osnabrück wezen er op dat van deze mogelijkheid in de praktijk gemakkelijk gebruik wordt

---

¹⁰⁴ Zöllner, *Zivilprozessordnung*, randnr. 2 bij art. 178 ZPO.

¹⁰⁵ Zöllner, *Zivilprozessordnung*, randnr. 2 bij art. 178 ZPO. Via

<http://www.zustellungsververtretung.de/?tag=komentar> is een verwijzing te vinden dat dit uitgangspunt overeen komt met dat van Böttcher (Gesetz über die Zwangsversteigerung und die Zwangsverwaltung, 5e druk, 2010), maar afwijkt van het standpunt van Dassler/Schiffhauer (Gesetz über die Zwangsversteigerung und die Zwangsverwaltung, 13e druk, 2009).

gemaakt, zeker in die gevallen waarin (tegenwoordig) een individuele brievenbus gemakkelijk vast te stellen is.¹⁰⁶

C. Ersatzzustellung door het voor afhalen neerleggen van het stuk bij de Geschäftsstelle van het gerecht (art. 181 ZPO)

Lukt de Ersatzzustellung ingevolge de voorgaande varianten niet, dan kan betekening plaatsvinden doordat het stuk op de Geschäftsstelle van het gerecht waarvan de opdracht tot betekening uitgaat, wordt neergelegd. Het stuk wordt daar gedurende ten minste drie maanden voor de geadresseerde beschikbaar gehouden (en daarna teruggezonden; daarna wil dan, blijkens de interviews, de ‘Gerichtswachtmeister’ er nog wel eens mee op uit trekken).

Met name door de verregaande alternatieve mogelijkheden voor Erstzustellung, in het bijzonder die van betekening door deponering in de brievenbus (mogelijkheden die ook eerst moeten zijn geprobeerd alvorens tot betekening door deponering bij het gerecht kan worden besloten), komt deze wijze niet vaak voor in de praktijk. Van deze wijze van betekening wordt een mededeling gedaan aan de persoon aan wie moet worden betekend. Dat mededelen gebeurt door het achterlaten van een mededeling bij de aanbieder op het adres van woning of bedrijf (door een brievenopening werpen, onder de deur doorschuiven, etc.) of op de deur daarvan aan te plakken. Als moment van rechtsgeldige toestemming geldt dan vervolgens dat moment van achterlaten van de betekening, aldus art. 181 lid 1, vierde volzin, ZPO, en dus niet (eerst) het moment dat de verdachte of veroordeelde het document op de Geschäftsstelle afhaalt.

Betekening door middel van deze Ersatzzustellung geldt als rechtsgeldige betekening aan degene aan wie betekend moet worden en wel, ook in rechtsgevolg, op en vanaf het moment van de betekening aan de ‘Ersatz’. Alvorens deze, van het Nederlandse recht afwijkende mogelijkheid kan worden gewaardeerd, verdient een drietal aspecten nog nadere bespreking.

4.5.3.3 Ersatzzustellung leidt niet tot verstekbehandeling

Rechtsgeldige betekening door Ersatzzustellung is dan wel mogelijk, maar dat wil niet zeggen dat vanwege een enkele, rechtsgeldige betekening aan een ander dan aan de verdachte in persoon c.q. op een andere wijze dan door overhandiging in persoon, daardoor reeds de strafzaak tegen de verdachte, zij het dan bij verstek, behandeld kan worden. Dat is bepaald niet het geval. Hierboven is uiteen gezet dat het Duitse recht uit gaat van een behandeling van een strafzaak in aanwezigheid van de verdachte tijdens het onderzoek ter

---

¹⁰⁶ De suggestie ligt voor de hand te bezien of met het ‘deponeren in een brievenbus’ betekening door ‘deponering in een opgegeven mailbox’ gelijk kan worden gesteld. Dat is niet het geval. Zie hierna onder ‘elektronische betekening’.

terechtzing. De mogelijkheid om de strafzaak te behandelen buiten aanwezigheid van de verdachte is wettelijk zeer begrensd door bepaalde, andere voorschriften dan de enkele geldige betekening van de dagvaarding. Of het tot een behandeling van de zaak bij afwezigheid van de verdachte kan komen, vergt een aparte beslissing van het gerecht, onder andere over de vraag of aan de strenge wettelijke eisen om buiten afwezigheid van de verdachte de zaak te behandelen wel voldaan is. In zoverre zegt de enkele rechtsgeldige betekening via Ersatzzustellung nog niet zoveel, in elk geval niet over het antwoord op de vraag of de zaak tegen de verdachte bij verstek behandeld kan of zal worden. Sterker, zoals hiervoor al aangeduid, juist het bij alle autoriteiten reeds in het voorbereidende onderzoek in strafzaken aanwezige besef van de geringe mogelijkheden om tegen een afwezige verdachte de berechting van de verdachte door te zetten, maakt, dat er juist in dat voorbereidende onderzoek veel werk wordt gemaakt van het opsporen van het werkelijk woon- of verblijfadres van de verdachte ten einde de dagvaarding aldaar in persoon te overhandigen c.q. woon- of verblijfplaats bij de hand te hebben mocht de verdachte op (eerste) terechtzing niet verschijnen.

4.5.3.4 Herstelmogelijkheid: ‘Wiedereinsetzung in den vorigen Stand’

Zoals hierboven gezegd, leidt (ook) de ‘Erstzustellung’ tot een rechtsgeldige betekening die ook jegens de verdachte/veroordeelde termijnen doet aanvangen en wel op het moment van de betekening aan de ‘Ersatz’. Dat betekent dat in deze benadering de bescherming van de verdachte of veroordeelde tegen eventuele onwetendheid van de inhoud van het te betekenen stuk, niet vorm wordt gegeven door middel van *uitstel* van het moment van aanvang van termijnen, bijvoorbeeld tot het instellen van een rechtsmiddel, totdat blijkt dat hij wel weet heeft van de bedoelde inhoud. Dit uitgangspunt moet dan wel, ook tegen de achtergrond van de eisen van het eerlijk proces, betekenen dat er andere correctiemogelijkheden zijn voor de verdachte in geval hij niet van de inhoud van het door ‘Erstzustellung’ te betekenen stuk op de hoogte is geraakt. Zodanige correctiemechanismen zijn er ook wel, maar die schuilen dus niet in het uitstel van rechtsgevolg totdat, c.q. aanvang van termijnen vanaf het moment dat blijkt dat de verdachte wel van de inhoud van het te betekenen stuk op de hoogte is.

De eerste en voornaamste strafrechtelijke correctiemogelijkheid waarin het Duitse recht in aansluiting op het verbinden aan rechtsgevolg, in het bijzonder ook aanvang van termijnen, door en bij ‘Ersatzzustellung’, voorziet, is de mogelijkheid voor de verdachte om de ‘Wiedereinsetzung in den vorigen Stand’ te verzoeken.

Het kernartikel van die regeling en procedure van die ‘Wiedereinsetzung’ is art. 44 StPO. Van belang is vooral dat de mogelijkheid voor de verdachte of veroordeelde om zodanig herstel te verkrijgen, inhoudelijk beperkt is. Zodanig

herstel is – bij geldige Ersatzzustellung volgens de regels van de ZPO - alleen aan de orde voor degene die niet-verwijtbaar (‘ohne Verschulden’) verhinderd was een bepaalde termijn na te komen, bijvoorbeeld omdat hem een betekening buiten zijn schuld niet bereikt heeft. (In de procedure kan dus ook aan de orde worden gesteld dat aan de eisen voor geldige Ersatzzustellung ten tijde van de uitvoering van de betekening niet de wettelijke eisen daarvoor voldaan was, bijvoorbeeld omdat de brievenbus niet voldeed aan de eisen en omschrijving van art. 180 ZPO. De betrekkelijk gedetailleerde wettelijke eisen leveren in de praktijk nogal wat jurisprudentie op.

De kernmerkende facetten van deze regeling zijn dus enerzijds het algemeen corrigerende karakter dat toelaat om aan Ersatzzustellung betekenis toe te kennen. Anderzijds is deze mogelijkheid alleen bereikbaar als de verdachte zelf aannemelijk (‘Glaubhaft’: art. 45 par. 2 StPO) weet te maken dat hij ten aanzien van het niet nakomen van termijnen ‘ohne Schuld’ is. Of daarvan sprake is, vereist een aparte beslissing van het gerecht, hetgeen de voor reële gevallen inhoudelijke modaliteit in zijn toepassing beperkt houdt. Bij dat aantonen (‘Glaubhaft machen’), is dan vervolgens wel weer het ‘lichte’ uitgangspunt dat algemene, in het dagelijks leven voorkomende gebeurtenissen gemakkelijk op eerste en enkele mededeling van de verdachte moeten worden aangenomen:

“Die schlichte Erklärung eines Beschuldigten kann ausreichen, um die richterliche Überzeugung von der Wahrscheinlichkeit der behaupteten Versäumnisgründe zu begründen, insbesondere wenn es sich um einen naheliegenden, der Lebenserfahrung entsprechenden Versäumnisgrund (Urlaub) handelt”.¹⁰⁷

In geval degene die om Wiedereinstellung verzoekt als aanzet voldoende, geloofwaardige gronden ‘stelt’, rust op het gerecht tot op zekere hoogte ook een nadere onderzoeksplicht naar de feitelijke juistheid van de gestelde omstandigheden.¹⁰⁸

Praktijkvoorbeelden van deze herstelmogelijkheid betreffen vooral gevallen waarin de verdachte ‘Glaubhaft’ kan maken dat hij op het moment van de Erstzustellung op een bepaald adres niet woonde, op vakantie of in het ziekenhuis was, de Ersatz het te betekenen stuk heeft doen verdwijnen, etc. In de jurisprudentie van het BundesVerfassungsgericht is uitgangspunt dat de Wiedereinstellung in geval van Strafbefehl of Bussgeldverfahren eerder moet worden toegestaan omdat deze rechtsgang in die modaliteit de enige mogelijkheid is voor de burger zijn door de rechter (in eerste aanleg) behandeld te krijgen. Daarmee is het recht op toegang tot de rechter in het geding. Dat leidt er bijvoorbeeld toe dat Wiedereinstellung wordt toegestaan in geval

---

¹⁰⁷ Citaat uit BVerfG 9 juli 1969, 2 BvR 753/68.

¹⁰⁸ Vgl. VerfGH Berlijn, 22 maart 2001, nr. 8/00, zie <http://openjur.de/u/270769.html>, geraadpleegd op 30 maart 2012.

aannemelijk is dat er betekend is aan iemand van niet-Duitse afkomst die de Duitse taal onvoldoende machtig is.¹⁰⁹

De Wiedereinsetzung is geen rechtsmiddel in klassieke zin, maar een – naar de mooie en treffende Duitse term – ‘förmlicher Rechtsbehelf’. De enkele aanvraag van Wiedereinsetzung schorst daarom de tenuitvoerlegging van de aangevochten beslissing niet reeds van rechtswege. Zodanige schorsing kan wel door het gerecht bevolen worden: art. 46 StPO. Voor het overige doet dan eerst de beslissing van het gerecht tot Wiedereinsetzung de rechtskracht en ten uitvoerlegging van de aangevallen beslissing terzijde schuiven.¹¹⁰

4.5.3.5 Een zekere medewerking en informatieplicht wordt aangenomen

De mogelijkheid van de Ersatzzustellung, met als consequenties dat een termijn gaat lopen ook al heeft het te betekenen stuk de verdachte nog niet bereikt, gaat mede terug op de gedachte die in betreffende interviews met een Duitse Staatsanwalt resp. Duitse rechter aan de orde kwam. Aan het Duitse recht ligt, weloverwogen maar niet gecodificeerd, de gedachte ten grondslag dat de verdachte een zekere verantwoordelijkheid heeft om zich van de gang van zaken van zijn proces op de hoogte te houden. Zo wordt wel erkend dat het enkele feit dat tegen een verdachte een opsporingsonderzoek (‘Ermittlungen’) is ingesteld, zulks nog niet meebrengt dat hij met betekening van stukken rekening moet houden. Maar dat wordt anders als er bijvoorbeeld hoger beroep is ingesteld. Dan mag van de verdachte wel worden verwacht dat hij betekeningen, bijvoorbeeld de dagvaarding in hoger beroep, verwacht en dus voorzieningen treft dat de dagvaarding om in appel te verschijnen hem, persoonlijk of zijn verdediger, bereikt, ook in geval van Ersatzzustellung. Laat hij dat na, dan handelt hij verwijtbaar en is hij dus niet ‘ohne Verschulden’; daarom is de mogelijkheid van Wiedereinsetzung dan in zoverre uitgesloten. Het punt speelt ook bij degene die als ‘Ersatz’ een te betekenen stuk aanneemt: als deze een stuk aanneemt, maar het vervolgens verdonkeremaand maakt hij zich, als gezegd, schuldig aan een strafbaar feit en wordt hij civielrechtelijk voor schade aansprakelijk.

4.5.3.6 Twee aanvullende vormen van betekening in de StPO

De StPO voorziet ten opzichte van de algemene regeling in de ZPO nog in enkele bijzondere mogelijkheden van betekening. Dat betreft de mogelijkheid van betekening aan de verdediging (art. 145a StPO) enerzijds en de mogelijkheid van betekening door openbaarmaking (‘öffentliche Zustellung’ art. 40 StPO) anderzijds. Met name de eerstgenoemde mogelijkheid is in de

---

¹⁰⁹ C. Roxin, *Strafverfahrensrecht. Ein studienbuch*, (serie Juristische Kurz-Lehrbücher), 26ste druk, bewerkt door B. Schünemann, Beck, München 2009, par. 22, randnr 19.

¹¹⁰ Roxin/Schünemann, *Strafverfahrensrech*, par. 22, randnr. 20.

praktijk van belang. Alvorens die te bespreken worden aan de tweede mogelijkheid, die als bijzondere, aanvullende regeling ten opzichte van de ZPO geldt, nog enige woorden gewijd.

4.5.3.6.1 Openbaarmaking; de ‘Öffentliche Zustellung’ van art. 185 ZPO jo. art. 40 StPO

De mogelijkheid van de betekening door openbaarmaking van art. 40 StPO jo 185 e.v. ZPO bestaat als ultimum remedium voor het geval dat van de verdachte of veroordeelde in het geheel niet bekend is waar deze zich ophoudt of bevindt, ook niet (dat is een voorwaarde voor gebruik van art. 40 StPO) nadat het gerecht van wie de betekening uitgaat, alle middelen heeft aangewend om de verblijfplaats van de verdachte in Duitsland vast te stellen om aldaar (eerst) op de gewone wijze te betekenen. Aan die voorwaarde wordt in de jurisprudentie strikt de hand gehouden. De enkele mededeling op de akte van betekening dat iemand vanaf een bepaald adres met onbekende bestemming is vertrokken, is niet genoeg om het gerecht van de inspanningsplicht te ontslaan. Bevindt de verdachte zich in het buitenland, dan zijn de voorwaarden iets minder strikt. Voldoende is dan dat betekening in het buitenland vermoedelijk niet uitvoerbaar of vermoedelijk vergeefs zal zijn. Ook dan geldt dat ten minste geen woon- of verblijfadres van de verdachte of veroordeelde in het buitenland bij justitie bekend moet zijn.

Deze vorm van betekening is afhankelijk van de toestemming daartoe van het gerecht die in deze vorm van betekening moet bewilligen. De uitvoering geschiedt door het ophangen van een mededeling bij het gerecht, en wel zodanig dat deze mededeling door het publiek kan worden waargenomen. Bekendmaking in een openbaar toegankelijk elektronisch systeem vanwege de overheid, is toegelaten (art. 185 ZPO). Van deze mogelijkheid wordt blijkens opgave, in strafzaken geen gebruik gemaakt.

Zoals bij de bespreking van het strafbevel al is opgemerkt is op grond van jurisprudentie deze vorm van betekening bij het strafbevel uitgesloten.¹¹¹

4.5.3.6.2 Betekening aan de verdediger (art. 145a StPO)

Het commentaar bij art. 145a StPO bij Lutz Meyer-Gossner begint met de mededeling, dat art. 145a StPO in een vorm van ‘gesetzliche Zustellungsvollmacht’ voorziet. Het is de wetgever die de verdediger als gevolmachtigde aanwijst om als betekeningmogelijkheid te fungeren, ook om zeker te zijn dat de verdediger op de hoogte is van hetgeen waarvan hij voor de uitvoering van zijn taak op de hoogte moet zijn. Aangenomen wordt dat de wettelijke bepaling nodig is omdat de verdediger bij het optreden als

---

¹¹¹ LMG, aant. 3, randnr. 21 bij art. 410 StPO.

betekeningsadres optreedt als vertegenwoordiger van de verdachte. De inhoud van de verdediging in strafzaken gaat daarmee, krachtens aanduiding door de wetgever, de traditionele taak van bijstand aan de verdachte te buiten.¹¹² De wet maakt vertegenwoordiging door de verdediger op dit punt mogelijk en legitiem. Voor de uitvoering is de vereenvoudigde vorm van betekening tegen eenvoudige ontvangstbevestiging ('Zustellung gegen Empfangsbekanntnis': art. 174 lid 1 ZPO) beschikbaar.

De volmacht om als betekeningsadres te functioneren, geldt ook tegen de wil van de verdachte. Ook de verdediger die zich door zijn volmacht stelt, kan er zich niet aan onttrekken en het in de praktijk gebruikte standaard volmacht formulier, voor zover schriftelijke volmacht nodig is, voorziet ook steeds in de volmacht van de verdediger om gerechtelijke stukken door betekening voor de verdachte te ontvangen. De mondelinge volmacht (bijvoorbeeld tijdens het onderzoek ter terechtzitting) wordt geacht deze wettelijke volmacht te omvatten. De in het strafrecht aangewezen 'Pflichtverteidiger' heeft op grond van zijn benoeming al de volmacht gekregen om als betekeningsadres te functioneren, hetgeen verklaart waarom deze advocaat in art. 145a StPO niet voor hoeft te komen. De in de praktijk wel gesignaleerde problemen met de precieze inhoud en omvang van volmachten als in art. 145a StPO bedoeld, doet zich daardoor in de praktijk minder snel voor. Voor de niet onbelangrijke categorie van de 'Ladungen', onder andere voor die ter terechtzitting, wordt op grond van art. 145a lid 2 StPO weliswaar een bijzondere schriftelijke volmacht vereist, maar ook die eis geldt niet ten aanzien van betekening aan de 'Pflichtverteidiger'. Overigens opent art. 145a StPO voor de autoriteiten *de mogelijkheid* van betekening aan de verdediger, niet de plicht daartoe. In geval een verdachte meer raadslieden heeft, gelden zij allen als wettelijk gevolmachtigde, maar de betekening aan een van hen is voldoende om de betekening rechtsgeldig te doen zijn en de rechtsgevolgen ervan te doen intreden, ook als de anderen nog niet van de betekening op de hoogte zijn gesteld.

De volmacht om als betekeningsadres te gelden, geldt algemeen, ook voor oordelen in geval van afwezigheid van de verdachte in de – beperkte – verstekprocedure van art. 232 StPO. Zij geldt ook na het beëindigen van de relatie met de cliënt ('Mandant') totdat daarvan aan het gerecht opgave is gedaan.

Het belangrijkste van art. 145a StPO is uiteraard de voorziening dat een aan de verdediger betekend geschrift weliswaar aan de verdachte moet worden medegedeeld (en vice versa), maar dat die mededeling niet het rechtsgevolg bepaalt. Dat rechtsgevolg, ook de aanvang van termijnen, treedt in door en op het moment van de betekening aan de raadsman. Meyer-Goßner¹¹³ wijst in dit geval uitdrukkelijk op de betekenis van art. 145a StPO voor het geval er (nog)

---

¹¹² Schnarr, 'Die Zustellung an einen Verteidiger mit Zustellungs- aber ohne Verteidigervollmacht – ein Beitrag zu § 145a StPO', NStZ 1997, 15, p. 16.

¹¹³ LMG, aant. 3, randnr. 13 bij art. 145a StPO.

geen woon- of verblijfplaats (in Duitsland) van de verdachte of veroordeelde bekend is. Wel zal het uitblijven van enige mededeling aan de verdachte dat enige betekening aan de verdediging heeft plaatsgevonden, voor de verdachte grond kunnen zijn om, als hem het bericht alsnog bereikt¹¹⁴, de Wiedereinsetzung als bedoeld in art. 44 StPO te initiëren, maar dan zal hij ‘glaubhaft’ moeten maken dat de onbekendheid van de betekening niet aan zijn schuld te wijten is.

Het accepteren van deze positie van de verdediging wijkt af de positie van de verdediging naar Nederlands recht. Zijn kantooradres wordt immers in het Nederlandse recht niet door de wet aangewezen als (mogelijk) betekeningadres. Dat verschil in uitwerking gaat blijkens de interviews terug op een tweetal gedachten. De twee-eenheid van verdachte en verdediger wordt enerzijds naar Duits rechtsopvatting vanzelfsprekender geacht, zodat betekening aan de een kan gelden als betekening aan de ander, terwijl in die twee-eenheid de verdediging weliswaar alleen het standpunt en belang van de verdachte heeft in te nemen, maar deze inhoudelijke onafhankelijkheid er niet aan in de weg staat dat de verdediger formeel als een soort ‘Officer of the Court’ wordt gezien aan wie in het publieke belang van goede rechtsbedeling en goede strafrechtspleging (onder andere gewaarborgd door de plicht van de rechter om – in dat algemeen belang van goede strafrechtspleging – niet te verhandelen zonder aanwezigheid van de verdachte), de positie van ‘betekeningadres’ kan worden toegewezen. Als zodanig krijgt de advocaat dus, bij wijze van uitzondering, maar wel in de wet vastgelegd, een zijn cliënt vertegenwoordigende functie die de klassieke bijstandsfunctie te buiten gaat. Die plaats is kennelijk door de advocatuur ook geaccepteerd. Ten andere hangt het in art. 145a StPO tot uitdrukking komend verschil in benadering ook samen met de al aangestipte, in Duitsland stilzwijgend levende rechtsopvatting dat van de verdachte, zeker in relatie tot zijn verdediger, een zekere informatieplicht kan worden verwacht, ook ten aanzien van de inhoud van enkel aan de verdediger betekende stukken. Ook hier moet meteen worden toegevoegd dat uitsluitende betekening aan de verdediging praktisch veel voorkomt, maar – juist omdat berechting veelal in aanwezigheid van de verdachte moet plaatsvinden en daarom gemakkelijk woon- of verblijfplaats bekend is – zulks in heel veel gevallen gepaard gaat met informele mededeling van de betekening aan de verdachte, zo niet, waar mogelijk, de betekening aan de verdachte met afschrift aan zijn of haar raadsman.

4.5.4 Elektronische betekening

Voor het civiele recht is in art. 174 ZPO de mogelijkheid van betekening door middel van het gebruik van een tele-kopie of door middel van een elektronisch document voorzien. De wettelijke regeling zelf geeft betrekkelijk gedetailleerd

---

¹¹⁴ LMG, aant. 3, randnr. 14 bij art. 145a StPO.

de voorwaarden aan waaronder een en ander mogelijk is. Voor de betekening door middel van een elektronisch document is in het civiele recht de instemming van de ontvanger nodig. Deze bepalingen inzake de betekening van een elektronisch document zijn een uitvloeisel van de wettelijke regeling die het elektronisch verkeer tussen overheid en burger mogelijk wil maken en voorwaarden voor veilige communicatie wil scheppen. Men spreekt wel ‘De-Mail-Diensten’ naar het ‘Gesetz zur Regelung von De-Mail-Diensten’¹¹⁵ uit 2011. Eerder werd per 1 februari 2006 al de mogelijkheid van elektronische betekening in het bestuurrecht mogelijk gemaakt in art. 5 e.v. van het Verwaltungszustellungsgesetz mogelijk gemaakt. Naar uit de dissertatie van Staupendahl uit 2010¹¹⁶ kan blijken, wacht het adequaat gebruik van deze mogelijkheid vooral op effectieve technische voorzieningen om er een veilig gebruik van te kunnen maken.

Voor het strafrecht lijken deze mogelijkheden minder van belang. Van dergelijke mogelijkheden tot elektronische betekening wordt in de Duitsland, in elk geval in Osnabrück, geen gebruik gemaakt.

4.6 Nog enkele afsluitende opmerkingen over het Duitse recht

De beschreven Duitse regeling is een regeling op federaal niveau (‘Bundesrecht’) en geldt als zodanig in alle deelstaten (‘Bundesländer’) en op gelijke wijze. Naar opgave van de geïnterviewden in Osnabrück, zou praktijkonderzoek in andere bondslanden geen ander beeld oproepen.

De regeling van de betekening in strafzaken wordt als een onproblematisch onderdeel van de Duitse justitie gezien. Fundamentele tekortkomingen, discussies over (de noodzaak van) grote veranderingen of voornemens tot wijziging van de bestaande wettelijke regelingen, waren bij de geïnterviewden niet bekend.

4.7 Afsluiting

De centrale vraagstelling van het onderzoek is: welke regelingen en modaliteiten bestaan er in de onderzochte landen inzake de betekening van stukken in strafzaken die kunnen bijdragen aan de verbetering van de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen in Nederlandse strafrechter? In hoeverre zijn die regelingen en modaliteiten werkbaar en in hoeverre zijn zij, in het licht van het EVRM en EHRM acceptabel?

De voornaamste bevinding ten aanzien van Duitsland is, dat regeling en praktijk van de betekening bepaald wordt door het uitgangspunt dat de

---

¹¹⁵ BGB 2011, I, p. 666.

¹¹⁶ Nadin Staupendahl, Das neue Zustellungsrecht als Ausdruck von Electronic Government, dissertatie Universiteit van Erfurt, aldaar verdedigd op 20 oktober 2010.

verdachte ter terechtzitting aanwezig is. Behandeling bij verstek is maar beperkt mogelijk. Door dit uitgangspunt vormt het opsporen van (een adres van) de verdachte een belangrijk onderdeel van de voorbereiding van de berechting. Door de berechting bij aanwezigheid van de verdachte levert het betekenen van het vonnis en het kunnen starten van de executie minder problemen op.

Terzake van de in de vraagstelling in hoofdstuk 1 opgenomen deelvragen, kan het volgende worden opgemerkt.

Welke vormen van betekening zijn in de onderzochte stelsels mogelijk die gelden als een officiële kennisgeving, al dan niet in persoon?;

Van belang is met name de mogelijkheid van betekening aan anderen dan aan de verdachte terwijl zulks in de regel heeft te gelden als een betekening aan de verdachte met rechtsgevolgen, bijvoorbeeld de aanvang van beroepstermijnen. Een zekere correctie is mogelijk als de verdachte buiten zijn schuld niet van de inhoud van het te betekenen stuk op de hoogte is geraakt.

Wordt van alternatieve vormen van kennisgeving gebruik gemaakt, al dan niet in persoon?

Met name van de betekening aan een ander wordt gebruikt gemaakt.

Maken mogelijkheden en vormen van elektronische betekening via moderne internettechnieken deel uit van de bestaande mogelijkheden?

De wet erkent weliswaar de mogelijkheid van elektronische betekening maar in strafzaken wordt daarvan, voor zover kon worden nagegaan, (nog) geen gebruik gemaakt.

Welke organen zijn met de verantwoordelijkheid voor de betekening belast?

Van belang is dat in het Duitse systeem het gerecht zelf verantwoordelijk is voor de betekening, ook van de dagvaarding aan de verdachte voorafgaande aan het proces. Dit hangt samen met en draagt bij aan het belang dat in de voorbereiding van de terechtzitting wordt gehecht aan het opsporen van een adres waar de verdachte kan worden bereikt.

Welke instanties voeren de betekening in de praktijk uit en zijn aan die instanties nadere regels gesteld?

In de regel is het de posterijen die de uitvoering van de betekening verzorgen. Betekening kan echter ook door de politie en door medewerkers van de 'Geschäftsstelle' van het betreffende gerecht worden verzocht.

Is er sprake van een regierol terzake van de betekening en zo ja, aan wie is die opgedragen en hoe wordt deze vorm gegeven?

De genoemde 'Geschäftsstelle' vervult een regievoerende functie ter uitvoering van het feit dat het opsporen van een woon- of verblijfadres van de verdachte een wezenlijk onderdeel vormt van de voorbereiding van de terechtzitting,

aangezien die naar Duits recht slechts zeer beperkt buiten aanwezigheid van de verdachte kan worden gehouden.

Wat leert het EVRM-recht aangaande de inrichting van regelgeving en praktijk van aspecten van de betekening in strafzaken?

De vraag of de Duitse regeling van betekening in strijd is met fundamentele rechten van de verdachte of veroordeelde burger, moet naar Duitse opvatting, altijd in tweeledig opzicht worden bekeken.

Het EVRM/EHRM is niet het eerste Duitse richtsnoer, maar de Duitse Grondwet, zoals uitgelegd, bewaakt en toegepast door het Bundes-Verfassungsgericht. Zoals in het bovenstaande al aangegeven, is het met name de Duitse modaliteit van de Ersatzzustellung naar de opvatting van de gerechten, ook naar de opvatting van het Bundesverfassungsgericht, niet in strijd met elementaire uitgangspunten van fair strafprocesrecht zoals en voor zover in de Duitse Grondwet voorzien. Op aspecten van beoordeling door het EHRM onder (art. 6 van) het EVRM, wordt in hoofdstuk 8 nader ingegaan. Op deze plaats kan worden gemeld dat geen dragende onderdelen van de Duitse regeling van betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken, zoals die hierboven beschreven is, op fundamentele punten door het EHRM als in strijd met het EVRM zijn bevonden.

Hoofdstuk 5 Engeland¹¹⁷

5.1 Inleiding

5.1.1 *Common Law*

In het kader van het onderhavige onderzoek is het van betekenis ook een land in het onderzoek te betrekken uit de Common Law-traditie. Het Engelse recht is bij uitstek het voorbeeld van een rechtssysteem dat zijn grondslag vindt in de uitgangspunten van het Common Law-systeem.¹¹⁸ De kern van het Common Law-systeem ligt in de betekenis van de precedentenrechtspraak als model van rechtsvorming. Het recht wordt, met inachtneming van de bepalingen van de (grond)wet voor zover die voor concrete thema's bestaan, gevormd en ontwikkeld door rechters in gerechtelijke beslissingen, waarin uitleg wordt gegeven aan de toepasselijke rechtsbeginselen ten aanzien van de feiten die ten overstaan van de gerechten naar voren worden gebracht. Bij die oordelen wordt aan geschreven en ongeschreven grondrechten getoetst en wordt rekening gehouden met precedenten en met de beginselen van redelijkheid en billijkheid.

De beslissingen van de gerechten worden vastgelegd en zijn vervolgens op hun beurt weer bindend in toekomstige, gelijksoortige zaken (*stare decisis*).¹¹⁹ Aldus worden ook via rechtspraak, meer in het bijzonder via het model van bestendige rechtspraak, algemene, de burgers bindende regels ontwikkeld. Daarbij is, binnen bepaalde inhoudelijke grenzen en criteria, sprake van 'law' in de zin van het EVRM.

5.1.2 *Gerechtelijke organisatie*

De gerechtelijke instellingen van Engeland en Wales worden bestuurd door de Senior Courts van Engeland en Wales. Die Senior Courts van Engeland en Wales bestaan uit de Court of Appeal, the High Court of Justice (in civiele zaken) en de Crown Court (in strafzaken).

In oktober 2009 werd een nieuwe Hoge Raad ('Supreme Court') van het Verenigd Koninkrijk in het leven geroepen om de tot op dat moment bestaande

---

¹¹⁷ Engeland vormt een onderdeel van het Verenigd Koninkrijk maar kent met Wales een eigen rechtssysteem. Het Verenigd Koninkrijk kent geen eenvormig rechtssysteem voor alle delen van het Koninkrijk. In het Verdrag van de Unie van 1706 Treaty of the Union of Parliament), dat leidde tot de creatie van het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië werd in artikel 19 bepaald dat het Schotse afwijkende rechtssysteem zou worden gehandhaafd. Tegenwoordig kent het Verenigd Koninkrijk drie te onderscheiden rechtssystemen. Die systemen betreffen het Engelse recht dat ook voor Wales geldt, het Noord-Ierse recht en het Schotse recht. In het onderstaande hoofdstuk wordt het recht zoals dat geldt voor Engeland en Wales nader onderzocht en uiteen gezet. Vanwege de leesbaarheid wordt daarbij telkens volstaan met de aanduiding 'Engeland' in plaats van 'Engeland en Wales'.

¹¹⁸ Bainham, Andrew, *The international survey of family law*, Den Haag, p. 298.

¹¹⁹ Adeleye, Gabriel; Acquah-Dadzie, Kofi; Sienkewicz, Thomas; McDonough, James. *World dictionary of foreign expressions.*, Waucojnda, p. 371.

beroepsinstantie, te weten de betreffende Commissie uit het House of Lords, in alle drie de rechtssystemen van het Verenigd Koninkrijk te vervangen.¹²⁰ De Hoge Raad vormt zowel in civiele zaken als in strafzaken het hoogste rechterlijke college in de landen Engeland, Wales en Noord-Ierland. Elke beslissing die de Hoge Raad neemt, geldt als bindend voor alle andere rechtsinstanties die ressorteren binnen het rechtsmacht gebied van de Hoge Raad. Daarnaast hebben de uitspraken van de Hoge Raad, hoewel in dit opzicht niet bindend, vaak sterke invloed op de rechtspraak in andere territoriale gebieden binnen de Commonwealth.¹²¹

5.2 Het Engelse Strafproces

5.2.1 Inleiding

Voor een juist begrip van de betekeningprocedures is het aangewezen op deze plaats kort stil te staan bij de wijze waarop de regeling daarvan in het Engelse, op het Common Law gebaseerde rechtssysteem is vormgegeven. In deze paragraaf wordt daartoe kort uitgewerkt op welke wijze een strafzaak in Engeland ingang vindt, en welke rol de betekening aan de beschuldigde daarin speelt.

5.2.2 De ingangen tot en grondslagen van de strafrechtelijke procedure; aanwezigheid van de verdachte ter zitting

5.2.2.1 Grondslag en aanwezigheid verdachte

Het Engelse strafproces kan worden getypeerd als een partijenproces. De partijen bereiden de zaak voor, kiezen de proceshouding die ze innemen, zijn verantwoordelijk voor het presenteren van de feiten ‘in court’, beslissen in dat kader welke getuigen op de zitting worden opgeroepen en welk bewijsmateriaal ter zitting wordt gepresenteerd en horen de getuigen, eventueel in kruisverhoor. De rechter wordt geacht niet deel te nemen aan dit inhoudelijk deel van de rechts‘strijd’ over de feiten. Hij dient er eerst en vooral voor te waken dat terzake een eerlijke strijd wordt gevoerd, binnen de regels en vormvoorschriften die het strafproces daarvoor geeft.¹²² In beginsel gaat men er in Engeland vanuit dat de waarheidsvinding het best gediend wordt doordat partijen zelf de feiten aandragen die dan ‘in open court’ ten overstaan van elkaar kunnen worden betwist; de materiële waarheidsvinding door de ‘choque

---

¹²⁰ Constitutional reform: A Supreme Court for the United Kingdom, Department for Constitutional Affairs. Retrieved 22 May 2006.

¹²¹ Hierbij kan worden gedacht aan Australië en andere voormalige kolonies van Engeland.

¹²² M.S. Groenhuijsen en G. Knigge, *Onderzoeksproject strafvordering 2001, eerste interimrapport*, Groningen 2001, p.113.

des opinions'. Dit uitgangspunt betekent voor het strafproces dat wanneer de verdachte bij voorbaat bekend heeft, de vervolgende partij geen bewijs voor het niet-betwiste meer hoeft aan te dragen noch het bewezenverklaarde door de rechter in een tegensprekelijke procedure hoeft te worden vastgesteld.¹²³ Dat uitgangspunt heeft uiteraard consequenties voor de inrichting van het strafproces.

De aanwezigheid van de verdachte op het onderzoek ter terechtzitting in Engeland hoeft, vanuit die gedachte, dan niet meer te worden benaderd als een recht of plicht van een van de partijen, maar vormt min of meer een vanzelfsprekend onderdeel van een onderzoek op tegenspraak. De verdachte die zich wil verdedigen heeft daartoe als gelegenheid bij uitstek de berechting 'in open court'. In dit kader: in Engeland ontbreekt, anders dan in Nederland, in het vooronderzoek in de strafzaak een onderzoeksrechter en heeft de aanklager in het vooronderzoek geen prominente rol.¹²⁴ Waar in ons land het opsporingsonderzoek onder gezag van de officier van justitie plaatsvindt, is in Engeland de politie in die fase de centrale autoriteit.¹²⁵ De politie speelt ook een belangrijke rol bij beslissingen die de vrijheid van de verdachte tijdens het voorbereidend onderzoek beperken of ontnemen.¹²⁶ Maar van rechtsstrijd over vaststelling en waardering van feiten in het voorbereidend onderzoek met een dominantie die in het Nederlandse en andere civil law rechtssystemen gemakkelijk optreedt, is in Engeland minder snel sprake. Dat gebeurt in de berechting.

Sterker: die berechting in die vorm komt er alleen maar als en omdat de verdachte zich wil verdedigen en over de feiten en het recht de strijd met de aanklager wil aangaan.¹²⁷ De aanwezigheid van de verdachte 'in open court' vloeit dus eerder uit deze vanzelfsprekende grondslag voort dan dat, zoals in Nederland, sprake is van een recht of plicht voor de verdachte in een concrete zaak, anders dan dat het recht op berechting voor de verdachte die de beschuldiging wil bestrijden, als zodanig natuurlijk een fundamentele, normatieve grondslag is van het hele systeem.

Deze grondslag en dit uitgangspunt is anders ten aanzien van de – separate – beslissing over de sanctie en het procesgeding voor de rechter terzake in het Engelse recht. Het is wel de plicht van de verdachte om aanwezig te zijn op het onderzoek in de fase van de strafoplegging, 'sentencing', de uitspraak van de rechter over de aard en de hoogte van de straf nadat de jury de

---

¹²³ M.S. Groenhuijsen en G. Knigge, *Onderzoeksproject strafvordering 2001, eerste interimrapport*, Groningen 2001, p.114.

¹²⁴ A. Sanders, R. Young and M. Burton, 'Criminal Justice', Oxford University Press, 2010, p. 370-371.

¹²⁵ Zie nader: E. Cape and J. Hodgson, 'The investigative stage of the criminal process in England and Wales', in: E. Cape e.a. (red), *Suspects in Europe. Procedural rights at the investigative stage of the criminal process in the European Union*, Antwerpen-Oxford: Intersentia 2007, p. 59-78.

¹²⁶ A. Sanders R. Young and M. Burton, 'Criminal Justice', Oxford University Press, 2010, p. 197-199.

¹²⁷ Hoewel ook op het gebied van de inrichting van het 'fair trial', mede onder invloed van het EVRM en de jurisprudentie van het EHRM er convergentie van processystemen en procesrechten optreedt, zijn, ook voor de plaats van de betekening van gerechtelijke stukken, de verschillen minstens even belangrijk als de (tendens tot) convergenties. Zie in het algemeen over dit punt P.J. Schwikkard, *Possibilities of convergence, Pareltjes van het strafrecht*, deel 5, Kluwer, Deventer 2008.

verdachte schuldig heeft bevonden.¹²⁸ Dit onderdeel van de strafrechtspleging in de concrete strafzaak kent dan ook een andere achtergrond. Nederland en Engeland verschillen wat straftoemeting betreft aanmerkelijk van elkaar. In Engeland neemt de vrijheidsstraf een centrale rol in. Gesteld is zelfs dat in Engeland in brede kring de opvatting gedeeld wordt dat de vrijheidsstraf de enige adequate straf vormt teneinde publieke afkeuring uit te drukken, de samenleving te beveiligen en recidive te voorkomen.¹²⁹ Bij een zitting waar een dergelijke sanctie op het spel staat, heeft de verdachte normaliter niet zoveel belang. De ratio achter de plicht aanwezig te zijn bij de strafoplegging ('sentencing') lag dan ook vooral erin te voorkomen dat een verdachte zich zou onttrekken aan de executie van een op te leggen straf. Vrijheidsstraffen waren in Engeland in het verleden, toen hoger beroep tegen een uitspraak niet openstond¹³⁰, onmiddellijk uitvoerbaar na de uitspraak. Voor de executie van de straf was de aanwezigheid van de verdachte dan ook een vereiste.¹³¹ Dat verklaart waarom die plicht tot aanwezigheid ter zitting ook in het Engelse recht bestaat, een plicht die overigens in voorkomende gevallen ook wordt afgedwongen door de voorwaarde van verschijnen bij (en dus mogelijk verval van) de bail, en niet, zoals onder civil law, door beperkte wettelijke mogelijkheden om de zaak buiten aanwezigheid van de verdachte af te doen.¹³²

5.2.2.2 *Initiëren van een strafrechtelijke procedure*

Een strafrechtelijke procedure kan onder het Engelse recht op twee manieren geëntameerd worden. De eerste wijze betreft het geval waarin de politie een verdachte aanhoudt, zonder een bevelschrift daartoe, de verdachte meeneemt naar het politiebureau en vervolgens (in de meeste gevallen na een periode van vrijheidsbeneming waarin de verdachte op het politiebureau ondervraagd is), deze verdachte formeel in staat van beschuldiging stelt.¹³³ De andere wijze betreft het geval waarin de officier van justitie ('Prosecutor'), inlichtingen ('information') of een beschuldiging ('charge') neerlegt bij de magistraat, (de 'Magistrate') of medewerker ervan ('magistrates clerk'), waarin de bewering dat de verdachte een bepaald strafbaar feit c.q. zou hebben begaan, wordt onderbouwd. Op grond van de 'information', wordt door of vanwege die 'magistrate' een dagvaarding uitgevaardigd en uitgereikt aan de verdachte.¹³⁴ De voorwaarden waaronder en de wijze waarop de uitreiking aan de verdachte moet plaatsvinden, komen hieronder nog aan bod. De dagvaarding vereist van de verdachte dat hij op een genoemde datum aanwezig zal zijn in de

---

¹²⁸ A. Sanders R. Young and M. Burton, 'Criminal Justice', Oxford University Press 2010, p. 610-611.

¹²⁹ R. Morgan, 'England and Wales', in: D. van Zyl Smit en F. Dünkel (red.), *Imprisonment today and tomorrow*, Den Haag: Kluwer Law International 2001, p. 161-202, m.n. p. 161.

¹³⁰ A. Sanders R. Young and M. Burton, 'Criminal Justice', Oxford University Press 2010, p. 637.

¹³¹ M.S. Groenhuisen en G. Knigge, *Onderzoeksproject strafvordering 2001*, eerste interimrapport, Groningen 2001, p. 114.

¹³² A. Sanders R. Young and M. Burton, 'Criminal Justice', Oxford University Press 2010, p. 518.

¹³³ A. Sanders R. Young and M. Burton, 'Criminal Justice', Oxford University Press 2010, p. 376-381.

¹³⁴ Blackstone's Criminal Practice, 2005, p. 1184.

‘Magistrate’s Court’ bij de behandeling van zijn zaak om zich daar uit te laten over de beschuldiging.¹³⁵

Het instellen van de vervolging zonder een beschuldiging (‘charge’), is een mogelijkheid die uitsluitend is voorbehouden aan de politie. De bevoegdheid wordt slechts uitgeoefend na consultatie van een openbare aanklager. Ook de bevoegdheid tot aanhouding berust primair bij de politie.¹³⁶ Anders dan in Nederland het geval is, geschiedt aanhouding niet onder het gezag van het openbaar ministerie.

Op de twee besproken wijzen van instellen van de vervolging bestaan een aantal varianten. Zo kan het voorkomen dat een burger een verdachte aanhoudt (dan uiteraard: zonder bevel daartoe), en die burger de verdachte vervolgens overdraagt aan de politie, mede met het oog op het feit dat het de voorkeur geniet dat de politieautoriteiten de beschuldiging, (‘charge’), aan de beschuldigde overhandigen. Na aanhouding dient een verdachte zo snel mogelijk naar een politiebureau te worden gebracht. Vervolgens beslist een ‘custody officer’ van de politie, een ambtenaar met minimaal de rang van sergeant, over voortzetting van de detentie.¹³⁷ Hij mag niet betrokken zijn bij het onderzoek tegen de verdachte en waakt over de rechtmatige toepassing van detentie. In de praktijk geeft de ‘custody officer’ niettemin betrekkelijk routinematig zijn fiat aan de voortgezette vrijheidsbeneming.¹³⁸

Na de aanhouding wordt door de ‘custody officer’ het bewijs tegen de verdachte beoordeeld, (‘consideration of the evidence’). Daaruit kan naar voren komen dat verdachte niet had mogen worden aangehouden, hetgeen resulteert in vrijlating of de inschatting dat voldoende bewijs bestaat om de verdachte in staat van beschuldiging te stellen (‘charge him with an offence’). In dat geval laat hij de politieambtenaren die met het onderzoek zijn belast, de keuze tussen het in beschuldiging stellen van de verdachte (‘charge’) dan wel het vrijlaten zonder ‘charge’. Ten slotte bestaat nog de mogelijkheid dat de ‘custody officer’ oordeelt dat de aanhouding gerechtvaardigd is, doch dat niet voldoende bewijs aanwezig is om de verdachte in staat van beschuldiging te stellen. Ook in een dergelijk geval kan de verdachte worden vastgehouden: ‘detention without charge’. Die laatste vorm van vrijheidsbeneming is slechts mogelijk indien de ‘custody officer’ vrijheidsbeneming noodzakelijk acht om bewijs veilig te stellen of hij dat bewijs wil verkrijgen door middel van het verhoren van de verdachte.¹³⁹

In het geval de politie gebruik maakt van een dagvaarding om te vervolgen, heeft men in vrijwel alle gevallen voorafgaand met de verdachte gesproken over het misdrijf en hem daarbij gewaarschuwd dat de mogelijkheid bestaat dat hij eventueel ter zake zal worden vervolgd.

Zoals gezegd kan de politie, in het bijzonder de ‘custody officer’ in voorkomende gevallen, een persoon aanhouden, hem overbrengen naar het

---

¹³⁵ J. Sprack, *A Practical Approach to the Criminal Procedure Law*, Oxford 2011, p. 27.

¹³⁶ A. Sanders R. Young and M. Burton, ‘Criminal Justice’, Oxford University Press 2010, p. 372.

¹³⁷ J. Sprack, *A Practical Approach to Criminal Procedure*, Oxford 2011, p. 29.

¹³⁸ F.W. Bleichrodt, P.A.M. Mevis en B.J.A. Volker, *Vergroting van de slagvaardigheid van het strafrecht; een rechtsvergelijkend perspectief*, Den Haag 2012, p. 16.

¹³⁹ Zie art. 37 (2) PACE.

politiebureau en vervolgens besluiten dat de zaak beter kan worden afgehandeld door het uitreiken van een dagvaarding, ‘summons’. In een voorkomend geval laat de politie de verdachte dan (meestal na verhoor) vrij, zonder hem zelf op dat moment in staat van beschuldiging te stellen, (‘without charge’), waarbij de verdachte er door de politie op attent wordt gemaakt dat een eventuele vervolging van verdachte nog in beraad wordt gehouden en op een later tijdstip alsnog kan plaatshebben.¹⁴⁰

Een andere mogelijkheid is dat een magistraat (‘magistrate’), aan wie vanwege de aanklager informatie, (‘information’), is voorgelegd, beveelt tot aanhouding van de persoon die in de informatie wordt genoemd als mogelijke dader van een daarin vermeld strafbaar feit. In de praktijk wordt deze optie echter niet vaak toegepast.¹⁴¹

Ten aanzien van de dagvaarding en de informatie (‘information’) bestaat de intentie om, door jaarlijks beleidsregels aan te passen, alle vervolgingen ingesteld door de ‘Crown Prosecution Service’ en de andere diensten van openbare aanklagers af te laten handelen op grond van de zogenaamde beschuldiging en requisitie-procedure, (‘charge and requisition procedure’).¹⁴² Op het moment van schrijven staat voor de meerderheid van de openbare aanklagers in Engeland en Wales geen andere mogelijkheid open dan de toepassing van die ‘charge and requisition procedure’.¹⁴³

Bij het uitvaardigen van een dagvaarding, ‘summons’, wordt daarin de informatie, (‘information’) die aanwezig is over en tegen de beschuldigde opgenomen. De dagvaarding bevat vanzelfsprekend ook de datum waarop de beschuldigde bij de betreffende gerechtelijke instantie dient te verschijnen om zich over de in de dagvaarding geformuleerde beschuldiging uit te kunnen laten en zich daartegen te verdedigen.

5.2.2.3 Welke instanties zijn verantwoordelijk voor de betekening?

Dagvaarding door politie

De gerechtelijke instanties van wie de dagvaarding uitgaat, dan wel de politie indien daarvan de dagvaarding uitgaat, zijn zelf ook belast met het betekenen van de dagvaarding aan de verdachte (zie voor de feitelijke uitvoering hierna onder V.1). De feitelijke positie van de politie is onder het Engelse recht aldus meer dan dat zij slechts is aangewezen als uitvoerende instantie voor de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken. De politie heeft een met haar taken en bevoegdheden verbonden eigen verantwoordelijkheid voor het doen uitvoeren van de feitelijke betekening.¹⁴⁴

Dagvaarding door de ‘Magistrates Court’

---

¹⁴⁰ A. Sanders R. Young and M. Burton, ‘Criminal Justice’, Oxford University Press 2010, p. 215.

¹⁴¹ J. Sprack, *A Practical Approach to the Criminal Procedure Law*, Oxford 2011, p. 28.

¹⁴² De Criminal Procedure Rules worden jaarlijks aangepast waarover hieronder meer.

¹⁴³ J. Sprack, *A Practical Approach to the Criminal Procedure Law*, Oxford 2011, p. 36.

¹⁴⁴ A. Sanders R. Young and M. Burton, ‘Criminal Justice’, Oxford University Press, 2010, p. 198.

De magistraten ('magistrates') en hun ondersteunend personeel, 'magistrates clerk' hebben de bevoegdheid een dagvaarding uit te vaardigen op grond van informatie, 'information' die voor hen wordt gepresenteerd.¹⁴⁵ De bevoegdheid van de magistraten om dagvaardingen uit te vaardigen is niet regionaal beperkt. Zij bezitten, ongeacht het antwoord op de vraag wáár het misdrijf zich heeft voorgedaan, de bevoegdheid overal in Engeland en Wales op te treden.¹⁴⁶ Als gevolg daarvan zijn zij, en hun ondersteunend personeel, bevoegd, in geheel Engeland en Wales dagvaardingen uit te vaardigen.

Wanneer de dagvaarding eenmaal is opgesteld en ondertekend, dient deze te worden betekend aan de verdachte. Betekening kan door hem het stuk persoonlijk te overhandigen dan wel door het stuk per post naar zijn laatst bekende of gebruikelijke adres te zenden.¹⁴⁷ Een 'Magistrates Court' dient, als uitgangspunt, de betekening van een stuk per post te beschouwen als niet uitgereikt, tenzij de overtuiging bestaat dat de verdachte op een andere wijze op de hoogte is gesteld van de dagvaarding, dan wel dat de dagvaarding uitgevaardigd is in het kader van een misdrijf vatbaar voor dagvaarding ('summons offence') en de dagvaarding is verzonden per aangetekende brief of vastgestelde afleveringsdienst.¹⁴⁸ De gebruikelijke gang van zaken bij het versturen van een 'summons offence' is, dat deze in beginsel met de reguliere post, op de door de post gehanteerde wijze van postbestelling aan de verdachte wordt verzonden. Vervolgens wordt, in het geval er op de postverzending geen reactie van de zijde van de beschuldigde volgt (in bovengenoemde zin dat de verdachte niet laat weten hoe hij tegenover de beschuldiging staat), en er in zoverre door het uitblijven van enige reactie onduidelijkheid blijft bestaan over de ontvangst van het stuk, de te betekenen dagvaarding per aangetekende brief verzonden aan de verdachte. In het geval dat ook de aangetekende brief niet leidt tot betekening van de dagvaarding aan de verdachte omdat de postinstelling (de bezorger van de post) niemand aantreft die bereid is het stuk in ontvangst te nemen en voor de ontvangst te tekenen, wordt de politie verzocht om overhandiging in persoon te bewerkstelligen door naar het adres te gaan waarvan wordt vermoed dat de persoon zijn of haar verblijf daar heeft.¹⁴⁹

5.2.2.4 Verstekveroordeling onder Common Law

Verstek ten aanzien van de rechtsstrijd over de feiten

In de dagvaarding wordt de verdachte verzocht om te reageren op de tegen hem ingebrachte aanklacht door te verklaren of hij zich schuldig dan wel niet schuldig acht aan de beschuldiging. Wanneer een verdachte noch schriftelijk, bijvoorbeeld per post, verklaart schuldig te zijn, noch op de in de dagvaarding vermelde datum (of latere aan hem bekend gemaakte datum) bij de

---

¹⁴⁵ Magistrates' Courts Act 1980, section 1 and Justices' Clerks Rules 2005 (S.I. 2005, 545).

¹⁴⁶ Zie de bepaling van section 43 van de Courts Act 2003.

¹⁴⁷ Magistrates' Court Rules r 99.

¹⁴⁸ J. Sprack, *A Practical Approach to the Criminal Procedure Law*, p. 40, Oxford, 2011.

¹⁴⁹ J. Sprack, *A Practical Approach to the Criminal Procedure Law*, p. 40, Oxford, 2011.

gerechtelijke instantie verschijnt, kan de zaak, ook in zijn afwezigheid, worden behandeld en kan de beschuldiging bewezen worden verklaard.¹⁵⁰

In het geval de behandeling in afwezigheid van de verdachte geschiedt, zijn de vervolgende instanties verplicht om aan te tonen dat de betekening van de dagvaarding en eventuele mededelingen over verdaging van de zitting op rechtmatige en correcte wijze heeft plaatsgevonden.¹⁵¹ Nadere voorwaarden voor een behandeling van de zaak bij afwezigheid van de verdachte worden in het Engelse recht niet gesteld. Dat laatste komt voort uit het hierboven besproken, accusatoire karakter van het strafproces in Engeland. Indien een verdachte, ondanks dat hij op juiste wijze is geïnformeerd, niet op het onderzoek ter terechtzitting verschijnt of zich op een andere wijze uitlaat over de tegen hem ingebrachte beschuldigingen, bestaat in het Engelse accusatoire proces geen andere wettelijke bepaling die de rechter dwingt tot het toch laten verschijnen van de verdachte. De gekozen procespositie van de verdachte (afzien van aanwezigheid en ‘dus’ berusting in de aanklacht), is voor de rechter leidend uitgangspunt. Berechting bij verstek is in het accusatoir proces derhalve mogelijk onder het Engels recht.¹⁵² Gegeven de consequentie, te weten dat daaruit een zekere instemming van de verdachte met de feitelijke juistheid van de beschuldiging wordt afgeleid, is de juiste betekening van des te meer belang. Op de regeling daarvan wordt in het onderstaande nog nader aandacht besteed.

Aanwezigheid/verstek bij de sentencing beslissing

Teneinde te verzekeren dat de verdachte aanwezig zal zijn op de zitting in de ‘sentencing’ fase, wordt over het algemeen geen gebruik gemaakt van detentie ten einde de aanwezigheid te verzekeren, maar van de mogelijkheid om door middel van de betaling van een borgsom, ‘bail’, de ten uitvoerlegging van de voorlopige hechtenis onder voorwaarden op te schorten of te voorkomen.¹⁵³ Met de aan die ‘bail’ te verbinden voorwaarden wordt getracht het gedrag van de verdachte te ‘sturen’. Zo kan worden voorkomen dat de verdachte tijdens de ‘bail’ recidiveert, getuigen beïnvloedt of op andere wijzen het proces frustreert.¹⁵⁴ In dit model kan dan gemakkelijk aan de bail ook de voorwaarde worden verbonden dat de verdachte zich niet aan zijn berechting zal onttrekken en ter zitting, ook die waarin de ‘sentence’ centraal staat, wordt beslist.¹⁵⁵ Uitgangspunt is dat de ‘bail’ wordt verleend.¹⁵⁶ De verdachte wordt derhalve in beginsel onder voorwaarden in vrijheid gesteld. Dat beginsel geldt zowel in strafzaken die door een Magistrates’ Court worden behandeld als strafzaken die door een Crown Court worden behandeld.¹⁵⁷

---

¹⁵⁰ Blackstone’s Criminal Practice, 2005, p. 1198-1199.

¹⁵¹ J. Sprack, *A Practical Approach to the Criminal Procedure Law*, p. 38, Oxford, 2011.

¹⁵² Zie de bepaling van artikel, section 11, Magistrates’ Courts Act 1980.

¹⁵³ A.R. Houweling, *Op borgsom vrij*, 2009, Den Haag, p. 380.

¹⁵⁴ M.S. Groenhuijsen en G. Knigge, *Onderzoeksproject strafvordering 2001, eerste interimrapport*, Groningen 2001, p.115.

¹⁵⁵ A.R. Houweling, *Op borgsom vrij*, 2009, Den Haag, p. 389 e.v.

¹⁵⁶ Artikel 4 van de Bail Act 1976 formuleert ‘a presumptive right in favour of bail’.

¹⁵⁷ F.W. Bleichrodt, P.A.M. Mevis en B.J.A. Volker, *Vergroting van de slagvaardigheid van het strafrecht; een rechtsvergelijkend perspectief*, p. 22, Den Haag, 2012.

5.3 De ‘Criminal Procedure Rules’

5.3.1 Inleiding

Het Engelse rechtssysteem is mede in het onderzoek betrokken vanwege het fenomeen van de ‘Criminal Procedure Rules’, beleidsregels die de toepassing van het strafrecht nader invullen en die ook voor de betekening relevant zijn. Ter introductie volgen eerst enige opmerkingen over die ‘Criminal Procedure Rules’ als fenomeen.¹⁵⁸

In 2003 is in Engeland op grond van de bepalingen van section 68 tot en met 72 van de Courts Act 2003 de ‘Criminal Procedure Rule Committee’ (hierna ook: de Commissie) in het leven geroepen.

De Commissie, bestaande uit 18 leden, heeft als taak de bepalingen die betrekking hebben op het strafprocesrecht aan te passen. Die aanpassingen moeten ertoe leiden dat de praktijk en de procedures van het strafproces worden vereenvoudigd.¹⁵⁹

De eerste bepalingen, ‘rules’, die door de Commissie zijn opgesteld, zijn van 2005.¹⁶⁰ Sindsdien worden jaarlijks nieuwe of aanvullende strafprocesrechtelijke beleidsregels opgesteld, de ‘Criminal Procedure Rules’, waarvan de bedoeling is dat zij, tenzij er zich redenen voordoen anders te bepalen, na behandeling en goedkeuring door het parlement, jaarlijks op de eerste maandag van oktober in werking treden.¹⁶¹ De ‘Criminal Procedure Rules’ zijn te beschouwen als beleidsregels: algemeen verbindende bepalingen die worden uitgevaardigd met een begeleidend schrijven, het ‘Explanatory Memorandum’. De Rules kunnen gelden als ‘law’ in de zin van het EVRM.

De Commissie heeft de opdracht om bepalingen op te stellen die de praktijk en procedures van de gerechtelijke instanties die strafzaken behandelen (de Magistrates’ Court, the Crown Court en ‘the Court of Appeal’, Afdeling Strafrecht, nader te regelen.^{162,163} Bovendien heeft de Commissie bij het opstellen van deze instructies de verplichting om bepalingen op te stellen die eenvoudig zijn, op eenvoudige wijze worden uitgedrukt en bijdragen aan een toegankelijk, eerlijk en efficiënt strafrechtelijk rechtssysteem.¹⁶⁴

De Commissie is samengesteld uit leden, die alle bij het strafrechtelijk systeem betrokken beroepsgroepen vertegenwoordigen. Dat betreft leden van de rechterlijke macht, waaronder mede de Magistrates’, en leden van andere

---

¹⁵⁸ Het Ministerie van Justitie, ‘The Ministry of Justice’, heeft een website met betrekking tot de Criminal Procedure Rules: <http://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/criminal>.

¹⁵⁹ Explanatory Memorandum to the Criminal Procedure 2011 No. 1709 (L. 5), p.1.

¹⁶⁰ Criminal Procedure Rules 2005, S.I. 2005, No. 384.

¹⁶¹ Explanatory Memorandum to the Criminal Procedure 2011 No. 1709 (L. 5), p.2.

¹⁶² Explanatory Memorandum to the Criminal Procedure 2011 No. 1709 (L. 5), § 4.

¹⁶³ Courts Act 2003, artikel 68 tot en met 72.

¹⁶⁴ Courts Act 2003, artikel 69.

juridische beroepsgroepen, waaronder de advocatuur, aanklagers, politie, vrijwillige organisaties en de departementen van de overheid.¹⁶⁵

De eerste regeling, die werd opgesteld door de Commissie, betrof, zoals hierboven al aangegeven, de ‘Criminal Procedure Rules 2005’.¹⁶⁶ Aansluitend daarop is de Commissie voortgegaan, in overeenstemming met de gronden waartoe de Commissie was ingesteld, met de herziening en vereenvoudiging van dergelijke procedurele beleidsregels. Op dit moment worden de beleidsregels jaarlijks vastgesteld, tenzij de behoefte tot aanpassing van de beleidsregels dringend is.¹⁶⁷

5.3.2 De wijzigingen in de ‘Criminal Procedure Rules 2011’; ‘rules betreffende de betekening’

Conform het bovenstaande systeem is op de eerste oktober van 2011, te weten op 3 oktober van dat jaar weer een, en wel de tot nu toe laatste versie, van de ‘Criminal Procedure Rules’ in werking getreden. Overeenkomstig het programma van de Commissie ‘Criminal Procedure Rules’, zijn ook in deze wijziging de nodige aanpassingen en vereenvoudigingen van wetgeving verwerkt om op die wijze een samenhangend rechtssysteem op te bouwen.¹⁶⁸ De wijzigingen van 2011 beslaan allerlei gebieden van het strafprocesrecht, maar het vierde deel van de ‘Criminal Procedure Rules 2011’ vraagt in het kader van dit onderzoek bijzondere aandacht.

De Commissie heeft vastgesteld dat de vervolgende instanties met betrekking tot het aan de verdediging en de gerechtelijke instanties toezenden van zowel belastend als ontlastend materiaal in een strafzaak, het gebruik van e-mail en andere elektronische middelen als meer efficiënt en bovendien veel eenvoudiger bestempelen dan het gebruik maken van de papieren variant van dat materiaal. De belangrijkste vervolgende autoriteit, ‘The Crown Prosecution Service’, heeft de Commissie dientengevolge verzocht om de voorheen bestaande bepalingen van dat vierde deel van de ‘Rules’ te herzien. Na vaststelling dat het maken van die aanpassingen overeenkomstig het doel van de oprichting van de Commissie, zoals neergelegd in het bepaalde in artikel 69 van de ‘Courts Act 2003’, heeft de Commissie de bepalingen herzien.¹⁶⁹

Voorafgaand aan de bespreking van de wijzigingen dient te worden vermeld dat de voornaamste wijziging het introduceren is van de mogelijkheid om, op basis van een kennelijk in de rechtspraktijk bestaande voorkeur, elektronische betekening te kunnen gebruiken. Daarnaast wordt er door de

---

¹⁶⁵ Voor de volledige samenstelling van de Commissie, zie:

<http://www.justice.gov.uk/about/moj/advisory-groups/criminal-procedure-rule-committee>

¹⁶⁶ Criminal Procedure Rules 2005, S.I. 2005, No. 384.

¹⁶⁷ S.I. 2011 No. 1709, no. 5, par. 4.2.

¹⁶⁸ Op de webpagina van de Commissie staat: ‘These rules govern the way criminal cases are managed and the Committee's goal is to simplify and streamline them’,

<http://www.justice.gov.uk/about/moj/advisory-groups/criminal-procedure-rule-committee>

¹⁶⁹ Explanatory Memorandum to the Criminal Procedure Rules 2011 No. 1709 (L. 5), p.1., geraadpleegd op <http://www.legislation.gov.uk/ukxi/2011/1709/memorandum/contents>.

Commissie vanuit gegaan dat een wettelijk vertegenwoordiger (een advocaat of een persoon die op andere wijze de belangen van de gedaagde behartigt), in het geval dat hij een elektronisch adres verstrekt, dan van de gerechtelijke instanties in de betreffende zaak ook inderdaad materiaal en stukken zal ontvangen op dat elektronisch adres en dus door het gebruik van elektronische middelen. De veronderstelling is dan bovendien dat dat elektronische adres door de geadresseerde die het adres heeft opgegeven, daadwerkelijk wordt geraadpleegd. De hier besproken wijziging van de beleidsregels is, zoals gebruikelijk, voorzien van een begeleidend schrijven, ‘Explanatory Memorandum’.¹⁷⁰ In die toelichting wordt eveneens aangegeven dat het doel van de wijziging van de Criminal Procedure Rules in de lijn ligt van het programma van de Commissie. De nieuwe, meer samenhangende, bepalingen vervangen de bestaande beleidsregels neergelegd in ‘The Criminal Procedure Rules 2010’ en de twee op die regeling aangebrachte wijzigingen.¹⁷¹ Deze ‘Criminal Procedure Rules’ stellen, zoals gezegd, een wijziging met betrekking tot de elektronische betekening van documenten in strafzaken voor.

5.3.3 Het Vierde deel (‘Part 4’) van de ‘The Criminal Procedure Rules 2011, S.I. 2011, 1709 (L. 5)

De nieuwe beleidsregels in de ‘Criminal Procedure Rules 2011’ zijn verdeeld over 11 delen, die de verschillende fasen van het strafproces in een strafzaak weergeven. De wijzigingen die de nieuwe ‘Criminal Procedure Rules 2011’ aanbrengen in de bepalingen, die de betekening van gerechtelijke documenten regelen worden besproken in de richtlijnen bij het vierde deel. De nieuwe beleidsregels ‘Criminal Procedure Rules 2011’ zijn, na het in werking treden op 3 oktober 2011, als het geldend recht in Engeland en Wales aan te merken.

Het vierde deel (‘Part 4’), van de nieuwe ‘Criminal Procedure Rules 2011’ bevat de gewijzigde bepalingen 4.2 (wijzen van betekening, ‘methods’), 4.3 (uitreiken van geschriften, ‘handing over a document’), 4.5 (Uitwisseling van geschriften, ‘through a document exchange’), 4.6 (elektronische middelen, ‘electronic means’), 4.10 (datum van de betekening, ‘date of service’) en 4.12 (bevoegdheid van de gerechtelijke instellingen aanwijzingen te geven, ‘court’s power to give directions about service’).

De richtlijn voor gebruikers geeft aan dat die bepalingen zijn opgesteld teneinde met een nieuwe bepaling de mogelijkheid van elektronische betekening in het leven te roepen en meer consistentie in de gebruikte woorden en uitdrukkingen aan te brengen.¹⁷² Bovendien is in consistentie met de gedachte achter de overige wijzigingen, de naam van de bepaling van ‘rule 4.6’ gewijzigd. De vervolgende autoriteiten (‘Prosecuting authorities’) in het

---

¹⁷⁰ Explanatory Memorandum to the Criminal Procedure Rules 2011 No. 1709 (L. 5), <http://www.legislation.gov.uk/ukSI/2011/1709/memorandum/contents>. geraadpleegd op 31 maart 2012.

¹⁷¹ S.I. 2010, no. 60.

¹⁷² The Criminal Procedure Rules 2011, SI 2011, 1709 (L. 15), Guide for Court Users, Staff and Practitioners, juli 2011, p. 5.

bijzonder, doen meer en meer een beroep op het gebruik van e-mail en andere elektronische middelen om zaaksgerelateerde materialen naar de procespartijen en gerechtelijke instanties te verzenden.¹⁷³

5.4 Wijzen van betekening

De wijze waarop de betekening van gerechtelijke documenten plaatsvindt, wordt in de beleidsregels opgesomd en nader geregeld. De voornaamste aspecten worden hier besproken.

*Elektronische betekening*¹⁷⁴

Voor het geval dat een gerechtelijk document mag worden betekend op elektronische wijze, merkt de commissie op dat er, als algemeen uitgangspunt, van mag worden uitgegaan dat de persoon, die het document uitreikt, ook inderdaad gebruik maakt van de elektronische wijze van betekenen.¹⁷⁵ De elektronische wijze van betekenen is toegestaan in het geval de persoon, aan wie wordt betekend, zijn elektronisch adres heeft verstrekt en niet geweigerd heeft op het elektronisch adres te worden betekend. Wanneer de persoon wettelijk wordt vertegenwoordigd, mag worden betekend op elektronische wijze indien de vertegenwoordiger zijn elektronische adres (e-mailadres) heeft verstrekt.¹⁷⁶ Wanneer op die wijze mag worden uitgereikt, hoeft het stuk ook niet meer op schrift te worden gesteld.¹⁷⁷

Wijze van en persoon aan wie kan worden betekend

Een gerechtelijk document mag worden betekend door het stuk uit te reiken aan een natuurlijk persoon of zijn wettelijke vertegenwoordiger. Het kan ook worden betekend door het achter te laten op een adres waarop kan worden betekend dan wel kan het stuk per post, eerste klasse of een equivalent daarvan, naar het adres, waarvan redelijkerwijs mag worden verwacht dat die persoon het in ontvangst kan nemen, worden verzonden. In het geval van wettelijke vertegenwoordiging kan het adres worden gebruikt van het kantoor van die wettelijke vertegenwoordiger.¹⁷⁸

Betekenen aan de rechtspersoon

Bij een rechtspersoon kan worden betekend door het document uit te reiken aan een persoon die een hoge functie bekleed binnen de rechtspersoon of door het document uit te reiken aan de wettelijke vertegenwoordiger van de rechtspersoon. Het kan tevens worden betekend door het achter te laten op het

---

¹⁷³ The Criminal Procedure Rules 2011, SI 2011, 1709 (L. 15), Guide for Court Users, Staff and Practitioners, juli 2011, p. 2.

¹⁷⁴ Toelichting op deze mogelijkheid wordt gegeven in: The Criminal Procedure Rules 2011, SI 2011, 1709 (L. 15), Guide for Court Users, Staff and Practitioners, juli 2011, p. 2 - 3.

¹⁷⁵ Bepaling, 'rule 4.2'(2).

¹⁷⁶ Bepaling, 'rule 4.6'(1).

¹⁷⁷ Bepaling, 'rule 4.6'(2).

¹⁷⁸ Bepaling, 'rule 4.3 (1, onder a.en c.), 4.4 (1) en 4.4(2, onder a. en c.)'.

adres waarop kan worden betekend dan wel kan het per post, eerste klasse of een equivalent daarvan, naar het adres van het hoofdkantoor van de rechtspersoon worden verzonden. In het geval geen hoofdkantoor van de rechtspersoon is aan te wijzen, kan het te betekenen stuk naar elke plaats waar de rechtspersoon zijn activiteiten, ondernemingen en zaken ten uitvoer brengt worden verzonden. Daarbij is het kantoor van de wettelijke vertegenwoordiger weer het adres waar kan worden betekend in geval van wettelijke vertegenwoordiging.¹⁷⁹

Betekenen aan de 'prosecution'

Daarnaast kan, vanwege het Common Law systeem, worden betekend aan de vervolgende instantie 'prosecution', door het uit te reiken aan een vervolger, 'prosecutor', of een vertegenwoordiger van de vervolgende instantie, 'prosecution'. Het stuk kan ook worden achtergelaten of per post verzonden naar het kantoor van de vervolger 'prosecutor'.¹⁸⁰ Het kan worden betekend aan een medewerker, bevoegd tot ontvangst, van een gerechtelijke instanties het document uit te reiken. Ten aanzien van die laatste geldt dat het eveneens per post aan hem kan worden verzonden.¹⁸¹

Betekening op DX-nummer

Als bijzondere vorm van betekening moet nog de uitwisseling van documenten worden genoemd.¹⁸² Die uitwisseling vindt plaats op een DX nummer. Dat is te vergelijken met een Nederlands postbusnummer en wordt in Engeland over het algemeen gebruikt door advocatenkantoren of accountancykantoren. Die mogelijkheid van betekening door uitwisseling op een DX-nummer kan worden benut indien de persoon aan wie een stuk moet worden betekend, zijn DX nummer heeft verstrekt, en niet weigert op het DX nummer te worden betekend. Wanneer de persoon wettelijk wordt vertegenwoordigd, mag worden betekend op het DX nummer van de vertegenwoordiger indien dat door hem is verstrekt.¹⁸³

Beperkt gebruik van de betekeningmogelijkheden voor bepaalde documenten in het strafproces

In strafzaken kan voor de betekening van bepaalde documenten niet van alle vormen van betekening gebruik worden gemaakt. Voor bepaalde documenten geldt, dat zij op een beperkt aantal wijzen mogen worden betekend. Die documenten zijn dagvaardingen, 'summons', requisities, 'requisition' of een oproep van getuigen, 'witness summons', bekendmakingen, 'notice', op grond van bepaalde bepalingen van de Road Traffic Offenders Act, de Magistrates' Court Act en de Criminal Procedure Rules, en een incasso-opdracht of bekendmaking van een verplichting tot betaling.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Bepaling, 'rule 4.3 (1 onder b. en c.), 4.4 (1) en 4.4(2, onder b. en c.)'.

¹⁸⁰ Bepaling, 'rule 4.3 (1 onder d.), 4.4 (1) en 4.4(2, onder d.)'.

¹⁸¹ Bepaling, 'rule 4.3 (1 onder e.), 4.4 (1) en 4.4(2, onder e.)'.

¹⁸² Voor de volledigheid: het betreft hier geen vorm van elektronische betekening.

¹⁸³ Bepaling, 'rule 4.5.'

¹⁸⁴ Bepaling, 'rule 4.7 (2).'

Dergelijke documenten mogen bij natuurlijke personen slechts in persoon worden overhandigd dan wel, en dat geldt tevens voor de rechtspersonen, achtergelaten of per post worden verzonden.¹⁸⁵

Betekening aan gedetineerden

Ten aanzien van gedetineerde personen geldt, dat ook mag worden betekend door het gerechtelijke document aan de bewaking te overhandigen. Deze dient vervolgens het document te ondertekenen en te dagtekenen, verslag te maken van de ontvangst en het document onverwijld door te zenden naar of uit te reiken aan de geadresseerde.¹⁸⁶

Afwijking met goedkeuring

Ten slotte kan ten aanzien van de wijze van betekening nog worden opgemerkt dat de 'Rules' er in voorzien dat een gerechtelijke instantie goedkeuring kan geven aan betekening die op andere wijzen dan de hierboven besproken wijzen wordt uitgevoerd.¹⁸⁷ De gerechtelijke instantie heeft bovendien de bevoegdheid om ten aanzien van de betekening van gerechtelijke documenten aanwijzingen te geven over de datum en het tijdstip waarop het document moet worden betekend dan wel verzonden wordt op elektronische wijze.¹⁸⁸

Wat geldt als moment van betekening?

Als datum waarop het gerechtelijke document is betekend, wordt aangemerkt de dag waarop het in persoon overhandigd is, in het geval het stuk in persoon is uitgereikt. In het geval het gerechtelijke document is achtergelaten op een adres, daarheen verzonden door middel van elektronische middelen of door een computersysteem van een gerechtelijke instantie opgesteld, wordt de eerstvolgende dag aangemerkt als de datum waarop de betekening wordt geacht te hebben plaatsgevonden. In het geval het gerechtelijke document per post, eerste klasse of equivalent daarvan, is verstuurd, dan wel is achtergelaten op het DX nummer, wordt de tweede werkdag die daarop volgt als datum waarop de betekening wordt geacht te zijn verricht aangemerkt.¹⁸⁹

Bewijs van betekening

Het bewijs van de betekening wordt geleverd door een ondertekend certificaat, waarin wordt toegelicht wanneer en op welke wijze het document is uitgereikt.

Veronderstelling van juiste betekening in geval van geen reactie

Een gerechtelijke instantie heeft de bevoegdheid om een document als betekend te beschouwen, indien een geadresseerde niet reageert, zelfs in het geval dat de uitreiking niet in overeenstemming met het hierboven beschreven

---

¹⁸⁵ Bepaling, 'rule 4.7 (1).

¹⁸⁶ Bepaling, 'rule 4.8 (1) en 4.8 (2)'.
¹⁸⁷ Bepaling, 'rule 4.9 (1).

¹⁸⁸ Bepaling, 'rule 4.12 (1).

¹⁸⁹ Bepaling, 'rule 4.10 (1), 4.10 (2) en 4.10 (3)'.

bepaalde is uitgereikt.¹⁹⁰ In zoverre wordt ook in Engeland, net als in Nederland, in sommige gevallen de nietigheid van de dagvaarding gedekt.

5.5 Enige informatie over de werking van de regels in de praktijk

5.5.1 Betekenis van de ‘Criminal Procedure Rules’ 2011 in de praktijk

Over de praktische betekenis voor de wijze waarop de betekening van gerechtelijke stukken in Engeland plaats vindt, valt, gezien de relatief korte duur van de werking van deze bepalingen, nog niet zo heel veel te zeggen. Dat betekent echter niet, dat er in zijn geheel geen mededelingen met betrekking tot deze, in Engeland, nieuwe vorm van betekening kunnen worden gedaan.

Met name bij de introductie van de nieuwe betekeningvorm waarbij gebruik wordt gemaakt van elektronische middelen, blijken zich - in ieder geval - twee soorten problemen te hebben voorgedaan.

Invloed data-protection

De ‘Crown Prosecution Service’ heeft aangegeven dat aan de afscherming of bescherming van de gegevens op grond van de ‘Data Protection Law’ in het algemeen zware eisen worden gesteld, die vanzelfsprekend door een vervolgende instantie als de ‘Crown Prosecution Service’ dienen te worden nageleefd. De wetgeving opgenomen in de ‘Data Protection Law’, stelt met name hoge eisen aan de mate waarin gegevens die betrekking hebben op een strafzaak en die op elektronische wijze worden verzonden, dienen te worden beschermd. Die hoge mate van beveiliging die voor dergelijke gegevens wordt verlangd brengt bijvoorbeeld met zich mee dat de ‘Crown Prosecution Service’ van alle ontvangers van op elektronische wijze verzonden stukken verlangt dat zij een speciaal daartoe gecreëerd veilig e-mailadres verwerven teneinde op dat adres e-mail te ontvangen, aangezien anders het in de ‘Data Protection Law’ bepaalde niet wordt nageleefd. Binnen de juridische beroepsgroep komen op dit moment nog veel beroepsbeoefenaars voor, die niet de beschikking hebben over dergelijke bijzondere ‘veilige e-mailadressen’. Bovendien blijkt dat er in de samenleving vrijwel helemaal geen burgers te zijn die over zo’n bijzonder ‘veilig e-mailadres’ beschikken en zijn de ‘veilige e-mailadressen’ ook niet vanwege de staat aan de ‘deelnemers’ van de samenleving ter beschikking gesteld. Dit belemmert de mogelijkheid van elektronische betekening aanzienlijk.

Ten tweede wordt aangegeven dat in het geval dat de ‘Crown Prosecution Service’ gerechtelijke documenten betekent met behulp van elektronische middelen de ontvanger de stukken slechts digitaal in bezit krijgt. Dat laatste heeft als gevolg dat in veel gevallen het de ontvanger van de gerechtelijke stukken zelf is die de stukken dient uit te printen. Dat uitprinten is

---

¹⁹⁰ Bepaling, ‘rule 4.11 en 4.12 (2)’.

des te meer noodzakelijk in het geval de toegezonden en ontvangen stukken omvangrijk van aard zijn. Juist in die gevallen is het lezen van die stukken van het scherm in plaats van papier ingewikkeld en vrijwel ondoenbaar. Dergelijke omvangrijke stukken zullen in dat geval dan ook moeten worden uitgeprint. Het uitprinten van de stukken door de ontvanger kan aanzienlijke kosten met zich brengen en dat geldt vanzelfsprekend des te meer in het geval dat er sprake is van een omvangrijk dossier. Het feit dat ontvangers zelf, in het geval van elektronische betekening, worden geacht de stukken, die ze van de ‘Crown Prosecution Service’ ontvangen uit te printen, stimuleert de ontvangende partijen op zijn zachtst gezegd niet aan om zich snel bereid te verklaren de stukken elektronisch in ontvangst te nemen.

In reactie op de vraag of de burgers in Engeland en Wales een actieve plicht hebben tot het raadplegen van of het zich op de hoogte stellen van andere vormen van communicatie, met andere woorden of een verdachte een verantwoordelijkheid draagt met betrekking tot het kennis nemen van een beschuldiging of vonnis dan wel een andere gerechtelijke uitspraak of bevel, dat op hem of haar betrekking heeft, geeft de heer Solly aan dat in het kader van het Engelse strafprocesrecht geen algemene wettelijke verplichting voor burgers bestaat om zich op de hoogte te stellen van informatie, die op een bijzondere wijze kenbaar zou kunnen zijn gemaakt.¹⁹¹ Dergelijke verplichtingen bestaan, in tegenstelling tot dat wat het geval is bij strafzaken, wel in het geval dat een insolventie-procedure loopt, waarin een ieder wordt geacht zich op de hoogte te hebben gesteld van de bekendmaking van de insolventie, in het geval dat die bekendmaking op een bij de wet voorgeschreven wijze is gepubliceerd.

5.6 Afsluiting Engeland

Engeland kent een ten opzichte van de meeste andere Europese landen afwijkend stelsel. Het Common Law systeem wordt als uitgangspunt beheerst door eerdere uitspraken van gerechtelijke instellingen. De uitleg die in die uitspraken aan bepaalde regelingen wordt gegeven, beheerst dan het toepasselijke recht op juridische vraagstukken. Met name het aanwezigheidsrecht en de daarmee verbonden betekenis van de betekening van de dagvaarding komt op de grondslag van het civil law in een wat ander daglicht te staan.

Om de beleidsregels met betrekking tot het strafprocesrecht in Engeland meer eenduidig, eenvoudiger en meer samenhangend te maken, is de ‘Criminal Procedure Rules Committee’ in het leven geroepen. Deze ‘Commissie’ doet jaarlijks voorstellen tot wijziging van bepaalde op het gebied van het strafproces bestaande regelingen om bovengenoemde doelstellingen te kunnen realiseren.

---

¹⁹¹ De heer Solly is contactpersoon met betrekking tot de Criminal Procedure Rules, zo volgt uit: The Criminal Procedure Rules 2011, SI 2011, 1709 (L. 15), Guide for Court Users, Staff and Practitioners, juli 2011, p. 7.

De betekening speelt zoals hierboven geschetst een minder pregnante rol binnen het accusatoire proces dan de rol die de betekening inneemt in meer op het inquisitoire proces gerichte landen. Wel dient daarbij te worden opgemerkt dat evenals in de op het inquisitoire proces ingerichte systemen ook in het Engelse, ‘*adversary*’, systeem problemen voorkomen met betrekking tot de betekening van gerechtelijke documenten.

In Engeland en Wales tracht men het strafproces eveneens in te richten op een wijze waarbij ruimte wordt gemaakt voor gegevens die op automatische wijze kunnen worden overgedragen. Die overgang naar een meer op de verwerking van elektronische gegevens toegespitste inrichting van het strafproces loopt niet zonder meer zonder problemen. Dat laatste blijkt ook uit de recent ingevoerde mogelijkheid van betekening met behulp van elektronische middelen. Engeland en Wales hechten door het hanteren van het accusatoir proces in mindere mate betekenis toe aan de betekening van gerechtelijke documenten. Bij de invoering van de betekening met behulp van elektronische middelen werden dan ook weinig problemen voorzien, althans daar lijkt noch in de memorie nog in de richtsnoeren niet van gesproken te worden. Toch blijken er met de betekening met behulp van elektronische middelen wel problemen te zijn gerezen. Die problemen hangen enerzijds samen met de mate waarin op grond van de Data Privacy Act gegevens dienen te worden beschermd, waardoor programma’s op computers moeten worden geïnstalleerd teneinde de ontvangst van die stukken op een veilige wijze mogelijk te maken. Veel mogelijke ontvangers lijken niet te willen over gaan tot het installeren van dergelijke programma’s.

Anderzijds blijkt ook dat er problemen zijn gerezen met de omvang van de documenten die worden ontvangen, in het geval de ontvangst van de gerechtelijke stukken op een veilige wijze kan worden gerealiseerd. De omvang van de ontvangen documenten dwingt, in zekere zin, de ontvanger tot het uitprinten van grote documenten hetgeen kan leiden tot het maken van kosten door de ontvangende partij. Dat laatste vormt voor de ontvangers in ieder geval geen aansporing om gerechtelijke documenten met behulp van elektronische middelen in ontvangst te willen nemen.

Ten aanzien van de in de vraagstelling in hoofdstuk 1 opgenomen deelvragen, kan het volgende worden opgemerkt.

Welke vormen van betekening zijn in de onderzochte stelsels mogelijk die gelden als een officiële kennisgeving, al dan niet in persoon?

In Engeland wordt in de regel betekend door het stuk in persoon of aan zijn wettelijk vertegenwoordiger uit te reiken. Het stuk kan ook per post worden betekend. In bepaalde gevallen kan de betekening elektronisch geschieden.

Wordt van alternatieve vormen van kennisgeving gebruik gemaakt, al dan niet in persoon?

De betekening kan in Engeland afwijkend geschieden mits een gerechtelijke instantie daarin toestemt.

Maken mogelijkheden en vormen van elektronische betekening via moderne internettechnieken deel uit van de bestaande mogelijkheden?

Elektronische betekening is in Engeland mogelijk indien de persoon zijn elektronisch adres heeft verstrekt en niet geweigerd heeft op die wijze te worden betekend.

Welke organen zijn met de verantwoordelijkheid voor de betekening belast?

De belangrijkste vervolgende autoriteit is de Crown Prosecution Service maar ook alle andere vervolgende autoriteiten dragen de verantwoording voor de betekening.

Welke instanties voeren de betekening in de praktijk uit en zijn aan die instantie nadere regels gesteld?

De betekening wordt als gezegd uitgevoerd, door de vervolgende autoriteiten.

Wat leert het EVRM-recht aangaande de inrichting van regelgeving en praktijk van aspecten van de betekening in strafzaken?

Van strijd met het EVRM is niet gebleken.

Afsluitende opmerking Engeland

De aanwezigheid van de verdachte op de terechtzitting wordt in Engeland vanuit de gedachte van het partijenrecht niet benaderd als een recht of plicht maar vormt een min of meer vanzelfsprekend onderdeel van het onderzoek op tegenspraak.

Hoofdstuk 6 Noorwegen

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het Noorse recht besproken. Voor de toegang tot het Noorse recht zijn minder bronnen beschikbaar dan zulks voor andere landen het geval is. Literatuur in andere talen dan het Noors is schaars. Dat heeft zekere consequenties voor de omvang en de diepgang van dit hoofdstuk. Er is wel een vanwege het Noorse Ministerie van Justitie en Politie geëntameerde en geautoriseerde, Engelstalige versie van het WvSv van Noorwegen ('Straffeprocessloven 1981') beschikbaar, naar de stand van zaken per 30 juni 2006, aangeduid als de 'Criminal Procedure Act'. Deze zal hierna worden aangeduid als CPA. De gebruikte Engelstalige versie van het voor de betekening relevante deel van de Court of Justice Act (CJA) is afkomstig van de rechtenfaculteit van de Universiteit van Oslo. Er is voor gekozen de termen uit de Engelse versie weer te geven in plaats van de minder toegankelijke Noorse termen.

In het Noorse rechtssysteem kunnen drie gerechtelijke instanties zich over een strafzaak buigen.¹⁹² In eerste aanleg is dat het District Court waar alle strafzaken in eerste aanleg worden behandeld. Tegen een oordeel in een strafzaak van dat gerecht staat – met een aantal beperkingen – hoger beroep open bij het Court of Appeal, deels ook interlocutoir tegen deelbeslissingen van het District Court (art. 6 CPA). Na de uitspraak van het Court of Appeal staat cassatieberoep open op het Supreme Court. In Noorwegen geldt terzake een verlostelsel; ingevolge art. 323 CPA wordt het beroep alleen behandeld als het Appeals Committee van het Supreme Court daarmee heeft ingestemd. Op basis van art. 8 CPA kan in zaken van meer algemeen belang waarin een snelle beslissing nodig is, ook 'sprongcassatie' worden ingesteld, maar ook dat kan alleen met toestemming van een apart comité binnen het Supreme Court.¹⁹³

---

¹⁹² Zie voor enige nadere beschrijving van het Noorse (straf)rechtssysteem o.a. C.F. Mulder en P.J.P. Tak, *De bekende verdachte, Een onderzoek naar de procedures voor de bekende verdachte in het Deens en Noorse (straf)procesrecht*, Gouda Quint, Arnhem 1993, p. 65-105 en M.E.I. Brien en E. H. Hoegen, *Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems*, Wolf Legal Publishers, Nijmegen 2000, hoofdstuk 18, Norway, i.h.b. p. 723-728.

¹⁹³ Bij de bestudering van de Engelse tekst van de CPA is van belang dat Deel VI van de CPA de rechtsmiddelen regelt (Judicial Remedies) en daarbinnen algemene regels geeft die zowel voor het hoger beroep bij het Court of Appeal als voor het beroep op het Supreme Court gelden. Maar er zijn ook bijzondere regels voor het beroep op het Court of Appeal resp. op het Supreme Court. Binnen de algemene regels worden dan beide rechtsgangen nogal eens aangeduid als 'appeal' als een soort alternatief voor 'rechtsmiddel', terwijl die term ook wel wordt gebruikt binnen de regels die alleen voor het beroep op het Court of Appeal gelden. In zoverre kan aan het gebruik van het Engelse woord 'appeal' in de tekst een verschillende betekenis toekomen.

6.2 Organen met de betekening belast

In het Noorse systeem wordt in de fase van de voorbereiding van de zitting de dagvaarding betekend onder verantwoordelijkheid van de vervolgende autoriteit. Dat is niet altijd het openbaar ministerie omdat ook andere autoriteiten de vervolgingsbevoegdheid kunnen uitoefenen. De betekening van het vonnis geschiedt daarentegen onder verantwoordelijkheid van het gerecht dat het vonnis heeft gewezen. Dat gerecht bepaalt daartoe de wijze van betekening van het vonnis. Voor de daadwerkelijke uitvoering van de betekening wordt met name van de post gebruik gemaakt. Een en ander wordt in het onderstaande nader uitgewerkt.

6.3 De plaats en de betekenis van de betekening in de verschillende procedures van het strafproces

6.3.1 Voorbereiding van de zitting en betekening van de dagvaarding

In het Noorse systeem geldt ten aanzien van het dagvaarden van verdachten ter berechting net als in Nederland het opportuniteitsbeginsel. Dat betekent dat de autoriteit die over de vervolging gaat ('prosecuting authority') in een concrete strafzaak telkens een beslissing moet nemen of er wordt vervolgd. Van vervolging mag ook op grond van opportuniteitsredenen worden afgezien, eventueel in voorwaardelijke vorm (art. 69 lid 1 resp. 2 CPA). De gerechten acteren alleen op grondslag van een OM-aanklacht en houden daarmee weer op als die aanklacht vanwege dat OM weer wordt ingetrokken: art. 63 CPA.

Afwijkend van het Nederlandse systeem is daarbij dat de bevoegdheden van het OM ook worden uitgeoefend door juridisch geschoolde, hogere politieambtenaren¹⁹⁴ en door de zgn. 'Lensmen': art. 55 CPA. Deze laatste is een publieke functionaris die in afgelegen landelijke gebieden verschillende justitiële taken waarneemt. Zij zijn allen ambtenaren van de vervolgende autoriteit ('officials of the prosecuting authority') in de zin van art. 55 CPA, waarbinnen degenen die naar Nederlands recht als officieren van justitie zouden kunnen worden aangeduid, apart worden onderscheiden als 'public prosecutors' (art. 55 lid 1 onder 2 CPA), die aan de opleidingseisen van art. 57 CPA moeten voldoen, onder andere de eis van een voltooide juridische opleiding. De politie is bevoegd tot het nemen van een vervolgingsbeslissing in de in art. 67 CPA aangeduide gevallen van de wat lichtere misdrijven. Alle ambtenaren van de vervolgende autoriteit zijn in de uitoefening van vervolgingsbevoegdheden onderworpen aan het gezag van hogere OM-autoriteiten (en dus niet die van de politie), met name aan het gezag van de Director General of Public Prosecutions als bedoeld in art. 56 CPA.

---

¹⁹⁴ Zie daarover voor het Nederlands taalgebied H.R. de Vries en M.R. Julsing, *Het Noorse rechtssysteem: een andere benadering*, Tijdschrift voor de Politie 2004, p. 8-11.

Alvorens tegen beslissingen van de vervolgende autoriteit bij de (straf)rechter kan worden opgekomen als en voor zover de wet daarin voorziet, is er op basis van art. 59a CPA ruimte voor beklag om eerst binnen het OM zelf op te komen tegen de genomen vervolgingsbeslissing. Als de vervolgende autoriteit niet tot vervolging beslist is er onder omstandigheden de mogelijkheid voor de benadeelde partij om de verdachte op eigen initiatief en zelfstandig te vervolgen (art. 80 jo hst. 28 (art. 402 e.v.) CPA). Deze mogelijkheid is beperkt tot lichtere strafbare feiten ('offences' ter onderscheiding van 'felonies'), vooral in geval het OM zelf niet wil vervolgen. De vervolgende privépersoon kan daarbij in de kosten van de procedure tegen de verdachte worden veroordeeld; hij moet daarvoor onder omstandigheden zelfs borg staan (art. 413 CPA). Deze procedure wordt hier alleen aangestipt omdat er op een enkel onderdeel in de hierna nog te bespreken betekenisregeling in (art. 197 van) de CJA aan gerefereerd wordt.

Wordt tot vervolging van een verdachte besloten, dan volgt een dagvaarding ('indictment') die naar het gerecht wordt gezonden. De status van de betrokkene verandert dan op grond van de definitie in art. 82 CPA van verdachte ('suspect'), naar aangeklaagde of vervolgte ('person charged') aan welke kwalificatieve aanduiding vervolgens in de regeling van de Noorse strafrechtspleging de nodige rechten en plichten worden verbonden.

De dagvaarding moet aan de eisen van art. 252 CPA voldoen. Een van de eisen is dat daarin de naam en de woonplaats ('residence') van de verdachte wordt vermeld. Is dat laatste gegeven niet bekend, dan kan dat reden zijn het uitbrengen van de dagvaarding nog even achterwege te laten; de strafvervolging wordt dan naar art. 250 CPA geschorst ('suspended'). Die mogelijkheid is er ook als de verdachte in het buitenland verblijft. Die schorsing van de vervolging kan soms jaren duren, reden waarom art. 250 lid 2 CPA ondanks de schorsing wel voorziet in het vergaren en vastleggen van bewijs tegen de verdachte voor zover voor de voortzetting van de vervolging noodzakelijk is.¹⁹⁵

Het bepaalde in art. 250 CPA is een van de twee markeerpunten in de afdoening van strafzaken in Noorwegen in geval onvoldoende over de woon- of verblijfplaats van de verdachte bekend is. In ernstige strafzaken wordt dan in gevolge art. 250 CPA gewacht totdat daarover meer gegevens beschikbaar komen; in lichtere zaken en als aan de nadere voorwaarden van art. 281 CPA is voldaan, volgt afdoening van de strafzaak bij verstek. Dat laatste is, reeds naar de voorwaarden van art. 281 CPA, de uitzondering (zie nader hierna). De hoofdregel leidt tot daadwerkelijk gebruik van art. 250 CPA. Justitie in Noorwegen neemt dan, in recht en praktijk, 'geduld in acht', zo werd deze bepaling nader geduid, waarbij werd bevestigd dat justitiële autoriteiten en

---

¹⁹⁵ Zodanig schorsing van de vervolging heeft consequenties voor de verjaring. In art. 69, laatste lid, laatste volzin van het Noorse Wetboek van Strafrecht wordt in dit verband bepaald: 'If the prosecution is stopped because the person charges has evaded, the time spent on prosecution shall not be included in calculating when the period of limitation has expired'.

politici dit ‘geduld in acht nemen’ inderdaad als terechte grondhouding opbrengen en accepteren¹⁹⁶

Bij de dagvaarding wordt een samenvatting van het bewijs tegen de verdachte gevoegd die echter niet met de dagvaarding aan de verdachte hoeft te worden betekend.

Het gerecht aan wie de dagvaarding wordt gezonden, neemt de beslissingen die nodig zijn ter voorbereiding van de zitting, zoals, indien nodig, de toevoeging van een advocaat. Tegelijk begint de communicatie met de verdachte te lopen. De eerste stap daarin is dat art. 263 CPA aan de vervolgende instanties opdraagt voor de betekening van de dagvaarding aan de verdachte te zorgen: ‘shall have the indictment served’. Uit de formulering (‘shall have’) kan al blijken dat de vervolgende autoriteit niet zelf als zodanig de dagvaarding betekent. Die dagvaarding wordt daartoe overhandigd aan de diensten die de betekening uitvoeren, de posterijen voorop (zie hierna). Wel zij aangetekend dat de genoemde ‘lensmen’ in hun veelvuldigheid van publieke taken, ook tot taak hebben de betekening uit te voeren als dat dienstig is.

Het gerecht moet als gezegd de nodige voorbereidende beslissingen nemen, onder andere over tijd en plaats van de berechting. Staat dat vast, dan wordt aan de verdachte de dagvaarding van het gerecht (‘summons’) betekend, een taak die weer door het OM wordt uitgevoerd dat daartoe weer opdracht geeft aan de met de feitelijke betekening belaste diensten: art. 86 lid 1, eerste volzin, jo. art. 275 lid 3 CPA.

6.3.2 Aanwezigheid ter zitting

Uit het voorgaande kan al blijken dat het Noorse recht uitgaat van een voorkeur voor de berechting in aanwezigheid van de verdachte tijdens het onderzoek ter terechtzitting waar de zaak inhoudelijk wordt behandeld. Daaronder valt de eigenlijke terechtzitting en de terechtzitting die het gerecht mogelijkerwijze nog houdt ter voorbereiding ervan (art. 272 CPA; ‘onze’ regiezitting). Maar ook tijdens het voorbereidend onderzoek in een strafzaak kunnen terechtzittingen van het gerecht, met name in eerste aanleg, aangewezen zijn. Daarover gaat art. 243 CPA. Aangezien het dan gaat om beslissingen van voorbereidende en/of procesincidentele aard, is het uitgangspunt van aanwezigheid van de verdachte bij dergelijke zittingen minder vanzelfsprekend. Er kan in dergelijke zittingen ook bij afwezigheid van de verdachte worden geprocedeerd als het betekenen van de oproep van die zitting tot een onacceptabele vertraging leidt of omdat de oproep niet kan worden betekend.

---

¹⁹⁶ Verwezen werd naar een concrete strafzaak die nogal wat algemene aandacht trok, waarin de vervolging van een verdachte wegens een ernstige overval met dodelijke afloop gedurende zo’n zes jaar werd geschorst totdat de verdachte in voormalig Joegoslavië kon worden opgespoord en naar Noorwegen uitgeleverd.

De Noorse voorkeur voor berechting in aanwezigheid van de verdachte blijkt uit verschillende bepalingen. De verdachte is ingevolge art. 280 CPA tijdens het onderzoek ter zitting aanwezig, totdat tegen hem vonnis is gewezen. De verdachte die in voorlopige hechtenis zit, wordt in gevolge art. 85 lid 2 CPA ter zitting geleid; tegen hem is ingevolge art. 281 lid 3 CPA niet bij zijn afwezigheid een onderzoek ter terechtzitting te voeren. Voor de verdachte die in vrijheid is, ontstaat op basis van de dagvaarding van het gerecht in principe de plicht om ter terechtzitting te verschijnen: art. 85 lid 1 onder a CPA. In de gerechtelijke dagvaarding krijgt de verdachte te horen dat als hij niet verschijnt, zijn medebrenging kan worden bevolen. Zoals hierboven al vermeld, zal de onbekendheid bij justitie met enige woon- of verblijfplaats van de verdachte, en daarmee de onmogelijkheid aan hem een dagvaarding te betekenen of zijn verschijnen ter zitting door voorgeleiding te verzekeren, in zwaardere strafzaken grond zijn voor de vervolgende autoriteit de berechting nog enige tijd uit te stellen: art. 250 CPA. Dat geldt ook als de verdachte in het buitenland verblijft. Verder is de politie belast met het opsporingsonderzoek in een strafzaak, welk onderzoek ingevolge het bepaalde in art. 226 lid 1 onder b en d CPA mede tot uitdrukkelijk doel heeft te dienen als voorbereiding van de berechting van de verdachte door een gerecht en de executie van de sanctie. Tot die voorbereiding van de berechting als onderdeel van het opsporingsonderzoek wordt ook gerekend het opsporen van een woon- of verblijfadres waar de verdachte kan worden bereikt voor het betekenen van stukken, maar ook om hem desnoods op te halen als hij niet ten processe verschijnt in geval hij daartoe wel verplicht is. Ten slotte kan worden gewezen op de regeling van het hoger beroep. Stelt de verdachte dat in, maar verschijnt hij ter appelzitting niet, dan zal dat leiden tot de beslissing dat het beroep reeds daarom wordt afgewezen (art. 335 CPA). Op die consequentie wordt de verdachte in de dagvaarding om ter zitting in appel te verschijnen gewezen, al is er ook hier een hersteloptie in geval de verdachte alsnog kan aantonen dat hij een ‘lawful excuse’ had voor zijn afwezigheid en hem er bovendien geen verwijt van kan worden gemaakt dat hij het gerecht niet tijdig over zijn niet-verschijnen heeft ingelicht: art. 336 en art. 337 CPA. Inhoudelijk wordt daarbij in art. 337 lid 2, tweede volzin, CPA naar de hiervoor aangeduide gronden van art. 318 CPA verwezen.

Dat klinkt betrekkelijk dwingend en toch is eerder sprake van een voorkeur voor berechting in aanwezigheid van de verdachte, dan dat het Noorse recht voorziet in een harde, en bijvoorbeeld ook tot de rechter gerichte eis om in vrijwel alle gevallen en behoudens uitdrukkelijk voorziene wettelijke uitzonderingen te zorgen voor berechting louter in aanwezigheid van de verdachte. Het gerecht kan namelijk bepalen dat het verschijnen van de verdachte niet noodzakelijk is (‘unnecessary’: art. 87 lid 2 CPA) in welk geval de verdachte erover wordt geïnformeerd dat, mocht hij niet verschijnen, de zaak in zijn afwezigheid kan (‘may’, dus niet: zal) worden behandeld. Ingevolge art. 87 lid 3 CPA wordt de verdachte er uitdrukkelijk op gewezen dat hij kan instemmen met berechting in zijn afwezigheid. Het gerecht kan de

verdachte van zijn plicht tot verder aanwezigheid ontslaan als de verdachte zijn verklaring heeft afgegeven en als de verdachte die toestemming niet krijgt en toch wegloopt c.q. niet meer verschijnt, kan het onderzoek zonder hem verder worden gevoerd als de rechtbank zijn verdere aanwezigheid dan toch niet nodig oordeelt.

6.3.3 Betekening van vonnissen

De inrichting van de regeling inzake de betekening van het gerechtelijk vonnis¹⁹⁷ hangt uit de aard der zaak samen met het uitgangspunt van de berechting in aanwezigheid van de verdachte. Op grond daarvan kan gemakkelijk het belang worden begrepen van het uitgangspunt van art. 42 CPA. Daarin wordt bepaald dat, als het even kan, het vonnis wordt gewezen meteen na de beraadslaging. Lukt dat en is de verdachte, zoals regel is, aanwezig, dan is de betekening van het vonnis voltooid door de voorlezing ervan. Heeft het gerecht meer tijd nodig voor beraad, dan wordt voor het wijzen van een vonnis een nadere zitting aangewezen.

Het is aan het gerecht om te beslissen op welke wijze het vonnis aan de verdachte zal worden betekend. Voor de keuzemogelijkheden zijn de artikelen 42 CPA en 159a CJA van belang. Met name het tweede en derde lid van laatstgenoemde bepaling zijn in het bijzonder van belang; zij gelden alleen voor de betekening van vonnissen in strafzaken.

Het gerecht heeft in gevolge art. 159 lid 1 CJA de keuze tussen de betekening in aanwezigheid van de verdachte, dan wel door de betekening van de schriftelijke versie van het vonnis. Voor de betekening in aanwezigheid van de verdachte zijn er twee mogelijkheden. Is de verdachte ter zitting aanwezig en komt het meteen na het afsluiten van het onderzoek en de aansluitende beraadslaging tot een vonnis (de hoofdregel), dan kan het vonnis meteen door voorlezing aan de aanwezige verdachte betekend worden (art. 159a lid 2, eerste volzin, CPA), hetgeen dan praktijk is. Is de verdachte niet aanwezig of lukt het niet meteen na de sluiting van het onderzoek ter terechtzitting tot een oordeel te komen, dan kan het mondeling wijzen van het vonnis en het in aanwezigheid van de verdachte betekenen ervan, worden aangehouden tot een nadere, daartoe te organiseren zitting. In dat laatste geval is de verdachte verplicht ter nadere terechtzitting te verschijnen. Als hij niet verschijnt, dan kan voor een nadere zitting worden bevolen dat hij overeenkomstig art. 86 en 87 CPA zal worden meegebracht en ter zitting zal worden geleid teneinde het vonnis betekend te krijgen door het aan te horen.

Door het bepaalde in art. 159a lid 3 CPA bestaat in Noorwegen nog een aparte mogelijkheid om het vonnis aan de verdachte, en wel in zijn

---

¹⁹⁷ Het gaat daarbij om 'judgements' als bedoeld in art. 30 CPA: gerechtelijke beslissingen die een einde maken aan de strafvervolgning voor een bepaalde instanties. Die gerechtelijke beslissingen worden in art. 30 CPA als vonnissen onderscheiden van 'decisions'. Dat zijn andere beslissingen in de loop der strafvervolgning, met name concrete en meet proces-incidentele 'orders' zoals het bevel van het gerecht tot voorgeleiding van de niet verschenen verdachte. Beslissingen van het OM, inclusief sepotbeslissingen vallen niet onder de gerechtelijke beslissingen als bedoeld in dit artikel.

aanwezigheid en dus in persoon, te betekenen. Het artikellid voorziet in het betekenen aan de bij de autoriteiten verschenen verdachte ('service by appearance'). De verdachte wordt dan door het gerecht gedagvaard te verschijnen op de burelen van het gerecht ('at the court's office') of ten burele van een andere, in de dagvaarding aangewezen, publieke dienst. Daarmee is in het bijzonder het (lokale) politiebureau bedoeld. De verdachte is ook dan weer verplicht aldaar te verschijnen (art. 85 lid 1 onder c CPA) om te vonnis betekend te krijgen ('obligated to appear for service'); desnoods kan daartoe weer zijn medebrenging worden bevolen, in geval van betekening ook door de met de vervolging belaste autoriteiten (art. 88 CPA). Naar het derde lid van deze bepaling is die voorziening vooral mogelijk als er sinds het wijzen van het vonnis ten minste een maand is verstreken terwijl in die tijd pogingen tot betekening via andere wegen, met name per post of per deurwaarder, weliswaar zijn ondernomen, maar vergeefs zijn gebleken. Eventueel kan aan de verdachte voor deze vorm van betekening door verschijnen een vergoeding voor gemaakte reiskosten worden geboden als dat in geval van onvermogen, aangewezen is om naar de burelen van de aangewezen autoriteit te reizen.

Deze vorm wordt in de praktijk betrekkelijk veelvuldig gebruikt om zeker te zijn van de betekening aan de verdachte/veroordeelde in persoon.

In alle gevallen waarin de verdachte aldus op basis van art. 159a, tweede of derde lid, CJA verplicht is ergens te verschijnen om de inhoud van het vonnis door betekening aan hem te vernemen, gaat, mocht hij niet verschijnen, de termijn voor het instellen van een rechtsmiddel lopen op het moment dat de betekening door verschijnen is voorzien: art. 42 lid 2 CPA jo. art. 310 lid 2, tweede volzin CPA. Het gerecht zendt in dat geval alsnog een kopie van het vonnis aan de (afwezige) verdachte, de raadsman en de vervolgende autoriteit met de mededeling dat de beroepstermijn loopt. Deze mededeling wordt niet betekend; het risico van het verlopen van termijnen is voor de afwezige verdachte die zijn verschijningsplicht verzaakt heeft.

Kiest het gerecht voor betekening door verzending van de schriftelijke versie van het vonnis, dan wordt ingevolge art. 159a CJA (allereerst) de weg gevolgd van art. 163a CJA: betekening per post. Zie nader de hierna opgenomen beschrijving van de regeling van de betekening.

Voor wat betreft de rechtsgevolgen van betekening is het volgende van belang. De betekening van de dagvaarding aan anderen dan de verdachte is breed mogelijk (zie hierna); er zijn nogal wat personen aan wie alternatief betekend kan worden. Het gebruik van een van die mogelijkheden om aan een ander dan de verdachte te betekenen, leidt op zichzelf tot het voordeel dat er geldig aan de verdachte is betekend, zodat daarin, in de wijze van betekening, geen belemmering meer ligt om de strafrechtelijke rechtshandhaving door vervolging en berechting van de verdachte voort te zetten. De aldus geldige betekening aan een ander dan de verdachte, betekent echter geenszins dat reeds daardoor ook berechting bij verstek altijd mogelijk is. Berechting bij verstek is in Noorwegen eerder uitzondering, zoals hierna nog zal blijken.

Voor wat betreft de rechtsgevolgen van de betekening van het vonnis is van belang dat, als hoofdregel, een vonnis pas executeerbaar is als ‘partijen’ het (uitdrukkelijk) hebben geaccepteerd, dan wel de rechtsmiddeltermijn verstreken is: art. 50 en art. 452 CPA, al kent Noorwegen ook vormen van dadelijke uitvoerbaarheid van strafvonnissen. De rechtsmiddeltermijn voor de verdachte¹⁹⁸ gaat lopen op het moment van het betekenen van het vonnis aan hem, ook als dat is gebeurd door betekening van het vonnis aan anderen dan de verdachte, mits conform de hierna nog te bespreken regeling van de CJA, betekend is.

Als de beroepstermijn verstreken is vóórdat het te betekenen vonnis de verdachte heeft bereikt, is de verdachte niet meteen reeds door het verstrijken van de termijn absoluut en in alle gevallen niet-ontvankelijk in zijn beroep. Door het bepaalde in art. 318 CPA is er een kleine opening. Het appelgerecht of het in art. 320 CPA genoemde, aparte ‘Appeals Committee’ van het Supreme Court, kunnen in zo’n geval het beroep kennelijk niet-ontvankelijk verklaren, maar de wet laat daarop binnen bepaalde grenzen een uitzondering toe als het gerecht meent dat de termijnoverschrijding niet aan de verdachte kan worden verweten. In geval de verdachte is opgeroepen voor de uitspraak van het vonnis maar hij aldaar niet is verschenen (in geval hetwelk krachtens art. 310 lid 2, tweede volzin, de termijn loopt vanaf de betekening van de genoemde oproeping), noemt art. 318 lid 1 onder b nog als grond dat er bijzondere redenen zijn de verdachte toch de behandeling van het appel toe te staan (‘and special reasons indicate that the convicted person should be allowed to have the appeal tried’). Er ligt hier een directe link tussen art. 318 CPA en de wijzen van betekenen als aangeduid in art. 159a CJA: in geval van gebruik van de mogelijkheid van betekening in aanwezigheid van de verdachte, zonodig op het politiebureau, zijn er minder snel ‘special reasons’ als bedoeld in art. 318 CJA om het hoger beroep toch te behandelen. Wordt via de post aan een ander dan aan de verdachte betekend (art. 169a CJA; zie nader hierna) dan hangt de opening die de ‘special reasons’ van art. 318 CPA biedt, af van het feit in hoeverre de verdachte verwijtbaar niet van de inhoud van het te betekenen stuk op de hoogte was.

---

¹⁹⁸ Direct tegen het vonnis (de termijn is dan twee weken: art. 310 CPA), of als ‘cross-appeal’ als en omdat het OM een rechtsmiddel heeft ingesteld (art. 311 CPA; de termijn is dan een week na de betekening aan de verdachte van de mededeling dat het OM een rechtsmiddel heeft ingesteld).

6.3.4 Enkele bijzondere procedures in relatie tot de betekening

6.3.4.1 Berechting bij verstek

Beschrijving van de modaliteit

De mogelijkheid van berechting bij verstek is in Noorwegen beperkt. Berechting bij verstek is ingevolge art. 281 CPA alleen mogelijk als het gaat om een zaak waarin het OM niet meer straf wil eisen dan een jaar gevangenisstraf en de rechter de aanwezigheid van de verdachte niet alsnog noodzakelijk vindt voor de opheldering van de zaak tijdens het onderzoek ter terechtzitting. Ingevolge art. 281 CPA worden daar alleen de gevallen aan toegevoegd waarin de verdachte afwezig is zonder dat van enig verzoek tot afwezigheid om gemotiveerde opgave daarvan blijkt, dan wel dat de verdachte geheel van de radar van justitie is verdwenen ('has absconded'). In dat laatste geval is behandeling bij verstek ook mogelijk als de dagvaarding de verdachte nog niet bereikt heeft. Als de verdachte een raadsman heeft, wordt deze toegelaten om ook bij afwezigheid van zijn cliënt de verdediging te voeren. In alle gevallen kan de behandeling tegen de afwezige verdachte worden voortgezet als het gerecht meent dat dit nodig is omdat de behandeling vermoedelijk zal leiden tot vrijspraak of niet-ontvankelijkheid ('summary dismissal of the case'): art. 281 lid 4 CPA.

In de gevallen van art. 281 CPA overheerst de wens het proces toch voort te zetten en tot een beslissing te geraken. Zoals eerder gezegd moet deze mogelijkheid worden gezien in verbinding met art. 250 CPA: in ernstige gevallen wordt de vervolging geschorst om de zaak in aanwezigheid van de verdachte te kunnen afdoen, in lichte zaken waarin de aanwezigheid van de verdachte ter zitting niet noodzakelijk wordt geacht, gaat de wens de zaak af te kunnen doen, voor. Is de verdachte buiten zijn schuld afwezig gebleven ('if he shows it to be probable that he had a lawful excuse and that he cannot be blamed for failing to notify the court in time' c.q. 'if he shows it to be probable that he had not absconded'), dan is er voor die laatste twee gevallen de herstellmogelijkheid van art. 282 CPA, waartoe de verdachte een gemotiveerd verzoek moet doen bij het gerecht dat het vonnis wees. Beveelt dat gerecht een nieuw onderzoek van de zaak en verschijnt de verdachte dan niet, dan geldt het oorspronkelijke vonnis.

Betekening in geval van verstekprocedure

Voor de gevallen van berechting bij verstek gelden geen bijzondere regels voor de betekening van de dagvaarding of het vonnis. Dat lijkt, gegeven de beperkte mogelijkheden voor deze procedure ook niet voor de hand te liggen.

Gebruik in de praktijk

In de praktijk wordt art. 281 CPA niet gebruikt om de eis van aanwezigheid van de verdachte als het ware te omzeilen door van de strafzaak dan maar (met name naar beschuldiging of strafeis of -maat) een lichtere strafzaak te maken. Daarvoor zijn de voorwaarden voor gebruik van art. 281 CPA enerzijds te streng terwijl het uitgangspunt van Noorwegen van berechting in aanwezigheid van de verdachte niet op grote (praktische) problemen stuit, ook omdat, als gezegd, daartoe soms simpelweg enig geduld wordt betracht.

6.3.4.2 Transactie ('optional penalty writ')

Beschrijving van de modaliteit

Ingevolge de regeling van art. 255 CPA e.v. kunnen geringe strafbare feiten worden afgedaan met een beslissing tot strafoplegging vanwege de met de vervolging belaste autoriteiten ('optional penalty writ'). De betrekkelijk geringe ernst van de delicten die op deze wijze kunnen worden afgedaan wordt bepaald door de sanctie die in een dergelijke beslissing aan de orde kunnen komen. Dat betreft alleen boete (inclusief vervangende hechtenis) en/of verbeurdverklaring ('confiscation') en/of ontzegging van de rijbevoegdheid. Daarnaast kan schadevergoeding of betaling van kosten aan de Staat aan de orde komen. In de beschikking staan de naam en de woonplaats van degene aan wie daarin sanctie wordt opgelegd. Partijen, inclusief de benadeelde partij, kunnen bij het gerecht tegen de beschikking opkomen, in welk geval behandeling door de rechter volgt conform de appelprocedure.

Betekening in geval van transactie

Aan de transactie wordt een te retourneren formulier ('admonition') toegevoegd waarop de betrokkene na een bedenktijd van ten minste tien dagen, moet aangeven of hij de voorgestelde sanctie accepteert. Zo ja, dan retourneert hij het formulier met zijn bekrachtiging van de beschikking, in welk geval de beschikking jegens hem geldt als een vonnis dat ten uitvoer kan worden gelegd (art. 258 lid 2 CPA). Vanwege deze betrokkenheid van de verdachte bij de totstandkoming van de beschikking is die modaliteit alleen beschikbaar als de verdachte bij justitie bekend is en bereid is – via een bekend adres - met justitie ter zake te corresponderen. In geval hij de beschikking aanvaardt door het terugzenden van het daarvoor bestemd formulier, hoeft dan ook geen betekening van de beschikking zelf meer te volgen. De verdachte ontvangt er wel nog een kopie van (art. 257 SPA).

Gebruik in de praktijk

In de lichte, naar bewijs eenvoudige zaken waarin met name met een geldboete kan worden volstaan, wordt in de praktijk gemakkelijk en veelvuldig van deze

notie gebruik gemaakt. Een ‘uitwijkmogelijkheid’ om de eis van berechting in aanwezigheid te ontwijken biedt zij, gegeven de aard ervan, niet.

6.4 De regeling van de betekening

6.4.1 Algemene regels

De regeling van de uitvoering van de betekening van gerechtelijke stukken is niet in de strafprocessuele regeling voorzien, maar in de Court of Justice Act (CJA), hoofdstuk 9, art. 159 - 197a. De regeling dekt ook de betekening van stukken in het civiele proces.

De Noorse CJA bevat niet alleen voorschriften over de uitvoering van de betekening. Het eerste deel van de regeling heeft, zoals hiervoor aangestipt, betrekking op de vormen die de rechtbank kan kiezen om aan de betekening van een vonnis inhoud te geven. Verder bevat de wet een aantal bepalingen inzake het verkeer tussen de opdrachtgever van de betekening en de uitvoerder ervan, meestal de dienst der posterijen. Er is daarbij niet voorzien in een bepaling om de posterijen aanwijzing te geven hoe te betekenen. Zulks wellicht met uitzondering van art. 188 CJA: op verzoek van de autoriteit van wie de opdracht tot betekening uitgaat, heeft de post een brief ook te bezorgen op een adres waar normaliter door de post geen brieven bezorgd worden. Ook de regel dat in alle rechtsgebieden een verkeerde betekening voor hersteld wordt aangenomen als blijkt dat het te betekenen stuk de geadresseerde heeft bereikt, is in (art. 183 van) deze – algemene – wet vastgelegd. Volgens art. 167 CJA is betekening op zon- of feestdagen of buiten de gebruikelijke uren van de dag (‘ordinary daytime hours’) alleen mogelijk als dat noodzakelijk is. Verder bevat de CJA aan dergelijke algemene regels in art. 184 nog de grondslag dat het de taak van de politie is om (nader) onderzoek te doen naar een mogelijke woon- of verblijfplaats van de geadresseerde als een gerecht dat (bijvoorbeeld in de loop van het proces) beveelt, bijvoorbeeld omdat nadere informatie die tot een dergelijk adres zou kunnen leiden, boven water is gekomen.

6.4.2 Regels inzake de uitvoering van de betekening

6.4.2.1 Uitvoerende diensten

De justitiële autoriteiten kunnen voor de uitvoering van de betekening beschikken over de dienst der posterijen. Daarnaast kunnen zij ook andere autoriteiten en ambtenaren inzetten voor de betekening. Als zodanig worden aangewezen: politieambtenaren, ambtenaren in het gevangeniswezen en leden van de militaire politie. Zeker als dat vanwege tijdgebrek nodig is, kan de

autoriteit van wie de opdracht tot betekening van bepaalde stukken uitgaat, aanvullend een bepaalde persoon een bijzondere opdracht geven tot betekening.

6.4.2.2 Waar en aan wie kan worden betekend?

Degenen die de betekening uitvoeren, de ‘process servers’ krijgen in art. 168 CJA de opdracht de betekening zoveel mogelijk in persoon te doen plaatsvinden, bij voorkeur aan zijn woonadres of aan zijn regulier werkadres. Voor rechtspersonen is dat de manager of voorzitter van de raad van bestuur (‘governing board’: art. 191 CJA). Lukt dat, dan is met het aannemen van het stuk de betekening geldig en voltooid. Weigert de persoon voor wie het stuk bestemd is de aanname ervan, dan laat degene die de betekening uitvoert het stuk desondanks bij hem achter of legt het voor hem gereed op de administratie van een gerecht, bij de post of bij enige andere openbare instelling. Degene die betekent, moet de geadresseerde van die plaats verwittigen en hem mededelen dat, ondanks weigering, de betekening door aanbidding rechtsgeldig is. Die procedure is ingevolge art. 176 CJA ook van toepassing als geen andere personen worden aangetroffen aan wie kan worden betekend. In dat geval mag het bericht dat (en waar) een stuk klaarligt ook aan de deur van de woning worden aangeslagen. Ook moet de ‘process server’ bureu inlichten en hen verzoeken de geadresseerde op het bericht omtrent de betekening te wijzen (art. 176 lid 2 CJA).

Wordt, door post of server, bijvoorbeeld op het woonadres de geadresseerde niet aangetroffen, dan kan het stuk worden betekend aan een volwassene die tot dezelfde huishouding behoort en op het adres (wel) wordt aangetroffen. Ook is betekening mogelijk aan de huiseigenaar of aan degene die op de woning past, mits deze personen aldaar ook verblijf houden (‘they reside there’). Op het werkadres van de geadresseerde kan het stuk ook worden overhandigd aan de werkgever, aan een leidinggevende of aan een andere persoon die op dezelfde werkplek is aangesteld. Heeft degene aan wie betekend moet worden een bedrijf, dan kan ook hem ook op dat adres, en aldaar ook aan een werknemer, betekend worden, maar alleen als de zaak waarop het stuk betrekking heeft verband houdt met de bedrijfsvoering.

Als iemand binnen het Noorse Koninkrijk geen vast woon-, verblijf-, of werkadres heeft, en pogingen hem desondanks in persoon aan te treffen geen succes hebben gehad, dan kan – naar art. 171 CJA - betekend worden op iedere tijdelijke verblijfplaats van de betrokkene en eventueel aan daar aangetroffen andere volwassenen.

Neemt een ander dan de geadresseerde een aangeboden stuk voor de geadresseerde aan, dan is deze gehouden de geadresseerde in te lichten. Hij is uiteraard ook verplicht het stuk aan de geadresseerde te overhandigen, en wel

zo snel als dat zonder extra kosten of onredelijke inspanning mogelijk is (art. 175 CJA).

Betekening aan een ander dan de geadresseerde, maar met inachtneming van de voorschriften van de CJA, geldt als betekening aan de verdachte, zij het dat deze in de regels van het strafproces beschreven openingen van art. 282 en art. 310 CPA heeft, tot herstel van termijnen en procedures als hij buiten zijn schuld onwetend is gebleven van de inhoud van het betekende. Net als voor art. 159a CJA geldt, ligt ook in art. 169a CJA een relatie met de genoemde artikelen van de CPA.

Degene die de betekening uitvoert legt de wijze van betekening naar plaats, datum en persoon in een document vast (art. 177 CJA). Als niet in persoon aan de geadresseerde wordt betekend, wordt vastgelegd dat aan de wettelijke voorwaarden voor betekening aan de betreffende persoon is voldaan. Aan degene die opdracht heeft gegeven tot de betekening wordt verslag gedaan door teruggeleiding van het betreffende document (art. 182 CJA). Als het niet mogelijk is gebleken het stuk te betekenen wordt verslag gedaan van de daartoe ondernomen pogingen en hetgeen in dat kader is geschied en gebleken.

6.4.2.3 (Geen) betekening aan verdediging

In art. 263 CPA wordt aan de vervolgende instanties voorgeschreven de dagvaarding aan de verdachte te betekenen. Daarnaast wordt in art. 264 CPA apart voorgeschreven dat op het moment dat de dagvaarding voor betekening aan de verdachte aan bijvoorbeeld de posterijen wordt verder geleid, aan de raadsman een afschrift ervan wordt toegezonden. Anders dan de aan de verdachte te betekenen dagvaarding omvat die opdracht ook de samenvatting van het bewijs. Wel zo belangrijk is dat uit art. 264 CPA blijkt dat (het adres van) de raadsman niet plaatsvervangend voor de betekening van de dagvaarding aan de verdachte kan worden gebruikt. De regeling van de CJA bouwt daar op voort. Er is weliswaar voorzien in een mogelijkheid te betekenen aan de raadsman (art. 193-196), maar in art. 197 wordt aanvullend bepaald dat deze voorschriften in strafzaken alleen gelden als degene die door het strafbare feit benadeeld is, zelf van zijn, subsidiaire, mogelijkheid gebruik maakt te vervolgen en zich in dat kader van rechtsbijstand voorziet.

6.4.2.4 Betekening door publicatie

Als alle (andere) wijzen van betekening blijken te falen, voorziet art. 181 CJA nog in betekening van het document door het op te hangen bij het bureau van het gerecht, maar deze methode is in deze wetsbepaling voor strafzaken uitgesloten. Er is hier een samenhang met het al genoemde art. 250 CPA dat voor de vervolgende autoriteit een basis biedt de verdere behandeling van de

zaak aan te houden en de strafvervolgning te schorsen omdat van de verdachte geen plaats bekend is waar hij eventueel te bereiken zou zijn.

6.4.2.5 Elektronische betekening

Ingevolge art. 179a CJA is de elektronische betekening in Noorwegen als zodanig inmiddels toegelaten. Er wordt, voor zover aan betrokkenen bekend, in strafzaken echter nog geen gebruik van gemaakt.

6.4.2.6 Correctie van de fictie van betekening

Als gezegd geldt de juiste betekening aan een andere, in de wet aangewezen persoon als betekening aan de verdachte. Voor die verdachte staan dan op basis van de de regels van het strafproces de hierboven beschreven openingen van art. 282 en art. 310 CPA ter beschikking, tot herstel van termijnen en procedures als hij buiten zijn schuld onwetend is gebleven van de inhoud van het betekende. Net als voor art. 159a CJA geldt, ligt ook in art. 169a CJA een relatie met de genoemde artikelen van de CPA.

6.4.2.7 Herstel verkeerde betekening

Ook in Noorwegen bestaat de regel dat in alle rechtsgebieden een verkeerde betekening voor hersteld wordt aangenomen als blijkt dat het te betekenen stuk de geadresseerde heeft bereikt. Dit uitgangspunt is niet in de wettelijke regeling van het Noorse strafprocesrecht opgenomen, maar is meer algemeen vastgelegd in (art. 183 van) algemene regels aangaande betekening in de CJA als algemene wet voor de regeling van de betekening in een aantal rechtsgebieden.

6.5 Afsluiting

6.5.1 Bijdrage aan de beantwoording van de centrale vraagstelling

De centrale vraagstelling van het onderzoek is welke regelingen en modaliteiten er bestaan in – in dit geval – Noorwegen die kunnen bijdragen aan de verbetering van de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen in Nederland. In het kader van de beantwoording daarvan is met name van belang dat het Noorse recht uitgaat van de aanwezigheid van de verdachte bij de behandeling van zijn zaak ten tijde van de berechting. Dat impliceert dat in veel gevallen reeds bij de berechting een woon- of verblijfplaats bekend is waarmee executieproblemen nogal eens kunnen worden voorkomen. In geval geen woon- of verblijfplaats bekend is, voorziet de onderling samenhangende

regeling van CPA en CJA in een soort 3-trapsraket: in zware zaken wordt gewacht totdat meer gegevens terzake beschikbaar zijn; in lichte zaken kan de beperkte mogelijkheid van verstekbehandeling uitkomst bieden. Mocht in dat laatste geval betekening van het vonnis nodig zijn, dan kan de verdachte daartoe apart worden opgeroepen. Het vonnis kan ook aan anderen worden betekend, hetgeen geldt als betekening aan de verdachte met een zekere correctiemogelijkheid voor deze laatste.

6.5.2 Bijdrage aan de beantwoording van deelvragen

Welke vormen van betekening zijn in de onderzochte stelsels mogelijk die gelden als een officiële kennisgeving, al dan niet in persoon?

Normaal vindt betekening via de posterijen plaats. Het gerecht kan beslissen een vonnis mondeling te betekenen door het aan de aanwezige verdachte voor te lezen. Bij betekening via de post gebeurt dat op het woon- of verblijfadres van de verdachte. Betekening aan de huisgenoot, de huiseigenaar of de werkgever is mogelijk.

Wordt van alternatieve vormen van kennisgeving gebruik gemaakt, al dan niet in persoon?

In Noorwegen kan de verdachte separaat worden opgeroepen voor de betekening van een vonnis aan hem. Betekening aan de raadsman als vorm van betekening aan de verdachte is niet mogelijk. Betekening aan anderen dan de verdachte, die heeft te gelden als betekening aan hem, is mogelijk. Onder omstandigheden kan de verdachte toch in daardoor ontstane termijnoverschrijding worden ontvangen. Als alle (andere) wijzen van betekening blijken te falen, voorziet art. 181 CJA nog in betekening van het document door het op te hangen bij het bureau van het gerecht.

Maken mogelijkheden en vormen van elektronische betekening via moderne internettechnieken deel uit van de bestaande mogelijkheden?

Elektronische betekening is wettelijk mogelijk, maar wordt in strafzaken niet gebruikt.

Welke organen zijn met de verantwoordelijkheid voor de betekening belast?

Kort gezegd is er een onderscheid naar de procesfase. Voorafgaande aan de zitting is de vervolgende autoriteit (dat hoeft niet altijd het OM te zijn) met de betekening van de dagvaarding belast. Zeker in afgelegen gebieden is de lokale autoriteit van de 'Lensmen' van belang. De betekening van het vonnis geschiedt onder verantwoordelijkheid van het betreffende gerecht dat de wijze van betekening bepaalt.

Welke instanties voeren de betekening in de praktijk uit en zijn aan die instanties nadere regels gesteld?

In veel gevallen wordt de betekening uitgevoerd via de post. Met de betekening kan ook de politie of bijzonder aangewezen autoriteiten worden belast. De CJA bevat enige algemene regels inzake de betekening.

Wat leert het EVRM-recht aangaande de inrichting van regelgeving en praktijk van aspecten van de betekening in strafzaken?

Van strijd met het EVRM blijkt niet.

Afsluitende opmerking Noorwegen

Binnen het bestaande systeem waarin de verdachte meestentijds bekend is en ter zitting verschijnt dan wel dat de zaak met een verkorte procedure, een verstekprocedure of een transactie vanwege het OM instemt, kan worden afgedaan en de op dat systeem toegesneden regeling van en eisen aan de betekening, kan volgens de geïnterviewden bij benadering zo'n 98% van de strafzaken zonder problemen worden afgedaan. De regeling van de betekening van gerechtelijke stukken in Noorwegen staat, naar regeling of praktijk, niet ter discussie.

Hoofdstuk 7 Zwitserland

7.1 Inleiding

Voor een goed begrip van de Zwitserse situatie is een aanduiding van enkele algemene aspecten van belang.

Met de inwerkingtreding van de nieuwe regels op 1 januari 2011 is het voorheen op kantonaal niveau geregelde strafprocesrecht vervangen door één, nationaal Wetboek van Strafvordering. Een gemoderniseerde regeling van de betekening maakt daarvan deel uit, inclusief het openen van de mogelijkheid van elektronische betekening.

De modernisering van het strafprocesrecht betreft een aantal voor het onderhavige onderzoek relevante punten. Het eerste punt is dat in de regeling getracht is in eenduidige regelingen te voorzien die als zodanig gelden voor zowel de politie, het OM als de rechterlijke macht, voor zover deze organen strafvorderlijke taken en bevoegdheden uitoefenen. Die gezamenlijkheid wordt benadrukt waar het Wetboek spreekt van strafvorderlijke autoriteiten ('Strafbehörden') waartoe volgens de Tweede Titel, eerste hoofdstuk, art. 12-14 van het WvSv de politie, het OM en de rechterlijke macht behoort, nader te onderscheiden in 'Gerichte' resp. 'Strafvervolgingsbehörden' (politie, OM en de bestuurlijke autoriteiten die overtredingen ('Übertretungen') af mogen doen, de zgn. 'Übertretungsstrafbehörden'. Met die verzamelterm 'Strafbehörden' worden dan alle drie de strafvorderlijke organen van politie, OM en rechterlijke macht in die hoedanigheid in de afzonderlijke regelingen gezamenlijk aangesproken, waar dat even mogelijk wordt geacht. Een onderwerp als de verschoning en wraking ('Ausstand', art. 56 e.v.) is dan centraal geregeld ten aanzien van een bij een der organen werkzame persoon. Zo heeft ook de algemene regeling van de betekening (art. 84 e.v.) ook gelding voor mededelingen aan de verdachte van de zijde van de politie en van het OM.

Na de modernisering van het strafprocesrecht kent Zwitserland een systeem met slechts een eerste en een tweede gerechtelijke instantie in strafzaken. In de mogelijkheid van cassatie als zelfstandige derde rechtsingang in strafzaken, is niet meer voorzien. Dat laatste wordt in de praktijk wel als verlies ervaren. Zeker bij het ingewikkelder worden van het strafrecht en de strafrechtspleging, met name ook kort na het inwerking treden van een algehele hercodificatie, wordt het gemis gevoeld van een hoogste, rechtsvormende instantie op het niveau van een cassatierechter.

De wens van een eenduidige centrale regeling laat de noodzaak van uitvoeringsregelingen onverlet. Een algemene basis voor uitvoeringsregelingen is opgenomen in art. 445 StPO, welke bepaling aan de Kantons nadere regeling overlaat en opdraagt in de gevallen waarin een bepaling van het StPO daarin uitdrukkelijk voorziet. De regeling aan wie, wanneer en met welk rechtsgevolg betekend kan worden, is in de StPO zelf geregeld. Bij de hierna te bespreken

mogelijkheid van elektronische betekening van art. 86 StPO is gebruik gemaakt van deze mogelijkheid van nadere regelgeving.

Het systeem van het strafprocesrecht is voor de verdachte – vanuit Nederlands perspectief – betrekkelijk streng. Van hem wordt het nodige aan inspanning verwacht om zijn rechten geldend te maken. Doet hij dat niet, dan is kostenveroordeling mogelijk. Betekeningsficties zijn in dat kader bepaald ook van belang: de fictie geldt snel als daadwerkelijke betekening met consequenties. Rechtens gaat deze strengheid mede terug op de aanname dat overheid en verdachte jegens elkaar in een strafproces rechten en plichten hebben. Deze grondslag, die in onderstaande bespreking van het Zwitsers recht nog een enkele maal gedetailleerder aan de orde komt, wordt aangeduid als de ‘Grundsatz von Treu und Glauben’, die als zodanig in art. 5 lid 3 van de Grondwet tot uitdrukking komt: ‘Staatliche Organe und Private handeln nach Treu und Glauben’. Deze grondslag is ook in art. 3 StPO te vinden. Deze grondslag van een zekere wederkerigheid impliceert niet dat van de verdachte medewerking aan zijn eigen veroordeling kan worden gevraagd. De grondslag impliceert wel dat de verdachte geen misbruik van processuele regelingen mag maken. Terzake van de betekening impliceert deze grondslag ook dat van de verdachte die eenmaal in een bepaald proces verwickeld is, van de voortgang ervan door de overheid door middel van adequate betekening van relevante stukken op de hoogte moet worden gehouden, maar ook dat de verdachte die actie van de overheid mag en dus ook moet verwachten en in zoverre op betekening bedacht moet zijn. Aan dat ‘bedacht moet zijn’ worden in de wettelijke regeling van de betekening een enkele keer consequenties verbonden.

In de Zwitserse praktijk worden betrekkelijk veel strafzaken afgedaan zonder dat het tot een volledig strafproces komt. Met name het strafbevel functioneert als een goed alternatief in veel zaken, terwijl in een kleiner aantal zaken er ook nog de mogelijkheid van het verkorte proces is (beide modaliteiten worden hierna besproken). Tot wel zo’n 80 % van de strafzaken wordt buiten een volledig proces om afgedaan.¹⁹⁹ Tot het instellen van een rechtsmiddel komt het maar in een promillage (en niet percentage) van het aantal strafzaken.

Zwitserland is partij bij het EVRM. Naar art. 5 en art. 190 van de Zwitserse Grondwet nemen bond en kantons het volkenrecht in acht. Zoals hierna nog ter sprake zal komen, worden de rechten van de verdachte onder het EVRM door de Zwitserse strafrechter betrekkelijk serieus genomen binnen het overigens voor de verdachte betrekkelijk ‘strengere’ Zwitserse systeem. Dat raakt de meer algemene karaktertrek dat de geschreven regels streng zijn, maar dat de

---

¹⁹⁹ Ter concretere illustratie wellicht: in het Kanton Zürich werden in 2011 bij de ‘Verbrechen’ en de ‘Vergehen’ samen 56,9 % met een strafbevel afgedaan, in 37 % der gevallen werd van een strafrechtelijke reactie afgezien, in de meeste gevallen overigens waarschijnlijk wegens gebrek aan bewijs. Slechts in 6,1 % van de gevallen werd een dagvaarding uitgebracht. Neemt men de ‘Übertretungen’ er nog bij (die overwegend met een strafbevel plegen te worden afgedaan, dan komt het afdoeningspercentage met deze modaliteit op 85,3%.

wetgever vervolgens wel vertrouwt op een verstandige en op de realisatie van de in het WvSv zelf als opdracht aan de strafvorderlijke autoriteiten uitdrukkelijk geformuleerde noties van het eerlijk proces (zie Titel 1, hoofdstuk 2 StPO, met name art. 3 inzake ‘Achtung der Menschenwürde und Fairnessgebot’) gerichte interpretatie en toepassing van deze strenge regels in de praktijk.²⁰⁰

7.2 Organen met de betekening belast; systeem van de wettelijke regeling

Zoals gezegd, is een van de uitgangspunten van het nieuwe Zwitserse strafprocesrecht om een aantal onderwerpen voor alle drie de strafvorderlijke organen (politie, OM en gerechten) centraal te regelen. Dat geldt ook voor de regeling van de openbaarmaking van beslissingen. In de algemene regeling van art. 85 lid 1 StPO is voorzien dat alle autoriteiten zich voor hun mededelingen aan partijen van de schriftelijke vorm bedienen, welk schriftelijk stuk dan volgens de – eveneens algemene regeling – van de betekening (‘Zustellung’) naar partijen moet gaan. De regeling van de betekening is dus voor alle drie de autoriteiten gelijk.

In dit systeem wordt dus niet gedifferentieerd naar orgaan van wie het te betekenen stuk uit gaat. Wel bestaan op dit systeem uitzonderingen van gevallen waarin geen schriftelijk stuk en dus ook geen betekening daarvan nodig is, zoals van mondelinge, ter terechtzitting genomen beslissingen. Daarnaast bestaan uitzonderingen van gevallen waarin, in uitzondering op de regeling van de betekening, persoonlijke overhandiging van een schriftelijk stuk bevolen is, in plaats van – bijvoorbeeld – aan een huisgenoot. Moet een partij persoonlijk in een proces verschijnen, zoals een verdachte die ter terechtzitting is gedagvaard, dan is, als uitzondering op de algemene regeling, betekening van de dagvaarding *louter* aan de raadsman niet toegelaten, maar moet – zoals art. 87 lid 4 StPO het noemt – ‘directe’ betekening aan de verdachte plaatsvinden. De algemene regeling en bijzondere aanvullingen en aanpassingen, worden in het onderstaande nader en afzonderlijk besproken.

Aangezien de beschuldiging van het OM door het gerecht moet worden omgezet in een beslissing tot opening van het onderzoek ter terechtzitting, gaat de dagvaarding van de verdachte voor die terechtzitting uit van het gerecht, niet van het OM. De dagvaarding gaat uit van de leider van het onderzoek (‘Verfahrensleitung’: art. 331 lid 4 StPO) en daarmee is, naar art. 61 StPO, de president van de meervoudige kamer of de rechter van de enkelvoudige kamer bedoeld.

---

²⁰⁰ A. Donatsch, Th. Hansjakob en Viktor Lieber (red.), *Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (StPO)*, Schulthess Juristische Medien, Zürich/Basel/Genève, 2010, randnr. 2 bij art. 358.

Voor zover betekening moet plaatsvinden kan dat, in opdracht van de betreffende autoriteit geschieden door de post, door de politie of door andere organen: art. 85 lid 2 StPO. Betekening door de post is regel; betekening door politie of door andere organen is eerder uitzondering die alleen in aangewezen gevallen gebruikt wordt. Ook deze bepaling komt in het onderstaande nader aan de orde.

7.3 De plaats en de betekenis van de betekening in de verschillende procedures van het strafproces

De betekenis van de regeling van de betekening hangt samen met verschillende aspecten van de verschillende procedures die er in het Zwitsers strafproces bestaan om een strafzaak af te doen. Men kan onderscheiden tussen afdoen door berechting door de rechter dan wel door middel van een strafbeschikking ('Strafbefehl') vanwege het OM. Binnen de eerste variant van berechting bestaan vervolgens verschillende modaliteiten: de volledige berechting op tegenspraak, de verkorte procedure en de procedure tot berechting van de afwezige verdachte. Deze procedures worden hier nader beschreven voor zover relevant voor de regeling van de betekening. Daarbij wordt al verwezen naar de inhoud van die regeling van de betekening, welke inhoud daarna nader uitvoerig aan de orde komt.

7.3.1 Voorbereiding van de zitting; betekening

Het OM hoeft in het Zwitsers recht niet tot vervolging door berechting te beslissen. Afgezien van enkele opportuniteitsgronden (art. 319 jo. Art. 8 StPO) is ook de overeenstemming met het slachtoffer, met name door het vergoeden van de schade, geregeld als modaliteit om een strafvervolging te beëindigen. Aan dit 'Vergleich' van art. 316 StPO komt geen rechter te pas. Wordt geen verdere vervolging en berechting geïnitieerd, dan volgt het besluit van het OM de vervolging stop te zetten. Dat besluit wordt uiteraard aan de verdachte medegedeeld, volgens de normale, algemene en hierna nog te bespreken regels van de betekening van art. 84-88 StPO, de regeling waar art. 321 lid 3 StPO ook uitdrukkelijk naar verwijst.

Komt het wel tot een berechting, dan vaardigt het OM een dagvaarding ('Anklage') tegen de verdachte uit. Deze wordt in gevolge art. 327 StPO aan de verdachte betekend. Ook bij deze betekening is terzake niet in enige, van de algemene regeling der betekening afwijkende regels voorzien, zodat ook hier die algemene regeling van art. 84-88 StPO geldt.²⁰¹ Dat kan volgens Donatsch

---

²⁰¹ Christen, *Anwesenheitsrecht im schweizerischen Strafprozessrecht mit einem Exkurs zur Vorladung*, Zürich/Basel/Genève, 2010, p. 124.

e.a. betekenen dat de raadsman van bepaalde stukken twee exemplaren betekend krijgt: één voor hem en één ter verder geleiding aan zijn cliënt. Voor de enkele beslissing van het OM om berechting te entameren is het nog niet noodzakelijk dat van de verdachte een verblijfplaats bekend is. De betekening van de beslissing van het OM aan de verdachte leidt nog niet tot berechting (zie hierna) en is daarom volgens art. 327 StPO voorgeschreven aan de verdachte voor zover diens verblijfplaats op dat moment bekend is.

De betekening aan de verdachte van de beslissing van het OM tot vervolgen, betekent nog niet zoveel. Daarmee gaat de behandeling van de zaak wel over naar het gerecht (art. 328 StPO) dat echter vervolgens separaat te beslissen heeft of het tot een onderzoek ter terechtzitting zal komen. Eerst als dat het geval is worden de daartoe noodzakelijke voorbereidende handelingen verricht waaronder het vaststellen van plaats, datum en tijd van dat onderzoek ter terechtzitting. Daartoe wordt de verdachte dan apart gedagvaard ('vorgeladen': art. 331 lid 4 StPO). Opgemerkt zij, dat correcte betekening van deze dagvaarding ('Vorladung') volgens de regels der betekening vervolgens nog niet meebrengt dat een onderzoek ter terechtzitting daardoor zonder meer ook tegen een afwezige verdachte mag worden doorgevoerd. Het Zwitsers strafprocesrecht gaat van de aanwezigheid van de verdachte ter zitting uit (zie nog hierna). De invulling van die grondslag en de regeling van de mogelijke uitzonderingen daarop wordt nader geregeld naar eigen criteria en niet louter naar een bevestigend antwoord op de vraag naar de geldigheid van de betekening van de dagvaarding aan de – ter terechtzitting – afwezige verdachte.

Komt het gerecht tot de beslissing dat een onderzoek ter terechtzitting zal worden geopend, dan volgt als gezegd, aparte dagvaarding van de verdachte daartoe: art. 331 lid 4 StPO.

De wet spreekt van dagvaarding ('Vorladung'). De strafprocessuele regeling kent daarvan, anders dan zijn voorganger en de MvT bij de nieuwe regeling ('de Botschaft'), geen definitie. Op basis van deze bronnen komt Christen²⁰² tot de omschrijving dat daarmee, in tegenstelling tot de uitnodiging ('Einladung') bedoeld is een maatregel die beoogt zeker te stellen dat een persoon van wie de aanwezigheid ter terechtzitting noodzakelijk wordt geacht, ook daar zal verschijnen. Dat zit ook in de term ('Vorladung' in vergelijking met 'Einladung') besloten.

De dagvaarding is daarmee de verwerkelijking van de plicht van degene die gedagvaard wordt, om daadwerkelijk te verschijnen. Dat geldt dus ook voor de verdachte in het strafproces; berechten bij afwezigheid is uitzondering.

Deze plicht om te verschijnen is nader geregeld in de algemene regeling van de Vorladung in art. 201 e.v. StPO. Daarin zijn regels opgenomen inzake de inhoud ervan en de termijn die bij het dagvaarden in acht moet worden genomen: ten aanzien van de dagvaarding voor een onderzoek ter terechtzitting moet die termijn ten minste tien dagen bedragen, bij betekening door publicatie (zie nader hieronder) ten minste dertig dagen. De plicht om te verschijnen op

---

²⁰² Christen, p. 101.

een dagvaarding is uitdrukkelijk vastgelegd in art. 205 lid 1 StPO: ‘Wer von einer Strafbehörde vorgeladen wird, hat der Vorladung Folge zu leisten.’ Dat geldt dus ook voor de verdachte die voor een terechtzitting gedagvaard wordt; hetgeen uiteraard andere rechten van de verdachte om niet mee te werken (zwijgrecht) onverlet laat. Bij verhindering bestaat de plicht die autoriteiten in te lichten (art. 205 lid 2 StPO), maar zonder medewerking van die autoriteiten heft een dergelijke melding de verschijningsplicht niet op. Bij het verzaken van de verschijningsplicht kan een boete worden opgelegd en kan daadwerkelijke arrestatie (‘Vorführung’) plaatsvinden. Veroordeling in de door het niet (tijdig) verschijnen veroorzaakte proceskosten is ingevolge art. 417 StPO mogelijk, maar wordt in de praktijk niet al te vaak gebruikt. Is de woon- of verblijfplaats onbekend, dan kan op grond van art. 210 StPO een gericht opsporingsonderzoek worden ondernomen, ook onder ‘Mithilfe der Öffentlichkeit’: art. 211 StPO. Tegen deze strenge achtergrond is te begrijpen dat de dagvaarding als zodanig, en dus ook die van de verdachte ter zitting, in de processuele regeling door de wetgever bewust²⁰³ als een dwangmiddel geregeld is.

7.3.2 Aanwezigheid ter zitting

De verdachte wordt gedagvaard om ter terechtzitting te verschijnen. Zijn verschijnen aldaar is voor hem een plicht die voortvloeit uit de aard van de dagvaarding (‘Vorladung’), welke plicht is vastgelegd in art. 205 lid 1 StPO.

In principe vindt ingevolge art. 336 StPO geen onderzoek ter terechtzitting plaats zonder (persoonlijke) aanwezigheid van de verdachte. De hoofdregel van aanwezigheid van de verdachte gaat terug op de gedachte van het realiseren van het aanwezigheidsrecht van de verdachte, op de gedachte dat verantwoorde, zorgvuldige berechting door de rechter meebrengt en eigenlijk alleen mogelijk is als de wet aan de oordelende rechter voorschrijft in principe niet over bewijs, schuld en straf te beslissen, zonder in het onderzoek voor hem de verdachte direct (‘onmiddellijk’), persoonlijk te hebben onderzocht,²⁰⁴ alsmede op de gedachte dat het van institutioneel gewicht en belang voor de strafrechtspleging in zijn geheel en als zodanig is, dat in een concrete zaak de belangrijkste procesfase, die van de openbare zitting, tegen de aanwezige verdachte wordt gevoerd. Alleen dan krijgt het institutioneel belang van strafrechtelijke rechtshandhaving door berechting, werkelijk perspectief.²⁰⁵ Het

---

²⁰³ Christen, *Anwesenheitsrecht im schweizerischen Strafprozessrecht mit einem Exkurs zur Vorladung*, Zürich/Basel/Genève, 2010, p. 102.

²⁰⁴ Reden waarom in het Zwitsers recht een verstekprocedure tegen een jeugdige niet mogelijk is en voorzetten daartoe van de wetgever in de literatuur krachtig worden afgewezen: A. Donatsch, *Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (StPO)*, Schulthess Juristische Medien, Zürich/Basel/Genève, 2010, randnr. 9 bij art. 366.

²⁰⁵ Donatsch, *Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (StPO)*, Schulthess Juristische Medien, Zürich/Basel/Genève, 2010, randnr. 2 bij art. 366. In dit commentaar wordt in het kader van dat laatste over de aanwezigheid van de verdachte als hoofdregel en uitgangspunt gesproken van de ‘institutioneller Wichtigkeit’ voor het strafproces, in het afzonderlijke geval zowel als in de strafrechtspleging in het algemeen.

feit dat het gerecht de verdachte als het ware plaatsvervangend voor de maatschappij verantwoordelijk stelt voor zijn daden, is een onderdeel van dat institutioneel belang.

In zoverre is zelfs het uitgangspunt dat de verdachte van zijn aanwezigheid ter terechtzitting in principe ook geen afstand kan doen en dat de rechter hem daarvan in principe ook niet kan vrijstellen. Omdat zulks toch soms mogelijk moet zijn, voorziet de wet daarin dan ook uitdrukkelijk. Is de verdachte niet ter terechtzitting verschenen, en is er geen ruimte voor uitzondering, dan wordt de zaak aangehouden en zal de rechter andermaal de persoonlijke verschijning van de verdachte bevelen. Hij zal dan niet alleen gedagvaard ('vorgeladen') worden, maar ook daartoe gearresteerd ('vorgeführt': art. 207 StPO).

Het uitgangspunt van aanwezigheid van de verdachte ter terechtzitting maakt, dat het enkele feit dat de dagvaarding aan de verdachte betekend is, nog niet meebrengt dat de verdachte dan ook, desnoods bij verstek, veroordeeld zal worden. Dat is juist in principe niet het geval en van nadere afweging door het gerecht afhankelijk. In zoverre biedt dat uitgangspunt wat meer ruimte aan de wettelijke regeling om sneller een geldige betekening aan te nemen, ook als het te betekenen stuk, zoals de dagvaarding, de verdachte niet in persoon bereikt heeft. Wel is het zo dat, omdat de verdachte dan uiteindelijk toch moet worden bereikt, er, ook in de Zwitserse praktijk, in het voorbereidend onderzoek serieus moeite wordt gedaan om van een verdachte een woon- of verblijfplaats vast te stellen. Soms is de verdachte die eenmaal in een strafproces verwickeld is, zelfs verplicht de autoriteiten van (wijzigingen in) woon- of verblijfplaats in te lichten (zie nader hierna).

Het uitgangspunt van aanwezigheid van de verdachte ter terechtzitting reduceert de gevallen van veroordeling bij verstek en daarmee samenhangende betekeningproblemen van het vonnis in belangrijke mate. Nochtans is berechting bij afwezigheid van de verdachte ook weer niet uitgesloten. De daartoe geregelde aparte procedure wordt hierna nog nader besproken. Een andere uitzondering die hier kan worden vermeld is dat naar art. 336 StPO het principe van berechting in aanwezigheid van de verdachte niet hoeft te worden gevolgd als ter terechtzitting alleen maar delicten uit de lichtste categorie van de 3-deling der delicten aan de orde komen, te weten 'overtredingen' ('Übertretungen'). In dat geval kan het gerecht wel alsnog de persoonlijke verschijning van de verdachte apart bevelen. Aangezien deze categorie delicten echter vaak bestuurlijk wordt afgedaan, is zij voor de strafrechtspraktijk niet echt van betekenis. Bij de hierna nog nader te bespreken gerechtelijke procedures, die als een soort 'inhaalprocedure' voor de verdachte gelden om (alsnog) in zijn aanwezigheid te worden berecht, geldt op grond van de verschijningsplicht de procedure nogal eens gemakkelijk als vervallen of ingetrokken als de verdachte in die 'inhaalprocedure' niet ter terechtzitting verschijnt.

7.3.3 Betekening van vonnissen

De wet kent blijkens art. 80 StPO als overkoepelend begrip de aanduiding van ‘beslissingen’ (‘Entscheide’). Deze worden nader onderverdeeld in ‘vonnissen’ (‘Urteile’) en andere beslissingen. Deze laatste worden nader onderscheiden in ‘besluit of beschikking’ (‘Beschluss’) respectievelijk ‘aanwijzing of beschikking’ (‘Verfügung’) al naar gelang de beslissing door een meervoudige autoriteit dan wel van een enkele persoon wordt genomen. De beslissingen waarbij materieel over strafrechtelijke vragen beslist worden, krijgen de vorm van een vonnis. Dat betreft dus in elk geval de beslissingen die aan een strafzaak een einde maken (zgn. ‘verfahrenserledigende Entscheide’: art. 81 lid 1, aanhef, StPO).

De aard van de beslissing bepaalt de vorm waarin de beslissing moet worden neergelegd. Ten aanzien van vonnissen bepaalt art. 80 lid 2 StPO dat deze – als uitgangspunt – de schriftelijke vorm zullen hebben, gemotiveerd zijn en aan partijen ter kennis worden gebracht. De wet spreekt in art. 80 weliswaar van ‘zustellen’, maar de literatuur²⁰⁶ vertaalt dat in ‘ter kennis brengen’, waarbij de vorm daarvan nog open is omdat art. 80 StPO de vorm van het oordeel betreft en niet de wijze van dat ‘ter kennis brengen’ verder invult aangezien die materie door het hier na te bespreken, zesde onderdeel van Hoofdstuk 8 StPO (art. 84 e.v.) wordt geregeld.

De eisen die aan de inhoud van een vonnis, met name ook aan de motivering ervan, worden gesteld, worden nader uitgewerkt in art. 81 StPO. De wet onderscheidt nadrukkelijk tussen het dictum (Dispositiv: art. 81 lid 4 StPO) dat alle beslissingen omvat enerzijds en de motivering daarvan (Begründung: art. 81 lid 3 StPO) anderzijds.

In art. 82 wordt vervolgens in een uitzondering voorzien. In het schriftelijk vonnis hoeft het voorgeschreven onderdeel ‘motivering’ (Begründung) niet te worden opgenomen indien het vonnis *mondeling* wordt gemotiveerd én (er is sprake van cumulatieve voorwaarden) er geen vrijheidsstraf van meer dan twee jaar en evenmin een van de twee bepaald aangeduide vrijheidsbenemende maatregelen wordt opgelegd. Achteraf krijgen partijen in die gevallen desondanks een schriftelijke gemotiveerd vonnis als zij daarom binnen tien dagen nadat het – altijd schriftelijke – dictum te hunnen kennis is gebracht (aan het einde van de zitting waarin het vonnis openbaar is gemaakt of uiterlijk binnen vijf dagen daarna: art. 84 lid 2 StPO) of een der partijen een rechtsmiddel tegen het vonnis instelt. Voor het gebruik van dit verkorte vonnis is het niet noodzakelijk dat de verdachte het ten laste gelegde bekend heeft, maar ook niet dat hij ter terechtzitting aanwezig is. De variant van art. 82 mag ook worden gebruikt en wordt ook daadwerkelijk gebruikt in het strafgeding tegen de afwezige verdachte.

---

²⁰⁶ Donatsch, *Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (StPO)*, Schulthess Juristische Medien, Zürich/Basel/Genève, 2010, randnr. 3 bij art. 80.

Het altijd schriftelijke dictum wordt partijen aan het einde van de zitting waarin het vonnis openbaar is gemaakt overhandigd, of wordt binnen vijf dagen daarna ter hunne kennis gebracht. Dat laatste geldt met name als de betreffende procespartij niet bij het de openbare uitspraak van het vonnis aanwezig is geweest.

Als gezegd, stelt art. 82 StPO twee cumulatieve voorwaarden wil een schriftelijke motivering van het vonnis geheel achterwege blijven. Een van die voorwaarden houdt in dat het moet gaan om de situatie waarin het gerecht het oordeel mondeling motiveert. Die variant van mondeling motiveren is voorschreven als de meest gangbare variant om het vonnis publiek te maken. Blijkens art. 84 StPO wordt, als het onderzoek ter terechtzitting – naar het uitgangspunt van art. 69 – in het openbaar heeft plaatsgevonden, het vonnis in aansluiting op het beraad over de beslissingen mondeling geopenbaard waarbij het gerecht dat oordeel slechts mondeling en kort motiveert. Aan de eis van openbaar maken van het oordeel wordt voldaan door het voorlezen van de beslissingen in het dictum, van het ‘Dispositiv’.

Aldus kan in alle gevallen worden volstaan met een aanvankelijk niet schriftelijk gemotiveerd vonnis. Schriftelijke motivering is nodig als niet aan beide voorwaarden van art. 82 voldaan is en – als daaraan wel voldaan is – als een der partijen zodanige motivering verlangt. Voor die schriftelijke motivering laat art. 84 StPO het gerecht vervolgens een termijn van zestig dagen, welke termijn in uitzonderingsgevallen negentig dagen mag bedragen. Na uitwerking van de motivering wordt het volledige schriftelijke vonnis ter kennis van partijen gebracht. De beroepstermijn wordt daardoor niet beïnvloed: die begint te lopen doordat partijen van het dictum (‘Dispositiv’) kennis hebben genomen c.q. dit aan hen wordt betekend.

7.3.4 Enkele bijzondere procedures in relatie tot de betekening

7.3.4.1 Strafbevel²⁰⁷

Naast de mogelijkheid van de gewone berechting kent ook Zwitserland de modaliteit van het afdoen van een strafzaak bij strafbevel. Deze modaliteit is geregeld in art. 352 e.v. StPO.

Beschrijving van de modaliteit

Het strafbevel wordt uitgevaardigd door de officier van justitie die daarbij een geldboete tot 180 dagboetedelen uit het dagboetestelsel ('Tagessätze'²⁰⁸), een taakstraf tot 720 uren, maar ook een vrijheidsstraf, en wel van maximaal zes maanden kan opleggen. Deze laatste strafgrens perkt de mogelijkheden van een strafbevel in, al is zo'n bevel in principe bij alle delicten mogelijk. De voorwaarde is dat de feiten ten aanzien van het bewijs duidelijk en opgehelderd zijn, hetzij doordat de verdachte de feiten in het vooronderzoek bekend heeft, hetzij omdat de feiten door andere bewijsmiddelen voldoende opgehelderd zijn. Het strafbevel krijgt de kracht van een rechtsgeldig vonnis tenzij de verdachte, andere betrokkenen of, in uitzonderingsgevallen de Ober- of Generalstaatsanwaltschaft daartegen binnen tien dagen verzet doet. Tot die andere betrokkenen wordt ook degene die schade jegens de verdachte claimt gerekend. Aan hem moet het strafbevel daarom ook worden betekend.²⁰⁹ Het verzet moet schriftelijk en gemotiveerd worden gedaan; de verdachte kan echter ook ongemotiveerd verzet doen. Komt het tot een verzet, dan is de eerste stap dat het OM de 'Beweisaufnahme' compleet maakt alvorens over de eventuele aanhangig maken van de zaak ter terechtzitting te beslissen. Wordt in dit kader van verder vooronderzoek een persoon, bijvoorbeeld de verdachte, voor verhoor door de politie opgeroepen ('vorgeladen') en verschijnt deze persoon niet, dan geldt het verzet als ingetrokken (art. 355 StPO). Wordt de zaak op het verzet tegen het strafbevel wel ter terechtzitting aanhangig

---

²⁰⁷ Het Zwitserse recht kent nog een derde, lichtste delictscategorie, te weten die van de 'Übertretungen'. De afdoening ervan kan door de kantonale wetgever aan de administratie worden opgedragen. Deze afdoening blijft dan verder buiten verantwoordelijkheid van het OM en de strafrechter; er is sprake van een modaliteit van een administratieve sanctie. De administratieve autoriteit kan terzake alleen geldboete (Busse) opleggen omdat art. 103 StGB Übertretungen ook definieert als daden die met 'Busse' bestraft kunnen worden. Voor de processuele afhandeling is van belang dat in art. 357 StPO terzake van deze modaliteit van administratieve sanctionering met geldboete, in een enkel artikel de modaliteit van het strafbevel van overeenkomstige toepassing wordt verklaard; een vorm van simpele en eenvormige wetgeving die voor Nederland een voorbeeld had kunnen zijn. Intussen gelden terzake van deze modaliteit van administratieve sanctionering op het punt van de betekening geen andere voorschriften dan de hier besproken regels terzake binnen de modaliteit van het strafbevel.

²⁰⁸ De hoogte van de dagboete wordt bepaald door de financiële situatie van de verdachte ten tijde van de berechting. De dagboete kan maximaal 3000 Franken zijn. Het algemeen maximum van de geldboete bedraagt 360 dagboetes. Zie art. 34 StGB.

²⁰⁹ Donatsch, *Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (StPO)*, Schulthess Juristische Medien, Zürich/Basel/Genève, 2010, randnr. 5 bij art. 354.

gemaakt, dan volgt de gewone strafrechtelijke procedure van berechting. Ook hier geldt dan weer dat als de persoon die verzet heeft gedaan, bijvoorbeeld de verdachte, ter terechtzitting niet zelf verschijnt of zich daar laat vertegenwoordigen²¹⁰, het verzet als ingetrokken geldt. Een zitting bij afwezigheid van degene die verzet heeft gedaan is dus niet mogelijk c.q. wordt voor ongewenst gehouden. Als een ander dan de verdachte verzet doet en ook ter zitting verschijnt maar de verdachte daar niet is, dan is een proces bij afwezigheid van de verdachte naar de regels van het elders besproken ‘Abwesenheitsverfahren’ van art. 366 e.v. StPO mogelijk.

Betekening van het strafbevel

Naar het voorschrift van art. 353 lid 3 StPO wordt het strafbevel volgens de regels van de betekening bekend gemaakt aan een ieder die gerechtigd is tegen het strafbevel verzet te doen. Aangezien in de regeling van het strafbevel zelf daar verder geen nadere en bijzondere voorschriften voor zijn voorzien, gelden terzake de elders besproken algemene regels van art. 84 e.v. StPO.

In die algemene regeling van de betekening is vervolgens wel een enkele nadere bepaling ten aanzien van de betekening van het strafbevel te vinden. Daar waar art. 88 StPO soms de betekening door publieke bekendmaking voorschrijft, bepaalt art. 88 lid 4 dat in dergelijke gevallen het strafbevel ook zonder die bekendmaking toch als betekend heeft te gelden, inclusief het rechtsgevolg dat de verzetstermijn gaat lopen. Alhoewel uit het van toepassing zijn van de algemene regeling van betekening volgt dat terzake van het zonder verwijt laten verlopen van de verzetstermijn, de herstellmogelijkheid van art. 94 StPO (‘Wiederherstellung’) van toepassing is, wordt in de literatuur verdedigd dat het onherroepelijk laten worden van het strafbevel zonder verdere daad van betekening in geval publieke bekendmaking is voorgeschreven, zich nauwelijks verdraagt met art. 6 EVRM.²¹¹ Dat betekent dat verdedigd wordt dat de toepassing van art. 94 StPO zodanig moet zijn dat herstel van de verzetstermijn gemakkelijk mogelijk moet zijn.

Gebruik in de praktijk

De modaliteit van het strafbevel is een in de praktijk zeer vaak aangewend middel, waardoor maar betrekkelijk weinig zaken daadwerkelijk berecht worden. Dat komt ook doordat zaken die zich voor afdoening door middel van een strafbevel lenen, in principe ook op die wijze moeten worden afgedaan; art. 352 StPo. Donatsch vermeldt dat het gebruik van het strafbevel als percentageel onderdeel van de strafzaken die in Zwitserland worden afgedaan, ook in vergelijking met andere landen groot is.²¹²

---

²¹⁰ Vertegenwoordiging zonder zelf te verschijnen is in de verzetprocedure bij wijze van uitzondering toegelaten: art. 356 lid 4 StPO.

²¹¹ Donatsch, *Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (StPO)*, Schulthess Juristische Medien, Zürich/Basel/Genève, 2010, randnr. 8 bij art. 88.

²¹² Donatsch, *Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (StPO)*, Schulthess Juristische Medien, Zürich/Basel/Genève, 2010, randnr. 2 bij art. 352.

7.3.4.2 Verkort proces

Beschrijving van de modaliteit

Aan het uitvaardigen van het strafbevel komt geen rechter te pas. Dat is anders als gebruik wordt gemaakt van de rechterlijke variant van het verkort proces, een modaliteit waarbij – in elk geval in eerste instantie – ook geen volledige berechting wordt doorgevoerd. Dat betreft de modaliteit van het zgn. verkort proces (‘Abgekürztes Verfahren’) van art. 358 e.v. StPO. Deze modaliteit is mogelijk als de verdachte er, al dan niet daartoe aangezet door het OM, om verzoekt, het – of in elk geval: enig – strafbaar feit erkent en eventuele daaruit voortvloeiende civiele aansprakelijkheid jegens derden zoals het slachtoffer, erkent.

Er kan in deze modaliteit van ‘Absprache’ tot maximaal vijf jaar gevangenisstraf worden opgelegd. Daarmee betreft deze modaliteit de categorie van middelzware strafzaken, net boven het niveau van hetgeen nog met een strafbevel kan worden afgedaan. Plea-bargaining is hier mogelijk. Sterker, dat is een van de redenen waarom de wetgever in deze modaliteit heeft voorzien, met name voor ingewikkelde fraudezaken, omdat, door de bekentenis van enig strafbaar feit in overeenstemming met het OM, ingewikkelde bewijsvergaring en discussie ter zitting achterwege kan blijven. Vanwege dit karakter is deze modaliteit alleen mogelijk als de verdachte van rechtsbijstand is voorzien (art. 130 onder e StPO), een gedachte welke niet alleen uit rechtsbescherming voor de verdachte, maar ook uit gehoopte efficiency-gevolgen voortspuit.

Komt het tot een overeenstemming over de aanklacht die basis is voor deze modaliteit van verkorte berechting, dan gaat de zaak naar de rechter die, zonder verder zelfstandig onderzoek naar feiten en bewijs, onderzoekt of de verdachte het feit erkent, die bekentenis met de stand van zaken in het dossier overeen komt, het toepassen van deze modaliteit rechtmatig en aangewezen is, en of de voorgestelde sanctie aangewezen (‘angemessen’) is. Zo ja, dan wordt de aanklacht omgezet in een vonnis (‘Urteil’). Zo niet, dan wordt de zaak teruggewezen naar het OM ten einde de berechting in de ‘gewone’, niet afgekorte procedure door te voeren.

Betekening in geval van de verkorte procedure

Voor de betekening van de verschillende vormen van de procedure gelden geen bijzondere regels. Dientengevolge gelden de algemene regels van art. 84 e.v. StPO. De betekening levert in deze modaliteit in de praktijk vrijwel geen enkel probleem op omdat de verkorte procedure op een initiatief van de verdachte in de richting van het OM tot stand komt en hij daarbij van rechtsbijstand voorzien is. Daarmee is van de verdachte altijd een woon- of verblijfplaats bekend. En anders in elk geval van de raadsman wiens adres ook als adres van betekening kan functioneren, terwijl, door het noodzakelijke initiatief van de verdachte, van hem een zekere oplettendheid ten aanzien van het betekenen van stukken verondersteld wordt, anders zal er voor hem weinig of geen ruimte zijn om eventueel in de procedure van art. 94 StPO (‘Wiederherstellung’) aan te

tonen dat hij buiten zijn schuld niet van enige betekening op de hoogte is geraakt.

Betekenis in de praktijk

Ondanks het vrijwel ontbreken van problemen bij de betekening bij deze modaliteit, mag de eerst met het nieuwe wetboek ingevoerde modaliteit van de verkorte procedure zich in weinig belangstelling in de praktijk verheugen. Gegeven de onder- en bovengrens van de strafmaat (boven strafbevel en tot maximaal vijf jaren gevangenisstraf), zou maar zo'n 3% van de gevallen voor een verkorte procedure in aanmerking komen. Naar de ervaring van de gerechten levert de procedure ook maar betrekkelijk weinig efficiency-winst op. Dat laatste ook omdat het in de ingewikkelde fraudezaken waarop de wetgever het oog had, nu juist een uitdaging voor de raadslieden is het bewijs te laten uitzoeken en aan te vechten, in plaats van in te stemmen met een Anklage en een straf. Daarbij speelt mee dat het ook in het verkorte proces toch altijd komt tot een (openbare) terechtzitting. Tegenover de eventuele instemming en medewerking staat dus niet het voordeel dat een zaak buiten de openbaarheid kan blijven.²¹³

7.3.4.3 Berechting bij afwezigheid van de verdachte

Hoewel het uitgangspunt van het Zwitserse recht is dat de verdachte ter terechtzitting aanwezig moet zijn wil het de rechter toegestaan zijn het onderzoek ter terechtzitting inhoudelijk te doen aanvangen, is desondanks maar wel subsidiair voorzien in de mogelijkheid om onder omstandigheden ook een terechtzitting te houden hoewel de verdachte niet aanwezig is. Dan is sprake van de modaliteit van het proces bij afwezigheid van de beschuldigde ('Verfahren bei Abwesenheit der beschuldigten Person'), voorzien in art. 366 e.v. StPO, hierna aan te duiden als 'verstekprocedure'.

Beschrijving modaliteit

Naar Zwitsers recht is de aanwezigheid van de verdachte ter terechtzitting hoofdregel en uitgangspunt van inrichting van procesrecht en praktijk. De achtergrond daarvan is in het bovenstaande geschetst. Een en ander geldt ook voor de aanwezigheid van de verdachte in persoon. De beperkingen in de mogelijkheden om een verstekprocedure te volgen gelden dan ook ongeacht het feit dat in die gevallen waarin de wet voorziet in noodzakelijke rechtsbijstand, die verdediger wel ter terechtzitting zal verschijnen (art. 336 lid 2 StPO). Zijn verschijnen is dus geen zelfstandig argument om het proces tegen de verdachte die zelf afwezig is, te voeren.

Ondanks dit uitgangspunt voorziet ook het Zwitserse strafprocesrecht in de modaliteit van een verstekprocedure om in gevallen van een werkelijk

---

²¹³ De gegevens zijn ontleend aan Donatsch, *Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (StPO)*, Schulthess Juristische Medien, Zürich/Basel/Genève, 2010, randnr. 2 bij art. 358 StPO.

onvindbare of onwillige verdachte toch de strafrechtelijke rechtshandhaving door berechting te kunnen doorzetten. Dat is lopende een strafproces bijvoorbeeld het geval als de verdachte uit de zaal wordt verwijderd en van verdere deelname wordt uitgesloten wegens verstoring van de orde. Deze grondslag maakt dat als een verdachte wordt toegestaan (verdere) zittingen niet bij te wonen (art. 336 StPO) de procedure verder op tegenspraak wordt gevoerd. In de procedure na verzet tegen een dwangbevel voorziet art. 356 lid 4 StPO bij wijze van uitzondering in de mogelijkheid dat de verdachte niet ter terechtzitting verschijnt, maar zich aldaar laat vertegenwoordigen; een verstekprocedure is niet mogelijk. Dat is wel mogelijk in de procedure in tweede instantie (art. 407 lid 2 StPO) en ook in de verkorte procedure van art. 361 StPO, waarop de gewone regels voor het onderzoek ter terechtzitting van toepassing zijn, is een verstekbehandeling mogelijk. Belangrijker is de mogelijkheid van de verstekprocedure als de verdachte van begin af aan niet ter terechtzitting verschijnt hoewel hij daartoe na de geldige betekening van de dagvaarding ('Vorladung': art. 201 StPO) van het gerecht verplicht is.

Reeds in de voorwaarden waaronder een verstekbehandeling überhaupt mogelijk is, weerspiegelt zich de subsidiariteit van deze mogelijkheid van uitzondering op de hoofdregel van berechting uitsluitend in aanwezigheid van de verdachte.

Naar de hoofdregel van art. 366 lid 1 StPO heeft het gerecht in geval de verdachte niet ter zitting is verschenen, simpelweg de taak een nieuwe poging te doen en dus het onderzoek ter terechtzitting te verschuiven tot een nieuw moment, alvorens het mag beslissen de zaak bij afwezigheid van de verdachte af te doen. Bij de toepassing van dat artikellid is het nog niet van belang waarom de verdachte niet verschijnt. Het gerecht kan wel alvast dat bewijs vastleggen dat nodig is en stappen zetten om de aanwezigheid van de verdachte tijdens de nieuwe zitting te garanderen. Naast een nieuwe dagvaarding kan het bevel worden gegeven de verdachte mee te brengen ('vorführen'). Pas als de verdachte ook aan het begin van het tweede onderzoek ter terechtzitting niet verschenen blijkt te zijn, is er de mogelijkheid om tot een behandeling bij afwezigheid van de verdachte te beslissen, maar ook dan alleen als aan nadere voorwaarden is voldaan.

Op het uitgangspunt van de voorgeschreven tweede poging alvorens überhaupt tot een proces tegen de afwezige verdachte te kunnen beslissen, bestaat de uitzondering van art. 366 lid 3 StPO. Heeft een persoon zichzelf verwijtbaar in een toestand gebracht waardoor hij niet aan een terechtzitting kan deelnemen ('Zustand der Verhandlungsunfähigkeit'; de verdachte heeft zich bedronken of drugs gebruikt) of weigert hij zich vanuit het voorarrest naar de zitting te laten brengen, dan kan, als aan de nadere voorwaarden voldaan is (zie hierna), het gerecht ook meteen, dat wil zeggen: zonder eerst een tweede onderzoek ter terechtzitting te plannen, beslissen om de verstekprocedure toe te passen. De laatste grond getuigt van een zekere erkenning van het recht van de verdachte om niet ter terechtzitting te hoeven verschijnen. Helemaal bepalend is zijn wil niet omdat de rechter niet verplicht is te beslissen tot een

behandeling van de zaak zonder aanwezigheid van de verdachte, en de zaak ook kan aanhouden. In dat geval zal allicht ook het voorarrest van de verdachte blijven voortduren.

Zelfs als aan de voorwaarden voldaan is dat een gerecht zou kunnen beslissen het onderzoek ter terechtzitting te voeren buiten aanwezigheid van de verdachte, dan nog gelden daartoe de nadere voorwaarden van art. 366 lid 4 StPO. Een onderzoek ter terechtzitting kan alleen maar dan bij afwezigheid van de verdachte worden doorgevoerd als de verdachte in de procedure tot dan toe voldoende gelegenheid heeft gehad zijn standpunt en zienswijze terzake van de hem verweten strafbare feiten kenbaar te maken en zich terzake te verdedigen. De tweede, cumulatieve voorwaarde is dat de bewijssituatie naar het oordeel van het gerecht toelaat om de zaak buiten afwezigheid van de verdachte af te doen.

De eerste voorwaarde ziet op het kunnen uitoefenen van het verdedigingsrecht van de verdachte. De wet eist niet dat dit recht ten overstaan van een rechter moet kunnen worden uitgeoefend. De literatuur neemt aan dat aan de voorwaarde voldaan is als de verdachte tegenover de OvJ zijn zienswijze bekend heeft kunnen maken. Zodanige bekendmaking tegenover enkel de politie is niet voldoende.²¹⁴ In Straatsburgs opzicht zal ook het uitoefenen van dit recht ten overstaan van een officier van justitie niet voldoende zijn. De voorwaarde maakt duidelijk dat een verstekprocedure moeilijk gevoerd kan worden tegen een verdachte die geheel onbekend is gebleven, ook naar enige woon- of verblijfplaats. De tweede voorwaarde behelst de eis dat het met name ten aanzien van het bewijs een strafzaak van eenvoudige aard is.

Is aan een van beide voorwaarden niet voldaan, dan staat het het gerecht niet vrij tot een onderzoek ter terechtzitting bij afwezigheid te beslissen en dan moet het onderzoek ter terechtzitting dus geschorst ('sistiert') worden.

Zelfs als aan de nadere voorwaarden van art. 366 lid 4 voldaan is, is de rechter nimmer verplicht om te beslissen het onderzoek ter terechtzitting buiten aanwezigheid van de verdachte te voeren. Hij hoeft daartoe niet te beslissen en kan, in afwachting van 'betere tijden' de behandeling van de zaak ook schorsen ('sistieren': art. 366 lid 2, tweede volzin, StPO), zelfs in de loop van het proces (art. 367 lid 3 StPO). Aangezien berechting in aanwezigheid vanuit verschillende belangen gezien, het uitgangspunt is, moet ook bij deze afweging, als het even kan, berechting in aanwezigheid als hoofdregel en uitgangspunt voorop blijven staan.

Als van de verstekprocedure gebruik wordt gemaakt, is zij niet tot bepaalde, bijvoorbeeld minder ernstige gevallen of delicten beperkt, noch bestaan vanwege de berechting buiten aanwezigheid van de verdachte formele grenzen in dan beschikbare straftoemeting. Afdoening en straftoemeting zijn, als

---

²¹⁴ Donatsch, *Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (StPO)*, Schulthess Juristische Medien, Zürich/Basel/Genève, 2010, randnr. 23 bij art. 366.

berechting bij verstek toegelaten is en aan de orde is, formeel niet verder beperkt dan in geval van berechting bij aanwezigheid van de verdachte.

Als het al binnen bovenstaand kader tot een veroordeling bij afwezigheid van de verdachte komt, treedt toch nog weer een extra waarborg voor de verdachte in die het hem mogelijk maakt als berechting in zijn aanwezigheid af te dwingen. Dat betreft de bijzondere voorziening van art. 368 StPO, het verzoek om een nieuwe beoordeling van de zaak van de zijde van de verdachte.²¹⁵ Deze mogelijkheid is echter ook weer niet onbeperkt. Het verzoek tot herhaling van de behandeling kan mondeling of schriftelijk worden gedaan, maar moet kort worden gemotiveerd. Uit die motivering moet in elk geval blijken ('glaubhaft machen') waarom de verdachte bij de aanvankelijke behandeling niet aanwezig was. Vereist is, dat zulks buiten zijn schuld ('unentschuldigt') het geval moet zijn geweest. Bij een te grote mate van verwijtbare afwezigheid, kan het gerecht het verzoek om een nieuwe beoordeling van de zaak deswege afwijzen: art. 368 lid 3 StPO. Tegen de achtergrond van het recht op berechting in aanwezigheid van de verdachte, worden terzake niet al te hoge eisen aan de verdachte gesteld; bij twijfel wordt in zijn voordeel en dus tot nieuwe beoordeling van de zaak besloten.²¹⁶ Tegen een afwijzende beslissing van een gerecht in eerste aanleg kan bezwaar ('Beschwerde') worden gemaakt.

Komt het tot een nieuwe beoordeling maar verschijnt de verdachte alsnog (weer) niet dan geldt het eerdere oordeel bij zijn afwezigheid gewezen en vind geen nieuw onderzoek in de zaak plaats: art. 369 lid 4 StPO. In het andere geval vindt wel een nieuw onderzoek plaats en stelt het gerecht zijn nieuw oordeel zonodig in plaats van het oude. Tot aan de afsluiting van het opnemen van procesverklaringen van partijen kan het verzoek tot nieuwe beoordeling ook worden teruggetrokken, maar dan kan kosten- en schadevergoedingsveroordeling worden uitgesproken.

Betekening in geval van verstekprocedure

De verstekprocedure is als gezegd uitzondering, een uitzondering waartoe besloten kan, maar niet hoeft te worden. Voorts kan de beslissing daartoe eerst door het gerecht genomen worden, afhankelijk van de stand van zaken aan het begin van het – eerste – onderzoek ter terechtzitting: is de verdachte daar verschenen?; zo nee, om welke reden niet en hoe moet de zaak inhoudelijk worden gewaardeerd? Bij die stand van zaken moet er in het voorbereidend onderzoek van worden uitgegaan dat de berechting (uitsluitend) bij aanwezigheid van de verdachte zal (moeten) plaatsvinden. Dat bepaalt een flinke inspanning welke in het Zwitsers voorbereidend onderzoek pleegt te worden ondernomen om terzake adequaat onderzoek te doen naar een mogelijk te gebruiken betekeningadres. De eventuele inspanning om een werkelijk

---

²¹⁵ De vergelijking met de voorheen bestaande verzetprocedure in geval van veroordeling bij verstek, dringt zich op.

²¹⁶ Donatsch, *Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (StPO)*, Schulthess Juristische Medien, Zürich/Basel/Genève, 2010, randnr. 12-14 bij art. 368 StPO.

woon- of verblijfadres van verdachte te achterhalen, zodat betekening in persoon mogelijk is die door post of politie ook daadwerkelijk als van belang zijnd wordt gevoeld en uitgevoerd, kan niet minder zijn omdat reeds tijdens het voorbereidend onderzoek op de mogelijkheid van berechting bij verstek kan worden gepreludeerd; het gebruik van die mogelijkheid valt immers niet tijdens het voorbereidend onderzoek reeds te voorspellen.

Komt het tot een veroordeling bij afwezigheid van de veroordeelde, dan gelden terzake van het daarin gewezen vonnis de gewone betekeningsvoorschriften van art. 84 e.v. Betekening in persoon alvorens het vonnis onherroepelijk wordt is niet nodig; elke geldige betekening doet de beroepstermijn aanvangen. De waarborg voor de schuldloos onbekende verdachte schuilt ook hier in de correctiemogelijkheid van art. 94 StPO ('Wiederherstellung'). Maar ten aanzien van de termijn van tien dagen voor het verzoeken om een nieuwe beoordeling geldt zulks niet. Omdat hier het recht op berechting in zijn aanwezigheid voorop staat, begint die termijn pas te lopen als het vonnis dat bij afwezigheid van de verdachte is gewezen hem ook in persoon is betekend. Andere vormen van betekening (aan andere personen, 'Ersatzzustellung' of betekening aan de advocaat) hebben niet als rechtsgevolg dat deze termijn van tien dagen al gaat lopen.²¹⁷ Bij de betekening in persoon van het verstekoordeel moet de verdachte uitdrukkelijk op deze mogelijkheid van herstel en de termijn waarbinnen dat mondeling of schriftelijk moet worden verzocht, worden medegedeeld. Aldus kan het zijn dat een toegewezen verzoek om een nieuwe beoordeling een eventuele berechting in hoger beroep doorkruist. Loopt het hoger beroep tegen het afwezigheidsoordeel, dan wordt de behandeling daarvan opgeschort. Komt het afwezigheidsoordeel in de nieuwe beoordeling te vervallen, dan vervallen daarmee ook alle reeds rechtsgeldige beslissingen genomen in rechtsgangen op eventuele daartegen ingestelde rechtsmiddelen: art. 371 StPO.

Betekenis in de praktijk

De betekenis van de verstekprocedure in de praktijk is beperkt. De voorwaarden waaronder zij überhaupt mogelijk is, zijn streng. Een voorwaarde is dat de verdachte voldoende gelegenheid heeft gehad zijn zienswijze ten aanzien van de beschuldiging bekend te maken, hetgeen toepassing bij de verdachte die geheel onvindbaar is moeilijk maakt. Als aan de voorwaarden voldaan is, bepaalt het uitgangspunt van berechting in aanwezigheid de belangenafweging van de rechter of van de verstekprocedure gebruik wordt gemaakt. Dat is niet snel het geval. Daarbij komt dat, vanwege het uitgangspunt van berechting in aanwezigheid, er in het voorbereidend onderzoek moeite en tijd wordt bespaard om een geldige betekening en een bruikbaar betekeningsadres (woon- of verblijfplaats van de verdachte) op te sporen. Is zodanig adres inderdaad beschikbaar, dan ligt aanhouden van de zaak en nieuwe betekening – desnoods met een bevel medebrenging – meer voor de

---

²¹⁷ Uitdrukkelijk Donatsch, *Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (StPO)*, Schulthess Juristische Medien, Zürich/Basel/Genève, 2010, randnr. 2 bij art. 368.

hand dan een behandeling bij verstek. Bovendien ligt in geval van behandeling van verstek, terwijl niet duidelijk is of de dagvaarding verdachte bereikt heeft c.q. waarom hij niet verschenen is, het gevaar op de loer dat achteraf de Wiederherstellung van termijnen (art. 94 StPO) dan wel een verzoek om nieuwe beoordeling (art. 368 StPO) met nieuwe berechting des te gemakkelijker aan de orde kan zijn. Daardoor levert het daadwerkelijk gebruik van de procedure bij verstek geen zekerheid op dat de strafzaak zonder verdere bemoeienis inderdaad daadwerkelijk afgedaan kan worden. Gegeven het uitgangspunt van berechting bij aanwezigheid en het belang dat daaraan wordt gehecht, beslissen gerechten des te gemakkelijker om de zaak aan te houden in plaats van tot behandeling bij verstek te beslissen. In zoverre heeft de modaliteit van de berechting bij verstek iets van een vooral op papier bestaande, waarschuwendende achtervang-functie: werkelijke onwilligheid bij de qua woon- of verblijfplaats bekende verdachte (c.q. verdachte waarvan anderszins vaststaat dat hij van de zitting wist) om te verschijnen, zal hem uiteindelijk niet van strafvervolgning en berechting vrijwaren. Het is dan eerder een sanctie op niet verschijnen ter zitting hoewel vaststaat dat hij ervan wist, dan op het zich onttrekken aan strafvervolgning door geheel buiten beeld te blijven. In geval een gerecht in een – bewijsmatig – simpele zaak, evident van een dergelijke onwil bij een verdachte blijkt aan wie de dagvaarding wel in persoon is betekend, is de verstekprocedure in zoverre van enig praktisch belang omdat de keuze daarvoor ook een soort bestraffing van de onwil van de verdachte is te verschijnen, welke onwil ook daadwerkelijk vaststaat. Maar ook doen rechters dat alleen als de zaak voor het overige helder is en zonder aanwezigheid van de verdachte kan worden afgedaan omdat die aanwezigheid naar recht en praktijk ook een tot de rechter gerichte voorwaarde voor zorgvuldige berechting impliceert, een voorwaarde die de Zwitserse rechters ook daadwerkelijk zo voelen en in de praktijk brengen, trouwens ook door een redelijk zwaar gevoelde verantwoordelijkheid voor het doen realiseren van verdachte's, aan art. 6 EVRM ontleend recht op berechting in zijn aanwezigheid.

7.4 Hoe zit de regeling van de betekening in elkaar?

7.4.1 Algemene regels en betekeningfictie

Voor zover strafrechtelijke beslissingen geopenbaard moeten worden en in dat kader ter kennis van partijen moeten worden gebracht, geven de artikelen 85 – 88 StPO voorschriften over de vorm van mededelingen en betekeningen.

Aan partijen te verrichten mededelingen, kennisgevingen en betekeningen vinden volgens het voorschrift van art. 85 lid 1 StPO schriftelijk plaats, een en ander behoudens uitdrukkelijke uitzondering in de wet, maar die zijn er voor de betekening van dagvaarding of vonnis niet.

De regeling is er, net als overal elders, op gericht in de wet handvatten te formuleren om aan te geven dat de strafvorderlijk overheid ervan uit mag gaan dat de betreffende partij het uit te reiken stuk ontvangen heeft. Dat betekent dat ook het aantonen van de betekening van belang is. In art. 85 lid 2 StPO wordt als hoofdregel voorop gesteld dat betekening plaatsvindt per aangetekende post ('eingeschriebene Postsendung') of, als dat op andere wijze gebeurt, met ontvangstbevestiging. Betekening door de post is in de praktijk regel. Zij wordt uitgevoerd via de gedetailleerde regeling van de 'Allgemeine Geschäftsbedingungen Postdienstleistungen'. Aangezien betekening in persoon soms apart bevolen kan zijn (art. 85 lid 3 StPO) wordt daarin door de opdrachtgevende autoriteit voorzien door boven het adres de aanduiding 'eigenhändig' op te nemen.²¹⁸ Voor het overige voorziet de regeling van de betekening door de post niet in een mogelijkheid aan die post concrete aanwijzingen te geven over de wijze van betekening. Moet de betekening op een bepaalde wijze (niet) uitgevoerd worden, dan is dat reden de politie daarmee te belasten.

De betekening door de post geschiedt op het woonadres, op het adres waar iemand gewoonlijk verblijft of, bij ondernemingen, aan het vestigingsadres: art. 87 lid 1 StPO. Lukt overhandiging aan de geadresseerde niet, dan wordt een ontvangstbericht, een afhaaluitnodiging ('Abholeinladung') achter gelaten.

Het betreffende artikel 85 StPO noemt als voorbeeld van de andere wijze van betekening door de post 'in het bijzonder' de betekening door de politie. Die formulering sluit betekening door andere personen, ook niet-overheidsorganen niet uit. In de literatuur worden als zodanig wel genoemd de 'Gerichtswibel' of de 'Gemeindeammann'. In de praktijk worden dergelijke uitzonderingen in afgelegen landelijke gebieden wel eens gebruikt. Betekening geschiedt dan door persoonlijke overgave tegen ontvangstbevestiging. Persoonlijke betekening door de politie komt vrijwel alleen voor als gerichte betekening door overhandiging in persoon noodzakelijk wordt geacht. Christen²¹⁹ noemt het voorbeeld waarin de getuige die gedagvaard wordt in dezelfde woning of hetzelfde woonblok woont als de verdachte en het van belang is dat de een niet de dagvaarding van de ander ontvangt.

In art. 85 lid 3 StPO is geregeld wanneer een daadwerkelijke betekening als geslaagd geldt, zonder dat van fictie sprake is.²²⁰ Dit is in de eerste plaats het geval als het stuk door de geadresseerde in ontvangst is genomen. Maar ook het in ontvangst nemen door een werknemer van de geadresseerde of een in dezelfde huishouding levende persoon van minstens 16 jaar oud, geldt als geslaagde daadwerkelijke betekening, ook al is het stuk in deze gevallen niet

---

²¹⁸ Christen, *Anwesenheitsrecht im schweizerischen Strafprozessrecht mit einem Exkurs zur Vorladung*, Zürich/Basel/Genève, 2010, p. 129.

²¹⁹ Christen, *Anwesenheitsrecht im schweizerischen Strafprozessrecht mit einem Exkurs zur Vorladung*, Zürich/Basel/Genève, 2010, p. 130.

²²⁰ Christen, p. 130.

door de geadresseerde persoonlijk aangenomen. Betekening aan de werkgever zou volgens geïnterviewde waarschijnlijk als in strijd met privacy en arbeidswetgeving worden geoordeeld omdat op die manier de werkgever op de hoogte kan raken van het feit dat de werknemer op een of andere wijze in een proces gewikkeld is.

In art. 85 lid 4 StPO is vervolgens de fictie van betekening ('Zustellungsfiktion') voorzien. Daarbij komt het dan helemaal niet tot daadwerkelijke overgave van het stuk aan wie dan ook, maar wordt uit een bepaalde, gerapporteerde gang van zaken (toch) afgeleid dat het te betekenen stuk de geadresseerde heeft bereikt. Deze fictie van betekening treedt in twee gevallen in.

De eerste en voor de hand liggende situatie is die van art. 85 lid 4 onder b: betekening door persoonlijke overhandiging is niet mogelijk als en omdat de geadresseerde het stuk eenvoudigweg weigert aan te nemen van de ontvanger. Dat is ook onder EVRM-recht voldoende om afstand van aanwezigheidsrecht aan te nemen.²²¹ Uiteraard moet die weigering door de aanbieder wel worden gedocumenteerd. De betekening geldt dan vanaf de dag van de weigering als voltooid.

In het (tweede) geval van art. 85 lid 4 sub a StPO gaat het om de situatie dat een poststuk niet is afgehaald. De betekening geldt als geslaagd vanaf de 7de dag – de dag na²²² – de poging tot betekening door uitreiking op het adres met achterlating van een afhaalbericht, en wel voor zover de betreffende persoon met een betekening rekening had te houden ('sofern die Person mit einer Zustellung rechnen musste'). Terzake van dit achterlaten geldt volgens Donatsch een weerlegbaar vermoeden dat dit gebeurd is en in zoverre dus een omgekeerde bewijslast van toepassing waarbij de burger die de ontvangst van het bericht ontkent, met het aantonen van een redelijke waarschijnlijkheid van niet-ontvangst kan volstaan.²²³ Volgens Christen²²⁴ draagt de overheid eerder en nadrukkelijker het bewijs dat een afhaalbericht is achtergelaten. In geval dat bewijs niet te leveren is draagt de Staat het risico omdat zij van het te bewijzen feit profiteert door geldige betekening te kunnen aannemen, nog afgezien van het feit dat niemand het bewijs van het negatieve (het afhaalbericht is niet achtergelaten) kan worden opgedrongen, aldus deze auteur. De praktijk redt zich door een zekere ruimte van aannemelijkheid en geloofwaardigheid van betoog en onderbouwing te gebruiken.

---

²²¹ Christen, p.141 noot 751.

²²² Ingevolge art. 90 StPO begint een termijn te lopen op de dag na de aanbieding. Een termijn van 7 dagen is dus 'datum van aanbieding plus 7': Christen, p. 137.

²²³ Donatsch, *Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (StPO)*, Schulthess Juristische Medien, Zürich/Basel/Genève, 2010, randnummer 7 bij art. 85.

²²⁴ S. Christen, *Anwesenheitsrecht im schweizerischen Strafprozessrecht mit einem Exkurs zur Vorladung*, Zürich/Basel/Genève, 2010, 135-136.

Met het bestanddeel in art. 85 lid 4 StPO dat iemand met betekening rekening heeft te houden wordt in het nieuwe (straf)procesrecht voorheen bestaande jurisprudentie gecodificeerd. Ook daarin werd aangenomen dat voor iemand die in een strafproces verwickeld is de plicht bestaat ervoor te zorgen dat de autoriteiten stukken terzake adequaat kunnen betekenen. De grondslag daarvoor is de eerder genoemde, algemeen publiekrechtelijke grondslag van de ‘Grundsatz von Treu und Glauben’. Deze komt bijvoorbeeld voor in art. 5 lid 3 en art. 9 van de Zwitserse Grondwet. In art. 5 zijn de grondslagen van rechtsstatelijk handelen vastgelegd. Lid 3 luidt: ‘Staatliche Organe und Private handeln nach Treu und Glauben’. Artikel 9 bestaat uit een enkel lid en een enkele volzin, luidende: ‘Jede Person hat Anspruch darauf, von den staatlichen Organen ohne Willkür und nach Treu und Glauben behandelt zu werden.’ Nadere uitleg leert, dat het hier een soort algemene grondslag betreft die vorm geeft aan wat de burger van de Staat, maar – zeker gelet op art. 5 – ook de Staat van de burger mag verwachten. In het strafprocesrecht, waarin de grondslag in art. 3 StPO is opgenomen, vertaalt die grondslag zich op deze wijze dat van een burger die eenmaal in een strafproces verwickeld is, verlangd wordt dat hij regelmatig zijn post controleert, adreswijzigingen zonder vertraging doorgeeft en in geval van afwezigheid van langere duur uit zijn woonplaats, zulks aan de autoriteiten meldt of in een plaatsvervanger voorziet. (Op deze grondslag gaat ook het voorschrift terug dat buiten Zwitserland verblijvende procesdeelnemers naar art. 87 lid 2 StPO in de regel een betekeningadres binnen Zwitserland dienen op te geven). Er geldt op deze grondslag dus niet alleen een betekeningplicht aan de zijde van de overheid, maar in correlatie daarmee ook een zekere ontvangstplicht aan de zijde van de geadresseerde die eenmaal als partij in een proces betrokken is.

Voor het ontstaan van deze plicht is dan dus wel het ontstaan van een processuele rechtsverhouding met de overheid noodzakelijk. De vraag is wanneer die plicht in strafzaken begint. Deze fictie kan in elk geval wel van betekenis zijn voor de betekening van het vonnis want tegen die tijd is iemand duidelijk in een proces verwickeld. De vraag is of de fictie ook geldt voor de eerste betekening van tenlastelegging of dagvaarding. Sommigen menen dat de rechtsplicht uit de beschuldiging (‘Anklageschrift’) c.q. de dagvaarding ter zitting (‘Vorladung’) ontstaat, zodat de fictie niet geldt voor de betekening van die stukken zelf. Daarbij wordt verwezen naar de aanhangigheid van de zaak (‘Rechtshängigkeit’) van art. 328 StPO, welke ook pas met de Anklageschrift begint. In die opvatting, onder andere verdedigd door Donatsch in het interview met hem, is het enkele feit dat tegen iemand een opsporingsonderzoek is ingesteld of onderzoekshandelingen zijn verricht (vgl. het Nederlandse criterium van het ‘redelijkerwijze moeten vermoeden dat strafvervolgning zal worden ingesteld’), te weinig om de rechtsplicht te creëren om de post in de gaten te houden om te bezien of gepoogd is de dagvaarding te betekenen of een adreswijziging door te geven. Daarentegen betoogt Christen²²⁵ dat reeds voldoende is dat de geadresseerde kennis heeft van een

---

²²⁵ S. Christen, *Anwesenheitsrecht im schweizerischen Strafprozessrecht mit einem Exkurs zur Vorladung*, Zürich/Basel/Genève, 2010, p.133 en p. 139.

tegen hem gevoerd strafrechtelijk onderzoek. Volgens hem is er geen reden de fictie van art. 85 lid 4 StPO niet ook reeds in het voorbereidend onderzoek te laten gelden, het enkele opsporingsonderzoek door de politie wellicht daargelaten. In die opvatting zou de betekening van de uitkomst ervan (einde onderzoek of Anklage) wel onder de fictie vallen.

Hoe dit laatste punt ook zij, duidelijk is dat de betekeningfictie van art. 85 StPO hard werkt: een poging tot betekening die door de geadresseerde verhinderd wordt door actieve of passieve schending van zijn rechtsplicht, wordt gelijkgesteld met de situatie dat aan de geadresseerde betekend is, zonder mogelijkheid van herstel van art. 94 StPO, welke mogelijkheid immers verwijteloosheid veronderstelt. Blijkens opgave van geïnterviewde hebben rechtspraak en doctrine geen wezenlijke problemen met deze harde aanpak. Er zijn ook geen gevallen waarin deze harde aanpak in een concreet geval, laat staan als zodanig, door het EHRM afgewezen is. Dat laatste kan ook een andere oorzaak hebben. Juist vanwege het harde uitgangspunt van nationaal recht, hanteert de rechtspraak onder invloed van het EHRM een wat soepeler interpretatie waardoor de wet niet in alle gevallen even hard wordt doorgezet en bijvoorbeeld passiviteit niet onmiddellijk met het frustreren van de betekening gelijk wordt gesteld. Daarbij speelt niet alleen het aanwezigheidsrecht van de verdachte, vanuit het EHRM-perspectief belangrijk, mee. Zwitserland staat, net als andere landen zoals Duitsland, in de traditie dat het ook voor de rechtspleging zelf, voor de rechter in het concrete geval, van belang is dat hij in een concrete strafzaak eerst dan tot een beslissing komt als hij de verdachte vóór zich gezien heeft. Ook die achtergrond maakt dat in gevallen waarin de aanwezigheid van een verdachte, bijvoorbeeld ter terechtzitting, van belang wordt geacht, gemakkelijker op herhaling van proceshandelingen maar dan in aanwezigheid van de verdachte wordt aangekoerst dan op het weigeren daarvan vanwege de fictie van tijdsbetekening. Ook ten aanzien van beroepstermijnen laat de voorwaarde van verwijteloosheid van art. 94 StPO aan de rechter enige manoeuvreerruimte die in de praktijk gebruikt wordt om aan het belang van een zaak recht te kunnen doen op een wijze die de rechter fair voorkomt. Ook dat is, afgezien van de doorwerking van het recht op een eerlijk proces dat zonedig boven nationaal Zwitsers recht kan worden gesteld, doorwerking van de genoemde ‘Grundsatz von Treu und Glauben’.

De fictie van betekening kan – afhankelijk van de omstandigheden van een concreet geval - tot een jaar als zodanig blijven gelden, dat wil zeggen dat tot een jaar na de laatste betekening geadresseerde nog met betekening rekening moet houden. Daarna wordt dat door de rechter niet altijd zonder meer nog aangenomen.²²⁶ Dat geldt in mindere mate voor de termijn waarbinnen de plicht bestaat adresveranderingen te melden; die kan langer doorlopen. Gebeurt zodanige melding niet, dan geldt de betekening op het oude adres als geldig, ook al komt het te betekenen stuk bij de autoriteiten terug met de aantekening

---

²²⁶ Donatsch, *Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (StPO)*, Schulthess Juristische Medien, Zürich/Basel/Genève, 2010, randnr. 6 bij art. 85, idem Christen, p. 132.

‘adres onbekend’. Deze schending van zijn plicht heeft voor de geadresseerde dan gemakkelijk de bekende, betrekkelijk zwaarwegende gevolgen. Zijn verzuim zal er gemakkelijk toe leiden dat hij niet tijdig van de inhoud van het te betekenen stuk, bijvoorbeeld een vonnis, op de hoogte raakt terwijl herstel van (rechtsmiddel)termijn (art. 94 StPO) in zo’n geval alweer uitgesloten is aangezien de onbekendheid bij justitie met het nieuwe adres aan hem zelf te wijten is.

Voorbeeld van grondslag en toepassing uit de jurisprudentie

Vanwege het wat uitzonderlijk karakter van deze rechtsplicht en deze rechtsgevolgen is het wellicht aangewezen de vormgeving en toepassing er van in een concrete zaak te illustreren. Daartoe volgt onderstaand een citaat uit de beslissing van het hoogste Zwitserse gerecht van de bond (‘Bundesgericht’) van 23 maart 2006, nr. 2P.120/2005/leb, gepubliceerd in het ‘Schweizerisches Zentralblatt für Staats- und Verwaltungsrecht, (Zbl.) 108 [2007], 46. De zaak betreft de toepassing van de regeling van de betekening in het belastingrecht, maar het betreft het onderdeel dat op gelijke wijze in het strafrecht, in het bijzonder in art. 85 lid 4 StPO, is bepaald. Het citaat laat zowel de grondslag van de regeling zien, als de wijze waarop deze grondslag volgens de hoogste Zwitserse rechter in het algemeen moet worden toegepast en tot welk oordeel die toepassing i.c. leidt. De accentuering van enkele belangrijke onderdelen hebben wij toegevoegd.

Bundesgericht

(...)

Sachverhalt:

A.

Die Steuerverwaltung des Kantons Bern leitete am 22. November 1999 gegen X._____ ein Nachsteuerverfahren für die Staats- und Gemeindesteuern 1993/94 ein. Mit Verfügung vom 2. Juli 2001 auferlegte sie ihm Nachsteuern. Eine Einsprache wies sie am 6. August 2001 ab.

Am 17. August 2001 erhob X._____ Rekurs bei der Steuerrekurskommission des Kantons Bern. Diese wies das Rechtsmittel mit Entscheid vom 19. Oktober 2004 ab. Der Entscheid wurde am 27. Oktober 2004 schriftlich eröffnet. Da X._____ vom 27. Oktober 2004 bis 2. Dezember 2004 im Ausland in den Ferien weilte, konnte er die eingeschriebene Sendung mit dem Urteil erst am 7. Dezember 2004 entgegennehmen.

B.

Mit Eingabe vom 22. Dezember 2004 führte X._____ Beschwerde beim Verwaltungsgericht des Kantons Bern. Er wies einleitend darauf hin, er habe wegen Landesabwesenheit den eingeschriebenen Brief mit dem Urteil der

Steuerrekurskommission erst am 7. Dezember 2004 entgegennehmen können. Die Beschwerde sei rechtzeitig.

Mit Verfügung vom 29. Dezember 2004 machte der Abteilungspräsident i.V. den Steuerpflichtigen darauf aufmerksam, dass der Entscheid der Steuerrekurskommission am letzten Tag der Abholfrist, welche sieben Tage betrage, als zugestellt zu gelten habe. Ein Auftrag an die Post für die Rückbehaltung von Postsendungen schiebe diesen Termin nicht hinaus. Die Beschwerde vom 22. Dezember 2004 sei somit verspätet. Er habe jedoch Gelegenheit, innert 30 Tagen seit Wegfall des Hinderungsgrundes ein Gesuch um Wiederherstellung der Beschwerdefrist zu stellen.

Diese Verfügung wurde von der Post mit dem Vermerk "nicht abgeholt" retourniert. Am 25. Februar 2005 teilte X._____ dem Verwaltungsgericht mit, er sei auf ärztliche Anordnung vom 25. Dezember 2004 bis 7. Januar 2005 und vom 29. Januar bis 9. Februar 2005 im Spital gewesen. Er habe aus diesem Grund die Verfügung vom 29. Dezember 2004 nicht entgegennehmen können. Er sei zur Zeit nicht in der Lage, seinen Haushalt zu führen und wohne pflegehalber bei seiner Tochter.

Mit Urteil vom 29. März 2005 trat das Verwaltungsgericht auf die Beschwerde nicht ein. Dem Gesuch um Wiederherstellung der Beschwerdefrist gab es nicht statt.

C.

Mit rechtzeitiger staatsrechtlicher Beschwerde beantragt X._____, der Entscheid des Verwaltungsgerichts des Kantons Bern vom 29. März 2005 sei aufzuheben.

(...)

Das Bundesgericht zieht in Erwägung:

1.

(...)

2.

Die Beschwerdeführer berufen sich auf den Anspruch auf willkürfreies staatliches Handeln (Art. 9 BV). Sie sehen das Willkürverbot dadurch verletzt, dass das Verwaltungsgericht angenommen habe, der Entscheid der Rekurskommission habe mit Ablauf der siebentägigen Abholfrist als zugestellt zu gelten (sog. Zustellfiktion). Zudem rügen sie als willkürlich, dass das Verwaltungsgericht mit der Begründung, Landesabwesenheit sei kein erheblicher Grund für die Hinderung an der Einhaltung der Beschwerdefrist, einen Fristwiederherstellungsgrund verneint habe.

Die Handhabung der Zustellfiktion durch das Verwaltungsgericht ist vorab zu prüfen. Erweist sich die Anwendung der Zustellfiktion im vorliegenden Fall als

willkürlich, wäre die weitere Verfassungsrüge, die sich auf die Behandlung des Fristwiederherstellungsgesuchs bezieht, gegenstandslos.

3.

Nach der bundesgerichtlichen Rechtsprechung gelten behördliche Sendungen in Prozessverfahren nicht erst dann als zugestellt, wenn der Adressat sie tatsächlich in Empfang nimmt. Es genügt, wenn die Sendung in den Machtbereich des Adressaten gelangt, so dass er sie zur Kenntnis nehmen kann. Wird der Empfänger einer eingeschriebenen Briefpostsendung oder Gerichtsurkunde nicht angetroffen und wird daher eine Abholeinladung in seinen Briefkasten oder in sein Postfach gelegt, so wird die Sendung in jenem Zeitpunkt als zugestellt betrachtet, in welchem sie auf der Poststelle abgeholt wird. Geschieht dies nicht innert der Abholfrist, die sieben Tage beträgt, wird angenommen, dass die Sendung am letzten Tag dieser Frist zugestellt wurde. **Die Zustellfiktion rechtfertigt sich, weil für die an einem Verfahren Beteiligten nach dem Grundsatz von Treu und Glauben die Pflicht besteht, dafür zu sorgen, dass behördliche Akte ihnen zugestellt werden können. Diese Rechtsprechung gilt mithin während eines hängigen Verfahrens und wenn die Verfahrensbeteiligten mit der Zustellung eines behördlichen oder gerichtlichen Entscheides oder einer Verfügung mit einer gewissen Wahrscheinlichkeit rechnen müssen** (BGE 130 III 396 E. 1.2.3 S. 399; 119 V 89 E. 4b/aa S. 94; 116 Ia 90 E. 2a S. 92; 115 Ia 12 E. 3a S. 15).

(...)

4.

4.1 Die Zustellfiktion regelt in allgemeiner und verbindlicher Weise die Frage, in welchem Zeitpunkt Verfügungen und Entscheide, die mit eingeschriebener Post oder als Gerichtsurkunden spediert werden, als zugestellt zu gelten haben (so bereits unveröffentlichtes Urteil 4P.188/2002 vom 5. Nov. 2002, E. 2.1). Sie ergänzt die Pflicht der Behörde, ihre Verfügungen und Entscheide zu eröffnen, indem sie der Behörde erlaubt, auch bei Unzustellbarkeit der Verfügung oder des Entscheides ab einem bestimmten Zeitpunkt ein fingiertes Zustelldatum anzunehmen. Die Zustell- und Eröffnungspflicht der Behörde findet ihr Korrelat in der Empfangspflicht des Adressaten. Dieser kann sich nicht darauf berufen, er habe die Sendung nicht entgegengenommen.

Sowohl die Zustellpflicht der Behörde wie auch die Empfangspflicht des Verfahrensbeteiligten sind Pflichten prozessualer Natur. Diese sind vernünftig, d.h. weder mit übertriebener Strenge noch mit ungerechtfertigtem Formalismus, zu handhaben. Für die Anwendung der Zustellfiktion verlangt die Rechtsprechung, dass der Adressat mit einer "gewissen Wahrscheinlichkeit" annehmen kann bzw. damit "rechnen muss", dass ihm ein behördlicher Akt zugestellt wird (BGE 130 III 396 E. 1.2.3 S. 399; 119 V 89 E. 4b/aa S. 94; 115 Ia 12 E. 3a S. 15). Unter dieser Voraussetzung rechtfertigt es sich, vom Betroffenen zu verlangen, dass er seine Post regelmässig kontrolliert und allenfalls längere Ortsabwesenheiten

der Behörde mitteilt oder einen Stellvertreter ernannt (BGE 119 V 89 E. 4b/aa S. 94).

4.2 Diese Obliegenheit der Partei kann aber nicht unbeschränkt lange aufrecht erhalten werden. Die lückenlose Überwachung des Posteingangs verlangt vom potentiellen Adressaten einer behördlichen Sendung, dass er seine Post regelmässig, spätestens jeweils nach sieben Tagen, kontrolliert. Eine Zurückbehaltung durch die Post über sieben Tage hinaus ist zwar möglich, geht aber auf Kosten der Rechtsmittelfrist. Diese kann als gesetzliche Frist durch den Richter nicht verlängert, sondern nur bei entschuldbarer Verhinderung an der Einhaltung der Frist gegebenenfalls wieder hergestellt werden. Vom Betroffenen kann aber nicht erwartet werden, dass er bei einem hängigen Verfahren über Jahre hinweg in jedem Zeitpunkt erreichbar sein und auch kürzere Ortsabwesenheiten der Behörde melden muss, um keinen Rechtsnachteil zu erleiden. Bei der Anwendung der Regeln über die Zustellfiktion ist daher auch der Verfahrensdauer Rechnung zu tragen.

Als Zeitraum, während welcher die Zustellfiktion aufrecht erhalten werden darf, ohne dass verfahrensbezogene Handlungen erfolgen, werden in der Literatur mehrere Monate bis etwa ein Jahr genannt; dauert die Untätigkeit der Behörde länger an, kann nach dieser Meinung die Zustellfiktion nicht mehr greifen (Yves Donzallaz, *La notification en droit interne suisse*, Berne 2002, S. 501; s. auch Kölz/Bosshart/Röhl, *Verwaltungsrechtspflegegesetz des Kantons Zürich*, 2. Aufl. Zürich 1999, N 28 zu Art. 10). Ein Zeitraum bis zu einem Jahr seit der letzten verfahrensbezogenen Handlung scheint in der Tat noch als vertretbar. Liegt der letzte Kontakt mit der Behörde indessen längere Zeit zurück, so kann von einer Zustellfiktion nicht mehr ausgegangen werden, sondern nur noch von einer Empfangspflicht des am Verfahren Beteiligten in dem Sinne, dass dieser für die Behörde erreichbar sein muss (s. auch Merkli/Aeschlimann/Herzog, *Kommentar zum Gesetz über die Verwaltungsrechtspflege des Kantons Bern*, N 11 zu Art. 44 VRPG, die von einer Empfangspflicht in "gelockerter Form" sprechen). Was vom Verfahrensbeteiligten in diesem Fall verlangt werden kann, ist, dass er Adressänderungen und länger dauernde Abwesenheiten der Behörde meldet. Hingegen kann ihm eine Abwesenheit von wenigen Wochen nicht mehr entgegengehalten werden. Die Regeln über die Zustellfiktion sind in diesem Sinne vernünftig zu handhaben.

5.

5.1 Im vorliegenden Fall ist unbestritten, dass die letzte verfahrensbezogene Handlung durch die kantonale Rekursinstanz am 12. November 2001 erfolgte (Zustellung der Vernehmlassung der kantonalen Steuerverwaltung an den Steuerpflichtigen zur Stellungnahme). Der Präsident der Steuerrekurskommission ordnete zwar noch im Jahre 2004 eine Aktenedition beim Konkursamt Aussersihl an und holte einen Bericht des Bücherexperten ein. Beides erfolgte nach den vorliegenden Akten indes rein intern, ohne Mitteilung an den Steuerpflichtigen. Bis zur Eröffnung des Entscheids der Steuerrekurskommission am 27. Oktober 2004 vergingen somit über 35 Monate seit der letzten verfahrensbezogenen Handlung und über 38 Monate

seit Rekuserhebung. Im Zeitpunkt der Eröffnung des Entscheids der Steuerrekurskommission hat das gesamte Nachsteuerverfahren rund fünf Jahre gedauert (Einleitung des Nachsteuerverfahrens durch die Steuerverwaltung am 22. November 1999). Wenn daher der Steuerpflichtige sich für fünf Wochen ins Ausland begab, nachdem er von der Steuerrekurskommission während 35 Monaten nichts gehört hatte, kann ihm die fingierte Zustellung mit sachlichen Gründen nicht entgegengehalten werden.

5.2 Die gegenteiligen Argumente des Verwaltungsgerichts im angefochtenen Entscheid überzeugen nicht. Es ist richtig und bedarf keiner weiterer Erklärungen, dass auch nach drei Jahren das Prozessrechtsverhältnis andauerte und eine Empfangspflicht bestand. Der Steuerpflichtige hatte folglich nach wie vor dafür zu sorgen, dass behördliche Sendungen, Mitteilungen und Gerichtsurkunden ihn erreichen konnten. Deshalb musste er längere Ortsabwesenheiten oder eine Verlegung des Wohnsitzes der Behörde mitteilen.

Hier geht es indessen um die Zustellfiktion und nicht um Fragen der Empfangspflicht. Entscheidend ist, bis zu welchem Zeitpunkt dem Steuerpflichtigen die Zustellfiktion entgegengehalten werden konnte. Es geht darum, ob dem Betroffenen im Hinblick auf die Zustellfiktion zugemutet werden konnte, jede etwas längere Ortsabwesenheit der Behörde zu melden, nachdem er während fast drei Jahren von der Behörde nichts vernommen hatte. Diese Unterscheidung hat das Verwaltungsgericht nicht gemacht, sondern aus der Empfangspflicht, die weiter bestand, geschlossen, dass auch die Zustellfiktion weiterhin Geltung habe. Es hat damit zwei Gesichtspunkte, die unterschiedlich zu würdigen sind, nicht auseinander gehalten. Das führte im vorliegenden Fall zur Annahme, dass der Steuerpflichtige nach 35 Monaten mit der gleich grossen Wahrscheinlichkeit mit einer Zustellung rechnen muss wie kurz nach der Eröffnung des Verfahrens. Das ist mit sachlichen Gründen nicht haltbar und willkürlich. Art. 9 BV ist durch den angefochtenen Entscheid verletzt.

5.3 Es verletzt zudem den Anspruch auf ein faires Verfahren nach Art. 29 Abs. 1 BV, wenn einem Rechtsunterworfenen die Zustellfiktion entgegengehalten wird, nachdem er während beinahe drei Jahren keine verfahrensbezogene Mitteilung erhalten hat. Art. 29 Abs. 1 BV gewährt jeder Person in Verfahren vor Gerichts- und Verwaltungsinstanzen eine gerechte Behandlung ihrer Rechtsstreitigkeit innert angemessener Frist. Diesem Gesichtspunkt ist bei der Handhabung der Zustellfiktion ebenfalls Rechnung zu tragen. Die Geschäftslast der Steuerrekurskommission und die dadurch bedingte lange Verfahrensdauer, auf die sich das Verwaltungsgericht beruft, sind kein Grund, die Zustellfiktion mit übertriebener Formstrenge zu handhaben. Hier greift vielmehr die Empfangspflicht ein, die vom Verfahrensbeteiligten verlangt, dass er für die Behörde erreichbar sein und längere Ortsabwesenheiten wie auch Adressänderungen mitteilen muss.

5.4 Die Beschwerde ist daher begründet und der angefochtene Entscheid aufzuheben.

7.4.2 Aanduiding plaats van betekening

In art. 87 StPO zijn nadere regels te vinden over de plaats van betekening, ook over de noodzakelijke opgave van zodanige plaats door de procespartij. De overheid mag zich blijkens het eerste lid van deze bepaling in gelijke hiërarchie²²⁷, richten op het woon

– of bestendig verblijfadres of het zeteladres van de rechtspersoon. Uiteraard is in de praktijk eerste oriëntatie op het geregistreerde woonadres de regel. Uitzondering wordt vooral dan toegepast waar iemand in arrest, of in een opvoedings- of verzorgingskliniek verblijft. Dat wordt niet zijn woonadres, maar aangezien het wel een bestendig verblijfadres is, zijn autoriteiten gehouden dat adres mede in mogelijkheden te betrekken. Dat geldt nog meer als een partij zelf een verblijfadres afwijkend van het woonadres opgeeft, omdat voor de autoriteiten daarmee duidelijk moet zijn dat de betreffende persoon kennelijk zelf van mening is op een dergelijk adres beter bereikbaar te zijn. Correctie van het opgegeven adres is dan wel weer aan de verdachte.

Voor zover procespartijen, rechtspersonen of hun vertegenwoordigers in rechte zetel of adres hebben in het buitenland, zijn zij gehouden een (betekenings)adres in Zwitserland op te geven, tenzij en voor zover op grond van verdragsrechtelijke afspraken er rechtstreeks aan het buitenland betekend mag worden. De hoofdregel maakt Zwitserland minder afhankelijk van kleine rechtshulp terzake. Van partijen kan zelfs worden gevorderd een Zwitsers adres aan te wijzen.²²⁸ Laat men dit na, dan zal betekening via openbaarmaking in het Amtsblatt volgen (art. 88 lid 1 onder c), hetgeen – zeker in strafzaken – gemakkelijk kan leiden tot ‘naming and shaming’-effecten, terwijl de kans dat de betreffende partij op de hoogte raakt van de inhoud van het te betekenen stuk betrekkelijk gering is maar de betekening wel als rechtsgeldig voltooid zal hebben te gelden. Door de weigering een Zwitsers adres op te geven biedt de herstelprocedure van art. 94 StPO hier weer weinig uitkomst omdat die mogelijkheid immers aan de voorwaarde van verontschuldigbare termijnoverschrijdingen gebonden is. Door het niet opgeven van een Zwitsers adres zal van verontschuldigbare termijnoverschrijding in zoverre niet snel sprake zijn. De plicht een Zwitsers adres op te geven ontstaat ook als eerst gedurende het proces zetel of woonadres in het buitenland wordt gekozen.

Naar verluidt levert deze dubbelslag in de praktijk wel eens verwarring en ‘verdeling’ van betekening over twee verschillende adressen op.

7.4.3 Betekening aan de verdediging

---

²²⁷ S. Christen, *Anwesenheitsrecht im schweizerischen Strafprozessrecht mit einem Exkurs zur Vorladung*, Zürich/Basel/Genève, 2010, p. 126.

²²⁸ Donatsch (*Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (StPO)*), randnr. 2 bij art. 87) verdedigt de opvatting dat, voor zover er verdragsrechtelijke mogelijkheden voor directe betekening bestaan, de vordering om – desondanks – een adres in Zwitserland op te geven, bijvoorbeeld met het oog op het voortvarend verloop van het proces – niet toelaatbaar zou moeten zijn.

De leden 3 en 4 van art. 87 StPO betreffen de betekening aan het adres van degene die rechtsbijstand verleent, hetgeen niet altijd een advocaat hoeft te zijn. In geval van verdediging in strafzaken is dat overigens naar art. 127 lid 5 StPO wel steeds het geval.

Blijkens art. 87 lid 4 StPO kan er rechtsgeldig betekend worden aan het adres van degene die rechtshulp verleent. Dat geldt ook als de rechtshulp in strafzaken is toegevoegd en niet gekozen. In geval er meer raadslieden zijn, geldt er één als hoofdverdediger en kan zijn adres als enig betekeningadres worden gehanteerd: art. 127 lid 2 StPO.

De betekening aan de advocaat is echter uitgesloten als de betreffende partij persoonlijk te verschijnen heeft of bepaalde proceshandelingen persoonlijk moet verrichten. Dan moet aan deze procespartij betekend worden, met (slechts) informeel afschrift aan de verdediger. Bij deze uitzondering uit art. 87 lid 4 StPO is relevant aan te tekenen dat naar Zwitsers recht de verdachte in de gevallen van art. 336 StPO verplicht is persoonlijk aan de terechtzitting deel te nemen. Dat is in elk geval zo als er ‘Verbrechen’ of ‘Vergehen’ op het spel staan (en dus niet in geval van Übertretungen). In zoverre zal de dagvaarding van de verdachte om te verschijnen op een tegen hem geopend onderzoek ter terechtzitting (art. 331 lid 4 StPO) aan die verdachte op grond van art. 87 lid 4 StPO zelf dienen te worden betekend; betekening (enkel) aan de verdediging lijkt hier uitgesloten, zoals in elk geval Christen beoogt die er wel ook op wijst dat het EHRM dit punt mogelijkwijze nog enigszins open laat.²²⁹

Daarbij is de directe betekening van art. 87 StPO overigens weer te onderscheiden van de – bij wijze van uitzondering bevolen – betekening in persoon van art. 85 lid 3 StPO. Bij laatstgenoemde voorziening gaat het om een uitzondering aan wie betekend moet worden en dat is dan de geadresseerde in persoon. Bij de directe betekening gaat het om een uitzondering op regels van de plaats van betekening en dus om de mogelijkheid van betekening aan een ander dan de geadresseerde die ook een ander adres heeft, zoals de raadsman. Betekening aan een ander adres is uitgesloten bij directe betekening, de bij art. 85 lid 3 uitgesloten ‘Ersatzzustellung’ aan iemand op hetzelfde adres van de geadresseerde is bij art. 87 lid 4 StPO wel mogelijk.²³⁰

Naar verluidt wordt in de praktijk, zo al mogelijk, van de betekening aan de advocaat tot op zekere hoogte terughoudend gebruik gemaakt. Vaak wordt ook aan hem betekend, naast betekening aan de verdachte. Rechtsgeldige betekening aan alleen de advocaat wordt als enigszins bedenkelijk gezien omdat dan niet verzekerd is dat de verdachte van het te betekenen stuk op de hoogte is. Alleen reeds vanuit een gevoel van waarborg van rechten van de verdachte, met name ontleend aan het EHRM, wordt dat als een praktisch wat moeilijke situatie ervaren. In dat kader is van belang dat naar Zwitserse opvatting weliswaar aan de advocaat kan worden gevraagd of hij het te

---

²²⁹ S. Christen, *Anwesenheitsrecht im schweizerischen Strafprozessrecht mit einem Exkurs zur Vorladung*, Zürich/Basel/Genève, 2010, p. 126.

²³⁰ S. Christen, *Anwesenheitsrecht im schweizerischen Strafprozessrecht mit einem Exkurs zur Vorladung*, Zürich/Basel/Genève, 2010, p. 127.

betekenen stuk aan zijn cliënt heeft doorgeleid, maar dat het antwoord op die vraag geacht wordt onder het verschoningsrecht van de advocaat te vallen, zodat hij niet verplicht is die vraag te beantwoorden. In de praktijk komt dat weigeren dan ook inderdaad voor, of ontwijken advocaten een rechtstreeks antwoord door mededelingen in de trant dat men aan hen betekende stukken ‘altijd’ doorgeeft aan de betreffende cliënt. Dat is voor veel rechters die een op het EVRM gebaseerde, voorzichtige inslag koesteren, dan weer een te weke basis om, bijvoorbeeld in het ‘Wiederherstellungs’-proces van art. 94 StPO een claim van de verdachte dat hij door toedoen van zijn advocaat en in zoverre verontschuldigbaar wettelijke termijnen die met de betekening zijn gaan lopen heeft overschreden, af te wijzen. Overigens lijkt in het algemeen tegen het (kunnen) functioneren als betekeningadres voor de cliënt binnen de advocatuur wel enige terughoudendheid, maar geen principiële tegenstand te bestaan.

7.4.4 Betekening door publicatie

Als andere vormen van betekening niet slagen, biedt art. 88 StPO de mogelijkheid van betekening door openbare bekendmaking, d.w.z.: publicatie in enig, vanwege de Bond of een kanton uitgegeven ambtsblad.

Deze vorm van betekening heeft alleen rechtsgevolg als aan de voorwaarden voor gebruik van art. 88 StPO voldaan is. Als dat zo is, geldt de betekening als voltooid, op de dag der bekendmaking (art. 88 lid 2 StPO), uiteraard zonder dat geëist wordt dat de geadresseerde ook daadwerkelijk van de publicatie kennis heeft genomen.

De voorwaarden waaraan voldaan moet zijn wil voor publieke bekendmaking als vorm van betekening worden gekozen, benadrukken dat bij deze vorm van betekening sprake is van een subsidiaire vorm die rechtens alleen van betekenis is als andere, meer directe vormen van betekening niet haalbaar zijn, welke laatste voorwaarde voor een deel moet blijken uit bemoeienissen van de overheid om een betekeningadres te achterhalen.

Het eerste geval waarin art. 88 StPO betekening door publieke bekendmaking toelaat, betreft het geval waarin woon- noch verblijfplaats bekend is waar de geadresseerde zich bevindt en zodanige plaats, ondanks opsporingsactiviteiten die daartoe redelijkerwijze van de zijde van de overheid mogen worden verwacht, ook niet vast te stellen is. Tot dergelijke bemoeienissen worden o.a. gerekend het raadplegen van burgerregistraties van bevolking, van de belastingdienst, etc., inlichtingen vragen aan bureaus of via familie of de in Zwitserland belangrijke, op het identiteitsbewijs van elke Zwitser geregistreerde ‘Heimat’-gemeente. Met name als er aanwijzingen zijn dat een vroeger opgegeven adres niet meer klopt, moeten die aanwijzingen worden nagegaan. De plicht bestaat niet als de betekening niet lukt omdat de in art. 85 lid 4 StPO bedoelde gevallen zich voordoen waarin het aan de geadresseerde te wijten is dat het stuk hem niet bereikt.

Betekening door publieke bekendmaking is voorts mogelijk als betekening anders feitelijk onmogelijk is of alleen met onevenredige moeite ('ausserordentliche Umtriebe') te realiseren zou zijn. In de praktijk blijkt dat laatste met name van betekenis als betekening in het buitenland noodzakelijk is maar medewerking van een andere Staat niet te verwachten is. Juist met het oog op het belang van een voortvarende strafrechtspleging in die gevallen, mag ook betekend worden via openbare bekendmaking als een persoon of bedrijf met adres of zetel in het buitenland geen betekeningadres in Zwitserland opgeeft: art. 88 lid 1 sub c StPO. In zoverre fungeert dat artikellid als de sanctionerende keerzijde op de plicht van art. 87 lid 2 StPO om een betekeningadres in Zwitserland op te geven.

In de praktijk wordt van de betekening door publieke bekendmaking op grond van art. 88 lid 1 sub b maar weinig gebruik gemaakt voor moeilijke gevallen waarin een geadresseerde verdachte of veroordeelde zich voor justitie schuil houdt. Dergelijke gevallen lossen, gegeven de inspanningsplicht om een adres te achterhalen en de mogelijkheden om anders dan in persoon te betekenen, meestal op in de situatie dat er ten minste een adres is waarop rechtsgeldig betekend kan worden.

Voor de betekening van bijvoorbeeld een dagvaarding voor een onderzoek ter terechtzitting via publieke bekendmaking geldt volgens art. 202 lid 2 StPO het bijzondere voorschrift dat de publicatie niet, zoals gebruikelijk bij dagvaarding, tien dagen voor de zitting betekend moet zijn, maar dat publicatie minstens een maand voor opening van zitting geschied moet zijn.

In al deze voorwaarden van art. 88 StPO keert weer iets van de eerder genoemde 'Grundsatz von Treu und Glauben' terug: overheid en burger staan voor wat betreft de onderlinge verplichtingen in het strafproces in concreto, in een zekere wederkerigheidsverhouding tot elkaar. Aan het niet kunnen aantreffen van een verdachte burger kunnen dan te zijne lasten nadelige rechtsgevolgen worden verbonden, maar niet dan nadat de overheid zich, mede in het licht van de eisen van een eerlijk proces, in het bijzonder het recht om in tegenwoordigheid te worden berecht, de nodige inspanningen heeft getroost een verblijfadres vast te stellen.

7.4.5 Elektronische betekening: art. 86 StPO

Met het oog op de moderne communicatiemiddelen leek het de wetgever aangewezen om, in navolging van het civiele recht, in de nieuwe strafprocessuele regeling in elk geval te voorzien in de mogelijkheid van elektronische betekening. Met art. 86 StPO is voor die elektronische betekening een basis gelegd.

Blijkens art. 86 StPO geldt er maar één voorwaarde: de toestemming van de betreffende persoon. Die betreffende persoon is dan degene aan wie betekend kan worden, dus ook de raadsman van de verdachte. De voorwaarde van toestemming wordt gesteld, simpelweg omdat niet iedereen over een

computer of een elektronisch adres beschikt dan wel de vaardigheden mist een computer adequaat te gebruiken. Het hebben van een computer kan niet van burgers worden geëist of verwacht. Daardoor kan de Staat niet zelfstandig of eenzijdig tot het gebruik van deze wijze van communicatie als wijze van betekening beslissen.

De uitvoering van de elektronische betekening is aan nadere voorschriften gebonden. Aangezien sprake is van een regeling voor zowel het civiel- als het strafproces, is sprake van één regeling, en wel van de ‘Verordnung über die elektronische Übermittlung im Rahmen von Zivil- und Strafprozess sowie von Schuldbetreibungs- und Konkursverfahren’, van 18 juni 2010 die hier geraadpleegd is naar de stand van zaken per 1 januari 2011 (het moment van inwerkingtreding). Sedertdien is de regeling naar verluidt niet gewijzigd. Het document wordt hierna aangeduid als ‘Verordening’. (Voor de procesvoering bij het Bundesgericht geldt een aparte, maar inhoudelijk overeenkomende regeling.)

Het elektronisch verkeer tussen overheid en burger in het Zwitsers eedgenootschap verloopt niet rechtstreeks tussen hen, maar verloopt via tussenpersonen ‘Plattform für die sichere Zustellung’ van art. 2 van de Verordening. Zodanige ‘Plattformen’ moeten daartoe door het Ministerie van Financiën worden gecertificeerd. Zij moeten aan de in art. 2 Verordening onder a t/m g genoemde voorwaarden voldoen. Die eisen liggen vooral op het gebied van onmiddellijke bevestiging van ontvangst en van eisen aan versleuteling van de communicatie.

De elektronische betekening door de overheid aan de burger is in een apart onderdeel van de verordening geregeld. Aangezien een en ander van de burger uit moet gaan, is diens aanmelding aan een ‘Zustellungsplattform’ als eerste stap noodzakelijk. De burger moet daarbij aangeven dat hij stukken via dit adres betekend wil krijgen. Hij kan dat doen voor de concrete zaak, maar ook meer generaal voor meer zaken. Een advocaat kan laten weten dat hij in alle zaken waarin hij optreedt voor elektronische betekening op het aangegeven adres open staat.

Is aan deze voorwaarde voldaan, dan kan betekening via een erkend Zustellungsplattform plaatsvinden. Gebruikt wordt een PDF-versie. De documenten worden van een geautoriseerde handtekening voorzien die op ‘ein qualifiziertes Zertifikat einer anerkannten Anbieterin’ terug gaat (art. 10 lid 3 Verordening). Naar art. 4 van de Verordening geldt de betekening als gevolgd, dus uitgevoerd en geslaagd, op het moment van het downloaden vanaf het Zustellungsplattform. Geschiedt de betekening op een persoonlijk adres van de geadresseerde dat deze als zodanig op het Zustellungsplattform opgegeven heeft, dan verklaart art. 11 lid 2 Verordening de elders beschreven bepaling van art. 85 lid 4 StPO van toepassing in gevolge welke de betekening als voltooid wordt beschouwd in geval een poststuk niet wordt opgehaald of de aanname door de geadresseerde wordt geweigerd. Dat moet dan betekenen dat in zo’n

geval ook bij niet-downloaden sprake kan zijn van geslaagde en voltooide betekening, omdat downloaden toch minst genomen ‘aannemen’ zo niet ‘afhalen’ impliceert. In geval dus van elektronische betekening op een geïndividualiseerd mailadres zal het voor het succesvol kunnen benutten van de Wiederherstellungsmöglichkeit van art. 94 StPO noodzakelijke, schuldloze ‘niet hebben gezien’ van de betekening maar moeilijk ‘glaubhaft’ te maken zijn.

Los van de mogelijkheid een te betekenen document alleen maar elektronisch te betekenen, voorziet art. 12 e.v. van de Verordening ook in de mogelijkheid dat een aanvankelijk niet-elektronisch betekend stuk alsnog langs elektronische weg wordt nagezonden. De Verordening bevat regels die de autoriteiten dwingen te garanderen dat de elektronische en de niet-elektronische versie met elkaar overeen komen. Ook hier geldt een enkel verzoek tot elektronisch nazenden niet zonder meer als de in art. 88 StPO bedoelde toestemming om voortaan in een bepaalde zaken stukken alleen nog maar elektronisch betekend te krijgen.

Ten behoeve van het onderhavige onderzoek is vanuit Zürich per mail bij enkele Staatsanwaltschaften nagegaan of van elektronische betekening gebruik gemaakt wordt. Dat is inderdaad, maar wel slechts zeer beperkt het geval. De Bundesanwaltschaft laat weten dat als partijen in een strafproces daarmee instemmen, hun mailadres op een elektronisch, erkend Zustellungsplattform aangemeld wordt. Dit Platform stuurt de Staatsanwaltschaft een bevestiging als de mail gelezen is. Ook in het kanton Genève wordt wel door het OM elektronisch betekend, maar nog maar mondjesmaat omdat er te weinig griffiers geautoriseerd zijn tot het verstrekken van een elektronische handtekening. In het Kanton Nidwalden is het elektronisch landschap beschikbaar, maar wordt het – blijkens opgave – nog niet gebruikt. Dat is ook het geval in het kanton Tessin, in het kanton Wallis en bij het Obergericht in Luzern bij welk laatste gerecht men wel, zoals bij meer gerechten bijvoorbeeld het Obergericht in Bern en in het kanton Thurgau, vertrouwd is met elektronische inzending van verzoeken e.d. van raadsliden in enkele zaken. In het kanton Freiburg is men, net als in het kanton Wallis, in technische zin nog niet gereed, hetgeen men betreurt omdat men daardoor aanvragen voor elektronische betekening van advocaten uit andere kantons heeft moeten weigeren en men terzake op ‘gewone’ betekening aangewezen was. In het Kanton Zürich lijkt men verder te zijn. Daar is het systeem gereed dat als een zgn. IncaMailsysteem wordt aangeduid. Het wordt nog maar mondjesmaat gebruikt, maar wat meer in gevallen met veel benadeelde personen om vooral deze personen gemakkelijk en tegelijk te kunnen bereiken. Ook in het kanton Graubünden staat het IncaMailsysteem gereed voor gebruik, maar is het systeem door het OM tot dato januari 2012 volgens opgave nog niet gebruikt. Idem in Appenzell-Ausserrhoden. In het kanton Vaud is het systeem ‘in studie’ hetgeen een andere omschrijving is van ‘er vindt in dit kanton geen

elektronisch betekenisverkeer plaats'; invoering en gebruik er van wordt niet als prioriteit gevoeld.

Het algemene beeld dat in een interview is bevestigd, is, dat het elektronisch verkeer tussen overheid en burger langzaam maar zeker op gang komt, maar wel eerst en vooral in civiele zaken en via de zijde van met name de advocatuur die harerzijds begint met het indienen van stukken langs elektronische weg. In nog niet alle kantons is de elektronica op orde. Voor zover dat wel het geval is, wordt er maar zeer mondjesmaat gebruik van gemaakt. Koudwatervrees en het ontbreken van ervaring, lijken daarvoor belangrijke oorzaken. Maar ook hier speelt mee dat het OM hecht aan het garanderen van een eerlijk proces enerzijds en aan het voorkomen van moeilijkheden achteraf anderzijds. Dat lijkt een extra rem op het zelfs maar proberen van de mogelijkheden van elektronische betekening. Interessant is de mededeling dat het elektronisch verkeer in Zürich gericht gebruikt lijkt te worden om (veel) benadeelde partijen mededeling te doen van beslissingen en stukken in het strafproces. Ook ervaring met de vaak minder fatale, elektronische kennisgeving aan dergelijke andere partijen in het strafproces dan de verdachte, kan een opstap zijn voor het gebruik van elektronische communicatie bij de betekening van stukken aan – uiteindelijk ook – verdachten. Verder lijkt het waarschijnlijk dat waar advocaten in het civiele proces het elektronisch verkeer gebruiken, zij wellicht ook eerder bereid zullen zijn hun mailadres aan te melden voor betekening in strafzaken, al treden zij dan als betekenisadres voor hun cliënten op.

De regeling van het Zwitserse strafprocesrecht bevat op enkele plaatsen een referentie aan de mogelijkheid van elektronische betekening. Die voorschriften bevatten vooral regels voor het geval de burger op zijn initiatief elektronisch met de overheid communiceert. Het voornaamste vormvoorschrift is dat van art. 110 lid 2 StPO. In gevolge die bepaling moet het elektronisch bericht ('Eingabe') van een erkende elektronische handtekening ('Signatur') voorzien zijn, terwijl de betreffende strafvorderlijke autoriteit kan verlangen dat een papieren versie van het elektronisch bericht nagestuurd wordt. De voornaamste inhoudelijke regel is die van art. 91 lid 3 StPO ingevolge welke er nog binnen termijn gehandeld is als de ontvangst van de elektronische inzending aan de strafvorderlijke autoriteiten uiterlijk op de laatste dag – en dat dan tot middernacht – van de termijn door het informatiesysteem van die autoriteiten bevestigd is. Het voorschrift impliceert dat van het informatiesysteem van de overheid een onmiddellijke bevestiging als antwoord wordt verwacht opdat de betreffende burger, zo even mogelijk, in geval van mislukking of twijfel nog gelegenheid heeft een andere wijze van handelen te gebruiken. Als een burger van deze mogelijkheid van elektronisch verkeer gebruik maakt, zal – bijvoorbeeld – een mailadres van hem bij de overheid bekend zijn. Dat is blijkens opgave nog onvoldoende om van toestemming tot gebruik in de zin van art. 88 StPO te kunnen spreken. De gerechten zijn wat huiverig om voorspelbare problemen bij voorbaat al op te roepen.

7.4.6 Correctie fictie van betekening: ‘Wiederherstellung’

Voor wat betreft het met de rechtsgevolgen van betekening samenhangende onderwerp van de termijnen bepaalt art. 93 StPO dat een partij ‘in verzuim’ is als zij een proceshandeling niet met inachtneming van een termijn initieert. Wanneer (nog) sprake is van het ondernemen van proceshandeling binnen de termijn, is in de voorafgaande artikelen geregeld, o.a. voor het geval van elektronische mededeling: er is binnen de termijn gehandeld als de ontvangst van de elektronische inzending aan de strafvorderlijke autoriteiten uiterlijk op de laatste dag van de termijn door het informatiesysteem van die autoriteiten bevestigd is: art. 91 lid 3 StPO.

Door het uitgangspunt dat een volgens de regels uitgevoerde betekening rechtsgevolg heeft ook al kan niet worden vastgesteld dat de inhoud van het te betekenen stuk de geadresseerde in persoon heeft bereikt, kan het voorkomen dat deze pas na het verstrijken van de termijn daarvan op de hoogte raakt. Ten einde dit uitgangspunt van een aan volgens de regels uitgevoerde betekening toe te kennen rechtsgevolg overeind te houden, is het noodzakelijk in een correctieprocedure te voorzien voor zover en in geval het feit dat de inhoud van het te betekenen stuk de geadresseerde niet binnen de termijn bereikt heeft, voor hem verontschuldigbaar is. In die procedure voorziet art. 94 StPO tot herstel van termijnen (‘Wiederherstellung’).²³¹

Aangezien de regeling van art. 94 StPO geldt voor alle fasen van de strafrechtspleging en de daarin handelende autoriteiten, moet het verzoek tot herstel van termijnen worden ingediend bij die autoriteit waarbij ook de betreffende proceshandeling had moeten worden uitgevoerd. Dat hoeft dus niet altijd een rechter of rechterlijk college te zijn. Betreft het verzoek het herstel van de beroepstermijn tegen een vonnis vanwege onbekendheid met (de betekening van) het vonnis, dan is dus wel sprake van een rechterlijke beslissing en wel van het gerecht dat anders de gevraagde proceshandeling zou afwijzen vanwege termijnoverschrijding. In geval van hoger beroep beslist dus het gerecht dat het hoger beroep behandelt als een soort voorontvankelijkheidsvraag van het beroep. Op het verzoek kan schriftelijk worden beslist en in zoverre is een informele procedure aangewezen. Mondelinge behandeling van het verzoek is niet uitgesloten en dat gebeurt in de praktijk ook wel, bijvoorbeeld om verzoeker de gelegenheid te geven een te weinig onderbouwd verzoek nader toe te lichten of om andere procespartijen terzake te horen. Bij de beslissing om het tot een mondelinge behandeling van een gerechten gericht verzoek te laten komen speelt mee dat invulling en toepassing van de procedure van art. 94 StPO in geval van betekening anders dan in persoon, ook in het licht staat van het grondrecht van de verdachte op toegang tot de rechter, ook tot de rechtsmiddelrechter voor de gevallen waarin de wet op zichzelf tegen een beslissing in de mogelijkheid van een rechtsmiddel voorziet.

---

²³¹ De Duitse tekst onderscheidt daarbij ‘Fristen’ en ‘Termine’ hetgeen vooral een taalkundig onderscheid is. De hier besproken regels zijn voor beide gevallen gelijk (art. 94 lid 5, eerste volzin, StPO).

Een herstel van termijnen wordt anderzijds bepaald niet zonder meer toegestaan. Er gelden twee voorwaarden: geen verwijt en de noodzaak van een zeker belang.

Reeds de wettelijke regeling eist een zekere ondergrens aan belang wil herstel kunnen worden gevraagd. Het moet zo zijn dat de partij die een termijn heeft verzuimd, daardoor een ernstig en niet te herstellen nadeel ('erheblicher und unersetzlicher Rechtsverlust') heeft geleden. Bij het verontschuldigbaar verlopen zijn van een rechtsmiddeltermijn is van een dergelijk belang in de praktijk vrijwel steeds sprake. Dat hangt samen met de benadering van deze herstel mogelijkheden door de strafrechten, waarover hieronder meer.

De tweede voorwaarde om een herstel van termijnen te kunnen bewerkstelligen is, dat het niet in acht nemen van de termijn verontschuldigbaar moet zijn. Het is aan degene die herstel verzoekt om aan te tonen (glaubhaft machen) dat hem/haar voor het verzuim van de termijn geen schuld (kein Verschulden) treft: art. 94 lid 1 StPO.

Naar de wetsgeschiedenis is deze voorwaarde strikt uit te leggen.²³² Iedere vorm van ook maar de lichtste verwijtbaarheid van het niet naleven van termijnen kan er volgens de wetgever toe leiden dat het verzoek om herstel van termijnen wordt afgewezen, en zulks in het belang van een geordende rechtsgang, de procesdiscipline en de rechtszekerheid. Voor zover dus sprake is van het hiervoor besproken geval van art. 85 lid 4 onder a StPO waarin een eenmaal in een proces betrokken verdachte met betekening van stukken terzake rekening heeft te houden, zal een verontschuldigbaar niet in acht nemen van termijnen vrijwel niet aannemelijk te maken zijn. Hoewel art. 94 lid 1 StPO verder alleen spreekt van schuld van een procespartij zelf, wordt aangenomen dat een fout van de verdediging aan de verdachte als procespartij kan worden toegerekend. Dwaling omtrent het recht (de regels die de termijnen bepalen) is al evenmin grond om een verzoek tot herstel van termijnen af te wijzen.

Hoe strikt de wet ook bedoeld is, in de praktijk wordt de soep iets minder heet gegeten als zij wordt opgediend. Aangenomen wordt in de eerste plaats dat de in het Zwitsers strafproces op een aantal plaatsen opduikende voorlichting van een procespartij door een beslissende instantie omtrent het rechtsmiddel dat tegen een door die instantie genomen beslissing of handeling kan worden ingesteld ('Rechtsmittelbelehrung') wel een juiste voorlichting moet zijn. Wordt een procespartij bijvoorbeeld verkeerd voorgelicht omtrent een termijn waarbinnen een rechtsmiddel wordt ingesteld, dan mag die procespartij van zo'n fout niet de dupe worden en zal hem herstel van termijn gegund worden. Jegens de overheid speelt daarbij de eerder aangeduide, in Grondwet en art. 3 StPO vastgelegde 'Grundsatz von Treu und Glauben' een uitdrukkelijke rol. Naar Donatsch verdedigt²³³, geldt dat ook in geval de raadsman van de

---

²³² Donatsch, *Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (StPO)*, Schulthess Juristische Medien, Zürich/Basel/Genève, 2010, randnr. 2 bij art. 94 met opgave van bronnen in de wetsgeschiedenis.

²³³ Donatsch, *Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (StPO)*, Schulthess Juristische Medien, Zürich/Basel/Genève, 2010, randnr. 3 bij art. 94 StPO.

verdachte aan hem het verkeerde advies geeft binnen welke termijn hij, verdachte, een bepaald rechtsmiddel heeft in te stellen. Voorts, en belangrijker, speelt bij de toepassing van art. 94 StPO in de strafrechtspraktijk de doorwerking van art. 6 EVRM inzake fair trial en de daarop gebaseerde grondslagen van strafprocesrecht uit art. 3 StPO. Dat betekent dat met name strafrechters zich ervan bewust zijn dat de interpretatie en toepassing van art. 94 StPO ook in het licht van de verwerkelijking en bescherming van dergelijke rechten moet worden gezien. In dat kader hecht de Zwitserse rechter in het bijzonder aan het recht van de verdachte om in zijn tegenwoordigheid te worden berecht (naast het besef dat het voor de rechter en de kwaliteit van diens beslissing ook van belang is dat hij eerst beslist nadat hij de verdachte persoonlijk heeft gezien).

Tegen die achtergrond is de Zwitserse strafpraktijk deze dat bij een betekening van een vonnis van de rechter in eerste aanleg die de verdachte niet in persoon heeft bereikt, toch betrekkelijk snel wordt aangenomen dat sprake is van verontschuldigbaar niet in acht hebben kunnen nemen van de beroepstermijn zodat herstel (en dus alsnog beroep) wordt toegestaan. Daarbij speelt (afgezien van de doorwerking van het recht op berechting in aanwezigheid van de verdachte) ook mee dat, zoals gezegd, in het Zwitsers strafprocesrecht er maar twee instanties zijn terwijl het systeem van berechting ook in genen dele is overbelast. In zoverre is het voor de praktijk ook betrekkelijk gemakkelijk om in een beetje strafzaak het systeem van betekening als het ware aan te vullen met een betrekkelijk ruim geïnterpreteerde mogelijkheid van herstel. Dat neemt niet weg dat de voorwaarde van art. 94 StPO, dat sprake moet zijn van verzuim waarvoor de procespartij geen schuld treft, niet serieus moet worden genomen, maar de interpretatie en toepassing van deze voorwaarde is in de praktijk niet zo strikt als de wetgever dat voor ogen heeft gestaan. Daarop is dan wellicht ook terug te voeren dat de procedure van art. 94 StPO in zijn grondslag niet door het EHRM afgewezen is. Van belang is hier in het bijzonder de zaak *Medenica tegen Zwitserland*²³⁴ waarin over de toepassing van deze grondslag wordt geklaagd. Het EHRM concludeert in die zaak dat art. 6 EVRM niet geschonden is door klager, binnen de bijzondere omstandigheden van het geval, vanwege een hem te maken verwijt, de herstelkans te ontzeggen. De zaak komt in het volgende hoofdstuk binnen de bredere bespreking van het EVRM nader aan de orde. Hier is vooral relevant dat het EHRM de grondslag van de procedure als zodanig niet afwees en, binnen de bijzondere omstandigheden van het geval, i.c. ook de toepassing ervan niet. Het komt dus in Straatsburg op prudente, verdragsconforme toepassing aan. Precies dat beoogt men in de Zwitserse strafrechtspraktijk te verwezenlijken.

---

²³⁴ EHRM 14 juni 2001, Zaaknummer 20491/92, *Medenica tegen Zwitserland*.

7.4.7 Herstel verkeerde betekening

Zonder dat de StPO zulks regelt, kan een betekening herhaald worden als er aanwijzingen zijn dat er iets fout is gegaan. Voorts bestaat in de jurisprudentie en in literatuur²³⁵ overeenstemming over het feit dat als blijkt dat de geadresseerde kennis heeft genomen van het stuk en als niet blijkt dat hij door verkeerde betekening in zijn rechten is gekort, schending van betekeningsregels geen gevolg hoeft te hebben, ook al vindt die regel evenmin expliciet uitdrukking in de Zwitserse regeling van het strafprocesrecht

7.5 Afsluiting

De centrale vraagstelling van het onderzoek is: welke regelingen en modaliteiten bestaan er in de onderzochte landen inzake de betekening van stukken in strafzaken die kunnen bijdragen aan de verbetering van de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen in Nederland? In hoeverre zijn die regelingen en modaliteiten werkbaar en in hoeverre zijn zij, in het licht van het EVRM en EHRM acceptabel?

De voornaamste bevinding is dat de regeling en praktijk van de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken in Zwitserland bepaald wordt door het uitgangspunt dat de verdachte ter terechtzitting aanwezig is. Behandeling bij verstek is maar beperkt mogelijk binnen nadere wettelijke voorwaarden. Tegelijk is daarbij van belang dat in Zwitserland veel strafzaken door middel van een ‘Strafbefehl’ worden afgedaan.

Terzake van de in de vraagstelling in hoofdstuk 1 opgenomen deelvragen, kan het volgende worden opgemerkt.

Welke vormen van betekening zijn in de onderzochte stelsels mogelijk die gelden als een officiële kennisgeving, al dan niet in persoon?

Van belang is met name de mogelijkheid van betekening aan anderen dan aan de verdachte terwijl zulks in de regel heeft te gelden als een betekening aan de verdachte met rechtsgevolgen, bijvoorbeeld de aanvang van beroepstermijnen. Een zekere correctie is mogelijk als de verdachte buiten zijn schuld niet van de inhoud van het te betekenen stuk op de hoogte is geraakt. Ook de weigering een aangeboden poststuk later af te halen geldt als betekening onder de voorwaarde dat de verdachte met de betekening rekening te houden had. Van een in een strafzaak betrokken verdachte wordt dat laatste aangenomen. Dat aan het niet afhalen van het stuk voor de verdachte rechtens consequenties zijn verbonden,

---

²³⁵ Donatsch, *Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (StPO)*, Schulthess Juristische Medien, Zürich/Basel/Genève, 2010, randnr. 4 bij art. 85 met verdere literatuur en jurisprudentie verwijzingen.

illustreert dat het Zwitserse rechte terzake van een zekere plicht voor de verdachte dat wel te doen, uitgaat. Men neemt wel aan dat de verdachte ook verplicht is om de overheid over adreswijzigingen te informeren. Buiten Zwitserland verblijvende of gevestigde procesdeelnemers zijn verplicht in Zwitserland een betekeningadres aan te houden. Betekening van de dagvaarding aan de verdachte kan niet geschieden door de betekening aan de raadsman aangezien die dagvaarding voor de verdachte de verplichting schept persoonlijk te verschijnen; daarom is betekening aan de verdachte voorgeschreven.

Wordt van alternatieve vormen van kennisgeving gebruik gemaakt, al dan niet in persoon?

Met name van de betekening aan een ander wordt gebruik gemaakt. Van de betekening aan de verdachte via de raadsman wordt terughoudend gebruik gemaakt, ook omdat het antwoord op de vraag of een stuk aan de verdachte is doorgegeven onder het verschoningsrecht van de advocaat wordt begrepen.

Maken mogelijkheden en vormen van elektronische betekening via moderne internettechnieken deel uit van de bestaande mogelijkheden?

De wet erkent de mogelijkheid van elektronische betekening. In strafzaken wordt daarvan nog maar mondjesmaat gebruik gemaakt. In het bovenstaande zijn de cijfers per kanton weergegeven.

Welke organen zijn met de verantwoordelijkheid voor de betekening belast?

De betekening van de oproeping tegen de door het gerecht vastgestelde terechtzitting gaat van het gerecht uit. Het gerecht bepaalt ook de wijze van betekening van het vonnis. In geval de verdachte aanwezig is, kan een mondeling vonnis door het voorlezen er van aan de verdachte worden betekend. Onder omstandigheden kan met het betekenen van het dictum worden volstaan.

Welke instanties voeren de betekening in de praktijk uit en zijn aan die instanties nadere regels gesteld?

In de regel zijn het de posterijen die de betekening uitvoeren. Ook de politie kan met de betekening worden belast.

Is er sprake van een regierol terzake van de betekening en zo ja, aan wie is die opgedragen en hoe wordt deze vorm gegeven?

Tot op zekere hoogte bepaalt het gerecht de wijze van betekenen, met name van het vonnis. Aangezien de aanwezigheid van de verdachte ter zitting als regel voorwaarde is om de zaak te behandelen, wordt in het voorbereidend onderzoek werk gemaakt van het opsporen van een woon- of verblijfadres waar de verdachte daadwerkelijk kan worden bereikt.

Wat leert het EVRM-recht aangaande de inrichting van regelgeving en praktijk van aspecten van de betekening in strafzaken?

Er zijn tot nu toe geen dragende onderdelen van het Zwitserse recht in strijd met art. 6 EVRM bevonden. Integendeel: de modaliteit dat betekening aan een ander kan gelden als betekening aan de verdachte, met een zekere correctiemogelijkheid voor de verdachte in geval het te betekenen stuk hem – aantoonbaar buiten zijn schuld - niet heeft bereikt, lijkt uitdrukkelijk door het EHRM te zijn geaccepteerd. Daaraan moet worden toegevoegd dat de toepassing van de mogelijkheid van de betekening aan een ander wellicht ook daarom minder snel tot strijd met art. 6 EVRM leidt omdat Zwitserse rechters de geboden herstellmogelijkheid voor de verdachte soepel toepassen om de verdachte niet te snel te beperken in het recht op toegang tot de (hogere) rechter.

Hoofdstuk 8 De Europese context: EVRM en EHRM

8.1 Inleiding en ingang van bespreking

Uit een rechtsvergelijkende studie naar de regels inzake de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken in enkele andere landen kunnen voor Nederland geen conclusies worden getrokken zonder de context van het Europees verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (hierna: EVRM) en de daarop gebaseerde jurisprudentie van het Europees Hof voor de rechten van de mens (hierna: EHRM) in de beschouwingen te betrekken. Dit hoofdstuk strekt tot een verkenning van die context.

8.1.1 Thema's van onderzoek I: het EVRM

Uit de aard van het EVRM als een mensenrechtenverdrag volgt, dat in dit verdrag geen expliciete voorschriften voor de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken kunnen worden gevonden. De regeling daarvan is aan de verdragsstaten. Maar de wijze van inrichting en toepassing van die regeling is EVRM-relevant omdat de adequate en daadwerkelijke realisatie van rechten die het EVRM aan de verdachte toekent, op onderdelen afhankelijk is van regeling en toepassing van de betekening in strafzaken. In zoverre bevat de jurisprudentie van het EHRM wel beslissingen die voor de inrichting van de regeling en de praktijk van de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken relevant is. Reeds op grond van de rechten die art. 6 EVRM expliciet noemt, kan in dat kader worden gewezen op het recht van de verdachte op informatie omtrent de procedure, op concrete 'participatierechten' van art. 6 lid 3 (beschikken over de tijd en faciliteiten die nodig zijn voor de voorbereiding van zijn verdediging (sub b.); zichzelf kunnen verdedigen of daarbij de bijstand te hebben van een raadsman (sub c.); getuigen kunnen ondervragen of doen ondervragen (sub d.) en de aanspraak op (kosteloze) bijstand van een tolk (sub e.)) en op het recht op behandeling van de zaak binnen een redelijke termijn.

Naast deze expliciete rechten is voor de inrichting van regelgeving en praktijk inzake de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken van minstens even groot belang dat het EHRM in art. 6 een algemeen recht op aanwezigheid van de verdachte bij zijn berechting impliciet heeft ingelezen. Die jurisprudentie heeft met name consequenties voor de interpretatie van de betekenis van de betekeningregeling als een onder art. 6 EVRM in de eerste plaats van belang zijnde regeling van inspanning van de overheid om de verdachte over zijn berechting te informeren. Deze jurisprudentie heeft verder aan de andere kant van dezelfde medaille consequenties voor de voorwaarden die het Hof stelt alvorens in een lidstaat een verdachte bij verstek kan worden veroordeeld, zonder dat art. 6 EVRM daarbij wordt geschonden.

Dat laatste aspect raakt aan de erkenning door het EHRM dat het aanwezigheidsrecht van de verdachte niet absoluut is. Behandeling van de strafzaak en veroordeling bij afwezigheid van de verdachte is mogelijk, zij het onder voorwaarden. Een aspect dat daarbij een rol speelt is het antwoord op de vraag in hoeverre van een verdachte gevraagd kan worden een zekere oplettendheid in acht te nemen of mogelijk zelfs van hem gevraagd kan worden zelf activiteiten te ondernemen ter waarborg van zijn eigen rechten. Dat is een aspect dat het EHRM in zijn interpretatie van het EVRM niet uit de weg gaat, maar het is ook een aspect dat niet direct en alleen betrekking heeft op de betekening van gerechtelijke stukken. Dit aspect speelt bijvoorbeeld ook een rol bij de bescherming van het recht op berechting binnen redelijke termijn. In zoverre is in het onderstaande voor de verkenning van de Europese context voor beschouwingen inzake de regeling van de betekening van schriftelijke stukken in strafzaken, ook gekeken naar met name dit onderwerp van de redelijke termijn dat, als het ware impliciet, toch ook voor dat onderwerp van de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken van enig belang is.

8.1.2 Thema's van onderzoek II: thema's uit de verschillende landen

Naast het EVRM biedt het overzicht van het recht in de verschillende onderzochte landen in de hiervoor opgenomen hoofdstukken de nodige thema's die op hun EVRM-relevantie kunnen worden gezien. Juist vanwege de afwijkingen met het Nederlandse recht is met name een aantal aspecten relevant. Zijn die ten opzichte van Nederland andere uitgangspunten onder het recht van het EHRM acceptabel en zo ja, in hoeverre? Deze aspecten betreffen vooral het in andere landen bestaande uitgangspunt van de (verplichte) aanwezigheid van de verdachte ter terechtzitting, de mogelijkheid van 'omkering' in die zin dat de betekening aan een ander dan de verdachte onder omstandigheden wordt beschouwd als betekening aan de verdachte met als rechtsgevolg dat termijnen gaan lopen behoudens het geval dat de verdachte aannemelijk maakt dat het te betekenen stuk hem buiten zijn schuld niet heeft bereikt, de in het recht van andere landen voorkomende mogelijkheid de raadsman als domicilie voor de betekening van stukken aan de verdachte te gebruiken en de aanzetten voor een zekere medewerkingsplicht van de verdachte aan het garanderen van een juiste betekening aan hem.

8.1.3 Thema's van onderzoek III: welke aspecten komen aan de orde?

Al deze ingangen vragen om een verkenning van het recht van EVRM en EHRM terzake aan de hand van verschillende thema's die voor de regeling van de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken van belang zijn. Daarbij is er in het kader van dit onderzoek voor gekozen de relevante jurisprudentie van het EVRM in dit hoofdstuk thematisch gewijze aan de orde te stellen, in

plaats van per land in de afzonderlijke landenhoofdstukken. In het bijzonder komen de navolgende aspecten aan de orde:

- Het aanwezigheidsrecht van de verdachte en de consequenties voor de mogelijkheden van de veroordeling bij verstek; is een verschijningsplicht van de verdachte ter zitting in strijd met art. 6 EVRM?
- Onder welke voorwaarden acht het EHRM berechting bij afwezigheid acceptabel?; de reikwijdte van de inspanningsplicht van de overheid;
- Accepteert het EHRM een zekere inspanningsplicht van de verdachte om er voor te zorgen dat gerechtelijke stukken hem bereiken?;
- Is de modaliteit dat betekening aan bepaalde anderen toch kan gelden als betekening aan de verdachte in EVRM-context acceptabel?
- Is betekenen aan de verdachte via de advocaat van de verdachte mogelijk?
- Welke stukken moeten in het bijzonder worden betekend?
- Welke eisen worden gesteld aan de ‘fresh determination’?

8.2 Aanwezigheid(srecht) verdachte

De meeste klachten en zaken die bij het EHRM worden aangebracht met betrekking tot ‘betekeningvraagstukken’ betreffen het aanwezigheidsrecht van de verdachte. Hoewel in de bepaling geen expliciet recht voor de verdachte is opgenomen om deel te nemen aan zijn proces, is het, zoals gezegd, inmiddels vaste jurisprudentie dat het Europees Hof uit het doel en de strekking van de bepaling toch een dergelijk aanwezigheidsrecht afleidt.²³⁶ Met name de rechten uit de paragrafen c, d en e van art. 6 lid 1 EVRM zijn volgens het Hof nauwelijks te realiseren bij afwezigheid van de verdachte,²³⁷ wie niet aanwezig is, kan die rechten namelijk niet goed waarmaken.

In het kader van een ‘fair trial’ acht het Europese Hof de aanwezigheid van de verdachte dan ook van groot belang. Zo stelde het Hof in de zaak Poitrimol tegen Frankrijk: *‘It is of capital importance that a defendant should appear, both because of his right to a hearing and because of the need to verify the accuracy of his statements and compare them with those of the victim - whose interests need to be protected - and of the witnesses.’*²³⁸

Het wordt door het Europese Hof met name van belang geacht dat de verdachte aanwezig is bij de *feitelijke* behandeling van de zaak. Aanwezigheid van de verdachte in eerste aanleg wordt daarom door het Hof als cruciaal gezien. In de recente zaken Kononov tegen Rusland en Nefedov tegen Rusland herhaalde het Hof deze stellingname en stelde eveneens dat het

---

²³⁶ Zie o.a. EHRM 12 februari 1985, Colozza tegen Italië, zaaknummer 9024/80, par. 27, EHRM 1 maart 2006, Sejdovic tegen Italië, zaaknummer 56581/00, par. 25 en EHRM 28 juni 2005, Hermi tegen Italië, zaaknummer 18114/02, par. 33.

²³⁷ EHRM 12 februari 1985, Colozza tegen Italië, zaaknummer 9024/80, par. 27.

²³⁸ EHRM 23 november 1993, Poitrimol tegen Frankrijk, zaaknummer 14032/88, par.35.

aanwezigheidsrecht in mindere mate geldt voor een zitting in appel, hoewel afhankelijk van de omstandigheden, aanwezigheid ook daarbij van essentieel belang kan zijn.²³⁹

Op de lidstaten van het EVRM rust in eerste instantie de plicht er voor te zorgen dat de rechten van het EVRM door de verdachte in elk strafproces opnieuw gerealiseerd (kunnen) worden.²⁴⁰ Dat betekent, dat als de aanwezigheid van de verdachte ter terechtzitting voor de realisatie van het recht op een eerlijk proces van belang is, op de lidstaten de verplichting rust de aanwezigheid van de verdachte ter zitting zoveel mogelijk te realiseren, al betekent het uitgangspunt niet dat verstekbehandeling niet mogelijk is. Los van die mogelijkheden tot verstekbehandeling, brengt het – in eerste instantie door de lidstaten te realiseren – recht op aanwezigheid van de verdachte bij de behandeling van zijn zaak twee implicaties mee.

De eerste implicatie is dat aan de betekening van de dagvaarding extra betekenis toekomt. Zorgvuldige betekening realiseert immers het recht op berechting in aanwezigheid van de verdachte, ook los van het aspect van geldige betekening als voorwaarde voor een eventuele behandeling bij verstek.

De tweede implicatie is dat een rechtstelsel dat de verstekbehandeling niet reeds mogelijk maakt op grond van de enkele, geldige betekening van de dagvaarding maar uitgaat van een systeem waarin berechting van de verdachte hoofdregel en uitgangspunt is, en de mogelijkheden van verstekbehandeling dientengevolge beperkt zijn, beter voldoet aan de eisen van het EVRM op dit punt dan een rechtssysteem dat gemakkelijk(er) behandeling bij verstek toestaat. Het (al dan niet vrijwel verplicht) aanhouden van de behandeling in geval de verdachte niet is verschenen en het daarmee ondernemen van een tweede poging tot berechting in diens aanwezigheid, is in dat opzicht vanuit EVRM-perspectief in positieve zin van belang en wellicht te prefereren boven verstekbehandeling, ook al komt het uitgangspunt van berechting in aanwezigheid ook voort uit andere belangen dan de rechten van de verdachte en ook al leidt zodanig uitstel tot (enige) vertraging in de afhandeling van het strafproces waarmee het recht van de verdachte op berechting binnen redelijke termijn in de knel kan komen. Maar hetgeen ‘redelijk’ is, kan mede bepaald worden door hetgeen nodig is om aan het recht op en belang van de aanwezigheid van de verdachte recht te doen. Maatregelen en dwangmiddelen die de aanwezigheid van de verdachte ter zitting beogen te garanderen, zullen tegen de achtergrond van dit perspectief niet snel strijdig met het EVRM worden bevonden, hoewel vrijheidsbenemende maatregelen uiteraard zelfstandig aan de eisen van art. 5 EVRM zullen moeten voldoen. Een uit een dagvaarding voortvloeiende plicht voor de verdachte om ter terechtzitting te verschijnen, levert geen inbreuk op van het recht van de verdachte te worden gevrijwaard van enige plicht aan de eigen veroordeling mee te werken. Dit wordt weliswaar niet met zoveel woorden door het Europese Hof gezegd, maar

---

²³⁹ EHRM 27 januari 2011, Kononov tegen Rusland, zaaknummer 41938/04, par. 36 en EHRM 13 maart 2012, Nefedov tegen Rusland, zaaknummer 40962/04, par. 37.

²⁴⁰ EHRM 18 mei 2004, Somogyi tegen Italië, zaaknummer 67972/01, par 65 en 67.

bijvoordeeld uit de zaken Kremzow tegen Oostenrijk en Hermi tegen Italië kan wel indirect worden opgemaakt dat het Europese Hof het verschijnen van de verdachte van cruciaal belang vindt en dat een plicht tot verschijnen juist in het voordeel van de verdachte kan zijn: *'it was essential to the fairness of the proceedings that the applicant be present during the hearing of appeals. Those proceedings were of crucial importance for him as they involved an assessment not only of his character but also of his motive, which might have important implications for the severity of his sentence'*.²⁴¹ In Sejdovic tegen Italië bevestigt het Hof dat *'it is of capital importance that a defendant should appear'*. Het Hof stelt vervolgens dat *'The legislature must accordingly be able to discourage unjustified absences, provided that any sanctions used are not disproportionate in the circumstances of the case and the defendant is not deprived of his right to be defended by counsel'*.²⁴²

Uit het feit dat het Hof in dit kader *niet* spreekt over het recht van de verdachte te worden gevrijwaard om mee te werken aan de eigen veroordeling kan worden opgemaakt dat een verschijningsplicht daarmee niet in strijd is.

8.3 Berechting bij afwezigheid: mogelijkheid en voorwaarden

Het aanwezigheidsrecht van de verdachte is ook volgens het EHRM niet absoluut in die zin dat nimmer berechting bij afwezigheid van de verdachte mogelijk zou zijn. Het aanwezigheidsrecht is in de eerste plaats een recht van de verdachte, waarvan geen gebruik *hoeft* te worden gemaakt; van dat recht kan afstand worden gedaan. Bovendien heeft ook het EHRM er oog voor dat een moeilijk te bereiken verdachte de berechting van strafbare feiten binnen een redelijke termijn kan frustreren (zie nader en separaat hierna). Daarom acht het EHRM in sommige gevallen onder bepaalde voorwaarden een behandeling van de zaak bij verstek en daarop uitgevaardigd verstekvonnis toelaatbaar. Maar dat blijft in de benadering van het EHRM toch uitzondering: slechts indien aan bepaalde omstandigheden is voldaan, kan een verstekbehandeling plaatsvinden op een wijze die in overeenstemming is met het in het EVRM bepaalde.

Het karakter van een op grond van de omstandigheden van het geval te rechtvaardigen uitzondering op de hoofdregel van de berechting in aanwezigheid van de verdachte, brengt mee, dat van cruciaal belang is in hoeverre de verdachte op de hoogte was van de tegen hem lopende procedures en beslissingen. Daarbij is vervolgens van belang dat het Europese Hof in dat kader uit het in artikel 6 EVRM bepaalde afleidt dat de overheid de plicht heeft om de verdachte er van op de hoogte te stellen dat er een proces tegen hem loopt; een voorwaarde om een verstekbehandeling te laten plaatsvinden is allereerst dat een verdachte op de hoogte is, en de overheid er voldoende aan

---

²⁴¹ EHRM 21 september 1993, Kremzow tegen Oostenrijk, zaaknummer 12350/86, par. 63 en EHRM 18 oktober 2006, Hermi tegen Italië, zaaknummer 18114/02, par.67.

²⁴² EHRM 1 maart 2006, Sejdovic tegen Italië, zaaknummer 56581/00, par. 92.

moet hebben gedaan om de verdachte op de hoogte te stellen, van het proces en van de datum ter terechtzitting door middel van (correcte) betekening van de dagvaarding door de overheid, in een taal die de verdachte begrijpt. Hoewel het Europese Hof niet voorschrijft welke procedure Lidstaten precies moeten volgen, vloeit deze inspanningsplicht rechtstreeks voort uit de verantwoordelijkheid van de Lidstaten er voor te zorgen dat een verdachte zijn rechten die uit Verdrag volgen, effectief moet kunnen waarmaken.

Een verstekbehandeling kan vervolgens pas plaatsvinden als een verdachte op een vrijwillige en ondubbelzinnige manier afstand heeft gedaan van zijn recht om ter zitting aanwezig te zijn (*waiver*).²⁴³ Om rechtsgeldig te zijn, stelt het Europese Hof dat een *waiver* ‘*must not run counter to any important public interest, must be established in an unequivocal manner and must be attended by minimum safeguards commensurate to the waiver’s importance*’.²⁴⁴ Los van de eisen aan een *waiver* die in deze paragraaf aan de orde is, verdient opmerking dat het Europese Hof ook aan een ‘important public interest’ betekenis toekent om een *waiver* niet te accepteren. Hierin ligt een erkenning voor acceptatie van een gerechtelijk bevel tot medebrenging op grond van de overtuiging van een gerecht dat de aanwezigheid van de verdachte ter terechtzitting voor een adequate strafrechtelijke rechtshandhaving (waarvan het belang van de verdachte zelf ook steeds deel uitmaakt) noodzakelijk is.²⁴⁵

Als een verdachte op de juiste wijze op de hoogte is gesteld van de terechtzitting- dus op de juiste wijze is gedagvaard- en vervolgens *uitdrukkelijk* te kennen heeft gegeven niet te zullen verschijnen, kan de rechter een *waiver* aannemen.²⁴⁶ Het is daarbij van belang dat de verdachte zich er van bewust is wat de consequenties van deze *waiver* zijn.²⁴⁷

Als de verdachte niet *uitdrukkelijk* te kennen heeft gegeven niet te verschijnen, kan als uitgangspunt van een vrijwillige en ondubbelzinnige afstand van het recht op behandeling in aanwezigheid slechts worden gesproken indien een verdachte bij ‘*notification in person*’ over zijn strafzaak is geïnformeerd.²⁴⁸ Als een verdachte namelijk daadwerkelijk en op de juiste

²⁴³ EHRM 23 februari 1999, De Groot tegen Nederland, zaaknummer 34966/97, NJ 1999, 641 en EHRM 23 november 1993, Poitrimol tegen Frankrijk, zaaknummer 14032/88.

²⁴⁴ EHRM 13 maart 2012, Nefedov tegen Rusland, zaaknummer 40962/04, par. 40, EHRM 1 maart 2006, Sejdovic tegen Italië, zaaknummer 56581/00, par. 86 en EHRM 18 oktober 2006, Hermi tegen Italië, zaaknummer 18114/02, par. 73.

²⁴⁵ EHRM 21 februari 1990, Hakansson en Stuesson tegen Zweden, zaaknummer 11855/85, par. 66-67, EHRM 30 november 2000, Kwiatkowska tegen Italië, zaaknummer 52868/99, EHRM 1 maart 2006, Sejdovic tegen Italië, zaaknummer 56581/00, par.86 en EHRM 18 oktober 2006, Hermi tegen Italië, zaaknummer 18114/02, par.67.

²⁴⁶ H.M.E. Laméris-Tebbenhoff Rijnenberg, *Dagvaarding en berechting in aanwezigheid. De Nederlandse betekenisregeling in rechtshistorisch en Europees perspectief*, Amsterdam: Thesis 1998, p.17, EHRM 14 juni 2001, Medenica tegen Zwitserland, zaaknummer 20491/92, par.55, EHRM 18 mei 2004, Somogyi tegen Italië, zaaknummer 67972/01, par. 67 en EHRM 1 maart 2006, Sejdovic tegen Italië, zaaknummer 56581/00, par.83.

²⁴⁷ EHRM 13 maart 2012, Nefedov tegen Rusland, zaaknummer 40962/04, par. 40, EHRM 27 maart 2007, Talat Tunc tegen Turkije, zaaknummer 32432/96, par. 96 en EHRM 9 september 2003, Jones tegen het Verenigd Koninkrijk, zaaknummer 30900/02.

²⁴⁸ EHRM 23 februari 1999, De Groot tegen Nederland, zaaknummer 34966/97, NJ 1999, 641.

manier in persoon is gedagvaard, kan met zekerheid gesteld worden dat de verdachte op de hoogte is van zijn vervolging en het tijdstip van de terechtzitting. Gecombineerd met dat gegeven kan uit het enkel niet verschijnen van de verdachte vervolgens dan in beginsel geconcludeerd worden dat hij-vrijwillig en ondubbelzinnig- afstand heeft gedaan van zijn aanwezigheidsrecht.²⁴⁹

De vraag rijst of deze formulering van ‘notification in person’ altijd een daadwerkelijke betekening aan de persoon van de verdachte vereist, of dat sprake is van een autonoom begrip dat niet zonder meer uitsluitend gelijk mag worden gesteld met ‘betekening in persoon’ uit het Nederlandse Wetboek van Strafvordering. Knigge meent in zijn noot onder de zaak De Groot tegen Nederland dat dit laatste het geval is. Volgens hem is het aannemelijk dat aan het begrip ook betekening aan een huisgenoot of gemachtigde kan worden begrepen.²⁵⁰

Verdachten die geen gevolg willen geven aan een oproep voor het gerecht te verschijnen, blijven volgens het EHRM wel het recht houden zich door een advocaat te laten verdedigen.²⁵¹ Dat is in feite een bepaalde manier om het aanwezigheidsrecht uit te oefenen, een manier die het nationale recht dan niet onmogelijk moet maken. In de zaak Van Pelt tegen Frankrijk had de verdachte geen gevolg gegeven aan diverse oproepingen. De advocaten verzochten in afwezigheid van de cliënt te mogen pleiten, maar de Franse rechters weigerden dit op grond van rechtspraak die bijstand verbood aan cliënten die op de hoogte waren van een zitting en beroep deden op verhindering die niet werd geaccepteerd.²⁵² Het Europese Hof oordeelde daarentegen dat het Franse Hof de advocaat had moeten toelaten omdat het verdedigingsbelang zo groot was, dat het recht op juridische bijstand de verdachte niet kon worden ontzegd, zelfs niet nu de verdachte zonder geldig excuus afwezig was, terwijl hij op de juiste wijze was opgeroepen.²⁵³ Als gevolg van dit arrest heeft de Cour de Cassation de rechtspraak bijgesteld: voortaan moet de advocaat van een behoorlijk in persoon gedagvaarde persoon die geen geldig excuus voor zijn niet verschijnen heeft opgegeven, op de zitting worden gehoord als hij daartoe door zijn niet verschenen cliënt is gemachtigd.²⁵⁴ In de zaken Lala en Pelladoah tegen Nederland gaf het hof eveneens aan, dat het in strijd is met artikel 6 om het recht op rechtsbijstand afhankelijk te stellen van de aanwezigheid van de verdachte. In het belang van een fair en rechtvaardig strafproces wordt het heel belangrijk gevonden dat de verdachte aanwezig is bij zijn berechting, maar ook dat hij adequaat wordt verdedigd, zowel in eerste aanleg als in hoger beroep. Als gevolg daarvan is volgens het EHRM het feit dat de verdachte niet verschijnt, ondanks deugdelijke dagvaarding, geen rechtvaardiging om hem het

---

²⁴⁹ Laméris-Tebbenhoff Rijnenberg 1998, p. 17.

²⁵⁰ EHRM 23 februari 1999, De Groot tegen Nederland, zaaknummer 34966/97, NJ 1999, 641, m.nt.

Kn.

²⁵¹ Corstens en Pradel 2003, p.399.

²⁵² EHRM 23 mei 2000, Van Pelt tegen Frankrijk, zaaknummer 31070/96.

²⁵³ EHRM 23 mei 2000, Van Pelt tegen Frankrijk, zaaknummer 31070/96, par. 66-70.

²⁵⁴ Corstens en Pradel 2003, p. 399 noot 289.

recht van art. 6 lid 3, om door de raadsman te worden verdedigd, te ontzeggen.²⁵⁵ Dit punt moet overigens niet worden verward met de opvatting dat het verschijnen van de raadsman een gebrek in de betekening van de dagvaarding aan de verdachte zou kunnen ‘helen’. Dat is niet het geval (zie ook hierna onder VIII); al is het antwoord op de vraag of de raadsman de afwezige verdachte heeft kunnen vertegenwoordigen, mede van belang of sprake is geweest van een schending van art. 6 EVRM.

8.4 Berechting bij afwezigheid: reikwijdte inspanningsplicht van de overheid

In alle gevallen, waarover het EHRM zich heeft uitgelaten over de inspanningsplicht van de overheid als voorwaarde voor eventuele berechting bij afwezigheid, komt steeds naar voren dat het Hof er een sterk belang aan hecht dat het niet aan de verdachte mag worden overgelaten om zich op de hoogte te stellen van (de datum van) de terechtzitting: het is aan de overheid om de verdachte bekend te maken met het feit dat er een proces tegen hem loopt, met de datum van de terechtzitting en met andere feiten die bekend moeten worden gemaakt, zoals de beschuldiging.

Die inspanningsplicht van de overheid brengt met zich, dat de overheid in alle strafzaken daadwerkelijk, en op een actieve wijze, inspanningen dient te leveren teneinde de verdachte te bereiken en hem op de hoogte te stellen van ‘zijn’ strafzaak en hem daarover in te lichten. Het Hof stelt aan de inspanningsplicht tevens de voorwaarde dat de informatie met betrekking tot de strafzaak, door een min of meer formele procedure ter kennis van de verdachte komt.²⁵⁶ Het is daarbij echter niet van doorslaggevend belang of formeel correct, dat wil zeggen: volgens de regels van het nationale recht, betekend is: het gaat er met name om dat de justitiële autoriteiten zich (voldoende) actief hebben ingespannen om de verdachte te bereiken.²⁵⁷ (Zelfs) het louter volgen van formele (betekenings)procedures, is niet zonder meer voldoende om aan te nemen dat de overheid zich voldoende heeft ingespannen om uiteindelijk ook verstekbehandeling en –veroordeling mogelijk te maken.

De overheid heeft in het kader van de harerzijds noodzakelijkerwijze te verrichten inspanningen de plicht te achterhalen aan welk adres de dagvaarding betekend dient te worden. Daarbij is het niet voldoende om het onderzoek te beperken naar het laatst bekende adres van de verdachte, als de overheid weet

---

²⁵⁵ EHRM 22 september 1994, Lala tegen Nederland, zaaknummer 14861/89 NJ1994, 733 m.nt. Kn. en EHRM 22 september 1994, Pelladoah tegen Nederland, zaaknummer 16737/90.

²⁵⁶ H.M.E. Laméris-Tebbenhoff Rijnenberg, ‘Berechting in aanwezigheid en betekening van de dagvaarding’, in: M.S. Groenhuijsen & G. Knigge (red.), *Het onderzoek ter zitting. Eerste interimrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001*, Deventer: Gouda Quint 2001, p. 106.

²⁵⁷ EHRM 1 maart 2006, Sejdic tegen Italië, zaaknummer 56581/00 NJ 2006, 661, par. 9.

dat de verdachte op dat adres niet meer te bereiken is.²⁵⁸ Indien het bij de autoriteiten, belast met het op de hoogte stellen van de verdachte, bekend is dat een verdachte elders verblijft dan op zijn officiële adres, is het de plicht (positive duty) van de overheid om actief te handelen.²⁵⁹ Wanneer er bijvoorbeeld vanwege de raadsman vermoedens worden geuit dat de verdachte ergens gedetineerd zit, kan de Staat niet volstaan met een beroep op formele betekeningsvereisten, maar moet de Staat actief proberen te achterhalen waar de verdachte gedetineerd is, zodat hem een dagvaarding in persoon betekend zou kunnen worden.²⁶⁰

In het kader van het garanderen van de rechten bepaald in artikel 6 EVRM wordt als uitgangspunt een vrij ruime beoordelingsmarge aan de lidstaten overgelaten voor zover het de invulling van de procedure, om de verdachte op de hoogte te stellen van de zaak die tegen hem aanhangig is, betreft.²⁶¹ Het EHRM beoordeelt bij klachten terzake ook altijd de toepassing van de regeling in concreto en de ‘fairness’ van de procedure ‘as a whole’. In zoverre zal het Hof geen stelsels van betekening uit het nationale recht van de Lidstaten als zodanig beoordelen. Dat geldt ook voor daarin voorkomende vormen van ficties van betekening; situaties waarin een gerechtelijk stuk geacht wordt te zijn betekend. Veel hangt af van de omstandigheden van het concrete geval. Indien een verdachte op het onderzoek ter terechtzitting of een andere procedure niet aanwezig is en bovendien onzekerheid bestaat over de vraag of de verdachte zich bewust was van het feit dat er een procedure tegen hem aanhangig was, neemt het Hof als beoordelingskader voor het antwoord op de vraag of sprake is van een eerlijk proces in acht in hoeverre de overheid inspanningen heeft geleverd om contact met de verdachte te zoeken en op welke wijze die inspanningen in concreto zijn vormgegeven.²⁶² Daarbij is van belang dat de verplichting van de overheid om de verdachte op de hoogte te stellen van het feit dat er een strafzaak tegen hem gaat lopen, een zwaarder belang wordt toegekend naarmate het delict, waarvan de verdachte beschuldigd wordt, ernstiger is en de daarop gestelde straf hoger ligt.²⁶³

De strafvorderlijke autoriteiten mogen er in dit kader niet zonder meer van uitgaan dat een onvindbare verdachte (stilzwijgend) afstand heeft gedaan van

---

²⁵⁸ S. Christen, *Anwesenheitsrecht im schweizerischen Strafprozessrecht mit einem Exkurs zur Vorladung*, Zürich/Basel/Genève, 2010, p. 125, EHRM 12 februari 1985, Colozza tegen Italië, zaaknummer 9024/80, par. 28.

²⁵⁹ EHRM 1 maart 2006, Sejdovic tegen Italië, zaaknummer 56581/00, EHRM 23 september 1993, Kremzow tegen Oostenrijk, zaaknummer 12350/86 en EHRM 16 december 1992, Hennings tegen Duitsland, zaaknummer 68/1991/320/292.

²⁶⁰ Zie daarover ook E. Prakken en J. Woretshofer, ‘De raadsman ter terechtzitting’ in E. Prakken en T.N.M.B. Spronken (red.), *Handboek verdediging*, Deventer: Kluwer 2009, p. 489.

²⁶¹ EHRM 18 mei 2004, Somogyi tegen Italië, zaaknummer 67972/01.

²⁶² Zie EHRM 12 februari 1985 Colozza tegen Italië, zaaknummer 9024/80, par. 27-28, EHRM 28 augustus 1991 F.C.B. tegen Italië, zaaknummer 12151/86, par. 33-36, EHRM 12 oktober 1992, T. tegen Italië, zaaknummer 14104/88 en EHRM 18 mei 2004, Somogyi tegen Italië, zaaknummer 67972/01, par. 66-76.

²⁶³ Zie noot Schalken, EHRM 1 maart 2006, Sejdovic tegen Italië, zaaknummer 56581/00, NJ 2006, 661 m.nt. Schalken.

zijn aanwezigheidsrecht. Zo komt uit de zaak F.C.B. tegen Italië naar voren dat het enkele gegeven dat een verdachte geen adreswijziging aan de overheidsinstanties heeft doorgegeven, geen aanleiding kan zijn om een veroordeling bij verstek van die verdachte te rechtvaardigen.²⁶⁴ Uit het stilzwijgen van de verdachte mocht volgens het Hof geen afstand van zijn aanwezigheidsrecht afgeleid worden, des te meer nu het zeer ernstige feiten betrof. Dat de verdachte in deze zaak waarschijnlijk op de hoogte was van de tegen hem lopende strafvervolging, deed hier niet aan af.²⁶⁵ De raadsman van de verdachte, die wel aanwezig was ter zitting, betoogde dat F.C.B. niet kon komen, omdat hij in Nederland gedetineerd was. Het Italiaanse Hof onderzocht deze beweringen echter niet en behandelde de zaak bij verstek waarbij F.C.B. werd veroordeeld tot een gevangenisstraf van 24 jaar. De inspanningen van het Milanese Hof werden door het Straatsburgse Hof als onvoldoende geoordeeld.

In de zaak T. tegen Italië was de verdachte, blijkens een aan zijn ex-vrouw gerichte brief, op de hoogte van de tegen hem ingestelde strafvervolging.²⁶⁶ Het Europese Hof vond ook dit onvoldoende om uit te kunnen gaan van een stilzwijgende afstand van het aanwezigheidsrecht. Zo stelde het Hof: *'To inform someone of a prosecution brought against him is, however, a legal act of such importance that it must be carried out in accordance with procedural and substantive requirements capable of guaranteeing the effective exercise of the accused's rights, as is moreover clear from Article 6, par. 3 (a) of the Convention. Vague and informal knowledge cannot suffice.'*²⁶⁷

Ook uit meer recente rechtspraak van het EHRM blijkt dat een afstand van rechten niet te lichtvoetig mag worden aangenomen. Zo volgt uit de zaak Sejdovic tegen Italië dat van een stilzwijgende *waiver* niet te snel mag worden uitgegaan. In deze zaak werd Sejdovic, vanwege het feit dat hij onvindbaar was, als voortvluchtige aangemerkt. Nadat hem die status was gegeven, werd hij bij verstek veroordeeld. Het Straatsburgse Hof stelde in deze zaak dat uit het enkele feit dat de verdachte niet op zijn vaste woonplaats kon worden aangetroffen en dat hij vervolgens als voortvluchtige werd aangemerkt, niet zonder meer mocht worden afgeleid dat hij daarmee dan ook vrijwillig afstand van het aanwezigheidsrecht bij de behandeling van zijn zaak had gedaan. Er bestonden volgens het Hof onvoldoende argumenten die konden aantonen dat de verdachte door de vervolgende autoriteiten voldoende op de hoogte was gesteld van het feit dat er een vervolging tegen hem liep. Daardoor kon enerzijds niet met zekerheid worden vastgesteld dat Sejdovic afstand had gedaan van zijn aanwezigheidsrecht en anderzijds eveneens niet dat hij op die wijze trachtte het proces tegen hem te ontduiken.²⁶⁸

Ook in appel mag niet te snel worden uitgegaan van een stilzwijgende *waiver*. In de recente zaak Nefedov tegen Rusland stelde het Europese Hof dat de

---

²⁶⁴ EHRM 28 augustus 1991, F.C.B. tegen Italië, zaaknummer 12151/86, NJ 1994, 27 m. nt. EAA.

²⁶⁵ Laméris-Tebbenhoff Rijnenberg 1998, p. 11.

²⁶⁶ Laméris-Tebbenhoff Rijnenberg 1998, p. 15.

²⁶⁷ EHRM 12 oktober 1992, T. tegen Italië, zaaknummer 14104/88, par. 28.

²⁶⁸ EHRM 1 maart 2006, Sejdovic tegen Italië, zaaknummer 56581/00.

overheid dient te bewijzen dat er daadwerkelijk inspanningen zijn verricht om de verdachte te bereiken. De Lidstaat voerde aan dat de dagvaarding naar de advocaat van de verdachte was verzonden en dat er tegen een kennisgeving over de zitting door het Russische gerecht gefaxt was naar de verdachte, die op dat moment gedetineerd was. Nu de verdachte niet aanwezig was bij de zitting, stelde het Europese Hof dat het aan de Russische autoriteiten was om aan te tonen dat zij de dagvaarding daadwerkelijk verzonden hadden. Het Russische gerecht was niet nagegaan of de dagvaarding daadwerkelijk betekend was aan de advocaat van de verdachte en de Lidstaat kon het gevraagde bewijs dat dit succesvol gebeurd was in zoverre niet leveren. Tevens was er geen enkele bevestiging dat de kennisgeving over de zitting feitelijk was bezorgd bij de klager. Ten slotte konden de Russische justitiële autoriteiten niet bewijzen dat de klager en advocaat contact met elkaar hadden gehad in de loop van de beroepsprocedure.²⁶⁹ Het Europese Hof stelde vervolgens dat er sprake was van een schending van art. 6 EVRM. De staat kon niet bewijzen dat er voldoende inspanningen waren verricht om de verdachte te bereiken, waardoor een waiver niet zonder meer mocht worden aangenomen en de verdachte dus niet bij verstek had mogen worden veroordeeld.

Zoals hierboven reeds opgemerkt wordt niet van de verdachte geëist dat hij aantoont dat er een goede reden bestond om niet op het onderzoek ter zitting te verschijnen. Het is in voorkomende gevallen in eerste instantie aan de overheid om zich in te spannen de verdachte te bereiken en om aan te tonen of de verdachte geen goede reden had voor zijn afwezigheid,²⁷⁰ al is het ook weer niet zo dat, afhankelijk van de omstandigheden, helemaal niets van de verdachte mag worden gevraagd (zie separaat hierna).

Opgemerkt zij ten slotte nog dat het gaat om een inspanningsverplichting als zodanig, niet om de middelen die worden ingezet om aan die plicht te voldoen. Er is geen jurisprudentie van het EHRM terzake, maar aangenomen mag worden dat in geval effectieve en veilige elektronische communicatie via – bijvoorbeeld – email mogelijk is, het EVRM zich daartegen als zodanig niet zal verzetten.

8.5 Reikwijdte inspanningsplicht verdachte

Hoezeer het EHRM ook hamert op de inspanningsplicht van de overheid, van de verdachte zelf kan volgens het Hof echter onder omstandigheden toch ook enige inspanning worden geëist. In de zaak *De Groot tegen Nederland* is door het EHRM uitspraak gedaan met betrekking tot het op de hoogte stellen van de verdachte in een strafzaak – en de inspanningsplicht van de verdachte. Door het Hof werd geen schending van het recht op een eerlijk proces aangenomen, ondanks het feit dat de verdachte niet op een ondubbelzinnige manier en

²⁶⁹ EHRM 13 maart 2012, *Nefedov tegen Rusland*, zaaknummer 40962/04, par. 47-48.

²⁷⁰ EHRM 12 december 2001, *Medenica tegen Zwitserland*, zaaknummer 20491/92, par. 57 en EHRM 1 maart 2006, *Sejdovic tegen Italië*, zaaknummer 56581/00, par.32.

vrijwillig van zijn recht tot het bijwonen van de zaak afstand had gedaan. In hoger beroep werd in deze zaak De Groot door het hof bij verstek veroordeeld. Deze veroordeling bij verstek volgde op het tevergeefs aanbieden van de dagvaarding op het adres dat De Groot zelf aan de rechter-commissaris had doorgegeven. Verdachte stond niet geregistreerd in de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA) hetgeen tot gevolg had dat, op grond van de bepalingen van 588 Sv e.v., de betekening van de dagvaarding plaatsvond door uitreiking daarvan aan de griffier. De Nederlandse autoriteiten hadden zich volgens het Hof voldoende ingespannen om de verdachte in staat te stellen gebruik te maken van de door artikel 6 gegarandeerde rechten.²⁷¹ Bovendien was de raadsman van De Groot akkoord gegaan met de gang van zaken en het verloop van de procedure. Verdachte De Groot was op de hoogte van het feit dat het Openbaar Ministerie hoger beroep in had gesteld, waardoor hij volgens het Hof redelijkerwijze kon verwachten dat hij een dagvaarding zou ontvangen met de datum ter terechtzitting. Doordat de verdachte er niet voor zorgde dat hij bereikbaar was (hij had zich daar volgens het Hof voor moeten inspannen), zelfs niet op het adres dat hij zelf had opgegeven bij de rechter-commissaris, had hij volgens het Hof de onbekendheid met de datum en het tijdstip ter terechtzitting aan zichzelf te wijten.

De uitspraak in de zaak De Groot tegen Nederland vertoont sterke overeenkomsten met de uitspraak van het EHRM in de zaak Hennings tegen Duitsland. In die zaak werd door de verdachte Hennings aangegeven dat hij geen sleutel meer had van zijn postbus. De oorzaak van het niet in bezit zijn van een sleutel lag in het feit dat zijn vrouw, die op vakantie was, de sleutel mee had genomen naar haar vakantieverblijf. Daardoor was Hennings, naar eigen zeggen, niet in de gelegenheid geweest om de postbus (tijdig) te openen, waardoor hij zijn *'Strafbefehl'* niet op tijd had gelezen en daardoor pas na het verstrijken van de daartoe gestelde termijn, verzet had ingesteld. Het EHRM achtte in deze zaak geen schending van het in art. 6 EVRM bepaalde aanwezig. Naar de mening van het Hof had Hennings nagelaten zich voldoende in te spannen om zich van zijn post op de hoogte stellen. Het werd daardoor aan hem zelf te wijten geacht dat hij zich niet aan de gestelde termijnen had gehouden om toegang tot de rechter te krijgen.²⁷²

In de zaak Weber (een schadevergoedingsprocedure) meende het Hof dat van de klager – die vanuit Duitsland naar Paraguay was verhuisd - in redelijkheid kon worden verwacht dat hij maatregelen zou nemen teneinde ervoor te zorgen dat gerechtelijke stukken hem konden bereiken. Ten aanzien van deze zaak verdient wellicht opmerking dat het in deze zaak niet om een louter strafrechtelijke procedure ging, maar tevens om een procedure van civielrechtelijke aard. Desalniettemin is de zaak de moeite van het vermelden waard aangezien het toch een uitleg van het in artikel 6 EVRM bepaalde betreft. Nadat een eerdere betekeningsspoging van de Duitse ambassade te Ascuncion, Paraguay was mislukt, heeft de ambassade tevergeefs getracht de

---

²⁷¹ EHRM 23 februari 1999, De Groot tegen Nederland, zaaknummer 34966/97, NJ 1999, 641.

²⁷² EHRM 16 december 1992, Hennings tegen Duitsland, zaaknummer 68/1991/320/292.

dagvaarding door tussenkomst van de Paraguayaanse autoriteiten te doen uitreiken. Nadat die poging eveneens niet tot het gewenste resultaat had geleid, is er uiteindelijk voor gekozen de procedure te openen door middel van het uitvaardigen van een openbare kennisgeving van de dagvaarding (plaatsing Staatscourant en mededelingenbord gerechtsgebouw). Die openbare kennisgeving werd zowel in Paraguay als in Duitsland gepubliceerd. Bovendien werd het vonnis eveneens kenbaar gemaakt door kennisgeving daarvan op het mededelingenbord te hangen. Het EHRM oordeelde dat deze gang van zaken geen schending van het verdragsrechtelijk gegarandeerde recht op effectieve toegang of het fair trial beginsel tot de rechter opleverde. Dat gold des te meer aangezien de klager uit eigen beweging Duitsland had verlaten en naar een land was vertrokken, waar de uitreiking van dergelijke stukken op reguliere wijze vrijwel onmogelijk is.²⁷³

De vraag of rechtsgeldig afstand is gedaan van het aanwezigheidsrecht door middel van een *waiver* lijkt in deze laatstbesproken zaken daarmee van een minder doorslaggevend belang te zijn dan het Hof op het eerste gezicht en op basis van de eerder besproken uitspraken, doet vermoeden.²⁷⁴ Wellicht kan de rechtsopvatting van het EHRM aldus worden geformuleerd dat de verdachte in beginsel het recht heeft om bij de berechting van zijn zaak aanwezig te zijn. Indien de verdachte zelf geen moeite doet om bereikbaar te zijn (dan wel zich actief bezig houdt met het onbereikbaar worden) en de staat bovendien alle, noodzakelijke, inspanningen heeft geleverd om de verdachte op de hoogte te stellen van het feit dat er een procedure tegen hem aanhangig is, zal geen schending van het in art. 6 EVRM bepaalde worden aangenomen. De procedure zou ‘in zijn geheel’ (het uiteindelijke beoordelingskader waar het EHRM steeds op hamert) dan toch nog als *fair* beoordeeld kunnen worden.²⁷⁵ De moeite die de verdachte neemt – en dus rechtens en gelet op de concrete omstandigheden van het geval geacht wordt te nemen – is dan een factor, tussen andere, die van betekenis is. Misschien is daarbij tot op zekere hoogte ook wel van belang in hoeverre het nationale recht zelf voor de verdachte een (duidelijke) indicatie bevat wanneer de overheid van de verdachte verwacht alert te zijn, bijvoorbeeld als hij eenmaal in een proces gewikkeld is.

8.6 Verdachte dreigt proces te frustreren

Het EHRM heeft er oog voor dat een moeilijk te bereiken verdachte de berechting van strafbare feiten binnen een redelijke termijn kan frustreren. Dit is bijvoorbeeld het geval als de verdachte zich onvoldoende inspant om

---

²⁷³ EHRM 2 oktober 2007, Weber tegen Duitsland, zaaknummer 30203/03.

²⁷⁴ Zie in die zin ook A.E. Harteveld e.a., *Het EVRM en het Nederlandse strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer 2004, p. 114.

²⁷⁵ Laméris-Tebbenhoff Rijnenberg 2001, p. 107.

bereikbaar te zijn, zoals in de zaak Hennings tegen Duitsland, waarin de verdachte er te weinig aan deed om zijn postbus te kunnen openen.²⁷⁶

In bepaalde (uitzonderlijke) gevallen is het gedrag van de verdachte waardoor (de redelijke termijn van) het proces dreigt te frustreren een zelfstandige grond voor het EHRM om een verstekveroordeling te accepteren. Er moet dan wel sprake zijn van een verdachte die zich duidelijk wil onttrekken aan het proces. Aan dit aspect wordt in deze paragraaf enige aparte aandacht besteed.

Zoals het EHRM in de zaak Colozza tegen Italië stelde, is het niet aan de verdachte om te bewijzen dat hij zich in overmacht verkeerde of zich niet aan berechting heeft onttrokken.²⁷⁷ Uit de zaak Medenica tegen Zwitserland kan worden opgemaakt dat *'it is open to the national authorities to assess whether the accused showed good cause for his absence or whether there was anything in the case file to warrant finding that he had been absent for reasons beyond his control.'*²⁷⁸

In laatstgenoemde zaak werd de verdachte er van verweten dat hij *'sought to escape trial'*. Medenica was (hangende zijn strafzaak) naar Amerika geëmigreerd, waar hij een medische praktijk was begonnen. Het Zwitserse Hof stelde dat *'the applicant had done everything in his power, notably by making remarks that assisted his opponent's case, to ensure the eventual success of the application to the American court for an order restraining him from travelling to Switzerland to stand trial'*. Hij moest op last van de Amerikaanse rechter in Amerika blijven, maar werd er door het Zwitserse Hof van beschuldigd dat hij *'misled the American court by making inaccurate statements, notably regarding Swiss procedure, in order to secure a judgment making it impossible for him to attend his trial'*.

Het Europese Hof bevestigde het voorgaande en oordeelde dat *'in the light of the circumstances taken as a whole (...) that the applicant had largely contributed to bringing about a situation that prevented him from appearing before the court'*. Het is hierbij van belang dat de verdachte op de juiste wijze door de justitiële autoriteiten op de hoogte was gebracht van zijn proces en de datum ter terechtzitting. Met name dat punt is het cruciale verschil met bijvoorbeeld de zaak Sejdovic tegen Italië, waarin wel een schending van het in art. 6 EVRM bepaalde werd aangenomen. Het Hof oordeelde in Sejdovic tegen Italië dat er nog geen betekening had plaatsgevonden en dat er ook geen sprake was van een situatie waarin *'the accused states publicly or in writing that he does not intend to respond to summonses of which he has become aware through sources other than the authorities, or succeeds in evading an attempted arrest or when materials are brought to the attention of the authorities which unequivocally show that he is aware of the proceedings pending against him and of the charges he faces.'*²⁷⁹ Daardoor oordeelde het Hof dat het niet zeker was dat de verdachte op de hoogte was van zijn proces

---

²⁷⁶ EHRM 16 december 1992, Hennings tegen Duitsland, zaaknummer 68/1991/320/292.

²⁷⁷ EHRM 12 februari 1985, Colozza tegen Italië, zaaknummer 9024/80, par. 30.

²⁷⁸ EHRM 14 juni 2001, Medenica tegen Zwitserland, zaaknummer 20491/92, par.57 en EHRM 1 maart 2006, Sejdovic tegen Italië, zaaknummer 56581/00, par. 88.

²⁷⁹ EHRM 1 maart 2006, Sejdovic tegen Italië, zaaknummer 56581/00, par. 99.

waardoor het niet mogelijk was te concluderen of er sprake was van een waiver of dat de verdachte zich aan het proces wilde onttrekken.²⁸⁰

Dat Medenica op de hoogte was van zijn proces door de betekening die had plaatsgevonden maar vervolgens door omstandigheden die hij volledig aan zichzelf had te wijten, bij verstek werd veroordeeld had grote consequenties: *‘Since the instant case did not concern a defendant who had not received the summons to appear or who had been denied the assistance of a lawyer, the Court considers that, regard being had to the margin of appreciation allowed to the Swiss authorities, the applicant’s conviction in absentia and the refusal to grant him a retrial at which he would be present did not amount to a disproportionate penalty.’*²⁸¹

8.7 De verdachte die weigert gerechtelijke stukken in ontvangst te nemen

De vraag wat te doen in geval een verdachte weigert gerechtelijke stukken in ontvangst te nemen, vraagt ook nog enige separate aandacht.

Een verdachte dient door de justitiële autoriteiten op de hoogte te worden gesteld van de plaats, datum en het tijdstip van de terechtzitting. Er kan zich een probleem voordoen als de verdachte weigert de gerechtelijke stukken in ontvangst te nemen; er staat dan immers vast dat de verdachte niet op de hoogte is van de datum ter terechtzitting.

Schending van het in art. 6 lid 3 onder a EVRM bepaalde kan in deze situatie op twee manieren worden voorkomen. In de eerste plaats is daarvan uiteraard geen sprake indien de verdachte op een later tijdstip alsnog op de hoogte komt van tijdstip en plaats van berechting. In de tweede plaats is het mogelijk dat de weigering beschouwd wordt als een rechtsgeldige afstand van recht. Voor een rechtsgeldige waiver is in een dergelijk geval vereist, dat de verdachte zich realiseert dat de gerechtelijke stukken hem informeren over de plaats en tijdstip van de terechtzitting.²⁸² Als de verdachte zich er van bewust is wat de consequenties van een waiver zijn, kan worden gesteld dat hij op een ‘unequivocally’ manier afstand heeft gedaan van zijn recht om aanwezig te zijn ter terechtzitting.²⁸³

---

²⁸⁰ EHRM 1 maart 2006, Sejdic tegen Italië, zaaknummer 56581/00, par. 98.

²⁸¹ EHRM 14 juni 2001, Medenica tegen Zwitserland, zaaknummer 20491/92, par. 57 en 59.

²⁸² G.K. Schoep, ‘Oproeping, nadere bepalingen. Commentaar op art. 385 Sv in: C.P.M. Cleiren & M.J.M. Verpalen (red.) Strafvordering, Tekst & Commentaar, Deventer: Kluwer 2011.

²⁸³ EHRM 13 maart 2012, Nefedov tegen Rusland, zaaknummer 40962/04, par. 40, EHRM 27 maart 2007, Talat Tunc tegen Turkije, zaaknummer 32432/96, par. 96 en EHRM 9 september 2003, Jones tegen het Verenigd Koninkrijk, zaaknummer 30900/02.

8.8 Betekenen aan de advocaat van de verdachte

In diverse beslissingen oordeelde het EHRM dat het betekenen van een dagvaarding aan de verdachte middels het uitreiken van de dagvaarding aan de advocaat, niet onmiddellijk strijdig is met de bepalingen van art. 6 EVRM.²⁸⁴ Het EHRM geeft daarbij echter wel aan dat in een dergelijk geval zeer zorgvuldig dient te worden omgesprongen met de beantwoording van de vraag of de verdachte heeft afgezien van zijn aanwezigheidsrecht.²⁸⁵

In de zaak Yavuz tegen Oostenrijk waren noch de raadsman noch de verdachte aanwezig ter zitting, terwijl de dagvaarding aan de advocaat was betekend. De Turkse Yavuz werd er van beschuldigd zonder geldige vergunning in Oostenrijk te hebben gewerkt. De dagvaarding werd betekend aan zijn advocaat met daarin de mededeling dat de aanwezigheid van de verdachte vereist was en dat de advocaat verplicht was zijn cliënt te informeren over de zitting.²⁸⁶ De advocaat verzocht om de zitting uit te stellen omdat hij op de genoemde datum niet aanwezig kon zijn. Het verzoek werd afgewezen omdat de getuigen al opgeroepen waren en het gerecht meende dat de raadsman ook een collega zou kunnen sturen. Op de zittingsdatum waren vervolgens zowel de advocaat als de verdachte afwezig, terwijl ook niet in waarneming door een collega van die advocaat was voorzien. Het Europese Hof stelde dat de dagvaarding van de verdachte op de juiste wijze via de advocaat was betekend en deze had niet laten weten dat hij moeilijkheden ondervond bij het informeren van zijn cliënt. Toch had het Oostenrijkse gerecht het daar volgens het Hof niet bij mogen laten zitten en aan mogen nemen dat de verdachte persoonlijk op de hoogte was gesteld. Volgens het Europese Hof had het Oostenrijkse gerecht moeten verifiëren waarom de verdachte afwezig was.²⁸⁷ Op correcte wijze betekenen aan een advocaat is dus niet voldoende voor een Lidstaat om aan zijn hiervoor gerelateerde inspanningsverplichting in de richting van de verdachte te hebben voldaan.

In de zaak Kaya tegen Oostenrijk ging het om een soortgelijke kwestie. Hierbij had de verdachte echter te kennen gegeven dat hij graag aanwezig wilde zijn ter terechtzitting. De verdachte zou illegaal in Oostenrijk hebben verbleven: hij moest terug naar Turkije en mocht Oostenrijk niet meer in.

De overheid had vervolgens de dagvaarding betekend aan de advocaat van de verdachte. In deze zaak bevestigde het hof: *'that summons via counsel is not in itself in violation of Article 6 of the Convention. However, in circumstances where an accused has not been notified in person of a hearing, particular diligence is required in assessing whether he has waived his right to*

---

²⁸⁴ EHRM 4 juli 2002, Jancikova tegen Oostenrijk, zaaknummer 56483/00, EHRM 27 mei 2004, Yavuz tegen Oostenrijk, zaaknummer 46549/99 par. 49 en EHRM 8 juni 2006, Kaya tegen Oostenrijk, zaaknummer 54698/00.

²⁸⁵ EHRM 4 juli 2002, Jancikova tegen Oostenrijk, zaaknummer 56483/00 en EHRM 27 mei 2004, Yavuz tegen Oostenrijk, zaaknummer 46549/99, par. 49.

²⁸⁶ EHRM 27 mei 2004, Yavuz tegen Oostenrijk, zaaknummer 46549/99 par. 16.

²⁸⁷ EHRM 27 mei 2004, Yavuz tegen Oostenrijk, zaaknummer 46549/99 par. 16.

be present'.²⁸⁸ De advocaat had zijn cliënt – volgens het Hof ‘*in disregard of his professional duties*’- niet op de hoogte gebracht van de terechtzitting. Hieruit blijkt dat het Hof het als plicht ziet van een advocaat om zijn cliënt te informeren. De advocaat had echter wel aan het Oostenrijkse gerecht laten weten dat zijn cliënt niet op de hoogte was van de datum. Hij herhaalde daarbij dat zijn cliënt gehoord wilde worden. Toch werd de verdachte bij verstek veroordeeld. Deze omstandigheden leidden ertoe dat de Oostenrijkse autoriteiten niet hadden mogen aannemen dat de verdachte op een ondubbelzinnige manier afstand had gedaan van zijn aanwezigheidsrecht, hetgeen in dit geval een schending van het bepaalde in art. 6 EVRM opleverde.

Uit bovenstaande zaken valt op te maken dat het niet onmiddellijk in strijd met art. 6 EVRM is om de betekening te laten plaatsvinden via de advocaat. De advocaat heeft volgens het Europese Hof de plicht om zijn cliënt te informeren over het proces. Als de verdachte vervolgens niet verschijnt ter terechtzitting, is het echter aan de justitiële autoriteiten om aan te tonen dat de staat zich voldoende heeft ingespannen de verdachte (in persoon) op de hoogte te stellen van het proces en de datum ter terechtzitting. Deze stellingname werd recent bevestigd door het Europese Hof in de zaak Nefedov tegen Rusland, waarbij de verdachte afwezig was bij een hoger beroepsprocedure terwijl er geen sprake was van een waiver door de verdachte. De Russische autoriteiten stelden dat zij de dagvaarding naar de advocaat van de verdachte hadden verzonden. Nog los van het feit dat zij niet hard konden maken dat de dagvaarding daadwerkelijk verzonden was, konden de Russische autoriteiten volgens het Europese Hof niet bewijzen dat de verdachte contact had gehad met zijn raadsman in de aanloop naar de beroepsprocedure.²⁸⁹ Voor het voldoen aan die inspanningsplicht kan de overheid zich dus niet zonder meer verschuilen achter het feit dat gerechtelijke stukken correct aan de raadsman zijn betekend.

In dat laatste komt andermaal tot uitdrukking dat het aanwezigheidsrecht van de verdachte een recht van hem in persoon betreft. Dat betekent dat bij het beschouwen van de modaliteit van betekenen aan – uitsluitend – de raadsman van belang is dat het aanwezigheidsrecht altijd voldoende gewaarborgd is als – alleen – de raadsman (aan wie correct betekend is) ter terechtzitting verschijnt. De vraag of zijn cliënt op de hoogte is, wordt niet irrelevant door het enkele feit dat de raadsman verschijnt. Wanneer er wel een raadsman aanwezig is, betekent dat volgens het EHRM immers niet automatisch dat de verstekbehandeling zonder meer acceptabel is.²⁹⁰ In diverse zaken, waaronder F.C.B. tegen Italië, Colozza tegen Italië en Kremzow tegen Oostenrijk, kwam het Europese Hof tot de conclusie dat artikel 6 EVRM was geschonden door de

---

²⁸⁸ EHRM 4 juli 2002, Jancikova tegen Oostenrijk, zaaknummer 56483/00 en EHRM 27 mei 2004, Yavuz tegen Oostenrijk, zaaknummer 46549/99, par. 49.

²⁸⁹ EHRM 13 maart 2012, Nefedov tegen Rusland, zaaknummer 40962/04, par. 47.

²⁹⁰ Laméris-Tebbenhoff Rijnenberg 1998, p. 19.

inbreuk op het aanwezigheidsrecht van de verdachte, ondanks het feit dat de raadsman ter terechtzitting het woord mocht voeren.²⁹¹

8.9 Taal van de te betekenen stukken: wat moet worden betekend?

Uit art. 6, derde lid onder a EVRM volgt dat een verdachte het recht heeft om onverwijld op de hoogte te worden gesteld van de aard en de redenen van de tegen hem ingebrachte beschuldiging, en dat in een taal die hij verstaat. Hierin ligt een ‘informatierecht’ besloten: de verdachte moet tijdens de procedure informatie worden verstrekt, zodat hij actief kan participeren in de strafrechtelijke procedure.²⁹² Dit ‘recht op informatie’ blijkt bijvoorbeeld uit de beslissing van het EHRM in de zaak Menckeberg tegen Nederland. In deze zaak overwoog het EHRM dat *‘informing someone of the date on which criminal charges against him are to be examined is a legal act of such importance that it must be carried out in accordance with procedural and substantive requirements capable of guaranteeing the effective exercise of the accused's rights . In this respect the Commission accepts that a person who is lawfully deprived of his liberty may reasonably expect the authorities to be aware of this fact and to be able to ascertain his place of detention’*.²⁹³

De informatie dient te zijn opgemaakt in een taal die de verdachte verstaat. Het Hof eist in dat kader niet dat alle stukken uit het dossier in een taal moeten zijn opgesteld die de verdachte in de vingers heeft.²⁹⁴ Het criterium daarvoor is, blijkens de zaak Kamasinski tegen Oostenrijk, dat die stukken in een taal moeten zijn opgesteld die de verdachte begrijpt, en wel in die mate dat op basis daarvan er sprake kan zijn van een goede verdediging.²⁹⁵ Uit de zaak Mattocia tegen Italië kan worden opgemaakt dat het volstaat dat de verdachte een vertaalde dagvaarding ontvangt waarin nauwkeurig de feiten worden omschreven en de toepasselijke wetsbepalingen worden aangeduid.²⁹⁶ Het gaat er dus met name om dat de beschuldiging in een voor de verdachte begrijpelijke taal is opgesteld.

Een zaak waarin de verdachte niet adequaat was gedagvaard, is Brozicek tegen Italië. In deze zaak werd door de verdachte geklaagd over het feit dat hij de taal waarin de gerechtelijke kennisgeving was opgesteld, in onvoldoende mate beheerste waardoor het hem onmogelijk werd gemaakt de inhoud van die

---

²⁹¹ EHRM 28 augustus 1991, F.C.B. tegen Italië, zaaknummer 12151/86, EHRM 12 februari 1985, Colozza tegen Italië, zaaknummer 9024/80 en EHRM 23 september 1993, Kremzow tegen Oostenrijk, zaaknummer 12350/86.

²⁹² C.M. Pelsler, Inleidende opmerkingen bij vijfde afdeling, wijze van kennisgeving van gerechtelijke mededelingen aan natuurlijke personen in: C.P.M. Cleiren en M.J.M. Verpalen, *Tekst & Commentaar Strafvordering*, Deventer: Kluwer 2011.

²⁹³ EHRM 16 oktober 1996, Menckeberg tegen Nederland, zaaknummer 25514/94, par. 49 en 50.

²⁹⁴ G. Corstens en J. Pradel, *Het Europese strafrecht*, Deventer: Kluwer 2003, p.392.

²⁹⁵ EHRM 19 december 1989, Kamasinski tegen Oostenrijk, zaaknummer 9783/82.

²⁹⁶ EHRM 25 juli 2000, Mattocia tegen Italië, zaaknummer 23969/94, par.59.

gerechtelijke kennisgeving te kunnen begrijpen.²⁹⁷ Hierdoor zou de verdachte niet in staat zijn zich te verdedigen tegen de beschuldigingen. Het EHRM concludeerde inderdaad dat sprake was van een schending van het in art. 6 lid 3 onder a EVRM bepaalde. Het EHRM stelde dat de Italiaanse juridische autoriteiten hadden verzuimd de klager op de hoogte te stellen van de beschuldiging in zijn moedertaal, dan wel in één van de officiële talen van de Verenigde Naties, zoals klager had verzocht. De autoriteiten hadden dit volgens het EHRM slechts achterwege kunnen laten indien zij hadden kunnen vaststellen dat klager de Italiaanse taal voldoende beheerste om de inhoud van de gerechtelijke kennisgeving te kunnen begrijpen. Dit was niet het geval waardoor er volgens het Hof sprake was van een schending van het in art. 6 lid 3 onder a EVRM bepaalde.²⁹⁸

Een en ander betekent, dat als de dagvaarding aan de verdachte van zodanig belang is dat deze adequaat aan de verdachte moet worden betekend, zulks ook geldt voor de activiteiten die de overheid onderneemt om de verdachte adequaat te informeren als bedoeld in art. 6 lid 3 onder a EVRM. Wordt bijvoorbeeld de dagvaarding in een separaat stuk vertaald of wordt informatie over procedurerechten in een taal die de verdachte begrijpt, via een algemene informatiefolder aan de verdachte verstrekt, dan kan worden verdedigd dat deze, ten opzichte van de dagvaarding in de gerechtstaal zelfstandige stukken ook (tijdig) aan de verdachte moeten worden betekend.

8.10 Nieuwe behandeling van de zaak; ‘Fresh determination’

Naast de hierboven weergegeven eisen aan het recht op een eerlijk proces is door het EHRM in de zaak *Colozza tegen Italië* een belangrijke voorwaarde gesteld alvorens strafzaken verantwoord bij verstek kunnen worden afgedaan. Dat betreft de voorwaarde dat, indien de verdachte geen vrijwillig en ondubbelzinnig afstand heeft gedaan van het recht aanwezig te zijn bij de behandeling van zijn zaak op het onderzoek ter terechtzitting, die verdachte zijn zaak feitelijk nogmaals, maar dan in zijn aanwezigheid, moet kunnen laten behandelen (*fresh determination*).²⁹⁹ Om schending van art. 6 EVRM te voorkomen moet blijken de zaak *Sejdovic* de mogelijkheid van een ‘fresh determination’ worden gegeven aan de verdachte ‘*who was tried in absentia and had not been shown to have sought to escape trial or to have unequivocally waived his right to appear in court.*’³⁰⁰ Het Straatsburgse Hof acht die mogelijkheid van hernieuwde feitelijke behandeling op tegenspraak van groot belang, bijvoorbeeld in verzet of hoger beroep tegen een verstekvonnis.³⁰¹ Een strafprocedure buiten de aanwezigheid van de verdachte is naar de opvatting

---

²⁹⁷ EHRM 19 december 1989, *Brozicek tegen Italië*, zaaknummer 10964/84, NJ1994, 25 m. nt. EAA.

²⁹⁸ EHRM 19 december 1989, *Brozicek tegen Italië*, zaaknummer 10964/84, par. 41.

²⁹⁹ EHRM 12 februari 1985, *Colozza tegen Italië*, zaaknummer 9024/80 par. 29.

³⁰⁰ EHRM 1 maart 2006, *Sejdovic tegen Italië*, zaaknummer 56581/00, par. 105.

³⁰¹ *Harteveld e.a.* 2004, p. 114.

van het EHRM ook daarom in beginsel niet in strijd met het EVRM als en omdat het voor de verdachte mogelijk is dat hij later een hernieuwde behandeling van zijn zaak krijgt waarin hij wordt gehoord en waarna een nieuwe beslissing over de zaak wordt genomen, zowel ten aanzien van de vaststelling van de feiten als ten aanzien van het recht.³⁰² Men zou kunnen zeggen dat deze ultieme mogelijkheid een soort basisgarantie vormt om, in de procesfasen daarvoor berechting bij verstek te accepteren. In deze benadering is dit recht op een fresh determination in het bijzonder ook van belang voor de betekening van het (verstek)vonnis en niet alleen van de dagvaarding. De adequate betekening van het verstekvonnis zal enerzijds dan voor de verdachte de mogelijkheid van toegang tot een fresh determination open (moeten) houden; in zoverre is het recht op toegang tot de rechter van belang. Tegelijk en omgekeerd: omdat die mogelijkheid van fresh determination nog bestaat en moet bestaan, zijn onder die paraplu mogelijkheden in het nationale recht van ficties van betekening van het verstekvonnis, mogelijk ook onder het EVRM acceptabel.

Die laatste conclusie zal wellicht die fictie als zodanig gelden. Of, gegeven het belang dat het Hof aan deze fresh determination geeft, ook bepaald mag worden dat deze mogelijkheid alleen beschikbaar is voor de verdachte die kan aantonen dat hem de eerdere verstekveroordeling niet te verwijten is, is alweer een stap verder die met het belang dat het EHRM nu eenmaal hecht aan (het recht op) de aanwezigheid van de verdachte ter terechtzitting iets meer op gespannen voet staat. Hele harde en duidelijke jurisprudentie terzake is er niet, maar bijvoorbeeld in de zaak *Medenica tegen Zwitserland* oordeelde het EHRM wel, dat *'in the instant case, the Canton of Geneva Court of Justice dismissed the applicant's application to have the conviction quashed on the grounds that he had failed to show good cause for his absence, as required by that provision, and that there was nothing in the case file to warrant finding that he had been absent for reasons beyond his control. That judgment was upheld by the Geneva Court of Cassation and the Federal Court. In the Court's view, there is nothing to suggest that the Swiss courts acted arbitrarily or relied on manifestly erroneous premisses'*.³⁰³ In deze zaak werd het derhalve geaccepteerd door het EHRM dat de verdachte, die er alles aan had gedaan om het proces te ontduiken, de mogelijkheid tot een fresh determination was ontnomen: *'Since the instant case did not concern a defendant who had not received the summons to appear or who had been denied the assistance of a lawyer, the Court considers that, regard being had to the margin of appreciation allowed to the Swiss authorities, the applicant's conviction in absentia and the refusal to grant him a retrial at which he would be present did not amount to a disproportionate penalty'*.³⁰⁴ De afwezigheid van de verdachte was in deze zaak overduidelijk aan hemzelf te wijten. Tevens is het van belang dat de verdachte in deze zaak al op de juiste wijze op de hoogte was gesteld van zijn proces en de datum ter terechtzitting. Hij was er duidelijk van op de

³⁰² EHRM 1 maart 2006, *Iliescu en Chiforec tegen Roemenië*, zaaknummer 77364/01.

³⁰³ EHRM 14 juni 2001, *Medenica tegen Zwitserland*, zaaknummer 20491/92, par. 57.

³⁰⁴ EHRM 14 juni 2001, *Medenica tegen Zwitserland*, zaaknummer 20491/92, par. 59.

hoogte en deed er alles aan om niet aanwezig te kunnen zijn. In dat geval kon de mogelijkheid van *fresh determination* hem worden geweigerd. Van belang bij deze zaak is dat dan het EHRM de toepassing van de Zwitserse procedure in een concreet geval beoordeelt en toetst en geen (negatief) oordeel uitspreekt over de grondslag van de Zwitserse procedure als zodanig waarin het inderdaad de verdachte c.q. veroordeelde is die onder omstandigheden aannemelijk moet maken dat hem er geen verwijt van kan worden gemaakt dat bepaalde stukken hem niet bereikt hebben en hij mede daardoor in eerste instantie bij verstek veroordeeld is.³⁰⁵

Twee opmerkingen zijn nog nader van belang. Als de betekening van het verstekvonnis in eerste aanleg adequaat, bijvoorbeeld in persoon, geschiedt, dan kan uiteraard de berechting in appel fungeren als ‘*fresh determination*’. Als de verdachte dan weer verstek laat gaan, zal zijn aanspraak op die *determination* niet meer bestaan. Maar in gevallen waarin de verdachte zowel in eerste aanleg als in hoger beroep bij verstek wordt berecht, zonder dat redelijkerwijs kan worden vastgesteld dat hij op de hoogte is geraakt van het feit dat er een dagvaarding tegen hem bestond c.q. in eerste aanleg een vonnis tegen hem is gewezen, ligt een mogelijke schending van art. 6 EVRM op de loer. In deze gevallen is er namelijk, naast afwezigheid van de verdachte, ook geen sprake van een mogelijke *fresh determination* van de zaak in de aanwezigheid van de verdachte. De kans dat het recht op aanwezigheid bij de behandeling van de zaak in persoon geschonden wordt, lijkt dientengevolge bij een behandeling op verstek in tweede aanleg het grootst; schending kan alleen worden vermeden als desondanks nog de mogelijkheid van *fresh determination* bestaat.³⁰⁶

De tweede opmerking is dat die mogelijkheid van *fresh determination* niet moet worden misverstaan: ook en reeds ten aanzien van de berechting in eerste aanleg geldt de eis dat de autoriteiten zich voldoende moeten hebben ingespannen om de verdachte te bereiken. Het enkele feit dat een behandeling op tegenspraak alsnog, na verstekbehandeling in eerste aanleg tot de mogelijkheden behoort, kan naar het oordeel van het EHRM geen excuus zijn om de eisen die aan het recht op een eerlijk proces in eerste aanleg worden gesteld minder zwaar belang te laten wegen wegens de inspanningsverplichting van de overheid terzake te verminderen.³⁰⁷

---

³⁰⁵ Zie voor de beschrijving van het Zwitserse recht het relevante deel uit het hoofdstuk over Zwitserland.

³⁰⁶ Laméris-Tebbenhoff Rijnenberg 2001, p. 109.

³⁰⁷ Laméris-Tebbenhoff Rijnenberg 2001, p. 109.

8.11 Excursie: het recht op berechting binnen redelijke termijn (art. 6 lid 1 EVRM)

Zoals in de inleiding van dit hoofdstuk aangestipt, is voor een beschouwing over regels en praktijken van betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken in de verschillende Lidstaten van het EVRM een enkele uitstap naar enige onderdelen betreffende het in art. 6 EVRM besloten liggend recht op een behandeling binnen een redelijke termijn aangewezen.

Volgens het bepaalde in artikel 6 lid 1 EVRM heeft een ieder bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde strafvervolging het recht op behandeling van zijn zaak binnen een redelijke termijn. Het doel daarvan is in strafrechtelijke zaken *'to ensure that accused persons do not have to lie under a charge for too long and that the charge is determined.'*³⁰⁸

Het EHRM geeft zelf geen concrete voorwaarden waaraan moet zijn voldaan om te kunnen spreken van een redelijke, dan wel onredelijke termijn. Het Hof benadrukt dikwijls dat beslissingen omtrent een wel of niet schending van het recht op berechting binnen een redelijke termijn afhankelijk zijn van de bijzonderheden van het geval.³⁰⁹ De jurisprudentie is dus zeer casuïstisch van aard. Wel worden er in diverse zaken omstandigheden genoemd waar op gelet kan worden om de redelijkheid van een termijn te bepalen. In de zaak Corigliano tegen Italië noemde het EHRM *'among other things'* als factoren voor de beoordeling van de redelijkheid van het tijdsverloop (a) de aard/ingewikkeldheid van de zaak, (b) de gedraging van de betrokken gerechtelijke instanties en eventuele andere instanties en (c) het gedrag van de klager.³¹⁰ Deze factoren die van belang kunnen zijn voor bepaling van de redelijkheid van een termijn, zijn in diverse zaken bevestigd. Met de houding van de justitiële autoriteiten wordt bedoeld dat de staten de verplichting hebben om het rechtssysteem zo te organiseren dat de strafvorderlijke autoriteiten, de gerechten voorop, in een normaal tempo kunnen functioneren.³¹¹

Uit de jurisprudentiële criteria blijkt, dat het recht op een tijdige behandeling van een zaak ook mede afhankelijk is van de houding van de verdachte. Een verdachte kan immers in aanzienlijke mate de duur van een strafprocedure verlengen door bijvoorbeeld niet op te komen dagen of door (tallose) rechtsmiddelen aan te wenden enkel om de kans op verjaring te vergroten.³¹² Neemt een verdachte stappen die de voortgang van een zaak juist bespoedigen, dan kan dat in zijn voordeel werken, zo blijkt uit de zaak Martins Moreira tegen Portugal.³¹³ Als blijkt dat vertragingen aan de verdachte te wijten zijn, mogen

³⁰⁸ EHRM 27 juni 1968, Wemhoff tegen Duitsland, zaaknummer 2122/64, par. 18.

³⁰⁹ Harteveld e.a. 2004, p. 95.

³¹⁰ EHRM 10 december 1982, Corigliano tegen Italië, zaaknummer 8304/78, par. 37.

³¹¹ Corstens en Pradel 2003, p.412

³¹² Vande Lanotte en Haeck (ed.), Handboek EVRM, Antwerpen : Intersentia, 2004, p. 447.

³¹³ EHRM 26 oktober 1988, Martins Moreira tegen Portugal, zaaknummer 11371/85, par. 55.

de andere criteria echter niet ter zijde worden geschoven.³¹⁴ Ook dan moet er gekeken worden naar de ingewikkeldheid van de zaak en de houding van de justitiële autoriteiten.

Van een verdachte wordt in beginsel niet verlangd dat hij actief meewerkt met de justitiële autoriteiten, zelfs al wordt het onderzoek door een niet-meewerkende proceshouding aanzienlijk vertraagd. Zo stelt het Hof in de eerder aangehaalde zaak Corigliano tegen Italië dat *'it should be recalled that Article 6 does not require the person concerned actively to co-operate with the judicial authorities'*.³¹⁵ De verdachte heeft in beginsel de mogelijkheid om alle rechtsmiddelen vrijelijk te benutten, zonder dat hem dat dat wordt aangerekend.³¹⁶

Wanneer de verdachte er zelf de oorzaak van is dat een procedure langer aansleept, zal hij zich veel minder snel kunnen beroepen op een schending van het recht op berechting binnen een redelijke termijn.³¹⁷ Mogelijk kunnen daartoe ook de naleving door de verdachte van wettelijke voorschriften die mede met het oog op de betekening van gerechtelijke stukken in het leven zijn geroepen, worden meegewogen.³¹⁸ Van belang is ook hier dat een zekere oplettendheid ten aanzien van mogelijke betekeningen nog geen plicht tot medewerking hoeft te impliceren, en zeker geen plicht tot medewerking aan de eigen veroordeling. Veroordeling en betekening zijn in zoverre inhoudelijk niet over een kam te scheren.

De zaak Vendittelli tegen Italië is een voorbeeld van een zaak waarbij het Europese Hof overschrijding van een redelijk termijn niet volledig op rekening van de autoriteiten heeft geschoven, maar die overschrijding ook wijdt aan een niet-actieve houding van de klager. De heer Vendittelli diende een klacht in bij het EHRM betreffende de duur van zijn zaak omdat het vonnis in eerste aanleg volgens hem niet (tijdig) aan hem betekend was. Het Europese Hof vond het met name van belang dat de heer Vendittelli wel aanwezig was geweest tijdens de uitspraak van dit vonnis in eerste aanleg. Het Hof stelde *'that it took eleven months and fifteen days for the magistrate's court to notify its decision of 15 December 1987. Nevertheless, seeing that Mr Vendittelli had been present when it was delivered, he could reasonably have been expected to obtain a copy of the judgment himself it was sent to the registry on 30 December 1987 and draw up his grounds of appeal from that moment'*.³¹⁹

Ook bij het veiligstellen van de redelijke termijn en bij de beoordeling of dat gelukt is, kan onder omstandigheden dus een bepaalde inspanning van de verdachte geëist worden. Ook die opvatting duidt er op dat als het niet om harde inhoudelijke punten gaat (bewijs tegen zichzelf leveren), hetgeen van de verdachte op een bepaald punt mag worden verwacht, mee kan spelen bij de beoordeling of van een schending van het EVRM sprake is. Deze factor wordt

---

³¹⁴ Vande Lanotte en Haeck (ed.), p. 582.

³¹⁵ EHRM 10 december 1982, Corigliano tegen Italië, zaaknummer 8304/78, par. 42.

³¹⁶ Corstens en Pradel 2003, p. 412.

³¹⁷ J. Meese, *De duur van het strafproces*, Gent: Larcier, 2006 p. 278.

³¹⁸ Zoals de Hoge Raad stelde in HR 17 juni 2008, LJN: BD2578, r.o. 3.13.1 onder b.

³¹⁹ EHRM 18 juli 1994, Vendittelli tegen Italië, zaaknummer 14804/89, par. 28.

door het EHRM niet ten principale ontkend of vermeden als zijnde naar zijn aard door het EVRM niet toegelaten.

8.12 Afsluiting

Uit het EVRM, noch uit de jurisprudentie van het EHRM vloeien rechtstreeks eisen voort over hoe de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken er uit zou moeten zien. De aard van het verdrag verzet zich daar ook tegen. Uit de jurisprudentie van het Hof kan wel een aantal voorschriften worden afgeleid, die direct en indirect met betekening te maken hebben en relevant zijn voor de inrichting daarvan in regeling en praktijk in de Lidstaten. Die jurisprudentie zegt ook het nodige over het antwoord op de vraag in hoeverre het EHRM bepaalde, in het recht van de onderzochte landen voorkomende, van het Nederlandse recht afwijkende modaliteiten, die in de inleiding zijn aangeduid, accepteert.

Aanwezigheidsrecht en aanwezigheidsplicht; inspanningsplicht van de overheid en verstekveroordeling

Een vaak voorkomende klacht bij het EHRM in dat kader betreft de vraag of het door het EHRM in art. 6 EVRM ingelezen aanwezigheidsrecht van de verdachte geschonden is, doordat de verdachte niet op de hoogte is gebracht van de terechtzitting, terwijl hij wel (bij verstek) veroordeeld is. Uit de jurisprudentie van het Hof terzake blijkt, dat de betekening bij voorkeur ‘in persoon’ dient te geschieden, zodat de autoriteiten met zekerheid kunnen stellen dat de persoon op de hoogte is gebracht van de inhoud van het te betekenen stuk. Tevens dienen de autoriteiten ervoor te zorgen dat de verdachte op de hoogte wordt gesteld van de procedure in een taal die hij begrijpt. Pas als de verdachte op een begrijpelijke manier op de hoogte is gebracht van gerechtelijke stukken, kan hij optimaal gebruik maken van zijn (verdedigings)rechten of juist – op een vrijwillige en ondubbelzinnige manier – afstand doen van bijvoorbeeld zijn afwezigheidsrecht (waiver). Is de verdachte niet aanwezig op de terechtzitting en is er geen sprake van een uitdrukkelijke waiver, dan toetst het Hof of de inspanningen van de justitiële autoriteiten teneinde de verdachte te informeren omtrent het proces dat tegen hem loopt en de datum van de terechtzitting, voldoende te noemen zijn. Deze inspanningsplicht wordt door het Hof heel belangrijk gevonden. De plicht om actief te zoeken naar de verdachte wordt zelfs boven de formele betekeningprocedure gezet: het voldoen aan formele betekeningseisen, is nog geen garantie dat de inspanningsplicht van de overheid door het Europese Hof voldoende wordt bevonden. Tegelijk is veroordeling bij verstek niet altijd onmogelijk. De betekenis die ook het EHRM hecht aan de berechting in aanwezigheid van de verdachte maakt, dat het uitgangspunt van rechtsstelsels, te weten dat de verdachte als uitgangspunt verplicht is ter terechtzitting te verschijnen welke plicht desnoods met vrijheidsbenemende dwangmiddelen

kan worden afgedwongen, niet zonder meer in strijd is met het EVRM, met name niet met het recht van de verdachte te worden gevrijwaard van enige plicht om aan zijn eigen veroordeling mee te werken.

Een factor die meeweegt om te bepalen of het bepaalde in art. 6 EVRM werkelijk geschonden is, is ook de mogelijkheid van *fresh determination*. Dit is echter geen geldige reden voor de overheid om onder de genoemde inspanningsplicht uit te komen. Wel is hierbij de betekening van een verstekvonnis in eerste aanleg van belang; als dat in persoon wordt betekend, kan de berechting in appel als *fresh determination* functioneren.

Inspanningsplicht voor de verdachte

Het EHRM is niet helemaal ongenegen terzake aan te nemen dat op de verdachte onder omstandigheden ook een zekere inspanningsplicht rust. De verdachte dient het de justitiële autoriteiten niet onmogelijk te maken hem te kunnen bereiken. Als uitgangspunt kan gesteld worden dat de verdachte in beginsel het recht heeft om bij de berechting van zijn zaak aanwezig te zijn maar dat indien de verdachte zelf geen moeite doet om bereikbaar te zijn dan wel zich actief bezig houdt met het onbereikbaar worden en de staat bovendien alle, noodzakelijke, inspanningen heeft geleverd om de verdachte op de hoogte te stellen van het feit dat er een procedure tegen hem aanhangig is, er geen schending van het in art. 6 EVRM bepaalde zal worden aangenomen. Deze insteek vindt een zekere bevestiging in de jurisprudentie betreffende de redelijke termijn. Daar lijkt de houding van en verwachtingen jegens de verdachte in de jurisprudentie van het EHRM zelfs nog iets meer te zijn gearticuleerd. Uit de jurisprudentie terzake blijkt immers dat niet alleen de inspanning van de autoriteiten voor het bewaken van de redelijke termijn, maar ook het gedrag van de verdachte worden meegewogen door het EHRM. Onder omstandigheden is het Hof bereid aan te nemen dat van de verdachte kan worden gevraagd zich actief op te stellen. Deze jurisprudentie duidt er op dat het bij de betekening en bij het bewaken van de redelijke termijn niet gaat om een meewerken van de verdachte ‘aan zijn eigen veroordeling’ (zoals bij bewijslevering bijvoorbeeld wel het geval is), zodat het *nemo-tenetur*-beginsel zich niet tegen een zekere medewerkingsplicht van de verdachte op deze, de vervolging niet inhoudelijk rakende punten, verzet.

Kan betekening aan een ander gelden als betekening aan de verdachte?

Met name in Duitsland en Zwitserland bestaat de mogelijkheid dat een betekening aan een ander heeft te gelden als betekening aan de verdachte, met een zekere correctiemogelijkheid voor de verdachte als het stuk hem niet bereikt heeft en hem daar geen verwijt van kan worden gemaakt. Uit de qua feiten wat uitzonderlijke zaak *Medenica* tegen Zwitserland kan niet zonder meer worden opgemaakt dat deze modaliteit ‘EVRM-proof’ is, maar ook niet het tegendeel. Belangrijker is dat, zoals uit de betreffende hoofdstukken blijkt, de rechters in de twee genoemde landen voorzichtig met deze modaliteit om gaan en betrekkelijk snel aannemen dat de verdachte in zijn rechten hersteld moet worden (en dus bijvoorbeeld een termijnoverschrijding voor het instellen

van het hoge beroep voor de verdachte niet fataal is). Tegen een zodanige, voorzichtig-adequate hantering van deze modaliteit, lijkt in de jurisprudentie van het EHRM niet op fundamentele bezwaren te stuiten.

Betekening aan de raadsman

Betekening van gerechtelijke stukken kan volgens het Hof onder voorwaarden ook plaatsvinden aan de raadsman van de verdachte. Het feit dat er een raadsman aanwezig is ter terechtzitting die het woord voert voor de afwezige verdachte, hoeft echter niet zonder meer te betekenen dat er sprake is van een rechtsgeldige waiver aan de zijde van de verdachte. Als betekening heeft plaatsgevonden via de raadsman dan dient de raadsman zijn cliënt te informeren. De overheid is echter verantwoordelijk voor het feit dat de verdachte zelf daadwerkelijk op de hoogte wordt gesteld van het proces en de datum van terechtzitting; daarop moet haar inspanning zijn gericht.

Betekening via elektronische middelen

Tot op heden zijn er nog geen uitspraken bekend waarin het Europese Hof zich over het gebruik van elektronische middelen in het kader van betekening, heeft gebogen. Als het gebruik van een e-mailadres dat de verdachte uitdrukkelijk daartoe aanduidt en ter beschikking stelt, helpt om de inhoudelijke doelen van adequate betekening te helpen realiseren, dan zal het EHRM zich daartegen allicht niet verzetten.

Tot slot: veel is mogelijk

Dit hoofdstuk strekt er ook toe om een aantal, hiervoor in de schuine koppen aangeduide, modaliteiten van betekening die in het recht van de onderzochte landen aan de orde bestaan, maar die het Nederlandse recht niet kent, te bezien of zij in het perspectief van het EVRM voor het EHRM acceptabel zijn. Kunnen die modaliteiten ook?; zijn ze in Straatsburgs perspectief acceptabel? De conclusie moet zijn dat veel mogelijk is en dat het EVRM een zeker perspectief biedt om te bezien of dergelijke modaliteiten ook voor Nederland dienstig zouden kunnen zijn. Al te grote belemmeringen in de zin dat bepaalde modaliteiten reeds op voorhand moeten worden uitgesloten omdat zij in het geheel of in het merendeel van de gevallen in EVRM-context voor het EHRM niet acceptabel zijn, vloeien uit het bovenstaande niet voort. De vraag of die modaliteiten voor Nederland ook wenselijk zijn, is uiteraard een andere vraag.

Intermezzo: enkele concrete aspecten van de betekening schematisch voor de verschillende landen weergegeven

Inleiding

In het voorgaande zijn de regeling en – voor zover mogelijk – de praktijk van de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken, in het bijzonder van de dagvaarding en het vonnis, in de onderzochte landen beschreven. Een aantal thema's kwam daarbij in het bijzonder als concrete onderwerpen veelal telkens terug. Ten behoeve van het overzicht worden van deze concrete aspecten de belangrijkste hierna weergegeven in een schema dat een overzicht over de verschillende landen ter zake wil bieden. Daarbij past de uitdrukkelijke waarschuwing dat de in dit schema weergegeven resultaten niet zelfstandig basis kunnen zijn om ten aanzien van het Nederlandse recht inzake de betekening conclusies op te baseren. Daartoe is de schematische weergave inhoudelijk om ten minste drie verschillende redenen noodzakelijk te beperkt. Ten eerste is het antwoord op een bepaald vraagpunt hieronder slechts kort en zonder nuances weergegeven. Ten tweede zijn niet alle vraagpunten in alle landen even gedetailleerd aan de orde geweest, omdat de selectie van de te onderzoeken landen, die in hoofdstuk 2 nader uiteen is gezet, deels op basis van bepaalde aspecten van de regeling van de betekening in de rechtsorde van het betreffende land is gemaakt. Ten slotte en wel zo belangrijk: in de beschrijving van de regeling en de praktijk van de betekening in de rechtsorde van elk afzonderlijk land is de onmisbare context van de relevante contouren van het betreffende rechtssysteem uiteen gezet. De plaats, de functie en de betekenis en de verschillende concrete vormen van betekening zijn niet te begrijpen en nog minder op hun eventuele betekenis voor Nederland te waarderen, zonder voldoende kennis van die context. Dat laatste geldt dus ook voor de in dit intermezzo opgenomen, schematische weergave van enkele concrete onderwerpen uit de regeling van de betekening. Afgezien van de noodzakelijk te grove weergave ontbreekt de context zonder welke de waardering van de weergegeven informatie niet mogelijk is.

De schematische weergave

Met inachtneming van de in het voorgaande opgenomen waarschuwing en beperking ziet een overzicht van enkele concrete aspecten van de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken uit het recht van de onderzochte landen er schematisch weergegeven als volgt uit.

	België	Duitsland
Welk strafvorderlijk orga(a)n(en) is/zijn met de betekening belast; wie is/zijn er verantwoordelijk voor?	De gerechtelijke deurwaarders verenigd in de Nationale Kamer.	Het gerecht
Behandeling in de regel alleen in aanwezigheid van de verdachte?	Nee	Ja
Omschrijving van de uitzonderingen/wanneer is verstekbehandeling mogelijk?	Afwezigheid van de beklaagde/verdachte	Bij afwezigheid van de beklaagde/verdachte in lichte strafzaken
Is de gedagvaarde verdachte verplicht ter terechtzitting te verschijnen?	Nee	Ja
Consequenties als de verdachte niet is verschenen?	Bevel medebrenging mogelijk	Bevel tot verschijnen ('Vorführung') of voorarrest ('Haft')
Is mondeling vonnis mogelijk?/Geldt uitspraak in aanwezigheid verdachte als betekening van het vonnis?	Ja/ja	Ja/ja
Welk orgaan kan met de feitelijke uitvoering van de betekening worden belast?	Gerechtelijke deurwaarders	De post, politie en Geschäftsstelle
Is sprake van een exclusief strafrechtelijke regeling?	Nee	Nee
Op welke adressen kan aan de verdachte worden betekend?	Woon- of verblijfplaats verdachte	Woon- of verblijfplaats verdachte
Aan welke personen kan, anders dan aan de verdachte, worden betekend, terwijl dit geldt als betekening aan de verdachte?	Aan de plaats/persoon die ze zelf hebben opgegeven.	Aan een persoon in verdachtes woon- of bedrijfsruimte.
Kan aan de verdachte worden betekend via het adres van de advocaat?	Nee	Ja
Kan aan de werkgever worden betekend?	Nee	Nee
Heeft betekening aan een ander rechtsgevolg voor de verdachte?	In de regel niet	In de regel wel
Is dat een fataal rechtsgevolg?	Nee	Nee, herstel mogelijk bij schuldloze onwetendheid
Moet de verdachte (soms) domicilie kiezen? Zo ja, wanneer?	In de regel niet	Ja, in enkele bijzondere gevallen
Is elektronische betekening vermeld? Wordt daarvan gebruik gemaakt?	Ja/ In de regel niet	Ja/ In de regel niet

Engeland	Noorwegen	Zwitserland
Alle vervolgende instanties	De vervolgende instanties. Vonnis: gerecht	Politie, OM en de gerechten
Nee (feiten)	Ja	Ja
Feiten: verstek bij afwezige verdachte. Sentencing fase: verdachte is aanwezig	Bij lichte strafzaken	Overtredingen of onvindbare of onwillige verdachte
Bij lichte strafzaken niet en bij zware strafzaken wel	Ja	Ja
Bail kan vervallen aan de staat	Nadere zitting met medebrenging 'service by appearance' indien wenselijk voor de betekening van het vonnis	Aanhouding en bevel persoonlijke verschijning. Evt. door arrestatie.
Ja/ja	Ja/ja	Ja/ja
De vervolgende autoriteiten	De post, politieambtenaren, ambtenaren in het gevangeniswezen en de lensmen	De post, politie en andere organen
Ja	Nee	Ja
Woon- of verblijfplaats verdachte en e-mailadres	Woon- of verblijfplaats verdachte of regulier werkadres	Woon- of verblijfplaats verdachte
Aan de bewaker van een detentie-instelling, op het DX-nummer of de wettelijke vertegenwoordiger	Aan volwassenen leden van huishouding, werkgever, leidinggevende of andere personen met aanstelling op werkplek	Aan de werknemer van de geadresseerde, aan leden van huishouding van minstens 16 jaar oud, of de Zustellungsfiction
Ja	Ja	Ja, met uitzonderingen
Nee	Ja	Nee
In de regel niet	In de regel wel	In de regel wel
Nee	Nee	Nee, herstel mogelijk bij schuldloze onwetendheid
In de regel niet	Niet bekend	In de regel niet
Ja/ In de regel wel	Ja/ In de regel niet	Ja/ In de regel niet

Hoofdstuk 9 Slotbeschouwing: enige voor Nederland relevante conclusies

9.1 Inleiding

9.1.1 Voorzet van voor Nederland relevante beschouwingen

In het voorgaande is de regeling van de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken, met name van de dagvaarding en het vonnis, in het strafrecht van vijf landen geïnventariseerd. Ook de dynamiek in regelgeving en praktijk is daarbij in kaart gebracht. In die inventarisatie ligt een beantwoording van de onderzoeksvragen besloten. Voorts is de betekenis van het EVRM op een aantal relevante punten geschetst. De grenzen die het EVRM en het EHRM in zijn daarop gebaseerde jurisprudentie stelt, zijn immers ook van belang voor het beantwoorden van de vraag in hoeverre aspecten van de regeling van de betekening in het strafrecht uit het recht van andere landen voor Nederland van betekenis zouden kunnen zijn. Voor de beantwoording van deze vraag beoogt dit slothoofdstuk een voorzet te geven.

9.1.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen en beschouwingen naar aanleiding daarvan

In hoofdstuk 1 zijn de centrale onderzoeksvraag alsmede een aantal concrete deelonderzoeksvragen verwoord. Zoals in de leeswijzer in hoofdstuk 1 is aangegeven, zijn de hoofdstukken over de verschillende landen afgesloten met een slotparagraaf waarin met name de concrete deelonderzoeksvragen zijn beantwoord. Om de verschillende landen beter met elkaar te kunnen vergelijken is getracht deze antwoorden in een schema bij elkaar te brengen, welk schema hiervoor, na het laatste landenhoofdstuk, is opgenomen. Voor de concrete beantwoording van met name de betreffende deelonderzoeksvragen zij op deze plaats naar deze afsluitende onderdelen en naar dat schema verwezen.

In dit laatste hoofdstuk zal op basis van deze resultaten en onderdelen van het rapport een aantal, in de vorige hoofdstukken voor de afzonderlijke landen uitgezette lijnen worden samengebracht. Die beschouwing staat in het teken van de beantwoording van de centrale onderzoeksvraag: “welke regelingen en modaliteiten bestaan er in de onderzochte landen inzake de betekening van stukken in strafzaken die kunnen bijdragen aan de verbetering van de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen in Nederland? In hoeverre zijn die regelingen en modaliteiten werkbaar en in hoeverre zijn zij, in het licht van het EVRM en EHRM acceptabel?” Na de in deze vraag besloten liggende inventarisatie die in de voorgaande delen van dit rapport is weergegeven, wordt in dit hoofdstuk het onderdeel uit de centrale vraagstelling onder ogen gezien in hoeverre de resultaten van die inventarisatie kunnen bijdragen aan de

verbetering van de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen in Nederland, mede gelet op de werkbaarheid ervan en de verenigbaarheid met het EVRM.

In dit hoofdstuk wordt daarbij niet op alle afzonderlijke aspecten die in de inventarisatie van de verschillende landen zijn gepresenteerd, ingegaan. Getracht wordt om, over de landen heen, meer thematisch een aantal hoofdlijnen te formuleren aan de hand waarvan iets kan worden gezegd over de vraag of bepaalde aspecten van de regeling en de praktijk van de betekening, met name ook bepaalde modaliteiten van betekening die Nederland niet kent, voor Nederland van betekenis zouden kunnen zijn; op welke punten zouden de Nederlandse regeling en praktijk van betekening van stukken ter verbetering van de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen van wettelijke modaliteiten en relevante praktijken in andere landen kunnen profiteren? Daarbij gaat het dan zowel om voorbeelden van verbetering van regeling en praktijk van betekenen in de grote stroom strafzaken waarin die betekening in het kader van een vlotte tenuitvoerlegging niet per se moeilijkheden hoeft op te leveren omdat er wel een woon- of verblijfplaats van de verdachte bekend is of op te sporen zou zijn, als om de kleinere, maar meer hardnekkige groep van gevallen waarin betekening moeilijker is omdat de betrokken persoon minder gemakkelijk te vinden is.

Het onderhavige hoofdstuk heeft daarmee het karakter van een wat algemenere, thematische nabeschuiving. Daarmee is beoogd voorzetten te geven voor verdere discussie en rechtsvorming in Nederland. Bij de finale afweging in dat kader zullen ook andere factoren moeten worden betrokken dan in het kader van dit rapport zijn onderzocht. Definitieve antwoorden omtrent de (on)wenselijkheid van veranderingen in Nederland kunnen in zoverre op basis van dit onderzoek en in dit slothoofdstuk dan ook niet worden gegeven.

9.2 Twee algemene aspecten bepalen de context

Bij de beantwoording van de vraag naar de betekenis voor Nederland van de in de vorige hoofdstukken gepresenteerde onderzoeksresultaten van de diverse landen, bepalen twee algemenere aspecten de context waarin de centrale onderzoeksvraag moet worden beantwoord. Dat betreft enerzijds de betekenis en invloed van het EVRM. Dat betreft anderzijds het gegeven dat bij de beoordeling en waardering van het recht van andere landen voor de betekenis voor Nederland, altijd ook traditionele, typisch Nederlandse uitgangspunten van de systematiek van het straf(proces)recht een rol van betekenis spelen. Alvorens afzonderlijk aandacht te besteden aan enkele, meer inhoudelijke en concrete thema's in zake de inrichting van de betekening in strafzaken met het oog op de verbetering van de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen in Nederland, verdienen deze twee factoren enige afzonderlijke aandacht.

9.2.1 Plaatsbepaling EVRM

Het hoofdstuk over de verkenning van het EVRM heeft opgeleverd dat ten aanzien van de verschillende modaliteiten van betekening die in de verschillende hoofdstukken naar voren zijn gebracht, in Straatsburg niet op overwegende bezwaren stuiten. Hier en daar komt het wel, en met name op de invulling in concreto aan. De uitkomst van dat hoofdstuk biedt daardoor mede ruimte voor een afsluitende beschouwing met enige, voor Nederland relevante beschouwingen. Voor een goede plaatsbepaling van het EVRM bij de beschouwing van de betekenis van de inventarisatie van het recht van andere landen voor Nederland is dan het volgende in het bijzonder nog van belang. Het EVRM bevat geen regels inzake de betekening van stukken. Het verdrag - in het bijzonder art. 6 EVRM - bevat bepaalde, voor een eerlijk proces noodzakelijke minimumrechten voor de burger die betrokkenheid in een procedure waarin de gegrondheid van een tegen hem ingestelde vervolging aan de orde is. Vanuit dat perspectief zijn het recht van die burger om in zijn aanwezigheid te worden berecht en zich goed geïnformeerd te kunnen verdedigen, de vrijwaring van de verplichting om mee te werken aan de eigen veroordeling, e.d. van belang. De regeling en de praktijk van de betekening in strafzaken zal aan deze minimumrechten letterlijk 'recht' moeten doen. Dat zijn overigens belangen die de inhoud en vormgeving van de regeling en praktijk van de betekening in het nationale recht van de onderscheiden landen ook mee bepaalt. Daarom hoeft het niet onmiddellijk te verbazen dat nationale modaliteiten van betekening niet meteen op het EVRM afstuiten. Omgekeerd beoogt de regeling van de betekening in alle landen en rechtstelsels ook de efficiëntie en slagvaardigheid van de strafrechtelijke rechtshandhaving door vervolging en berechting te dienen, een belang waarvoor ook 'Straatsburg' niet doof is. Zo is ook naar Straatsburgs recht de veroordeling van een niet in persoon gedagvaarde verdachte bij verstek niet principieel onmogelijk; het gaat eerder om de voorwaarden waaronder zulks mogelijk is. Bij een beschouwing van de onderzoeksresultaten uit de verschillende landen op de mogelijke betekenis voor Nederland moet daarbij in het oog worden gehouden dat het EVRM telkens vooral beziet of de toepassing van de regeling van de betekening in het concrete geval in totaliteit bezien ('procedure as a whole') nog een fair trial heeft opgeleverd. Wil men gegronde klachten in Straatsburg voorkomen dan moet dus, naast de inrichting van de regelgeving, ook de toepassing ervan in de praktijk in het oog worden gehouden; verdragsconforme toepassing kan discussie over en veroordeling van de grondslagen en uitgangspunten van de wettelijke regeling van de betekening als zodanig helpen voorkomen. De in Zwitserland uitdrukkelijk gekozen invulling van de toepassing van de herstelbaarheid ('Wiederherstellung'), zodanig dat het recht van de verdachte op (alsnog) berechting in zijn aanwezigheid betrokken wordt bij de vraag of hij aannemelijk kan maken dat hem geen verwijt ervan kan worden gemaakt dat hij bij de eerdere behandeling van zijn zaak verstek heeft laten gaan, kan daarbij als voorbeeld worden genoemd.

9.2.2 Verbinding met bepaalde grondslagen van (proces)recht

De problematiek van de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken betreft enerzijds de regeling van de adequate inrichting en uitvoering van die betekening in wetgeving en praktijk. Zij betreft anderzijds de plaats en functie van die betekening in het geheel van de strafrechtspleging in een concrete strafzaak, zoals de vraag naar de mogelijkheden van verstekveroordeling. Reeds in dat laatste aspect raakt de kwestie van de betekening aan grondslagen van het (Nederlandse) strafprocesrecht. Maar ook in de regeling en uitvoering van de betekening als handeling van de strafvorderlijke overheid, schuilen kwesties op grondslagenniveau. Of, bijvoorbeeld, betekening aan een huisgenoot of aan de werkgever van de geadresseerde mogelijk wordt geacht, hangt samen met opvattingen in recht en samenleving over samenwonen onder één dak, respectievelijk over verhoudingen tussen werknemer en werkgever. Of betekening aan de verdachte via het adres van zijn raadsman kan verlopen, hangt samen met de wettelijke positie van de raadsman en de opvattingen daarover in de rechtscultuur van een bepaald land. Daarin wijkt bijvoorbeeld Duitsland nogal af van Nederland. Ook de vraag of van de verdachte in zake de betekening in bepaalde gevallen en tot op zekere hoogte ook mag worden verwacht dat hij zich van mogelijke betekening op de hoogte houdt, gaat dieper dan het enkele debat of we daartoe een regeltje in de wet moeten opnemen. Het Zwitserse voorbeeld, waarin een dergelijke plicht nog het meest van alle onderzochte landen doorklinkt maar dat ook alleen omdat iets in die richting in de ‘Grundsatz von Treu und Glauben’ in de grondwet aangeduid is, moge hier als voorbeeld dienen.

Hoezeer de concrete regeling en praktijk van zoiets heel praktisch als (mogelijkheden tot) adequate betekening van dagvaarding en vonnis ook voor het welslagen van de strafrechtelijke rechtshandhaving in concrete zaken en als onderdeel van slagvaardige en geloofwaardige strafrechtspleging in zijn geheel en de verbetering van de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen in het bijzonder, van belang is, moet er toch voor worden gewaakt en gewaarschuwd om, louter ten behoeve van de verbetering van de betekening, tot de wenselijkheid van veranderingen op dit grondslagenniveau te concluderen. Daartoe wordt de regeling van de betekening in wet en praktijk enerzijds dan toch weer als van net iets te weinig gewicht ervaren. Belangrijker is, dat veranderingen op dat grondslagenniveau best aan de orde kunnen zijn, maar dan toch bij voorkeur vooral als zij ook door andere argumenten die voor dergelijke veranderingen in bepaalde richtingen pleiten, kunnen worden geschraagd. Gelet hierop zal in het onderstaande, bij het formuleren van de betekenis van het onderzoek voor Nederland enerzijds het zoeklicht worden gericht op de betekening, maar wel onder de aantekening dat het daarbij gaat om grondslagen van de inrichting van het strafproces in regeling en praktijk. Daardoor kan noch moet de conclusie uit een onderzoek naar betekening, niet onmiddellijk worden omgezet in een aanbeveling tot wetswijziging, hoezeer een dergelijke wijziging ook voor de verbetering van de betekening in regeling en praktijk van belang zou kunnen zijn. Tegelijk: uit de discussie over bepaalde andere punten van de inrichting van de strafrechtspleging dan de betekening zijn inderdaad voldoende argumenten aan de orde om bepaalde grondslagen van het Nederlands strafprocesrecht (opnieuw) ter discussie te stellen. Waar zulks dan ook vanuit het onderwerp van de betekening en in verband daarmee

de versterking van de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen, aan de orde is, zal in het onderstaande aan die bredere context van discussie enige aandacht worden besteed.

9.2.3 Relativering

Wellicht is ter afsluiting van deze algemene opmerkingen over de context van de problematiek van dit onderzoek nog een specifieke relativering op z'n plaats. Voor een deel raakt de betekening, en de wijze waarop die functioneert, ook aan de inrichting van de maatschappij als zodanig. Die maatschappij wordt ingewikkelder en onoverzichtelijker. Personen zijn gemakkelijker onzichtbaar of juist op verschillende locaties aanwezig. Bijstelling van de betekeningsregeling kan dan aangewezen zijn, ook omdat de betekening daardoor in 'gemakkelijke gevallen' nog kan worden verbeterd. Maar de toenemende ingewikkeldheid van de structuren in de samenleving is op zichzelf niet een fenomeen dat, met welk systeem van betekening in regeling en praktijk dan ook, weer – enkel voor het strafrecht – terug te vereenvoudigen is. Het Noorse geduld met daadwerkelijke strafrechtspleging omdat en zolang in die ingewikkelde samenleving een verdachte niet voldoende getraceerd is om de strafzaak tegen hem in zijn aanwezigheid door te zetten en te behandelen, is ook een soort bodembesef dat bij het waarderen van de resultaten van het onderzoek voor Nederland van belang is.

9.3 Betekenen moet je doen

Alvorens de resultaten van het onderzoek ook te formuleren als gedachten tot verandering van de Nederlandse regeling van de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken, kan het volgende worden opgemerkt. Bij de bestudering van het recht en de hoofdlijnen van de praktijk van de betekening in andere landen, maar zeker ook ontleend aan de indrukken uit de interviews opgedaan, komt de volgende indruk naar voren. Het is voor een adequate betekening van het grootste belang dat reeds in het voorbereidend onderzoek 'iemand' (een dienst, een functionaris) van het belang van betekening, van het in dat kader adequaat en voldoende, met inzet van feitelijke middelen en desnoods dwangmiddelen, opsporen van een adres waar de verdachte kan worden bereikt, onderkent en de uitvoering ervan tot zijn verantwoordelijkheid rekent. Dat kan betekenen dat er vanwege die dienst concreet op moet worden uitgetrokken om een te betekenen stuk ergens te gaan aanbieden of overhandigen. Is dat in de strafrechtelijke praktijk hier ten lande wel altijd voldoende het geval? Valt hier, zelfs binnen de bestaande kaders, niet nog veel te winnen? Betekenen is immers een activiteit. Die moet men niet alleen regelen, maar vooral ook doen, in elke concrete strafzaak opnieuw. Maar wie 'doet' dat dan in Nederland eigenlijk, wie, welke dienst van de strafrechtspleging, voelt er zich verantwoordelijk voor? Wie onderneemt in dat kader voldoende activiteit om woon- of verblijfplaats op te sporen en aldaar – indien nodig – persoonlijk te betekenen? Is wellicht sprake van diffuse, versnipperde taken, verantwoordelijkheden en praktijken? Bestaan voor adequate betekening voldoende

mogelijkheden (feitelijk en rechtens) en wordt het gebruik van die mogelijkheden als van voldoende gewicht ervaren? Er zou wellicht – naar het model van de onderzochte landen – meer kunnen worden bereikt als het in kaart brengen van betekenisadressen en de uitvoering van de betekening als vanzelfsprekend belangrijk onderdeel van de voorbereiding van een strafzaak wordt gezien. Wellicht kan het in dat kader helpen als een bepaalde dienst uitdrukkelijk(er) als enige of eerste met dit onderdeel van de voorbereiding van een strafzaak wordt belast en er voor verantwoordelijk wordt gemaakt en dus adequate betekening ten behoeve van de goede rechtspleging ook als zijn uitdrukkelijke verantwoordelijkheid zal gaan beleven.³²⁰ Wellicht liggen hier ook nog mogelijkheden om de betekening via de post nader te sturen op een wijze dat betekening door de post ook een daadwerkelijke poging bevat de verdachte daadwerkelijk te bereiken door het aanbieden van een poststuk in de avonduren en niet alleen door tijdens de dagelijkse postronde tijdens kantooruren op het GBA-adres aan te bellen. De Nederlandse problematiek moet niet worden overdreven (in veel gevallen blijkt in persoon te kunnen worden betekend c.q. is de verdachte ter zitting aanwezig), maar dat neemt het belang van verdere verbeteringen op dit punt, ook met het oog op de tenuitvoerlegging van de strafrechtelijke beslissing niet weg.

Als hier nog mogelijkheden liggen om de bestaande Nederlandse praktijk te verbeteren, dan is het besef van belang dat die verbeteringen kunnen worden bereikt zonder noodzakelijke wijzigingen van de wettelijke regeling van de betekening of van daarmee samenhangende onderdelen van het strafprocesrecht als zodanig. Vanwege dit laatste stellen wij dit punt op deze plaats als eerste uitkomst van het onderzoek voorop. Uiteraard zijn wetswijzigingen denkbaar die deze ontwikkeling nog extra zouden kunnen stimuleren. Die zijn ook bepaald van belang. We komen daar in het onderstaande nog op terug.

9.4 Civielrechtelijke en strafrechtelijke betekening in één regeling?

Het valt op dat in een aantal landen de regeling van de betekening niet zo exclusief en volledig in de regeling van het strafprocesrecht geregeld is als in Nederland het geval is. Soms is sprake van meer gemeenschappelijke regeling (Noorwegen en in zekere zin ook België), soms wordt in de regeling van de strafvordering voor de hoofdregeling van de betekening simpelweg verwezen naar de regeling van de betekening in het civiele recht (Duitsland). Is deze opzet van de aard van de regeling van betekenis?

De indruk bestaat dat zulks tot op zekere hoogte inderdaad het geval is. Enerzijds is die regeling in andere landen vaak niet zo algemeen als het lijkt. Er zijn dan toch weer aanvullende of afwijkende bepalingen voor de betekening in strafzaken aangewezen. Toch bestaat wel de indruk dat als het rechtssysteem uitgaat van één regeling, afwijkingen per rechtsgebied eerder als uitzondering op de algemenere

---

³²⁰ In dat kader is het verstandig dat in artikel 1, eerste lid, onder i, sub 3 van de Nieuwe Politiewet 2012, uitdrukkelijk wordt vermeld dat de betekening van gerechtelijke mededelingen in strafzaken een taak is die de politie ten dienste van justitie zal verrichten.

regels wordt gezien. Een uitzondering vraagt om extra doordenking en motivering. Denken vanuit een algemene regeling die in principe zou moeten kunnen gelden voor verschillende rechtsgebieden, biedt het voordeel dat vormen van betekening welke in een bepaald rechtsgebied naar regeling of toepassing vanzelfsprekend zijn, gemakkelijker ‘doordringen’ als vormen van betekening in andere rechtsgebieden. Met name voor het strafrecht lijkt dit van belang. Men kan zich niet helemaal aan de indruk onttrekken dat in de rechtssystemen van andere landen de betekening aan anderen dan de aangetroffen verdachte, bijvoorbeeld betekening aan zijn procesvertegenwoordiger (waarover hierna meer), ook in het strafprocesrecht gemakkelijker geaccepteerd wordt omdat deze keuze voor het civiele recht voor de hand ligt. Misschien ligt hier ook wel een link met het voorgaande punt van het toekennen van prioriteit aan adequate betekening. Met die prioriteit zit het in het civiele recht doorgaans wel goed: daar zorgt de noodzaak van het bewaken van procesvormen en –termijnen, en verweermogelijkheden door partijen over en weer (en het commerciële belang van de deurwaarders bij adequate betekening) wel voor.

Dit ‘voordeel’ van denken vanuit de betekening als een de rechtsgebieden overstijgende algemeenheid, is voorts bij de ontwikkeling van de elektronische betekening (waarover eveneens hieronder meer) mogelijk van belang. Algemene regeling ervan kan voorkomen dat per rechtsgebied het wiel opnieuw moet worden uitgevonden, de technische inrichting van de elektronische betekening in regelgeving en praktijk hoeft niet per rechtsgebied te verschillen, terwijl, zoals Engeland en Zwitserland lijken te laten zien, het voorzichtig ontstaan van en groei in het gebruik van deze vorm van betekening in het civiele recht wat eerder voor de hand ligt en onder een algemene regeling eerder kan ‘overwaaien’ naar het strafrecht.

Een laatste voordeel ten slotte zou, zeker voor Nederland met zijn uitgebreid stelsel van – separaat geregeld – bestuursstrafrecht wellicht kunnen zijn³²¹ dat een algemene regeling van de betekening ook voor het bestuursrecht zou kunnen gelden. Daarmee kunnen in elk geval niet-logische verschillen tussen het strafrecht en bestuurlijke sancties worden vermeden, terwijl de goede tenuitvoerlegging van laatstgenoemde sancties ook niet bij (verbeteringen in) het strafrecht moet achterblijven.

9.5 Verandering van procesrecht. Verstek. Het belang van het vaststellen van een betekeningsadres als onderdeel van het voorbereidend onderzoek in strafzaken

In haar proefschrift uit 1998 analyseert Laméris-Tebbenhoff Rijnenberg terecht dat een deel van de Nederlandse problemen in strafzaken met betrekking tot de betekening en de daarmee verbonden problemen met de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen voortkomt uit het gemak waarmee in Nederland wordt geaccepteerd dat een zaak ter terechtzitting bij verstek wordt afgehandeld. In het licht van het onderzoek in de verschillende landen, ligt hier een geheel van samenhangende

---

³²¹ De betekening in het bestuursrecht in de onderzochte landen is geen deel van het onderzoek geweest.

factoren die in verband met de waardering van de resultaten van het onderzoek voor Nederland nader, en van elkaar onderscheiden, moeten worden gezien.

Bij de keuze van de rechter voor behandeling van de zaak ter terechtzitting tussen behandeling in aanwezigheid van de verdachte dan wel behandeling van de zaak bij verstek, zijn in het Nederlandse recht geen wettelijke criteria of beperkingen voorhanden. De enige voorwaarde voor de behandeling bij verstek is een geldige betekening van de dagvaarding. Het effect van dat uitgangspunt is, dat het niet of nauwelijks van belang is voor degenen die het voorbereidend onderzoek in een strafzaak uitvoeren, waaronder de adequate voorbereiding van de behandeling van de strafzaak ter terechtzitting toch uitdrukkelijk moet worden begrepen, om een zaak aan te leveren met een bekend woon- of verblijfadres van de verdachte c.q. met een aan de verdachte in persoon betekende dagvaarding of althans op zodanig adres dat maximaal is verzekerd dat de dagvaarding de verdachte bereikt heeft. De wet maakt dat mogelijk, maar het belang ervan lijkt te worden onderschat. Er gaan van het onderzoek ter terechtzitting als het ware te weinig prikkels uit om een en ander in het voorbereidend onderzoek daadwerkelijk te sturen; men hoort aldaar als het ware niets ‘terug’, omdat, zolang de dagvaarding maar een of andere, door de wet toegelaten wijze, geldig betekend is, de strafzaak toch kan worden behandeld.

Dat zou anders kunnen worden als, zoals in onderzochte landen het geval is, de huidige, volstrekt gelijkwaardigheid in de varianten van ‘berechting in aanwezigheid van de verdachte’ respectievelijk ‘bij verstek’, zou worden gewijzigd in een hiërarchische verhouding, waarbij de berechting in aanwezigheid van de verdachte uitgangspunt en hoofdregel is, en behandeling bij verstek de uitzondering, die gelegitimeerd moet worden, bijvoorbeeld door de eis van een expliciete en bewuste (en niet, zoals nu: impliciet aangenomen) afstand(sverklaring) van te recht op aanwezigheid ter zitting door de verdachte of door het gering belang van de zaak. Als een dergelijke hiërarchie zou worden doorgevoerd, zou dat een positief effect hebben op het belang van adequaat onderzoek naar een woon- of verblijfplaats van de verdachte en op de daadwerkelijke betekening aldaar, als welbegrepen belangrijk onderdeel van een goede voorbereiding van de behandeling van de zaak ter zitting, zeker als gebrek daaraan kan leiden tot het niet (kunnen) behandelen van de strafzaak op die zitting. Daadwerkelijke betekeningproblemen, met name ook in verband met de executie van verstekvonnissen, nemen dan af. Uiteraard dringt zich op dit punt die hiërarchie in het strafrecht van de meeste in het onderzoek betrokken landen op.

Daarmee is niet gezegd dat de berechting in aanwezigheid van de verdachte ineens tot hoofdregel en uitgangspunt van de Nederlandse strafrechtspleging moet worden verheven, enkel om betekeningproblemen te voorkomen. Maar het moge als bekend worden verondersteld dat er, ook los van de betekening, redenen bestaan er naar te streven om meer zaken uitsluitend, of als uitgangspunt, in aanwezigheid van de verdachte te berechten. Dat versterkt de uitstraling van de strafrechtelijke rechtshandhaving, is beter voor de waarheidsvinding en zo zijn er nog wel meer argumenten te noemen buiten de strikte component van de betekening sec. Met name binnen het onderzoeksproject ‘Strafvordering 2001’ is voor de zware zaken op het

uitgangspunt van berechting in aanwezigheid de nadruk gelegd. Op basis van het onderhavige onderzoek kan daar uitdrukkelijk nog een andere, specifieke grondslag aan worden toegevoegd. Dat betreft het in het buitenland sterker gevoeld uitgangspunt, ook onder rechters, dat het, vanwege het belang van goede berechting, dus van een juiste (bewijs) en rechtvaardige (straf) inhoudelijke beslissing van de vragen die de rechter in een strafzaak moet beantwoorden - voor welke inhoudelijke juistheid hij, rechter, in het inquisitoire model uiteindelijk de volledige verantwoordelijkheid draagt - voor hem, rechter, noodzakelijk is de zaak alleen te beslissen nadat hij de verdachte in de procedure vóór hem, gezien en gehoord heeft. Rechters willen in die benadering ook eerder berechten in aanwezigheid van de verdachte. De uitvoering daarvan in Nederland zou niet door financiële prikkels of overwegingen van procesefficiëntie of rechterlijke capaciteit, dan wel door maatschappelijk ongeduld met de afdoening van een strafzaak, moeten worden verhinderd. Wat is er eigenlijk op tegen dat ook Nederlandse rechters zaken meer aanhouden teneinde de aanwezigheid van de verdachte ter zitting te verzekeren, daartoe aangemoedigd door een op dit punt goed voorbereide zaak welke voorbereiding een adres heeft opgeleverd waar de verdachte daadwerkelijk kan worden bereikt? Van zo'n accentverschuiving in de rechterlijke opstelling gaat (reeds) het signaal uit voor een dergelijke voorbereiding van de zitting.

Als een dergelijke accentverschuiving op dergelijke gronden zou worden gerealiseerd, hetgeen ten dele binnen de bestaande regels van het strafproces mogelijk is, hoeft daartoe niet, zoals in Duitsland, de mogelijkheid om een zaak bij verstek af te doen, wettelijk zodanig ver te worden gelimiteerd, op het gevaar af dat 'ontwijkmogelijkheden' (volstaan met een lagere straf(eis), afdoening bij 'Strafbefehl') worden benut.

Daarbij komt voor Nederland het belang van een andere ontwikkeling. Lang niet alle zaken worden immers niet meer (onmiddellijk) ter terechtzitting behandeld. Los van de strafbeschikking ontstaan er wel meer mogelijkheden om snel en adequaat ('Zo Spoedig Mogelijk': ZSM) op een strafbaar feit te reageren met vormen van gedragssturende vrijheidsbeperking om recidive te voorkomen. En dat overigens ook in het kader van berechting ter zitting met directe uitvoerbaarheid van het rechterlijk vonnis, bijvoorbeeld in geval van bijzondere voorwaarde bij voorwaardelijke veroordeling, als nieuwe loot aan de stam. Voor- en achterkant van de behandeling van de strafzaak, dagvaarding en (executie van) de strafrechtelijke beslissing komen in deze aanpak veel dicht op elkaar te liggen daadwerkelijke executie wordt meer van goede voorbereiding van de strafzaak op dit punt afhankelijk: er is binnen ZSM geen tijd meer om eerst in het kader van de executie verder naar een adres te zoeken waar de verdachte daadwerkelijk kan worden bereikt.

Ook voor die, de slagvaardigheid van het strafrecht versterkende aanpak, is het cruciaal dat de verdachte kan worden bereikt, en dan niet via een papieren GBA-adres, maar daadwerkelijk, hetgeen, bijvoorbeeld in heterdaadsituaties nogal eens zal gebeuren door daadwerkelijke arrestatie van de verdachte of andere vormen van daadwerkelijke vrijheidsbeneming waaruit de verdachte pas wordt ontslagen als hij aan zo'n regime van voorwaarden is onderworpen. Van dat laatste is de uit te bouwen

schorsing van de voorlopige hechtenis een goed voorbeeld. In al die gevallen zal van de verdachte gemakkelijk een woon- of verblijfadres, of in elk geval een adequaat betekenisadres zijn vast te stellen of met hem af te spreken (de verdachte moet een adres opgeven en wijzigingen doorgeven). Met zo'n voorwaarde kan de bereikbaarheid van de verdachte, de betekening aan hem en zijn aanwezigheid ter zitting. Ervaringen met het Engelse bailsysteem kunnen hier mede van belang zijn. Ook in dat kader kan dus een adequate betekening, ook van vervolgstukken in de procedure, worden gerealiseerd zonder al te grote omvormingen van onderdelen van het Nederlandse strafproces als zodanig. De aanwezigheid van de verdachte ter zitting is in dat kader van belang omdat de genoemde mogelijkheden van directe uitvoerbaarheid van het vonnis dan ook inderdaad en daadwerkelijk 'direct' handen en voeten kan worden gegeven. Hier dringt zich de vergelijking op met de verplichte aanwezigheid van de verdachte bij de sentencing-beslissing in het Engelse recht.

In al deze situaties is niet zozeer een domiciliekeuze als plicht voor de verdachte van belang, maar eerder dat in het kader van het op de verdachte los te laten 'arrangement' als reactie op een strafbaar feit, registratie van een betekenisadres waar de verdachte desnoods ook daadwerkelijk kan worden bereikt, gemakkelijker en vanzelfsprekend zal plaatsvinden. Een eenmaal in dat kader opgegeven adres kan dan voor de betekening van gerechtelijke stukken betreffende het vervolg van de strafzaak, betekenis hebben. Via een dergelijk adres kan ook een versterkte aanwezigheid van de verdachte ter terechtzitting gemakkelijker worden geëffectueerd.

Al deze ontwikkelingen kunnen er toe leiden dat het vaststellen van een adequaat en feitelijk betekenisadres (in plaats van het papieren GBA-adres) in een aantal zaken van groter belang wordt geacht dan het gewicht dat, zo is de indruk, daar thans, in een wat versnipperd landschap van taken en verantwoordelijkheden, wel aan wordt toegekend. Daarmee verband houdt het eerder signaleerde punt dat het dan wellicht aangewezen is te bezien of niet een bepaalde dienst (uitdrukkelijker) met (de verantwoordelijkheid voor) de uitvoering van de betekening wordt belast welke dienst zulks ook tot haar daadwerkelijke verantwoordelijkheid rekent. Daartoe hoeft die dienst niet een gerechtelijke dienst te zijn zoals in Duitsland, maar het belang van goede betekening(smogelijkheden) aan de voorkant van de berechting moet wel voldoende onder ogen worden gezien. Grote veranderingen van procesrecht zijn daartoe wellicht niet eens nodig.³²² Het komt er op aan toch al intredende veranderingen gelijk op de mogelijkheden tot verbetering van de daadwerkelijke betekening en de mogelijkheden daartoe te onderkennen en te bevatten.

---

³²² Wat zou er bijvoorbeeld gebeuren als de financiering van het OM niet alleen zou verlopen naar elke zaak die ter zitting ins aangebracht, maar daarbinnen wordt gedifferentieerd naar zaken waarin de dagvaarding wel (hogere vergoeding) of juist niet (lagere vergoeding) in persoon is betekend?

9.6 Uitreiking aan anderen dan de verdachte maar geldend als betekening aan hem, met mogelijkheid van herstel?

Als er betekend wordt via de post aan het adres van de verdachte maar die persoon wordt daar zelf niet aangetroffen, dan rijst de vraag of het te betekenen stuk dan aan anderen kan worden aangeboden en wat het rechtsgevolg daarvan is in de richting van de verdachte als geadresseerde van het te betekenen stuk. Dat zijn twee onderscheiden, maar wel samenhangende vragen die in een aantal onderzochte landen anders worden beantwoord dan in Nederland.

Naar het bepaalde in art. 588 lid 3 onder a Sv kan naar Nederlands recht de uitreiking van het poststuk geschieden aan ‘degene die zich op dat adres bevindt en die zich bereid verklaart het stuk onverwijld aan de geadresseerde te doen toekomen’.

Om met het laatste stukje van deze zinsnede te beginnen: dat is een niet-onsympathieke toevoeging die ook uit het oogpunt van adequate betekening van belang is. Het heeft enerzijds geen zin een voor de verdachte bestemd stuk uit te reiken aan een huisgenoot als deze niet bereid is het stuk aan de geadresseerde te doen toekomen. Door zijn expliciete toezegging zulks wel te doen, kan er door de justitiële autoriteiten gemakkelijker van uit worden gegaan dat het stuk de verdachte bereikt heeft, al gaat de Nederlandse regeling daar rechtens nu juist niet van uit zolang dat niet anderszins blijkt. De toezegging van de huisgenoot is daartoe onvoldoende. Tegelijk moet de hier besproken zinsnede wellicht toch ook nog enigszins anders worden geïnterpreteerd. Zij komt in de regeling van de onderzochte landen als zodanig niet voor. Dat betekent niet, dat zij daar niet van betekenis is. Men gaat er daar eerder stilzwijgend van uit dat een burger die een aan een ander geadresseerd stuk voor deze in ontvangst neemt, uiteraard gehouden is dat stuk door te leveren en dat hij zulks ook daadwerkelijk zal doen. Deze morele fatsoensplicht geldt ook rechtens als te vanzelfsprekend om die uitdrukkelijk vast te leggen. In Nederland is het kennelijk wel nodig die bereidheid als voorwaarde te stellen en die niet zonder meer aan te nemen. Wel bestaat in de Zwitsers literatuur discussie over de vraag op degene die het te betekenen stuk aanbiedt, de ontvanger er niet op moet wijzen dat deze het stuk onverwijld heeft door te geven aan de geadresseerde, maar geldend positief recht is zo'n plicht niet.

Het bovenstaande is van belang omdat naar Nederlands recht de enige aan wie, in plaats van aan de verdachte, een voor deze laatste bestemd stuk kan worden uitgereikt de persoon is die zich op het adres bevindt. Hoewel deze persoon – anders dan in een aantal onderzochte landen het geval is - niet aan meer formele voorwaarden (huisgenoot, of een op het betreffende adres ingeschrevene) hoeft te voldoen, is daarmee de categorie van personen aan wie een stuk plaatsvervangend kan worden uitgereikt, in vergelijking met andere landen, enigszins beperkt. In Noorwegen kan ook aan een in de huishouding van de geadresseerde werknemer worden betekend (hetgeen de Nederlandse regeling overigens ook niet uitsluit), aldaar kan ook aan de huiseigenaar worden betekend, in Duitsland en Noorwegen kan ook aan het adres worden betekend waar de verdachte bedrijf houdt en aldaar aan een werknemer, terwijl in Noorwegen en, zoals uit de QuickScan blijkt, in sommige andere Europese

landen, ook betekening aan de werkgever van de verdachte mogelijk is. Of dergelijke, ruimere mogelijkheden voor Nederland ook een optie zouden zijn, voor zover al van echte verruiming ten opzichte van art. 588 lid 3 onder a Sv sprake zou zijn, moet ook naar de Nederlandse maatschappelijke verhoudingen worden bepaald. Die zijn in het algemeen wat afstandelijker dan in het buitenland het geval is. Betekenen aan de werkgever van de verdachte lijkt zich – zo bleek bij uit een korte mondelinge rondvraag langs een vijftal hoogleraren arbeidsrecht – te verzetten tegen het uitgangspunt van arbeidsrecht dat hetgeen de werkgever over een werknemer mag en moet weten, het bestek van de arbeidsrelatie niet te buiten mag gaan. Het feit dat uit de uitreiking van een stuk aan de werkgever kan blijken dat de werknemer correspondeert met justitie, gaat die relatie wel gemakkelijk te buiten. Betekening aan de werkgever zou dan in een hiërarchie van mogelijkheden hooguit een uiterste middel kunnen zijn, maar dan nog.

Het recht in de onderzochte landen geeft wel aanleiding voor de overweging of het aanwijzen van het adres waar een verdachte bedrijf voert niet uitdrukkelijk(er) als betekeningadres in de wettelijke regeling zou moeten worden opgenomen.

Als gezegd, moet de kwestie van de rechtsgevolgen van de uitreiking aan een ander dan de verdachte als geadresseerde ten dele los worden gezien van het antwoord op de vraag aan wie er dan alternatief kan worden uitgereikt. Voor zover een ander is aangewezen, gaat men er in Duitsland, Zwitserland en Noorwegen van uit dat zulks heeft te gelden als betekening aan de verdachte op het moment van de uitreiking aan die ander. Dat betekent dat eventuele termijnen op dat moment gaan lopen, ook voor de verdachte. Heel hard is dat niet, in die zin dat het recht van die landen voorziet in een mogelijkheid op deze wijze ingetreden, harde rechtsgevolgen, bijvoorbeeld het verval en verstrijken van termijnen, ten behoeve van de verdachte weg te nemen door de verdachte in termijnen te herstellen. Wel is daartoe dan een nadere procedure en beslissing van een rechter voor nodig. Bovendien geldt de inhoudelijke beperking dat de verdachte er geen verwijt van kan worden gemaakt dat het voor hem bestemde stuk hem niet (tijdig) bereikt heeft. Binnen dat criterium van verwijtbaarheid mag in de betreffende landen meespelen dat van een verdachte die eenmaal weet dat hij in een procedure verwickeld is, mag worden verlangd dat hij beseft dat in het kader van zo'n procedure stukken zullen worden betekend, een aspect dat in het Zwitsers recht het verst is uitgewerkt. Mits prudent en verdragsconform aangewend, lijkt deze strengere optie op zichzelf niet in strijd met het EVRM. De praktijk in de onderzochte landen leert, dat een dergelijke opzet niet tot een grote stroom herstelverzoeken leidt.

Naar Nederlands recht geldt een omgekeerd uitgangspunt. Met name ten aanzien van het instellen van rechtsmiddelen geldt, dat de daarvoor bestemde termijn eerst aanvangt op het moment dat uit enige omstandigheid gebleken is dat het vonnis de verdachte in persoon bekend is: art. 408 Sv.

Betekenen de regeling en ervaringen in andere landen dat ook voor Nederland een andere modaliteit moet worden bepleit? Dat is niet zonder meer gezegd. Voor zover het EVRM zich niet tegen een bepaalde modaliteit van betekening verzet, is daarmee nog niet gezegd dat die modaliteit dan ook ingevoerd moet worden. Het verbinden van het rechtsgevolg dat betekening aan een ander wordt opgevat als betekening aan de geadresseerde, trekt een flinke wissel op de positie van degene die

het stuk aanneemt. De vraag is of dat binnen de Nederlandse maatschappelijke verhoudingen aan de orde is. De wijze waarop iemand met dat stuk om gaat, dat dan een bewijsbestemming van justitie richting verdachte heeft, kan voorwerp worden van discussie in zo'n herstelprocedure. Als dat er toe leidt dat huisgenoten en anderen in de toekomst vaker zullen weigeren een stuk voor de geadresseerde in ontvangst te nemen, is dat een negatief te waarderen effect. Vanwege art. 6 EVRM zal, in geval van twijfel over de feitelijke gang van zaken (is het stuk nu doorgegeven of niet?), de verdachte al snel het voordeel van de twijfel (het stuk heeft hem niet bereikt) moeten worden gelaten. De Zwitserse benadering gaat daarvan uit. De Duitse ook, zeker waar het betreft de mogelijkheid een zgn. 'Strafbefehl' alsnog voor een volledige inhoudelijke behandeling (voor het eerst) aan een strafrechter voor te leggen omdat dan het recht op toegang tot de rechter mede op het spel staat, welk recht voor de toegang tot de eerste rechter van groter belang is dan, bijvoorbeeld, toegang tot de rechter in hoger beroep. De situatie in Duitsland laat voorts zien dat een gedetailleerde regeling terzake ook tot veel jurisprudentie kan leiden of het antwoord op de vraag of aan de wettelijke voorwaarden voor een dergelijke modaliteit van betekening wel is voldaan.

Een finale afweging ter zake is binnen de context van het slothoofdstuk van dit onderzoek niet te maken. Met name de relevante ervaringen uit de Nederlandse uitvoeringspraktijk van de betekening, zullen op dit punt mede van belang zijn, maar daarover gaat dit onderzoek niet. Wel kan in het kader van de waardering van de uitkomsten van dit onderzoek worden gewezen op de samenhang met andere onderdelen en thema's van deze slotbeschouwing. Hierboven is gewezen op het belang om het gemak waarmee in Nederland verstekveroordelingen tot stand komen, opnieuw en nader onder ogen te zien. Het zou om verschillende redenen voor de hand kunnen liggen om de berechting eerder in aanwezigheid van de verdachte te doen plaatsvinden en met het oog daarop het belang te versterken dat tijdens het voorbereidend onderzoek een feitelijke woon- of verblijfplaats van de verdachte, een adres dus waar de verdachte daadwerkelijk kan worden bereikt, wordt vastgesteld. Als dat gebeurt, kan dat de feitelijke betekening van stukken aan de verdachte versterken; er zal eerder en meer omtrent de 'waarde' van de betekeningadres bekend zijn. Ook aan de betekening aan een ander, maar wel op een door de verdachte, bijvoorbeeld in het kader van de aangestipte 'ZSM'-aanpak, opgegeven (betekenings)adres zou wellicht meer waarde en betekenis als betekening aan de verdachte kunnen worden toegekend. Binnen dergelijke contexten zou een omslag naar een wat andere procedure en uitgangspunt wellicht ook in Nederland aan de orde kunnen zijn.

9.7 Betekenen aan het adres van de raadsman van de verdachte

In een aantal landen bestaat de mogelijkheid dat een voor de verdachte of veroordeelde bestemd stuk aan hem wordt betekend via het adres van zijn raadsman. Moet een dergelijke optie van betekening die te gelden heeft als een betekening aan de verdachte in persoon, verder worden uitgebouwd dan naar Nederlands strafprocesrecht thans reeds, in het bijzonder op basis van art. 408a en art. 450 lid 3 Sv bestaat? Als men de met de betekening belaste autoriteiten zonder meer en in alle gevallen het

adres van de raadsman aanreikt als mogelijk alternatief betekenisadres, zal dat niet kunnen zonder dat zulks een zekere grondslagverandering impliceert voor de plaats en de positie van de strafrechtelijke advocatuur in strafzaken. Zo'n regel van in de wet geregeld alternatief is immers alleen denkbaar op de grondslag van het uitgangspunt dat er voor de raadsman dan ook de plicht bestaat er voor te zorgen dat het aan zijn adres betekend, maar voor zijn cliënt bestemd stuk aan deze laatste wordt doorgeleverd. Op dit wordt de raadsman niet alleen maar degene die bijstand verleent maar zijn cliënt ook vertegenwoordigd. Die figuur komt tegenwoordig, bijvoorbeeld in de bepaling van art. 279 Sv meer voor dan voorheen. Het EVRM verzet zich ook niet tegen deze modaliteit. In Duitsland is een andere, van Nederland afwijkende positie van de advocatuur op dit punt betrekkelijk vanzelfsprekend, maar juist vanwege dat andere uitgangspunt is het de vraag of de Duitse regeling en praktijk hier richtinggevend moeten zijn. In voorkomende gevallen zal er behoefte zijn om, bijvoorbeeld ter zitting, aan de raadsman opheldering te vragen over de communicatie tussen hem en zijn cliënt ter zake: is het stuk aan de verdachte doorgegeven? Onder Zwitsers recht ontstaat dan gemakkelijk de vraag of dergelijke informatie niet onder het verschoningsrecht van de advocaat valt. Bovendien en meer praktisch: niet iedereen heeft in strafzaken altijd een raadsman en als dat al zo is weet een raadsman ook niet altijd beter dan justitie waar zijn cliënt verblijft. De wet zal voorts moeten voorzien in een regeling vanaf welk moment een raadsman als betekenisadres kan gelden; ook bijvoorbeeld als een advocaat slechts als piketadvocaat is opgetreden bij de inverzekeringstelling of, in het kader van de Salduz-jurisprudentie, voor of bij het politieverhoor, en de verdachte daarna naar huis is gezonden? Om aan de verdachte, bijvoorbeeld aan wie een advocaat is toegevoegd, zonder meer de plicht op te leggen bij die advocaat naar mogelijke betekenissen te informeren, is ook een verstrekkende gedachte, al zal ook deze gedachte niet onmiddellijk afstuiten op het nemo teneturbeginsel, zoals het EHRM dat in art. 6 EVRM besloten acht.

Hierboven is aan de orde geweest dat in andere landen gemakkelijker wordt geaccepteerd dat een voor de verdachte bestemd stuk aan anderen wordt betekend. Daaraan is in enkele landen het uitgangspunt gekoppeld dat zulks geldt als betekening aan de verdachte, met rechtsgevolg in de strafvordering, maar ook met de mogelijkheid voor de verdachte of veroordeelde om een zodanig ingetreden rechtsgevolg, bijvoorbeeld het verlopen zijn van termijnen voor het instellen van rechtsmiddelen, alsnog ongedaan te maken als hij in een apart daartoe ingerichte procedure, althans beslissing,³²³ aannemelijk maakt dat hem er geen verwijt van kan worden gemaakt dat een voor hem betekend stuk hem niet bereikt heeft. Mits prudent en verdragsconform toegepast, zoals in Zwitserland, lijkt het EVRM zich daartegen niet te verzetten. Mocht men in Nederland ook die weg meer dan thans op gaan dan zijn er daardoor reeds meer mogelijkheden van betekening die hebben te gelden als betekening aan de verdachte, maar waarbij het te betekenen stuk toch in eerste instantie bij een ander terecht komt. Bij die stand van zaken zou dan ook eerder passen de mogelijkheid van betekening aan de verdachte via het adres van de advocaat. Zoals

---

³²³ Zie de Noorse variant waarin een dergelijke beslissing ook onderdeel kan zijn van de ontvankelijkheidsbeslissing van het appelgerecht.

in het onderzoek Strafvordering 2001 is voorgesteld,³²⁴ zou zulks dan de modaliteit kunnen hebben van een keuze-optie; de verdachte kan er voor kiezen om het adres van zijn raadsman op te geven als adres waaraan voor hem bestemde stukken kunnen worden betekend. De kern en betekenis van die benadering is dat daarmee enerzijds de positie van de raadsman in het strafproces en de relatie tot zijn cliënt niet principieel komt te verschillen van de huidige positie. De kern en betekenis is anderzijds dat daarmee aan de strafvorderlijke autoriteiten op basis van deze keuze van de verdachte – die dan ook zal worden verondersteld met instemming en afstemming met de raadsman te zijn gemaakt – de basis wordt geboden om (het risico van) de communicatie tussen verdachte en zijn raadsman aan hen beiden te laten. De vraag is of dit feitelijk niet een te zware wissel op inrichting en praktijk van die communicatie trekt, waar de vraag in hoeverre de verdachte bepaalde stukken in persoon hebben bereikt, van wezenlijke betekenis is voor een legitieme en ook slagvaardige strafrechtspleging in bepaalde gevallen. Een betekenisadres is in dat kader iets anders dan een adres waar de verdachte kan worden bereikt, en dat laatste is met name van belang. Zelfs als men deze weg wil gaan, zal de wetgever er een basis voor moeten bieden in het Wetboek van Strafvordering en de contouren van deze optie, met het oog op grondslag en gevolgen van deze mogelijke betekeniswijze, daarin moeten trekken.

9.8 Elektronische betekening

Elektronische communicatie is een onvermijdelijk fenomeen dat ook in de strafrechtspleging in de toekomst een steeds belangrijkere rol zal gaan spelen.³²⁵ Om dat te voorspellen is dit onderzoek niet nodig. Maar is introductie ervan naar de huidige stand van zaken, met name in de techniek en in de praktijk van de strafrechtspleging, al aan de orde? Juist vanwege het belang van die vraag is aan dit punt in het onderzoek, met bij de bestudering van België en Engeland, uitvoerig aandacht besteed. Maar ook bij andere landen is het aan de orde.

Voor de beantwoording van die vraag leveren de uitkomsten van dit onderzoek verschillende argumenten. De ervaring in België leert, dat men de digitalisering niet als groot en groots project te snel aan de praktijk moet opdringen. Weloverwogen (wets-)wijziging moet vooral worden gedragen door alle partijen in de praktijk. De ervaringen in andere landen, met name Engeland en Zwitserland, wijzen er eerder op dat wettelijke regeling moet aansluiten bij een in de praktijk gevoelde behoefte. Ter zake kunnen dan weer lessen uit de Belgische ervaringen worden getrokken. Ook zo'n voorzichtige benadering begint immers met een goede inventarisatie van de relevante onderdelen van wetgeving die voor wijziging in aanmerking zouden moeten komen om elektronische betekening überhaupt mogelijk te maken, te beginnen met de simpele wettelijke erkenning dat en wanneer elektronische uitgevoerde communicatie

³²⁴ Laméris-Tebbenhoff Rijnenberg, Eerste interimrapport Strafvordering 2001, p. 123-124.

³²⁵ Vermeldenswaardig in dat kader is de inwerkingtreding van de Wet elektronische indiening dagvaarding en het bijbehorende Besluit. Zie Stb.2012, nr. 291 en nr. 292. Die regeling betreft slechts civiele zaken.

betekening in de zin van de wet oplevert; de enkele erkenning dus. Tegelijkertijd zal (de regeling van) de elektronische infrastructuur op orde moeten zijn c.q. worden gebracht, zoals de inrichting van beveiligde communicatiestructuren, regeling en erkenning van de elektronische handtekening, en dergelijke meer. Dan nog leert de ervaring in andere landen dat men op korte termijn geen grote illusies moet hebben omtrent het veelvuldig gebruik ervan in de strafrechtspleging voor de betekening van dagvaardingen en (verstek)vonnissen. Althans niet in de moeilijke gevallen waarin een verdachte niet te traceren is, of zich onvindbaar houdt. In andere gevallen zal simpelweg niet voldoende op (vaardigheden en mogelijkheden van) computergebruik aan de zijde van de verdachte of veroordeelde kunnen worden vertrouwd. Bij de betekening van dagvaardingen en vonnissen in strafzaken staat nu eenmaal – zowel praktisch en normatief – te veel op het spel bij het zoveel mogelijk realiseren van het uitgangspunt dat het te betekenen stuk de verdachte/veroordeelde moet hebben bereikt. Daar, bij dergelijke ‘hogere’ vormen van formele ‘twee-wegcommunicatie’, moet de elektronische revolutie dus niet beginnen. In bepaalde andere (soorten van) strafzaken kan dat anders liggen. Als in een financieel-economische strafzaak een gespecialiseerd advocatenkantoor voor een bepaalde grote firma optreedt, is voorstelbaar dat, met goedvinden van betrokkenen (OM, verdachte en raadsman), elektronisch wordt gecommuniceerd, wellicht ook daar waar die communicatie de vorm van betekening moet krijgen. De in Denemarken geopperde variant om de verdachte per sms aan de datum van de terechtzitting te helpen herinneren, is wellicht een ander aardig voorbeeld van geleidelijke ontwikkeling. In zo’n geleidelijke ontwikkeling is het aangewezen dat de wetgever de mogelijkheden tot gebruik ervan faciliteert. De stand van zaken in wetgeving en praktijk in andere landen geeft voldoende houvast om op een dergelijke, geleidelijke opkomst van de elektronische communicatie, ook van betekening, te vertrouwen. Ter bevordering daarvan zal het op enig moment aangewezen zijn dat ook de Nederlandse wetgever in faciliterende wetgeving voorziet. Dat zou kunnen gebeuren in het grotere kader van wetgeving en beleid op het gebied van de mogelijkheden en het gebruik van elektronische communicatie(mogelijkheden) tussen burger en overheid in het algemeen enerzijds en de ontwikkeling en gebruik van het elektronisch dossier in strafzaken anderzijds.

9.9 Afsluiting en beantwoording van de centrale onderzoeksvraag

Nadat in het bovenstaande uit de resultaten van de inventarisatie van het recht van de onderzochte landen enige conclusies voor de verdere rechtsontwikkeling in Nederland zijn worden geformuleerd, zij tot slot de algemene lijn van de uitkomst van het onderzoek nog eens als volgt onder woorden gebracht met de vertaling daarna in de beantwoording van de centrale onderzoeksvraag.

9.9.1 De hoofdlijn

Bij het onderzoek naar regelgeving en praktijk moet in het oog worden gehouden dat het enerzijds gaat om een regeling die de praktijk van de strafvordering moet

bevorderen in het grote aantal gevallen waarin adequate betekening geen probleem is. In die gevallen is een (daadwerkelijk) adres van de verdachte bekend of gemakkelijk te achterhalen en kan de verdachte op dat adres ook worden bereikt. Er is ook een groep gevallen waarin de betekening moeilijker is. Dan is een adequate regeling van de betekening nodig om het strafproces überhaupt zijn voortgang te laten hebben.

Daarbij kan uit het onderzoek blijken dat het bij de inrichting van de regeling en de praktijk van de betekening aan de ene kant gaat om hele praktische uitvoeringszaken, waarin het daadwerkelijk opsporen van een woon- of verblijfadres en het aldaar, of anderszins in persoon betekenen, van belang wordt geacht en wordt gezien en gevoeld als een belangrijke deel van de adequate voorbereiding van een strafzaak, vóór de berechting maar ook dan al met het oog op daadwerkelijke executie. Het is van belang dat er een orgaan is, of dat er organen zijn, die zich voor die betekening in de hier bedoelde zin verantwoordelijk voelen en die de feitelijke uitvoering ook kunnen sturen of zelf uitvoeren. In praktische zin zal ook de elektronische betekening zijn plaats onvermijdelijk gaan innemen. Het onderzoek leert, dat als een aanzet tot de mogelijkheid van het elektronisch betekenen wordt gezocht in het ontwikkelen van die mogelijkheid in gevallen die zich daar gemakkelijk voor lenen en waarin ‘partijen’ kunnen kiezen voor deze vorm van betekening, er wettelijk niet eens zo heel erg veel geregeld hoeft te worden. De feitelijke erkenning als betekeningmodaliteit zal wel nodig zijn. Van belang is met name dat deze modaliteit niet van boven af aan de praktijk wordt opgelegd, maar de groei ervan ‘van onder op’ wordt gefaciliteerd.

Tegelijk met deze praktische aspecten raakt de regeling van de betekening ook aan de grondslagen van de strafvordering in elk land. Het maakt voor die regeling bepaald uit of het strafproces bijvoorbeeld uitgaat van de aanwezigheid van de verdachte ter terechtzitting, of dat gemakkelijk veroordeling bij verstek mogelijk is. Die relatie met de grondslagen van de strafvordering maakt, dat men niet te gemakkelijk dergelijke grondslagen moet gaan veranderen, alleen om de betekening met het oog op verbetering van de tenuitvoerlegging in regeling of praktijk te verbeteren, hoewel anderzijds die grondslagen van een systeem ook weer niet te gemakkelijk als onveranderd moeten worden beschouwd. Belangrijker is het omgekeerde: als over (wijziging van) grondstructuren van strafprocesrecht wordt nagedacht, moeten de consequenties en mogelijkheden voor (verbetering van) betekening in regeling en praktijk, ook met het oog op verbetering van de mogelijkheden van executie van strafrechtelijke beslissingen in de beschouwingen worden betrokken. Voor Nederland is dan van belang dat aan de aanwezigheid van de verdachte ter terechtzitting in de laatste jaren weer wat meer gewicht wordt toegekend. Van groter belang is het proces van verandering door de maatregelen in het kader van de versterking van de slagvaardigheid van het strafrecht. Getracht wordt sneller op een strafbaar feit te reageren, ook met onmiddellijk ingaande maatregelen van gedragsbeïnvloedende vrijheidsbeperking. Dat biedt meer mogelijkheden om dat eerste politie- of justitiecontact niet te beëindigen zonder dat van de verdachte een woon- of verblijfadres is vastgesteld, bijvoorbeeld aan de hand van zijn ID-bewijs, en hem ook te verstaan is gegeven dat dat adres ook als betekeningadres zal worden gebruikt, met rechtsgevolg, bijvoorbeeld de aanvang van een rechtsmiddeltermijn, vanaf het moment van betekening. Het recht van andere landen laat zien dat aldaar

dergelijke opties worden gebruikt, zonder dat dit tot onwerkbaar praktijken of reeds naar zijn grondslag, tot strijdigheden met het EVRM leidt. Er kan niet genoeg worden benadrukt hoezeer het vastleggen van een adres waar de verdachte kan worden bereikt in de eerste fase van het strafproces (aan de voorkant) van belang is voor de efficiëntie van het vervolg, inclusief de executie van een op te leggen sanctie. Dat geldt zeker voor het gebruik van de nieuwe modaliteit van de directe uitvoerbaarheid van de rechterlijke beslissing. Ook normatief (het adres heeft rechtsgevolg, de verdachte wordt geacht op de hoogte te zijn en een adreswijziging te melden), leert de bestudering van het recht van andere landen dat versterking van de consequenties van betekening – ten opzichte van de huidige uitgangspunten van het Nederlandse recht – nog mogelijk is, ook binnen de grenzen van het EVRM. Een stap in deze gedachtegang is de in andere landen bestaande modaliteit dat ook aan de betekening aan een ander dan de verdachte onder omstandigheden rechtsgevolg voor de verdachte kan worden toegekend, zij het dat zulks, gelet op het EVRM, in geen der landen bestaat zonder de correctiemogelijkheid voor de verdachte die er geen verwijt van kan worden gemaakt dat een te betekenen stuk hem niet bereikt heeft. Op die regeling en de coudance in de toepassing ervan, komt het dan aan.

Hoe men de regeling en praktijk van de betekening in praktisch opzicht of in grondslagenniveau wil bekijken, telkens komt het op de daadwerkelijke uitvoering van de betekening aan, waarin het optimale wordt gedaan om de betekening feitelijk te kunnen uitvoeren aan een adres dat maximale zekerheid biedt dat de verdachte aldaar – direct of indirect – kan worden bereikt. Daarbij kan uit het onderzoek blijken dat andere landen, ook binnen de grenzen van het EVRM, verder reikende vormen van verantwoorde, van rechtsgevolgen voorziene betekeningmodaliteiten kennen dan Nederland naar de huidige stand van zaken. Maar ook dan geldt in de eerste plaats: betekenen moet je doen.

9.9.2 Beantwoording van de centrale onderzoeksvraag

De centrale onderzoeksvraag van dit onderzoek is: welke regelingen en modaliteiten bestaan er in de onderzochte landen inzake de betekening van stukken in strafzaken die kunnen bijdragen aan de verbetering van de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen in Nederland? In hoeverre zijn die regelingen en modaliteiten werkbaar en in hoeverre zijn zij, in het licht van het EVRM en EHRM acceptabel?

Voorop moet worden gesteld dat, anders dan op het eerste gezicht lijkt, de inrichting van regelgeving en praktijk van de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken gemakkelijk raakt aan de grondslagen van de inrichting van het strafproces. Dat zet aan tot terughoudendheid ten aanzien van wijzigingen van de regeling van de betekening als zodanig. Vertaald naar de bewoording van de centrale onderzoeksvraag met alle voorzichtigheid die bij een dergelijke, te korte vertaling onvermijdelijk is, komt de grote lijn uit het onderzoek neer op de navolgende antwoorden, conclusies en aanbevelingen.

1. Een (verdere) versterking en concentratie op de verantwoordelijkheid voor de betekening, zo mogelijk in persoon, als explicieter onderdeel van het voorbereidend onderzoek in strafzaken lijkt te zijn aangewezen.
2. Als de Nederlandse strafrechtspleging zo zou worden aangewend dat de verdachte feitelijk vaker in persoon ter zitting aanwezig zou zijn, zou de wetgever nader moeten aangeven wanneer zulks het geval moet zijn. Omgekeerd moet echter niet de aanwezigheid van de verdachte ter zitting als uitgangspunt worden genomen, enkel om de betekening en daarmee de tenuitvoerlegging te verbeteren omdat een te grote nadruk op ‘berechting in aanwezigheid’ ook een belasting voor een voortvarende berechting meebrengt.
3. Vormen van betekening aan een ander dan de verdachte of veroordeelde, die wel – als uitgangspunt – gelden als betekening aan de verdachte, bestaan en functioneren in andere rechtsstelsels en zijn als zodanig niet in strijd met het EVRM. Dat geldt ook voor modaliteiten van betekening aan een adres van de verdachte, zonder dat de betekening in persoon heeft plaatsgevonden. Dergelijke modaliteiten worden als zodanig ook gebruikt, al leiden zij soms tot aanvullende jurisprudentie in de toepassing van de gedetailleerde regeling en al is een achtervangregeling voor de verdachte altijd aanwezig en noodzakelijk. Omdat deze modaliteiten in het buitenland van praktische betekenis zijn, verdienen zij voor Nederland nadere overweging, ook in het kader van de versterking van de slagvaardigheid van de strafrechtelijke handhaving.
4. Betekening aan (het kantoor van) de raadsman, welke te gelden heeft als betekening aan de verdachte, komt in een aantal van de onderzochte landen voor. Aangezien de betekening ook hier aan een ander dan de verdachte plaatsvindt, gelden ter zake ook wel praktische en juridische bezwaren. Als extra praktische bezwaar speelt mee dat de raadsman ook niet altijd weet waar zijn cliënt zich bevindt. Eventuele introductie van deze variant in het Nederlandse strafprocesrecht, hangt ook samen met uitgangspunten aangaande rol en functie van de raadsman en de relatie tot zijn client; die schuift op van bijstand naar vertegenwoordiging. Dergelijke aspecten zijn geen voorwerp van beschouwing in dit onderzoek.
5. Een uniforme eenvormige regeling van de uitvoering van de betekening voor civiel recht, strafrecht en bestuursrecht, verdient aanbeveling omdat de verschillende rechtsgebieden dan eenvoudiger van de voordelen van ontwikkelingen en modaliteiten van betekening in de andere rechtsgebieden kunnen profiteren’.
6. De eerste stap van erkenning van de mogelijkheid van elektronische betekening zou door de wetgever kunnen worden gezet: het te zeer ‘dicteren’ van (het gebruik van) deze variant aan de praktijk, is niet wenselijk. Daarbij is elektronische betekening in strafzaken, vanwege zijn belang van rechtsgevolg verbonden gebleken aan geldige betekening, een moeilijke variant van wederkerige ‘twee-wegcommunicatie’, die ook aan de eisen van veilige communicatie moet voldoen. Zij zal daarmee eerder een sluitstuk zijn van geleidelijke, onvermijdelijke en reeds zichtbare ontwikkeling zijn dan voorloper in de in veel landen nog broze ontwikkeling.

Samenvatting

In dit rapport wordt verslag gedaan van een inventariserend onderzoek naar regelingen en modaliteiten van de betekening van gerechtelijke stukken in strafzaken in enkele andere landen in Europa dan Nederland. Het gaat daarbij vooral om de betekening van de dagvaarding en van het vonnis. Het onderzoek staat in het teken van de mogelijke introductie in Nederland van andere dan thans bestaande modaliteiten, van betekening, zulks met het oog op het daardoor verbeteren van de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen in Nederland. De centrale vraagstelling van het onderzoek is: “welke regelingen en modaliteiten bestaan er in de onderzochte landen inzake de betekening van stukken in strafzaken die kunnen bijdragen aan de verbetering van de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen³²⁶ in Nederland? In hoeverre zijn die regelingen en modaliteiten werkbaar en in hoeverre zijn zij, in het licht van het EVRM en EHRM acceptabel?”

Uit deze vraagstelling vloeit een aantal subvragen voort die bij de inventarisatie van de onderzochte landen tot op zekere hoogte als algemene leidraad zijn genomen:

- Welke vormen van betekening zijn in de onderzochte stelsels mogelijk die gelden als een officiële kennisgeving, al dan niet in persoon?;
- Wordt van alternatieve vormen van kennisgeving gebruik gemaakt, al dan niet in persoon?;
- In het bijzonder: maken mogelijkheden en vormen van elektronische betekening via moderne internettechnieken deel uit van de bestaande mogelijkheden?;
- Welke organen zijn met de verantwoordelijkheid voor de betekening belast?;
- Welke instanties voeren de betekening in de praktijk uit en zijn aan die instanties nadere regels gesteld?;
- Is er sprake van een regierol terzake van de betekening en zo ja, aan wie is die opgedragen en hoe wordt deze vorm gegeven?;
- Wat leert het EVRM-recht aangaande de inrichting van regelgeving en praktijk van aspecten van de betekening in strafzaken??

Daarbij moet worden bedacht dat het bij de betekening enerzijds om regelingen gaat die de praktijk van de strafvordering moet bevorderen in het grote aantal gevallen waarin adequate betekening geen problemen oplevert doordat een (daadwerkelijk) adres van de verdachte bekend dan wel eenvoudig te achterhalen is en de verdachte op dat adres ook kan worden bereikt. Daarnaast bestaat een groep gevallen waarin de betekening moeilijker is. Dan is een adequate regeling van de betekening vereist om het strafproces überhaupt zijn voortgang te laten hebben.

---

³²⁶ Bedoeld zijn beslissingen van de strafrechter en van het OM, in het bijzonder strafbeschikkingen.

In hoofdstuk 1 is een nadere afbakening van het onderzoek aangegeven. Ter uitvoering van het onderzoek is, na een QuickScan van het recht van een aantal landen, het recht van België, Duitsland, Engeland en Wales, Noorwegen en Zwitserland nader geïnventariseerd. Daarbij zijn niet alleen vormen van betekening besproken, maar is ook aandacht besteed aan de plaats en het functioneren van de betekening in het grotere geheel van de strafrechtspleging in het betreffende land. Aan de hand van interviews is de praktijk tot op zekere hoogte in kaart gebracht.

Deze samenvatting bevat geen gedetailleerde opgave van de afzonderlijke vormen van betekening en hun plaats en functie in het betreffende recht van de onderscheiden landen. Wel is aan het einde van het landenoverzicht, aansluitend op par. 8.12, een overzicht opgenomen met de belangrijkste bevindingen in onderlinge vergelijking. Voor een (op zichzelf te) beknopte kennisneming van de resultaten van de verschillende landen zij op deze plaats naar dat overzicht verwezen. In hoofdlijnen merken wij ten aanzien van de bevindingen, ook met het oog op de bruikbaarheid ervan in Nederland, het volgende op.

In alle landen bestaat de wens tot effectieve en werkbare betekening van schriftelijke stukken in strafzaken. Dat bevordert zowel de rechtsbescherming als de instrumentaliteit van het strafrechtelijk systeem.

In Duitsland, Engeland, Noorwegen en Zwitserland wordt, meer dan in Nederland, uitgegaan van de aanwezigheid van de verdachte ter terechtzitting. Die noodzakelijke aanwezigheid heeft als voordeel dat (betekening ter) tenuitvoerlegging niet vaak een probleem oplevert omdat het vonnis kan worden betekend door het aan de aanwezige verdachte voor te lezen. Belangrijker is, dat het door dit uitgangspunt van berechting in aanwezigheid van de verdachte, in de onderzochte landen nadrukkelijker tot een goede voorbereiding van de strafzaak en de behandeling ter terechtzitting wordt gerekend om de dagvaarding in persoon te betekenen of anders aan een persoon of op een plaats waarvan vermoed kan worden dat de verdachte via die persoon of aldaar daadwerkelijk kan worden bereikt. Doet men in de voorbereiding te weinig moeite, dan kan dat betekenen dat de strafzaak niet ter terechtzitting kan worden behandeld. Dat te voorkomen is de prikkel die voor een wat sterkere nadruk op adequate betekening voorafgaand aan de zitting zorgt, en die aanzet tot het daadwerkelijk nagaan van de woon- of verblijfplaats van de verdachte. Nederland kan een gelijke accentuering op de uitvoering van adequate betekening als onderdeel van het voorbereidend onderzoek worden aanbevolen. De verbetering van de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen is in sterke mate van adequate betekening voorafgaand aan het afdoen van de strafzaak afhankelijk. Door de ZSM-aanpak, inclusief de wettelijke mogelijkheden tot het direct uitvoerbaar verklaren van een rechterlijke uitspraak in eerste aanleg, is deze afhankelijkheid alleen maar vergroot, maar die aanpak biedt ook mogelijkheden omdat zij het contact van justitie met de verdachte intensiveert.

In het kader van de effectieve betekening is in een aantal landen gekozen voor vormen van betekening aan anderen dan de verdachte, terwijl die betekening aan die ander geldt als betekening aan de verdachte, inclusief het voor de verdachte intredend

rechtsgevolg dat termijnen, bijvoorbeeld een beroepstermijn, voor hem gaan lopen op het moment van de betekening aan die ander. Telkens staat voor de verdachte de mogelijkheid open een ingetreden rechtsgevolg door een rechterlijke beslissing ongedaan te maken, zodat de verdachte bijvoorbeeld toch, ondanks het overschrijden van de termijn, zich van een rechtsmiddel kan bedienen. Daarvoor is dan wel via een aparte procedure een beslissing van een gerecht nodig. Nogal eens geldt daarbij de voorwaarde dat het in eerste instantie aan de verdachte is om aannemelijk te maken dat hem er geen verwijt van valt te maken dat het te betekenen stuk hem niet bereikt heeft of niet heeft kunnen bereiken. Tegen de achtergrond van het recht op toegang tot de rechter, wordt, betrekkelijk snel aangenomen dat de verdachte inderdaad geen verwijt valt te maken en hem dus alsnog herstel van rechtsgevolg moet worden gegund. Dat lijkt geen winst, maar juist bij een dergelijke ‘soepele’ toepassing geldt deze modaliteit van betekening in de betreffende landen, hoewel van enige juridische en praktische voetangels en klemmen sprake is, toch als een acceptabele en werkzame vorm van betekening.

Als separate vorm van deze vorm van betekening bestaat in een aantal landen de mogelijkheid om een gerechtelijk stuk aan de verdachte te betekenen via het adres van diens raadsman. Met name in Duitsland is een dergelijke rol voor de advocatuur betrekkelijk vanzelfsprekend. Duitsland wijkt op dat punt af van Nederland.

In het kader van de versterking van het strafrechtelijke systeem door een goede en werkbare regeling van de betekening duikt in verschillende onderzochte landen de aldaar reeds in de wet geregeld mogelijkheid van elektronische betekening op. In Duitsland wordt er in strafzaken nog geen gebruik van gemaakt, in Zwitserland en Engeland wel, maar nog slechts mondjesmaat. De algemene poging in België om een zekere digitalisering van de rechtspraak generaal te verwezenlijken, lijkt te groot van opzet te zijn geweest en mede daardoor mislukt. Het faciliteren van deze mogelijkheid voor gebruik in de praktijk als en voor zover daar behoefte aan bestaat door erkenning van de mogelijkheid van elektronische betekening in wetgeving lijkt een eerste maar voorlopig voldoende stap.

De erkenning en regeling van de mogelijkheid om bijvoorbeeld via e-mail te betekenen zou niet tot het rechtsgebied van het strafrecht moeten worden beperkt. Een voorziening van algemene aard, die ook kan gelden voor het civiel recht en het bestuursrecht, is eerder aangewezen. Uit het onderzoek kan meer algemeen blijken dat in het recht van de onderzochte landen, delen van de regeling inzake de betekening niet is neergelegd in regels die exclusief voor het strafrecht gelden. Een meer algemene, voor verschillende rechtsgebieden geldende regeling lijkt het voordeel te hebben dat goede praktijken en modaliteiten van betekening van het ene rechtsgebied, gemakkelijker doorwerking hebben en in andere rechtsgebieden. Voor – onder art. 6 EVRM – toch al verwante rechtsgebieden als het strafrecht en het bestuursstrafrecht kunnen voor het Nederlandse recht daarmee ook niet-logische verschillen worden vermeden.

In het onderzoek is separaat onderzocht in hoeverre de bepalingen van het EVRM zich tegen bepaalde, in de onderzochte landen voorkomende modaliteiten zouden verzetten. Van blokkades van algemene betekenis is daarbij niet gebleken. In het onderzoek is verder geïnventariseerd welke eisen het EVRM stelt ten aanzien van de betekening, mede in het licht van het recht van de verdachte om in zijn aanwezigheid te worden berecht.

Uit het onderzoek kan blijken dat het bij de inrichting van de regeling en de praktijk van de betekening aan de ene kant gaat om hele praktische uitvoeringszaken die nochtans van groot belang zijn voor een adequate strafrechtspleging. Tegelijk: met deze praktische aspecten raakt de regeling van de betekening gemakkelijk ook aan de grondslagen van de strafvordering in elk land en in elk rechtstelsel. Die relatie met de grondslagen van de strafvordering maakt, dat men niet te gemakkelijk dergelijke grondslagen moet gaan veranderen, uitsluitend om de betekening met het oog op verbetering van de tenuitvoerlegging in regeling of praktijk te verbeteren. Maar als over (wijziging van) grondstructuren van strafprocesrecht wordt nagedacht, moeten de consequenties en mogelijkheden voor (verbetering van) betekening in regeling en praktijk, ook met het oog op verbetering van de mogelijkheden van executie van strafrechtelijke beslissingen, in de beschouwingen worden betrokken. Bij dergelijke wijzigingen spelen echter ook andere factoren een rol dan de aanknopingspunten die daarvoor in het recht van de onderzochte landen gevonden zijn en die in dit onderzoek zijn gepresenteerd. Met deze belangrijke beperking in het achterhoofd is de centrale vraagstelling van het onderzoek mede op basis van enkele algemene beschouwingen in het slothoofdstuk beantwoord met de volgende antwoorden, conclusies en aanbevelingen.

1. Een (verdere) versterking en concentratie op de verantwoordelijkheid voor de betekening, zo mogelijk in persoon, als explicieter onderdeel van het voorbereidend onderzoek in strafzaken is aangewezen.
2. De Nederlandse strafrechtspleging zou vaker moeten uitgaan van berechting in aanwezigheid van de verdachte. Mogelijk zou de wetgever nader moeten aangeven wanneer zulks het geval moet zijn. Omgekeerd moet echter niet de aanwezigheid van de verdachte ter zitting als uitgangspunt worden genomen, enkel om de betekening en daarmee de tenuitvoerlegging te verbeteren omdat een te grote nadruk op ‘berechting in aanwezigheid’ ook een belasting voor een voortvarende berechting meebrengt.
3. Vormen van betekening aan een ander dan de verdachte of veroordeelde, die wel – als uitgangspunt – gelden als betekening aan de verdachte, bestaan en functioneren in andere rechtssystemen en zijn als zodanig niet in strijd met het EVRM. Dat geldt ook voor modaliteiten van betekening aan een adres van de verdachte, zonder dat de betekening in persoon heeft plaatsgevonden. Dergelijke modaliteiten, waarbij rechtsgevolg wordt verbonden aan het vermoeden dat een te betekenen stuk verdachte heeft bereikt, worden als zodanig ook gebruikt, al leiden zij ook en gemakkelijk tot jurisprudentie in de toepassing van de gedetailleerde regeling en al is een achtervangregeling voor de verdachte altijd aanwezig en noodzakelijk. Omdat deze modaliteiten in het

buitenland van praktische betekenis zijn, verdienen zij voor Nederland nadere overweging, ook in het kader van de versterking van de slagvaardigheid van de strafrechtelijke handhaving.

4. Betekening aan (het kantoor van) de raadsman, welke te gelden heeft als betekening aan de verdachte, komt in een aantal van de onderzochte landen voor. Aangezien de betekening ook hier aan een ander dan de verdachte plaatsvindt, gelden ter zake ook wel praktische en juridische bezwaren. Als extra praktische bezwaar speelt mee dat de raadsman ook niet altijd weet waar zijn cliënt zich bevindt. Eventuele introductie van deze variant in het Nederlandse strafprocesrecht, hangt ook samen met de waardering van uitgangspunten aangaande rol en functie van de raadsman en de relatie tot zijn cliënt; die schuift op van bijstand naar vertegenwoordiging. De betekenis van dergelijke aspecten is geen voorwerp van beschouwing in dit onderzoek.
5. Een als uitgangspunt uniforme, eenvormige regeling van de uitvoering van de betekening voor civiel recht, strafrecht en bestuursrecht, verdient aanbeveling omdat de verschillende rechtsgebieden dan eenvoudiger van de voordelen van ontwikkelingen en modaliteiten van betekening in de andere rechtsgebieden kunnen 'profiteren'.
6. De eerste stap van erkenning van de mogelijkheid van elektronische betekening zou door de wetgever kunnen worden gezet: het te zeer 'dicteren' van (het gebruik van) deze variant aan de praktijk, is niet wenselijk. Daarbij is elektronische betekening in strafzaken, vanwege het rechtsgevolg verbonden aan gebleken, geldige betekening, een moeilijke variant van wederkerige 'twee-wegcommunicatie', die ook aan de eisen van veilige communicatie moet voldoen. Elektronische betekening in strafzaken zal daarmee eerder een sluitstuk zijn van een geleidelijke, onvermijdelijke en reeds zichtbare ontwikkeling dan voorloper in de in veel landen nog broze ontwikkeling van elektronische communicatie tussen overheid en burger in het algemeen.

Summary

This research focuses on the statutory provisions in several European countries regarding the modalities and statutory regulations of serving documents. The main focus is the serving of the summons and verdict, together with the possible introduction of other new modalities in the Netherlands, with the regard to the improvement of the execution of verdicts in criminal cases. The central research question is: ‘What statutory regulations and modalities exist in the researched countries concerning serving of documents in criminal cases which can be used to improve the execution of criminal judgments in the Netherlands?’³²⁷ In which extents are these statutory regulations and modalities feasible and – bearing the EHRC an ECHR in mind – are they acceptable?’

The following subquestions are to be distinguished:

- Which forms of serving documents serve as an official notification to the accused, in person or to another person than the accused?;
- Are alternative forms of notifications, in person or to another person than the accused, in use?;
- More particular: are modern means of communication, such as electronic serving of documents, a part of the existing modalities of serving documents?;
- Which official bodies are responsible for the serving of documents?;
- Which authorities execute the serving of documents and are these authorities bound by any specific rules?;
- Who is in charge of the serving of documents and if applicable, how is this modeled?;
- What are the consequences of the ECHR-law concerning the statutory regulations and practical aspects of serving documents in criminal cases?

It should be kept in mind that on the one hand, serving documents concerns statutory regulations which would foster the practice of large number of cases in which adequate serving of documents does not appear to be problematic, because the (actual) address of the suspect is known, or is easily traceable and the suspect can be reached on that address. On the other hand there is a group of people for whom the serving of documents seems to be more difficult. In that case a proper statutory regulation of serving documents is demanded to support the continuation of the criminal proceedings.

In the first chapter this research was narrowed down. This study concerns a QuickScan on the law of several countries in regard to the service of documents. Additionally this research encompasses a review of the relevant law of Belgium, Germany, England and Wales, Norway and Switzerland. Not only the different forms of serving documents were reviewed, but also the place and functioning of the service

---

³²⁷ This concerns the decisions of the judge and the Public Prosecutor, including the so called ‘strafbeschikking’.

of documents in these countries was a topic in this study. In addition to research of the law in the books, interviews with professionals in the field have been conducted.

This summary does not contain a detailed report of the measures in the five countries. Nonetheless an overview, following on paragraph 8.12, has been added containing the most important findings of the mutual comparison. For a (relatively) brief overview of this comparison, we refer to this overview. However, the general conclusions can be summarized as follows.

To ensure legal protection and the instrumentality of the criminal law system, all researched countries aim for an effective and feasible service of documents in criminal law cases.

The basic principle in Germany, England, Norway and Switzerland is presence of the defendant during trial. The advantage of this required attendance is that the execution of court decisions is thus simplified; reading out the verdict equals the serving of documents. More important is that these countries consider it an obligation for a decent preparation of the criminal proceedings to notify the accused in person or, if necessary, notify another person than the accused. If this obligation has not been fulfilled, this could result in deferment of trial. Preventing such an outcome resulted in a bigger effort to notify the accused in person and check his place of residence in these countries. These efforts can be recommended for the Netherlands to consider the service of documents as a part of the preliminary inquiry. The improvement of the execution of a judgment is to a large degree dependent on the adequate serving of documents. This dependency on the service of documents has further been increased with introduction of the so called ZSM-approach, including the legal possibilities to immediately enforce verdicts, without awaiting a possible appeal; this approach however offers possibilities as well, because it results in a more intense contact between the administration of justice and the suspect.

In the context of an effective proceeding of serving documents several countries chose to notify other persons than the accused, whilst this notification serves as notification in person, including the legal consequences. This does not exclude the possibility to go to court and undo the legal consequences. This requires a separate legal procedure in which the onus of proof rests on the defendant. In relation to the right of access to the judge the standard of proof is relatively low. Against the background of direct access to the court, this proof is accepted quite easily and the defense will be offered reparation of legal consequences. This does not seem to benefit the expediency; however, bearing the legal and practical difficulties in mind, notification to other persons than the accused is an acceptable and feasible modality.

In some countries the serving of documents via the address of the lawyer of the defendant is allowed. Especially in Germany this form of serving documents is a matter of course. The German criminal law procedure on this point differs from the Dutch approach.

In relation to improving the efficiency and effectiveness of the response to offences in the field of criminal law, electronic serving of documents plays an increasing important role. In Germany this manner of serving documents in criminal cases has not been used, in Switzerland and England it has been used sparsely. The general effort in Belgium to digitalize the administration of justice turned out to be too ambitious and therefore resulted in the failure of setting up this system. If and when there is a need for the use of this modality in the Netherlands, codification electronic serving of documents seems like a first small, however sufficient, step.

The acknowledgement and regulation of serving documents via (e.g.) e-mail should not be limited to criminal law. A general provision, which also covers civil and administrative law, is recommended. Research of the studied countries showed that the serving of documents is not an exclusive domain of criminal law. A more general statutory provision for different fields of law seems to have an advantage over separate statutory provisions. Thus the benefits from serving documents in one field of law can be executed in other fields of law. Under article 6 ECHR the related fields of law of criminal and criminal administrative law, inconsequent differences can be prevented.

Separately this research focused on the question to which extent the provisions of the ECHR permit certain modalities of service of documents. No concerns have been raised in relation to the serving of documents. Additionally this research focused on the requirements set by the ECHR, mainly in relation to the right of the defendant to be present at the trial.

One of the conclusions of this report could be that on the one hand the practical realization of serving documents is of main importance. On the other hand the serving of documents is interwoven with the foundations of the criminal procedure in each country and each legal system as such. This relation with the basis of the criminal procedure implies that changing these foundations should be done with extreme care. Changing the law on serving of documents just for the sole purpose of improving the execution in statutory regulations or practice should be prevented. But if changing the foundation of the criminal procedure is to be considered, the consequences and possibilities of (improving) serving of documents, including improvement of the execution of a verdict, should be taken into account. These alterations also involve other aspects which are not covered by this research. With these important limitations in mind the following answers, conclusions and recommendations were formulated

1. A (further) strengthening and focus on the responsibility for the serving of documents, preferably if applicable in person, as a more explicit component of the preliminary inquiry is required.
2. The Dutch criminal proceedings should more often presume the attendance in trial as a basis principle. It can be considered a possible task of the legislator to point out in which cases trial in attendance should be considered an obligation. However, the attendance of the defendant should not be set as a basic principle for the sole purpose of the improvement of the serving of documents and the

execution, because over stipulating the ‘trial in attendance’ also impacts the expediency of the criminal proceedings as a whole.

3. Different modalities of serving documents on another person than the defendant, whereas this notification serves as notification in person, including the legal consequence, exist and function in other legal systems and are as such compatible with the ECHR. This also applies to modalities of serving documents on the address of the suspect, without actually serving the documents in person. Such modalities, in which legal consequences are connected to the assumption of notification of the suspect, are already in use in the researched countries, despite the fact that they easily result in jurisprudence on the application of certain already detailed rules and the fact that back-up facilities for the suspect are always needed and necessary. Due to the fact that these modalities have practical significance in other countries, the Netherlands should reflect these modalities, bearing in mind the efficiency and effectiveness of the response to offences in the field of criminal law.
4. Serving of documents on (the office of) the lawyer, which is to be considered as handing the document to the defendant, can be found in several countries. Bearing in mind that documents in our country can also be served to another person than the defendant, several practical and judicial grievances apply. As additional grievance, it should be mentioned that a lawyer is not always aware of the whereabouts of his client. Potential introduction of this variety in the Dutch criminal proceedings also depends on the (appreciation of) principles towards the role and function of a lawyer and the relation with his client; shifting from support to representation at law. The significance of such aspects was not in the ambit of this research.
5. A – as a basic principle – consistent, uniform regulation of the execution serving documents in civil law, criminal law and administrative law deserves recommendation. Thus the different fields of law can enjoy more easily the advantages of developments and modalities in the field of the service of documents.
6. The first step in recognizing the possibilities of electronic serving of documents should be taken by the legislator; it is not recommended to impose this modality to the field. Moreover, electronic service of documents in criminal cases due to the relevance of the judicial consequences of a legal valid serving, can be considered a complicated variety of reciprocal ‘two-way communication’, which should comply with the demands of safe communication. Therefore electronic serving of documents should be considered to be the final piece of a smooth, inevitable, and already visible development, rather than a trendsetter of a precautionous development of the electronic communication between government and its citizens in many countries.

Literatuur

Bainham, Andrew, *The international survey of family law*, Den Haag: Martinus Nijhoff Publishers.

Bleichrodt, F.W., P.A.M. Mevis en B.J.A. Volker, *Vergroting van de slagvaardigheid van het strafrecht; een rechtsvergelijkend perspectief*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2012.

Bossuyt, H. van en K. Maenhout, 'De elektronische procesvoering in Phenix', *Rechtskundig Weekblad* 2006 – 2007, nr 38, 19 mei 2007, p.1542- 1560.

Brienen, M.E.I. en E. H. Hoegen, *Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2000.

Cape, E. and J. Hodgson, 'The investigative stage of the criminal process in England and Wales', in: E. Cape e.a. (red), *Suspects in Europe. Procedural rights at the investigative stage of the criminal process in the European Union*, Antwerpen-Oxford: Intersentia 2007.

Corstens, G. en J. Pradel, *Het Europese strafrecht*, Deventer: Kluwer 2003.

Christen, S., *Anwesenheitsrecht im schweizerischen Strafprozessrecht mit einem Exkurs zur Vorladung*, diss. Zürich, Schulthess Juristische Medien, Zürich/Basel/Genève, 2010.

Daele, I. Van, 'Nog een paar jaar en Justitie heeft moderne computers, misschien', *KNACK EXTRA*, november 2011.

Donatsch, A., Th. Hansjakob en Viktor Lieber (red.), *Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (StPO)*, Schulthess Juristische Medien, Zürich/Basel/Genève, 2010.

Groenhuijsen, M.S. en G. Knigge (red.), *Het onderzoek ter zitting, Eerste interimrapport onderzoeksproject strafvordering 2001*, Tilburg-Groningen 2000.

Harteveld, A.E. e.a., *Het EVRM en het Nederlandse strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer 2004.

Hartmann, A. en R. Schmidt, *Strafprozessrecht, Grundzüge des Strafverfahrens*, 1ste Auflage, Schmidt-Verlag, Bremen 2007.

Houweling, A.R., *Op borgsom vrij, schorsing van de voorlopige hechtenis en rechterlijke bevelen ter handhaving van de openbare orde onder zekerheidstelling*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2009.

Laméris-Tebbenhoff Rijnenberg, H.M.E., *Dagvaarding en berechting in aanwezigheid. De Nederlandse betekenisregeling in rechtshistorisch en Europees perspectief*, diss. Groningen, Thesis Publishers Amsterdam 1998.

Laméris-Tebbenhoff Rijnenberg, H.M.E., 'Berechting in aanwezigheid en betekening van de dagvaarding', Hoofdstuk 2 in M.S. Groenhuijsen en G. Knigge (red.), *Het onderzoek ter zitting, Eerste interimrapport onderzoeksproject strafvordering 2001*, Tilburg-Groningen 2000.

Meyer-Goßner, L., *Strafprozessordnung* (serie Beck'sche Kurz-Kommentare, 54 Auflage, 2011).

Murphy, P. (ed), *Blackstone's Criminal Practice*, Londen:Blackstone 2005.

Lehrmaterial für die Ausbildung im mittleren justizdienst (Justizfachwirt(in)), 1. Praxis-Ausbildungsabschnitt. Zustellungswesen. Stand: juni 2011, Ausgegeben von der Zentralen Ausbildungsstelle bei dem Oberlandesgericht Celle.

Meese, J., *De duur van het strafproces*, Gent: Larcier 2006.

Mein, A.G. en M.M. Egelkamp, hoofdstuk 6, De situatie in Duitsland, in: *De betekening en executie van verstekvonnissen, Een onderzoek naar de knelpunten in de praktijk in opdracht van het WODC*, Den Haag, maart 2005, p. 41-45.

Morgan, R. , 'England and Wales', in: D. van Zyl Smit en F. Dünkel (red.), *Imprisonment today and tomorrow*, Den Haag: Kluwer Law International 2001.

Mulder, C.F. en P.J.P. Tak, *De bekende verdachte, Een onderzoek naar de procedures voor de bekende verdachte in het Deens en Noorse (straf)procesrecht*, Gouda Quint, Arnhem 1993.

Orde van Vlaamse Balies, 'PHENIX: het informatiesysteem voor justitie in België', *AD REM*, 2006, 4, oktober 2006.

Pelser, C.M., Inleidende opmerkingen bij vijfde afdeling, wijze van kennisgeving van gerechtelijke mededelingen aan natuurlijke personen, in: C.P.M. Cleiren en M.J.M. Verpalen, *Tekst & Commentaar Strafvordering*, Deventer: Kluwer 2011.

Prakken, E. en J. Woretshofer, 'De raadsman ter terechtzitting' in E. Prakken en T.N.M.B. Spronken (red.) *Handboek verdediging*, Deventer: Kluwer 2009.

Roxin, C., *Strafverfahrensrecht. Ein studienbuch*, (serie Juristische Kurz-Lehrbücher), 26ste druk, bewerkt door B. Schünemann, Beck, München 2009.

Sanders, A., R. Young and M. Burton, *Criminal Justice*, Oxford University Press, 2010.

Schwikkard, P.J., *Possibilities of convergence, Pareltjes van het strafrecht, deel 5*, Kluwer, Deventer 2008.

Schnarr, 'Die Zustellung an einen Verteidiger mit Zustellungs- aber ohne Verteidigervollmacht – ein Beitrag zu § 145a stopp', *NStZ* 1997, 15.

Sprack, J. , *A Practical Approach to the Criminal Procedure Law*, Oxford University Press 2011.

Staupendahl, Nadin, *Das neue Zustellungsrecht als Ausdruck von Electronic Government*, dissertatie Universiteit van Erfurt, aldaar verdedigd op 20 oktober 2010.

Tak, P.J.P. en J.P.S. Fiselier, *Duitsland-Nederland en de afdoening van strafzaken*, WLP, Nijmegen 2002.

Vahle, T. *Das neue Zustellungsrecht*, uitgave van de Justizausbildungsstätte Brakel, voorjaar 2002.

Vries, H.R. de, en M.R. Julsing, 'Het Noorse rechtssysteem: een andere benadering', *Tijdschrift voor de Politie* 2004, p. 8-11.

Van de Lanotte, J. en Y. Haeck (ed.), *Handboek EVRM*, Antwerpen: Intersentia 2004.

Zöller, R., *Kommentar zur Zivilprozessordnung*, 29ste druk, bewerkt door R. Geimer e.a., Schmidt, Keulen, 2012.

Zyl Smit, D. van, en F. Dünkel (red.), *Imprisonment today and tomorrow*, Den Haag: Kluwer Law International 2001.

Jurisprudentie

EHRM 27 juni 1968, Wemhoff tegen Duitsland, zaaknummer 2122/64.
EHRM 10 december 1982, Corigliano tegen Italië, zaaknummer 8304/78.
EHRM 12 februari 1985, Colozza tegen Italië, zaaknummer 9024/80.
EHRM 26 oktober 1988, Martins Moreira tegen Portugal, zaaknummer 11371/85.
EHRM 19 december 1989, Kamasinski tegen Oostenrijk, zaaknummer 9783/82.
EHRM 19 december 1989, Brozicek tegen Italië, zaaknummer 10964/84.
EHRM 21 februari 1990, Hakansson en Stureson tegen Zweden, zaaknummer 11855/85.
EHRM 28 augustus 1991 F.C.B. tegen Italië, zaaknummer 12151/86.
EHRM 12 oktober 1992, T. tegen Italië, zaaknummer 14104/88.
EHRM 16 december 1992, Hennings tegen Duitsland, zaaknummer 68/1991/320/292.
EHRM 21 september 1993, Kremzow tegen Oostenrijk, zaaknummer 12350/86.
EHRM 18 juli 1994, Vendittelli tegen Italië, zaaknummer 14804/89.
EHRM 23 november 1993, Poitrimol tegen Frankrijk, zaaknummer 14032/88.
EHRM 22 september 1994, Lala tegen Nederland, zaaknummer 14861/89.
EHRM 22 september 1994, Pelladoah tegen Nederland, zaaknummer 16737/90.
EHRM 16 oktober 1996, Menckeberg tegen Nederland, zaaknummer 25514/94.
EHRM 23 februari 1999, De Groot tegen Nederland, zaaknummer 34966/97.
EHRM 23 mei 2000, Van Pelt tegen Frankrijk, zaaknummer 31070/96.
EHRM 30 november 2000, Kwiatkowska tegen Italië, zaaknummer 52868/99.
EHRM 4 juli 2002, Jancikova tegen Oostenrijk, zaaknummer 56483/00.
EHRM 9 september 2003, Jones tegen het Verenigd Koninkrijk, zaaknummer 30900/02.
EHRM 12 december 2001, Medenica tegen Zwitserland, zaaknummer 20491/92.
EHRM 18 mei 2004, Somogyi tegen Italië, zaaknummer 67972/01.
EHRM 27 mei 2004, Yavuz tegen Oostenrijk, zaaknummer 46549/99.
EHRM 1 maart 2006, Iliescu en Chiforec tegen Roemenië, zaaknummer 77364/01.
EHRM 8 juni 2006, Kaya tegen Oostenrijk, zaaknummer 54698/00.
EHRM 28 juni 2005, Hermi tegen Italië, zaaknummer 18114/02.
EHRM 1 maart 2006, Sejdovic tegen Italië, zaaknummer 56581/00.
EHRM 27 maart 2007, Talat Tunc tegen Turkije, zaaknummer 32432/96.
EHRM 2 oktober 2007, Weber tegen Duitsland, zaaknummer 30203/03.
EHRM 27 januari 2011, Kononov tegen Rusland, zaaknummer 41938/04.
EHRM 13 maart 2012, Nefedov tegen Rusland, zaaknummer 40962/04.

Begeleidingscommissie

Voorzitter:

Prof. mr. P.J.P. Tak, emeritus Hoogleraar Inleiding tot de rechtswetenschap, Radboud Universiteit Nijmegen

Leden:

Mr.drs. P.W.S. Boer: Ministerie van Veiligheid en Justitie, directie wetgeving en juridische zaken

Drs. G.J. van 't Eind: Ministerie van Veiligheid en Justitie, Directie Sanctie- en Preventiebeleid (DSP)

Mw. mr. W.M. de Jongste: Ministerie van Veiligheid en Justitie, WODC

Mr. G. Veenstra, OvJ parket Zwolle-Lelystad

Mw. dr. D.L.F. de Vocht, Universitair docent straf- en strafprocesrecht, Universiteit Maastricht